

# Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

LATIJSCH EN NEDERLANDSCHE TEKST  
UITGEGEVEN DOOR EEN GROEP  
DOMINICANEN

GELOOFSVERDEDIGING  
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

# Theologische Summa van den H. Thomas van Aquino

XII

## Over het Geloof

(II<sup>a</sup> II<sup>ae</sup>, Q. 1-16)

1930

GELOOFSVERDEDIGING  
PLOEGSTRAAT 23, ANTWERPEN

26-2-62

Centraal Bibliotheek  
„ST. URSULA“  
RCERMOND

Attenta approbatione duorum Revisorum Ordinis.

IMPRIMI POTEST.

*Datum Lovanii, die 18 Oct. 1930.*

P. fr. H.-M. PARYS, S. Th. L.,

Prior Provincialis Provinciae Sae Rosae in Belgio Ord. Praed.

NIHIL OBSTAT

*Gandae, 8 octobris 1930.*

B. HAELTERMAN, C. L. C.

IMPRIMATUR

*Gandae, 10 octobris 1930*

C. VAN CROMBRUGGHE.

Vic. Gen.

# OVER HET GELOOF

(II<sup>a</sup> II<sup>ae</sup>, Q. 1-16)

## I N H O U D

|                      |   |
|----------------------|---|
| <i>Proloog</i> ..... | 1 |
|----------------------|---|

### EERSTE KWESTIE.

|                              |   |
|------------------------------|---|
| <i>Over het Geloof</i> ..... | 4 |
|------------------------------|---|

|                                                                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het voorwerp van het geloof de eerste<br>Waarheid .....                                        | 5  |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het voorwerp van het Geloof samengesteld,<br>zooals de uitdrukking van een oordeel? .....     | 9  |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het mogelijk iets te gelooven, wat valsch is? .....                                          | 12 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Kan het voorwerp van het geloof iets zijn,<br>wat men ziet? .....                                | 17 |
| <i>V<sup>e</sup> Artikel</i> : Kan het voorwerp van het geloof iets zijn,<br>wat men weet? .....                                 | 20 |
| <i>VI<sup>e</sup> Artikel</i> : Moet het voorwerp van het geloof naar be-<br>paalde artikelen onderscheiden worden? .....        | 26 |
| <i>VII<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het aantal der geloofsartikelen aangegroeid<br>in den loop van den tijd? .....               | 31 |
| <i>VIII<sup>e</sup> Artikel</i> : Worden de artikelen des geloofs op ge-<br>schikte wijze opgesomd? .....                        | 38 |
| <i>IX<sup>e</sup> Artikel</i> : Worden de artikelen des geloofs op geschikte<br>wijze samengevat in een of ander Symbolum? ..... | 45 |
| <i>X<sup>e</sup> Artikel</i> : Komt het aan den Paus toe, een Symbolum<br>des geloofs uit te vaardigen? .....                    | 51 |



## TWEEDE KWESTIE.

|                                                                                                                                                                      |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <i>Over de inwendige Geloofsdaad</i>                                                                                                                                 | 56 |
| <i>I<sup>o</sup> Artikel</i> : Is gelooven een instemmend onderzoek? . . . .                                                                                         | 57 |
| <i>II<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men spreken van : Gelooven aan God,<br>God gelooven, gelooven in God, als over verschil-<br>lende geloofsdaden? . . . . .       | 62 |
| <i>III<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men, om zalig te worden, iets geloo-<br>ven, wat boven de natuurlijke rede uitgaat? . . . . .                                  | 66 |
| <i>IV<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men gelooven wat de natuurlijke rede<br>kan bewijzen? . . . . .                                                                 | 70 |
| <i>V<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men iets uitdrukkelijk gelooven? . . . .                                                                                         | 74 |
| <i>VI<sup>o</sup> Artikel</i> : Moeten alle menschen hetzelfde uitdrukkelijk<br>gelooven? . . . . .                                                                  | 79 |
| <i>VII<sup>o</sup> Artikel</i> : Moeten allen om zalig te worden, het geheim<br>van Christus' menschwording uitdrukkelijk gelooven? . . . .                          | 82 |
| <i>VIII<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men, om zalig te worden, uitdrukke-<br>lijk gelooven in de Drieëenheid? . . . . .                                             | 89 |
| <i>IX<sup>o</sup> Artikel</i> : Is het geloof verdienstelijk? . . . . .                                                                                              | 93 |
| <i>X<sup>o</sup> Artikel</i> : Vermindert een verstandsreden, die men aan-<br>voert om de geloofswaarheden te bewijzen, de ver-<br>dienste van het geloof? . . . . . | 97 |

## DERDE KWESTIE.

|                                                                                                |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Over de uitwendige Geloofsdaad</i>                                                          | 103 |
| <i>I<sup>o</sup> Artikel</i> : Is de belijdenis een geloofsdaad? . . . . .                     | 103 |
| <i>II<sup>o</sup> Artikel</i> : Moet men zijn geloof belijden om zalig te<br>worden? . . . . . | 107 |

## VIERDE KWESTIE.

*Over de deugd van Geloof* 111

|                                                                                                                                                                                                         |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Is dit een geschikte begripsbepaling van het geloof : « Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die wij hopen, het bewijs van zaken, die wij niet zien. »? ..... | 112 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het verstand de zetel van het geloof? ....                                                                                                                           | 120 |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Is de liefde de vorm van het geloof? ....                                                                                                                              | 124 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Kan het dood geloof levend worden, en andersom? .....                                                                                                                   | 127 |
| <i>V<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het geloof een deugd? .....                                                                                                                                           | 132 |
| <i>VI<sup>e</sup> Artikel</i> : Is de deugd van geloof één? .....                                                                                                                                       | 137 |
| <i>VII<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het geloof de eerste onder de deugden? ....                                                                                                                         | 140 |
| <i>VIII<sup>e</sup> Artikel</i> : Heeft men grooter zekerheid door het geloof dan door de wetenschap en de andere verstandelijke deugden? .....                                                         | 145 |

## VIJFDE KWESTIE.

*Over degenen, die het Geloof bezitten* 151

|                                                                                                                                                                     |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Hadden de engelen of de menschen in hun eersten staat het geloof? .....                                                              | 151 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Hebben de duivelen het geloof? .....                                                                                                | 157 |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Kan een ketter, die weigert een enkel artikel des geloofs te aanvaarden, een dood geloof hebben omtrent de andere artikelen? ..... | 161 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Kan het geloof grooter zijn bij den een dan bij den ander? .....                                                                    | 166 |

## ZESDE KWESTIE.

### *Over de oorzaak van het Geloof* 170

*I<sup>e</sup> Artikel* : Wordt het geloof door God in den mensch ingestort? ..... 170

*II<sup>e</sup> Artikel* : Is het dood geloof een gave Gods? ..... 174

## ZEVENDE KWESTIE.

### *Over de uitwerkselen van het Geloof* 179

*I<sup>e</sup> Artikel* : Is de vrees een uitwerkseel van het geloof? 179

*II<sup>e</sup> Artikel* : Is de zuiverheid des harten een uitwerkseel van het geloof? ..... 183

## ACHTSTE KWESTIE.

### *Over de gave van Verstand* 186

*I<sup>e</sup> Artikel* : Is het verstand een gave van den Heiligen Geest? ..... 187

*II<sup>e</sup> Artikel* : Kan de gave van het verstand samengaan met het geloof? ..... 191

*III<sup>e</sup> Artikel* : Is de gave van verstand alleen bespiegelend of ook praktisch? ..... 194

*IV<sup>e</sup> Artikel* : Hebben allen, die in staat van genade zijn, de gave van verstand? ..... 197

*V<sup>e</sup> Artikel* : Bezitten ook zij, die de heiligmakende genade niet hebben, de gave van verstand? ..... 201

*VI<sup>e</sup> Artikel* : Verschilt de gave van verstand van de andere gaven? ..... 205

|                                                                                                                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>VII<sup>e</sup> Artikel</i> : Beantwoordt aan de gave van verstand de zesde zaligheid, nl. : « Zalig zijn de zuiveren van harte, want zij zullen God zien. »? ..... | 210 |
| <i>VIII<sup>e</sup> Artikel</i> : Beantwoordt onder de vruchten het geloof aan de gave van verstand? .....                                                             | 213 |

## NEGENDE KWESTIE.

|                                                                                                                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Over de gave van Wetenschap</i>                                                                                                                                 | 217 |
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Is de wetenschap een gave? .....                                                                                                    | 217 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Heeft de gave van wetenschap betrekking op het goddelijke? .....                                                                   | 221 |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Is de gave van wetenschap een praktische kennis? .....                                                                            | 226 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Beantwoordt aan de gave van wetenschap de derde zaligheid, nl. : « Zalig zij die weenen, want zij zullen vertroost worden »? ..... | 229 |

## TIENDE KWESTIE.

|                                                                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Over het ongeloof in het algemeen</i>                                                                      | 233 |
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Is ongeloof zonde? .....                                                       | 234 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het verstand de zetel van het ongeloof? ....                               | 238 |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het ongeloof de grootste zonde? .....                                     | 241 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Is elke daad van een ongeloovige zonde? ..                                    | 245 |
| <i>V<sup>e</sup> Artikel</i> : Zijn er verschillende soorten van ongeloof? ..                                 | 248 |
| <i>VI<sup>e</sup> Artikel</i> : Is het ongeloof der heidenen een zwaarder zonde dan dat van de anderen? ..... | 253 |
| <i>VII<sup>e</sup> Artikel</i> : Mag men in het openbaar redetwisten met de ongeloovigen? .....               | 256 |
| <i>VIII<sup>e</sup> Artikel</i> : Mag men de ongeloovigen dwingen om te gelooven? .....                       | 260 |

|                                                                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>IX<sup>e</sup> Artikel</i> : Mag men met de ongeloofigen omgaan? ..                                                                     | 265 |
| <i>X<sup>e</sup> Artikel</i> : Mogen de ongeloofigen aangesteld worden<br>als oversten of gezagvoerders over de geloovigen?                | 270 |
| <i>XI<sup>e</sup> Artikel</i> : Mag men den eeredienst der ongeloofigen<br>dulden? .....                                                   | 276 |
| <i>XII<sup>e</sup> Artikel</i> : Mag men de kinderen van de Joden en<br>andere ongeloofigen doopen tegen den wil der ou-<br>ders in? ..... | 279 |

## ELFDE KWESTIE.

*Over de Ketterij* 286

|                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Is de ketterij een soort ongelooft? .....                              | 286 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Zijn de geloofswaarheden het eigen voorwerp<br>van de ketterij? ..... | 291 |
| <i>III<sup>e</sup> Artikel</i> : Moet men de ketters dulden? .....                                    | 296 |
| <i>IV<sup>e</sup> Artikel</i> : Moet de Kerk de ketters, die zich bekeeren,<br>terug opnemen? .....   | 300 |

## TWAALFDE KWESTIE.

*Over de Geloofsverzaking* 306

|                                                                                                                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel</i> : Behoort de geloofsverzaking tot het ongelooft? ..                                                                                           | 306 |
| <i>II<sup>e</sup> Artikel</i> : Verliest een vorst, die aan het geloof verzaakt,<br>zijn gezag over zijn onderdanen, zoodat zij hem niet<br>meer moeten gehoorzamen? ..... | 311 |

## DERTIENDE KWESTIE.

### *Over de zonde van Godslastering in het algemeen* 315

|                                                                                                          |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>o</sup> Artikel</i> : Is de godslastering tegengesteld aan de geloofs-<br>belijdenis? . . . . . | 316 |
| <i>II<sup>o</sup> Artikel</i> : Is godslastering altijd doodzonde? . . . . .                             | 319 |
| <i>III<sup>o</sup> Artikel</i> : Is godslastering de grootste zonde? . . . . .                           | 322 |
| <i>IV<sup>o</sup> Artikel</i> : Lasteren de verdoemden God? . . . . .                                    | 326 |

## VEERTIENDE KWESTIE.

### *Over de Godslastering tegen den Heiligen Geest* 329

|                                                                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>o</sup> Artikel</i> : Is de zonde tegen den Heiligen Geest hetzelfde<br>als de zonde uit bepaalde boosheid? . . . . .  | 330 |
| <i>II<sup>o</sup> Artikel</i> : Worden de zes soorten van zonden tegen den<br>Heiligen Geest op geschikte wijze aangegeven? . . | 336 |
| <i>III<sup>o</sup> Artikel</i> : Kan men van de zonde tegen den Heiligen<br>Geest geen vergiffenis bekomen? . . . . .           | 342 |
| <i>IV<sup>o</sup> Artikel</i> : Kan de eerste zonde, die iemand bedrijft,<br>een zonde zijn tegen den Heiligen Geest? . . . . . | 347 |

## VIJFTIENDE KWESTIE.

### *Over de ondeugden, die tegengesteld zijn aan de Gaven van Wetenschap en Verstand* 352

|                                                                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>o</sup> Artikel</i> : Is de verblindheid van den geest zonde? . . . .                                                   | 353 |
| <i>II<sup>o</sup> Artikel</i> : Is de verstomping van de zinnen een andere<br>zonde dan de verblindheid van den geest? . . . . . | 356 |

|                                                                                                                                                    |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>III<sup>e</sup> Artikel : Komen de verblindheid van den geest en de verstomptheid der zinnen voort uit de zonden van het vleesch? . . . . .</i> | 360 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

## ZESTIENDE KWESTIE.

|                                                                                            |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Over de Geboden, die betrekking hebben op het Geloof, de Wetenschap en het Verstand</i> | 365 |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

|                                                                                                                              |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>I<sup>e</sup> Artikel : Moesten er in de Oude Wet geboden uitgevaardigd worden met betrekking tot het geloof? . . . .</i> | 365 |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

|                                                                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>II<sup>e</sup> Artikel : Was het goed, dat er in de Oude Wet geboden waren met betrekking tot de wetenschap en het verstand? . . . . .</i> | 371 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

---

## ERRATUM.

Blz. 253, 5<sup>e</sup> lijn staat : *Is het geloof der heidenen...*

leest : *Is het ongelooft der heidenen*

---

De Latijnsche tekst van dit deel en van al de nog te verschijnen deelen (dus van al de deelen, met uitzondering alleen van Deel I) is die van de Plantijnsche Uitgave van 1575 (1). Die tekst, voorbereid onder leiding van den Leuvenschen Professor Hunnaeus, neemt onder de traditioneele teksten een zeer eervolle plaats in, zooals ook de Uitgevers van de zgn. Leonina erkennen (2). Om echter de waarde en bruikbaarheid van deze uitgave nog te vermeerderen, hebben we alle eenigszins belangrijke plaatsen aangeduid, op welke onze tekst van dien der Leonina verschilt.

---

(1) S Thomae Aquinatis Summa totius Theologiae... Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, Architypographi Regii. M. D. LXXV.

(2) « Laudantur hac in re suscepti labores a quibusdam Theologis Lovaniensibus et Duacensibus, quorum criticae observationes circa litteram divi Thomae plures recusae sunt. » Ed. Leon., Tom. IV p. XI, Not. 1.



## PROLOOG

Na in het algemeen gehandeld te hebben over de deugden en de ondeugden en over het overige, wat tot de zedenleer behoort, moeten wij nu alles beschouwen in het bijzonder. Algemeene zedekundige verhandelingen immers zijn minder nuttig, want de handelingen worden telkens in het bijzonder gesteld. Met betrekking nu tot de zedenleer kan men iets op twee manieren in het bijzonder beschouwen: ten eerste, van den kant van de stof zelf der zedenleer, wanneer men b. v. handelt over een bepaalde deugd of ondeugd; ten tweede, van den kant van bijzondere levensstaten der menschen, wanneer men b. v. handelt over de onderdanen of over de oversten, over diegenen, die een beschouwend leven leiden of over diegenen, die een werkend leven leiden, of over welke andere verschillen onder de menschen ook. Wij zullen ten eerste in het bijzonder handelen over datgene, wat behoort tot den levensstaat van alle menschen, en ten tweede over datgene, wat behoort tot sommige bepaalde levensstaten.

---

## PROLOGUS.

Post communem considerationem de virtutibus et vitiis et aliis ad materiam moralem pertinentibus, necesse est considerare singula in speciali. Sermones enim morales universales minus sunt utiles, eo quod actiones in particularibus sunt. Potest autem aliquid in speciali considerari circa moralia dupliciter: uno modo, ex parte materiae ipsius moralis, puta cum consideratur de hac virtute vel hoc vitio; alio modo, quantum ad speciales status hominum, puta cum consideratur de subditis et praelatis, de activis et contemplativis, vel quibuscumque aliis differentiis hominum. Primo ergo considerabimus specialiter de his, quae pertinent ad omnes hominum status; secundo vero specialiter de his, quae pertinent ad determinatos status.

Est autem considerandum circa primum, quod si seorsum determinaremus de virtutibus, donis, vitiis et praeceptis, oporteret idem multoties di-

Wanneer wij echter in het eerste deel afzonderlijk moesten handelen over de deugden, de gaven, de ondeugden en de geboden, dan zouden wij dikwijls hetzelfde moeten herhalen; wie b. v. het gebod : « *Gij zult geen overspel bedrijven* » op voldoende wijze wil behandelen, moet noodzakelijk spreken over het overspel, wat een zonde is, waarvan de kennis afhangt van de kennis van de tegengestelde deugd. Onze verhandeling zal dus bondiger en beknopter zijn, wanneer wij in dezelfde verhandeling handelen over de deugden en de gaven, die er aan beantwoorden, over de ondeugden, die er aan tegengesteld zijn, en over de positieve en de negatieve geboden. Daarenboven zal die wijze van behandeling overeenkomen met den eigen aard der ondeugden. Wij hebben immers vroeger bewezen (la 2ae, Kw. 72), dat de ondeugden en de zonden soortelijk verschillen volgens de materie of het voorwerp er van, en niet volgens andere verschillen der zonden, zooals zonden door begeerte, door woorden, of door werken, of zooals zonden uit zwakheid, uit onwetendheid of uit boosheid, of nog andere verschillen van dien aard. Welnu, het voorwerp, met betrekking waartoe de deugd goed handelt, is hetzelfde als dat, met betrekking waartoe de ondeugd, die er aan tegengesteld is, verkeerd handelt.

Wanneer wij dan geheel het voorwerp der zedenleer tot de

cere; qui enim sufficienter vult tractare de hoc praecepto : Non maecharis, necesse habet inquirere de adulterio, quod est quoddam peccatum, cuius etiam cognitio dependet ex cognitione oppositae virtutis. Erit ergo compendiosior et expeditior considerationis via, si simul sub eodem tractatu consideratio procedat de virtute et dono sibi correspondente, et vitiis oppositis, et praeceptis affirmativis vel negativis. Erit autem hic considerationis modus conveniens ipsis vitiis secundum propriam speciem. Ostensum est enim supra [1-2. q. 72.], quod vitia et peccata diversificantur specie secundum materiam vel objectum, non autem secundum alias differentias peccatorum, puta cordis, oris, et operis, vel secundum infirmitatem, ignorantiam et malitiam, et alias huiusmodi differentias. Est autem eadem materia, circa quam virtus recte operatur, et vitia opposita a rectitudine recedunt.

Sic ergo, tota materia morali ad considerationem virtutum reducta, om-

deugden herleiden, dan moeten wij al de deugden herleiden tot zeven, waarvan er drie goddelijke deugden zijn, waarover op de eerste plaats wordt gehandeld, en vier hoofddeugden, waarover daarna wordt gehandeld. Van de verstandelijke deugden is er één, nl. de beradenheid of verstandigheid, die tot de hoofddeugden behoort en er dan ook onder gerekend wordt, terwijl de andere, nl. de kunstvaardigheid, niet behoort tot de zedenleer, waarvan het voorwerp de menselijke daden zijn; de kunstvaardigheid immers is « de goede opvatting der dingen, die moeten gemaakt of voortgebracht worden », zooals hierboven gezegd is (1a 2ae, Kw. 57, Art. 3 en 4); de drie andere verstandelijke deugden, nl. de wijsheid, het verstand en de wetenschap, komen, ook naar de benaming, overeen met sommige gaven van den H. Geest, en zullen daarom behandeld worden, wanneer wij zullen handelen over de gaven, die aan de deugden beantwoorden. Al de overige zedelijke deugden worden op een of andere wijze herleid tot de hoofddeugden, zooals uit het hierboven gezegde blijkt (1a 2ae, Kw. 61, Art. 3). Daarom zullen wij, met iedere hoofddeugd, ook al de deugden beschouwen, die er op een of andere wijze toe behooren, alsook de ondeugden, die er aan tegengesteld zijn. En op die wijze zullen wij het heele voorwerp der zedenleer behandelen.

---

nes virtutes sunt ulterius reducendae ad septem; quarum tres sunt theologicae, de quibus primo est agendum; aliae vero quatuor sunt cardinales, de quibus posterius agetur. Virtutum autem intellectualium una quidem est prudentia, quae inter cardinales virtutes continetur et numeratur; ars vero non pertinet ad scientiam moralem, quae circa agibilia versatur, cum ars sit recta ratio factibilium, ut supra dictum est [1-2. q. 57, art. 3. et 4.]; aliae vero tres intellectuales virtutes, scilicet sapientia, intellectus et scientia, communicant etiam in nomine cum donis quibusdam Spiritus Sancti; unde simul etiam de eis considerabitur in consideratione donorum virtutibus correspondentium. Aliae vero virtutes morales omnes aliquantulum reducuntur ad virtutes cardinales, ut ex supradictis patet [1-2. q. 61. art. 3.]. Unde in consideratione alicujus virtutis cardinalis considerabuntur etiam omnes virtutes ad eam qualitercumque pertinentes, et vitia opposita. Et sic nihil moralium erit praetermissum.

## EERSTE KWESTIE

### OVER HET GELOOF.

(*Tien Artikelen*).

Met betrekking tot de goddelijke deugden handelen wij, ten eerste, over het geloof; ten tweede, over de hoop; ten derde, over de liefde.

Met betrekking tot het geloof spreken wij, ten eerste, over het geloof op zichzelf; ten tweede, over de gaven van verstand en wetenschap, die aan het geloof beantwoorden; ten derde, over de ondeugden, die strijdig zijn met het geloof; ten vierde, over de geboden, die betrekking hebben op het geloof.

Met betrekking tot het geloof op zichzelf beschouwd, handelen wij, ten eerste, over het voorwerp van het geloof; ten tweede, over de geloofsdaad; ten derde, over de hebbelijkheid zelf van het geloof.

Over het voorwerp van het geloof stellen wij tien vragen:

1. Is het voorwerp van het geloof de eerste waarheid?

## QUAESTIO I

### DE FIDE.

Circa virtutes igitur theologicas primo erit considerandum de fide; secundo de spe; tertio de charitate. Circa fidem vero quadruplex consideratio occurrit : prima quidem de ipsa fide; secunda de donis intellectus et scientiae sibi correspondentibus; tertia de vitiis oppositis; quarta de praeceptis ad hanc virtutem pertinentibus. Circa Fidem vero primo erit considerandum de ejus objecto; secundo de ejus actu; tertio de ipso habitu fidei.

Circa primum quaeruntur decem : 1. Utrum objectum fidei sit veritas

2. Is het voorwerp van het geloof iets samengesteld of iets enkelvoudigs; m. a. w., is het een ding, of is het de uitdrukking van een oordeel?

3. Kan men iets valsch gelooven?

4. Kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men ziet?

5. Kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men weet?

6. Moet het voorwerp van het geloof ingedeeld worden in bepaalde artikelen?

7. Vielen dezelfde artikelen te allen tijde onder het geloof?

8. Over het aantal der artikelen.

9. Over de wijze, waarop de artikelen in het Symbolum worden voorgehouden.

10. Wie mag een Symbolum des geloofs opstellen?

## I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het voorwerp van het geloof de eerste Waarheid?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het voorwerp van het geloof niet de eerste Waarheid is. — 1. Het voorwerp immers van

prima. — 2. Utrum objectum fidei sit aliquid complexum vel incomplexum, idest res, an enuntiabile. — 3. Utrum fidei possit subesse falsum. — 4. Utrum objectum fidei possit esse aliquid visum. — 5. Utrum possit esse aliquid scitum. — 6. Utrum credibilia debeant distingui per certos articulos. — 7. Utrum iidem articuli subsint fidei secundum omne tempus. — 8. De numero articulorum. — 9. De modo tradendi articulos in Symbolo. — 10. Cujus sit fidei symbolum constituere.

## ARTICULUS I.

*Utrum objectum fidei sit veritas prima.*

[3. Dist. 24. q. 1. art. 2. et Veri. q. 14. art. 8. et q. 18. art. 2.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod objectum fidei non sit veritas

het geloof is datgene, wat ons voorgehouden wordt te gelooven. Welnu er wordt ons niet alleen voorgehouden te gelooven wat betrekking heeft op God, die de Eerste Waarheid is, maar ook wat betrekking heeft op de menschheid van Christus, op de Sacramenten der Kerk, en op het ontstaan der schepselen. Bijgevolg is de Eerste Waarheid niet het eenige voorwerp van het geloof.

2. Geloof en ongelooft hebben betrekking op hetzelfde, daar ze tegengesteld zijn aan elkander. Welnu ongelooft is mogelijk met betrekking tot alles wat de H. Schrift bevat, want door welke schriftuurwaarheid ook te loochenen wordt men ongeloovig. Dus valt ook alles wat de H. Schrift bevat onder het geloof. Daar komen echter veel dingen in voor, die betrekking hebben op de menschen en andere schepselen, en bijgevolg is niet alleen de Eerste Waarheid het voorwerp van het geloof, maar ook de geschapen waarheid.

3. Het geloof en de liefde maken deel uit van hetzelfde geheel, zooals vroeger bewezen is. (Ia Ilae, Kw. 62, 3<sup>e</sup> Art.) Welnu door de liefde beminnen we niet alleen God, die het hoogste goed is, maar ook den naaste. Bijgevolg is de Eerste Waarheid niet het eenig voorwerp van het geloof.

prima. Illud enim videtur esse objectum fidei, quod nobis proponitur ad credendum. Sed non solum proponuntur nobis ad credendum ea quae pertinent ad divinitatem, quae est veritas prima, sed etiam ea quae pertinent ad humanitatem Christi, et Ecclesiae sacramenta, et creaturarum conditionem. Ergo non solum veritas prima est fidei objectum.

2. PRÆTEREA, fides et infidelitas sunt circa idem, cum sint opposita. Sed circa omnia, quae in sacra Scriptura continentur, potest esse infidelitas; quidquid enim horum homo negaverit, infidelis reputatur. Ergo etiam fides est circa omnia, quae in Sacra Scriptura continentur. Sed ibi multa de hominibus continentur et de aliis rebus creatis. Ergo objectum fidei non solum est veritas prima, sed etiam veritas creata.

3. PRÆTEREA, fides charitati condividitur, ut supra dictum est [1.2. q. 62. art. 3.]. Sed charitate non solum diligimus Deum, qui est summa bonitas, sed etiam diligimus proximum: Ergo fidei objectum non est solum veritas prima.

Daartegenover staat echter wat Dionysius zegt in het 7<sup>e</sup> Hoofdstuk van het Boek *Over de Goddelijke Namen* : « *Het geloof heeft betrekking op de enkelvoudige en eeuwigbestaande waarheid* ». Welnu, die waarheid is de Eerste Waarheid, en bijgevolg is de Eerste Waarheid het voorwerp van het Geloof.

LEERSTELLING. — In het voorwerp van iedere hebbelijkheid, die betrekking heeft op de kennis, moet men twee dingen onderscheiden, nl. dat, wat materieel gekend wordt, of het materieele voorwerp, en dat, waardoor men het kent, of het formeel opzicht van het objekt. In de meetkunde b. v. zijn de gevolgtrekkingen het materieel gekende; het formeel opzicht zijn de beginselen, waardoor men iets bewijst en waardoor men de gevolgtrekkingen kent. Het formeel opzicht van het voorwerp van het geloof is niets anders dan de Eerste Waarheid; het geloof immers, waarover hier sprake is, neemt slechts iets aan, omdat het door God geopenbaard werd; daarom steunt het Geloof op de Eerste Waarheid als op het beginsel of kenmiddel er van. Beschouwt men echter het materieel voorwerp van het geloof, dan omvat het niet alleen God, maar ook veel andere dingen. Die dingen echter vallen onder de toestemming van het geloof, alleen in zoover ze betrekking heb-

SED CONTRA est, quod Dionysius dicit, 7. cap. de Div. Nom. [S. Th., lect. 5.], quod « fides est circa simplicem et semper existentem veritatem. » Haec autem est veritas prima. Ergo objectum fidei est veritas prima.

RESPONDEO dicendum, quod cujuslibet cognoscitivi habitus objectum duo habet, scilicet id, quod materialiter cognoscitur, quod est sicut materiale objectum; et id, per quod cognoscitur, quod est formalis ratio objecti. Sicut in scientia geometriae materialiter scita sunt conclusiones; formalis vero ratio sciendi sunt media demonstrationis, per quae conclusiones cognoscuntur. Sic igitur in fide si consideremus formalem rationem objecti, nihil est aliud, quam veritas prima : non enim fides, de qua loquimur, assentit alicui, nisi quia est a Deo revelatum; unde ipsi veritati divinae fides innititur tamquam medio. Si vero consideremus materialiter ea, quibus fides assentit, non solum est ipse Deus, sed etiam multa alia. Quae tamen sub assensu fidei non cadunt,

ben op God, in zoover nl. de mensch door sommige goddelijke uitwerkselen geholpen wordt om te streven naar de genieting van God. Bijgevolg is ook het materieel voorwerp van het geloof eenigszins de Eerste Waarheid, in zoover niets tot het geloof behoort, dan met betrekking tot God. Zoo is ook de gezondheid het voorwerp der geneeskunde, omdat de geneeskunde niets beschouwt, dan met betrekking tot de gezondheid.

- ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wat betrekking heeft op de menschheid van Christus en op de Sacramenten, of op welke schepselen ook, behoort tot het Geloof, in zoover het ons richt naar God, en we die dingen aannemen om de Goddelijke Waarheid.

2. Hetzelfde moet gezegd worden voor wat den inhoud der H. Schrift betreft.

3. Ook de liefde bemint den naaste om God, en heeft als eigen voorwerp God zelf, zooals we verder zullen verklaren (Kw. 25, 1<sup>e</sup> Art.).

nisi secundum quod habent aliquem ordinem ad Deum, prout scilicet per aliquos divinitatis effectus homo adjuvatur ad tendendum in divinam fruitionem. Et ideo etiam ex hac parte objectum fidei est quodammodo veritas prima, inquantum nihil cadit sub fide, nisi in ordine ad Deum, sicut etiam objectum medicinae est sanitas, quia nihil medicina considerat nisi in ordine ad sanitatem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ea quae pertinent ad humanitatem Christi et ad Sacramenta Ecclesiae vel ad quascumque creaturas, cadunt sub fide, inquantum per haec ordinamur ad Deum. Et eis etiam assentimus propter divinam veritatem.

Et similiter dicendum AD SECUNDUM de omnibus illis, quae in Sacra Scriptura traduntur.

AD TERTIUM dicendum, quod etiam charitas diligit proximum propter Deum, et sic objectum ejus proprie est ipse Deus, ut infra dicetur [q. 25. art. 1.].



II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het voorwerp van het Geloof samengesteld,  
zooals de uitdrukking van een oordeel?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het voorwerp van het geloof niet samengesteld is, zooals de uitdrukking van een oordeel. — 1. Het voorwerp van het geloof is immers de Eerste Waarheid, zooals (in het vorige Artikel) gezegd is. Welnu de Eerste Waarheid is niet samengesteld. Dus is ook het voorwerp van het geloof niet samengesteld.

2. Het geloof is vervat in het Symbolum. Welnu in het Symbolum worden geen stellingen voorgesteld, maar dingen: men zegt er immers niet, dat God almachtig is, maar wel: Ik geloof in den almachtigen God. Dus is het voorwerp van het geloof niet de uitdrukking van een oordeel, maar een ding.

3. Op het geloof volgt het zien, volgens de woorden uit den I<sup>n</sup> Corinthiërbrief (13, 12) : « *Wij zien nu vage beelden in een spiegel; dan echter van aangezicht tot aangezicht. Nu ken ik ten*

## ARTICULUS II.

*Utrum objectum fidei sit aliquid complexum per modum enuntiabilis.*

[1. Dist. 41. in exp. lit. et lib. 1. Contr. g. cap. 7. et Veri. q. 14. art. 8.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod objectum fidei non sit aliquid complexum per modum enuntiabilis. Objectum enim fidei est veritas prima, sicut dictum est [art. praec.]. Sed prima veritas est quid incomplexum. Ergo objectum fidei non est aliquid complexum.

2. PRÆTEREA, expositio fidei in Symbolo continetur. Sed in Symbolo non ponuntur enuntiabilia, sed res : non enim dicitur ibi, quod Deus sit omnipotens, sed : Credo in Deum omnipotentem. Ergo objectum fidei non est enuntiabile, sed res.

3. PRÆTEREA, fidei succedit visio, secundum illud 1. ad Cor. 13. [v. 12] : « *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad*

*deele, maar dan zal ik kennen, zooals ik gekend ben* ». Welnu in den hemel zien wij iets enkelvoudigs, nl. het goddelijk wezen. Bijgevolg gelooven we ook iets enkelvoudigs hier op aarde.

Daartegen kan men echter aanvoeren, dat het geloof het midden houdt tusschen de wetenschap en de meening. Welnu, het midden en de uitersten behooren tot hetzelfde geslacht, en daar de wetenschap en de meening de uitdrukking van een oordeel tot voorwerp hebben, schijnt ook het voorwerp van het geloof de uitdrukking van een oordeel te zijn. Bijgevolg is het voorwerp van het geloof, omdat het de uitdrukking van een oordeel is, iets samengestelds.

LEERSTELLING. — Het gekende is in den kennende naar de zijnswijze van den kennende. Welnu de eigen kenwijze van het menschelijk verstand is, dat het de waarheid kent door samenstelling en verdeeling, zooals we in het 1<sup>e</sup> Deel gezegd hebben (Kw. 85, 5<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg wordt hetgeen op zichzelf enkelvoudig is, op eenigszins samengestelde wijze gekend door het menschelijk verstand, terwijl daarentegen het goddelijk verstand op enkelvoudige wijze kent wat op zichzelf samengesteld is. We kunnen dus het voorwerp van het geloof op twee wijzen beschou-

*faciem; nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. » Sed visio patriae est de incomplexo, cum sit ipsius divinae essentiae. Ergo etiam fides viae.*

SED CONTRA, fides est media inter scientiam et opinionem. Medium autem et extrema sunt ejusdem generis. Cum ergo scientia et opinio sint circa enuntiabilia, videtur quod similiter fides sit circa enuntiabilia. Et ita objectum fidei, cum sit circa enuntiabilia, est aliquid complexum.

RESPONDEO dicendum quod cognita sunt in cognoscente secundum modum cognoscentis. Est autem modus proprius humani intellectus, ut componendo et dividendo veritatem cognoscat, sicut in l. dictum est [q. 85. art. 5.]. Et ideo ea quae sunt secundum se simplicia, intellectus humanus cognoscit secundum quamdam complexionem, sicut e converso intellectus

wen: ten eerste van den kant van datgene, wat men gelooft, en zòo is het voorwerp van het geloof iets enkelvoudigs, nl. het ding zelf, wat we gelooven. Ten tweede van den kant van dengene, die gelooft, en zòo is het voorwerp van het geloof iets samengestelds, zooals de uitdrukking van het oordeel. Vroeger heeft men dus met recht die twee meeningen verdedigd, daar ze beide in een zeker opzicht waar zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die tegenwerping gaat op wanneer men het voorwerp van het geloof beschouwt van den kant van datgene, wat men gelooft.

2. In het Symbolum worden de geloofswaarheden opgesomd, in zoover ze de eindterm zijn van de geloofsdaad, zooals blijkt uit de wijze waarop ze voorgesteld worden. Welnu, de eindterm van de geloofsdaad is niet de uitdrukking van een oordeel, maar een ding: de oordeelen immers worden slechts uitgesproken opdat men daardoor de dingen zelf zou kennen, zoowel in het geloof als in de wetenschap.

3. In den hemel zullen we de Eerste Waarheid zien, zooals ze in zich zelf is, naar de woorden uit den I<sup>n</sup> *Joannesbrief* (3, 2):

divinus incomplexo cognoscit ea quae sunt secundum se complexa. Sic ergo objectum fidei dupliciter considerari potest. Uno modo, ex parte ipsius rei creditae, et sic objectum fidei est aliquid incomplexum, scilicet res ipsa de qua fides habetur. Alio modo ex parte credentis, et secundum hoc objectum fidei est aliquid complexum per modum enuntiabilis. Et ideo utrumque vere opinatum fuit apud antiquos, et secundum aliquid utrumque est verum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ratio illa procedit de objecto fidei ex parte ipsius rei creditae.

AD SECUNDUM dicendum, quod in Symbolo tanguntur ea de quibus est fides inquantum ad ea terminatur actus credentis, ut ex ipso modo loquendi apparet. Actus autem credentis non terminatur ad enuntiabile, sed ad rem: non enim formamus enuntiabilia, nisi ut per ea de rebus cognitionem habeamus, sicut in scientia, ita et in fide.

AD TERTIUM dicendum, quod visio patriae erit veritatis primae secundum quod in se est, secundum illud 1. Joan. 3. [v. 2.]: « Scimus quoniam

« *Wanneer Hij verschijnt, zullen we aan Hem gelijk wezen, daar wij Hem zullen zien gelijk Hij is* ». We zullen Hem dus niet zien door de uitdrukking van een oordeel, maar wel door een kennis van eenvoudig begrijpen. Door het geloof echter kennen we de Eerste Waarheid niet, zooals ze is in zichzelf, en bijgevolg gaat die reden hier niet op.

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het mogelijk iets te gelooven, wat valsch is?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het mogelijk is iets te gelooven, wat valsch is. — 1. Het geloof immers is een lid van dezelfde verdeeling als de hoop en de liefde. Welnu, men kan iets verhoppen, wat valsch is, want velen hopen het eeuwig leven te bekomen, die het nooit zullen bekomen. En hetzelfde geldt voor de liefde: velen immers worden bemind als goeden, hoewel ze in werkelijkheid niet goed zijn. Dus is het ook mogelijk iets te gelooven, wat valsch is.

---

cum apparuerit, similis ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est. » Et ideo visio illa erit non per modum enuntiabilis, sed per modum simplicis intelligentiae. Sed per fidem non apprehendimus veritatem primam sicut in se est. Unde non est similis ratio.

### ARTICULUS III.

*Utrum fidei possit subesse falsum.*

[Part. 3. q. 46. art. 2. ad 4. et 3. Dist. 24. q. 3. et Pot. q. 4. art. 1.],

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod fidei possit subesse falsum. Fides enim dividitur spei et charitati. Sed spei potest aliquid subesse falsum: multi enim sperant se habituros vitam aeternam, quam non habebunt. Similiter etiam et charitati: multi enim diliguntur tamquam boni, qui tamen boni non sunt. Ergo et fidei potest aliquid subesse falsum.

2. Abraham geloofde, dat Christus zou geboren worden naar het woord van *Joannes* (8, 56) : « *Abraham, uw vader, is opgesprongen om mijn dag te zien. Hij heeft hem gezien en heeft zich verblijd* ». Doch na Abrahams tijd was het mogelijk, dat Christus niet mensch werd, daar Hij alleen uit vrijen wil is mensch geworden, en zoo zou wat Abraham aangaande Christus geloofde, valsch geweest zijn. Dus kan men iets gelooven, wat valsch is.

3. De ouden geloofden, dat Christus zou geboren worden, en bij velen bleef dat geloof voortbestaan tot aan de prediking van het Evangelie. Welnu, na de geboorte van Christus, zelfs vóór zijn prediking, was het valsch, dat Christus zou geboren worden. Bijgevolg is het mogelijk iets te gelooven, wat valsch is.

4. Het is een punt van het geloof, dat Christus' lichaam waarlijk tegenwoordig is in het Sacrament des Altaars. Het kan echter gebeuren, wanneer op ongeldige wijze geconsacreerd wordt, dat Christus' Lichaam daar niet waarlijk tegenwoordig is, doch slechts brood, en bijgevolg kan men iets gelooven, wat valsch is.

Daartegen kunnen we echter aanvoeren, dat geen deugd, die het verstand vervolmaakt, op het valsche slaat, in zoover dit een

2. *PRETEREA*, Abraham credidit Christum nasciturum, secundum illud Joan. 8. [v. 56]. « Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit et gavisus est. » Sed post tempus Abrahæ Deus poterat non incarnari : sola enim sua voluntate carnem accepit, et ita esset falsum, quod Abraham de Christo credidit. Ergo fidei potest subesse falsum.

3. *PRETEREA*, fides antiquorum fuit quod Christus esset nasciturus, et hæc fides duravit in multis usque ad prædicationem Evangelii. Sed Christo jam nato, etiam antequam prædicare inciperet, falsum erat Christum nasciturum. Ergo fidei potest subesse falsum.

4. *PRETEREA*, unum de pertinentibus ad fidem est, ut aliquis credat sub Sacramento Altaris verum corpus Christi contineri. Potest autem contingere, quando non recte consecratur, quod non est ibi verum corpus Christi, sed solum panis. Ergo fidei potest subesse falsum.

*SED CONTRA*, nulla virtus perficiens intellectum se habet ad falsum, secundum quod est malum intellectus, ut patet per Philosophum in 6.

kwaad is van het verstand, zooals blijkt bij den Wijsgeer in het 6<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (II H., Nr 3). Welnu, het geloof is een deugd, die het verstand vervolmaakt, zooals verder blijken zal (4<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> en 5<sup>e</sup> Art.). Dus kan men niet iets gelooven, wat valsch is.

LEERSTELLING. — Niets valt onder een vermogen, onder een hebbelijkheid of zelfs onder een daad, dan door het formeel opzicht van het voorwerp. Zoo kan men de kleur slechts zien door het licht, en het besluit alleen kennen door de bewijsvoering. We zeiden echter (1<sup>e</sup> Art.), dat het formeel opzicht van het voorwerp van het geloof de Eerste Waarheid is. Bijgevolg kan niets onder het Geloof vallen, dan in zoover het begrepen is onder de Eerste Waarheid, onder welke geen valscheit kan begrepen zijn, evenmin als het niet-zijnde onder het zijn, of het kwaad onder het goed. Bijgevolg is het onmogelijk, dat men iets zou gelooven, wat valsch is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het ware is het goed van het verstand, maar niet van de streefvermogens. Daarom sluiten al de deugden, die het verstand vervolmaken, het valsche

*Ethic.* [cap. II]. Sed fides est quaedam virtus perficiens intellectum, ut infra patebit [q. 4. art. 2. et 5.]. Ergo ei non potest subesse falsum.

RESPONDEO dicendum, quod nihil subest alicui potentiae vel habitui, aut etiam actui, nisi mediante ratione formali objecti, sicut color videri non potest, nisi per lucem et conclusio sciri non potest, nisi per medium demonstrationis. Dictum est autem [art. 1. huj. q.], quod ratio formalis objecti fidei est veritas prima. Unde nihil potest cadere sub fide, nisi inquantum stat sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest, sicut nec non-ens sub ente, nec malum sub bonitate. Unde relinquitur, quod fidei non potest subesse aliquod falsum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod, quia verum est bonum intellectus, non autem est bonum appetitivae virtutis, ideo omnes virtutes, quae perficiunt intellectum, excludunt totaliter falsum, quia de ratione virtutis est

volkomen uit, want de deugd heeft krachtens haar natuur alleen betrekking op het goede. De deugden echter, die het streefvermogen vervolmaken, sluiten het valsche niet volkomen uit; iemand kan b. v. handelen volgens de rechtvaardigheid of de matigheid, hoewel hij verkeerd oordeelt over het voorwerp van zijn daad. Bijgevolg gaat voor het geloof, dat het verstand vervolmaakt, niet dezelfde redeneering op als voor de hoop en de liefde, die het streefvermogen vervolmaken.

Men mag niettemin zeggen, dat ook de hoop het valsche uitsluit. Niemand verhoopt toch het eeuwig leven te bekomen door eigen kracht (dat zou vermetel zijn), maar door hulp der genade, waardoor hij het eeuwig leven onfeilbaar zeker zal bekomen, indien hij volhardt. En hetzelfde geldt voor de liefde, waardoor men God bemint, overal waar Hij aanwezig mocht zijn. Het is dus voor de liefde zelf onverschillig of God al dan niet aanwezig is in dengene, die om God bemind wordt.

2. Dat God niet mensch zou worden, was ook na Abraham mogelijk, wanneer men het beschouwt op zichzelf. Maar in zoover de menschwording onder de goddelijke kennis valt, is zij eenigszins onfeilbaar noodzakelijk, zooals we gezegd hebben in het 1<sup>e</sup> Deel (Kw. 14, 13<sup>e</sup> Art.) . Welnu, op die wijze behoort ze tot het geloof

quod se habeat solum ad bonum. Virtutes autem perficientes partem appetitivam non excludunt totaliter falsum : potest enim aliquis secundum justitiam aut temperantiam agere, habens aliquam falsam opinionem de eo, circa quod agit. Et ita, cum fides perficit intellectum, spes autem, et charitas appetitivam partem, non est similis ratio de eis.

Et tamen neque etiam spei subest falsum. Non enim aliquis sperat se habiturum vitam aeternam secundum propriam potestatem (hoc enim esset praesumptionis), sed secundum auxilium gratiae, in qua si perseveraverit, omnino et infallibiliter vitam aeternam consequetur. Similiter etiam ad charitatem pertinet diligere Deum, in quocumque fuerit. Unde non refert ad charitatem, utrum in isto sit Deus, qui propter Deum diligitur.

AD SECUNDUM dicendum quod Deum non incarnari secundum se consideratum fuit possibile etiam post tempus Abrahae. Sed secundum quod cadit sub praesentia divina, habet quamdam necessitatem infallibilitatis,

en bijgevolg kan iets niet valsch zijn, in zoover het tot het geloof behoort.

3. Na Christus' geboorte behoorde het tot het geloof, dat Christus eenmaal zou geboren worden. De tijdbepaling echter, waaromtrent men dwaalde, nam men niet aan door het geloof, maar door menschelijke gissing. De geloovige nu kan zich wel door menschelijke berekening vergissen, maar dat hij zich door het geloof zou vergissen is onmogelijk.

4. Het geloof van den geloovige slaat niet op die of die bepaalde broodgedaanten, maar wel hierop, dat Christus waarlijk tegenwoordig is onder de uiterlijke broodgedaanten, wanneer op geldige wijze geconsacreerd wordt. Werd dus niet geldig geconsacreerd, dan volgt daar niet uit, dat men iets gelooft, wat valsch is.

ut in l. dictum est [q. 14. art. 13.]. Et hoc modo cadit sub fide. Unde prout cadit sub fide, non potest esse falsum.

AD TERTIUM dicendum, quod hoc ad fidem credentis pertinebat post Christi nativitatem, quod crederet eum quandoque nasci. Sed illa determinatio temporis, in qua decipiebatur, non erat ex fide, sed ex conjectura humana. Possibile est enim ex conjectura humana hominem fidelem falsum aliquid aestimare. Sed quod ex fide falsum aestimet, hoc est impossibile.

AD QUARTUM dicendum, quod fides credentis non refertur ad has species panis, vel illas, sed ad hoc quod verum corpus Christi sit sub speciebus panis sensibilis, quando recte fuerit consecratum. Unde si non sit recte consecratum, fidei non suberit propter hoc falsum.



IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men ziet?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het voorwerp van het geloof iets kan zijn, wat men ziet. — 1. De Heer zei immers aan Thomas (Joan. 20, 29): « *Omdat ge Mij gezien hebt, Thomas, daarom hebt ge geloofd* ». Dus kan men hetzelfde gelooven en zien.

2. In den I<sup>n</sup> Corinthiërbrief (13, 12) zegt de apostel, sprekende over het geloof: « *Wij zien thans vage beelden in een spiegel* ». Dus ziet men, wat men gelooft.

3. Het geloof is als een geestelijk licht. Welnu door elk licht, ziet men iets. Dus slaat het geloof op dingen, die men ziet.

4. Men kan al de zinnen *gezicht* noemen, zooals Augustinus zegt in het boek *Over de woorden des Heeren*. (33<sup>e</sup> Preek, 5<sup>e</sup> H.). Welnu, wat we gelooven hebben we gehoord, naar het woord van den *Brief aan de Romeinen* (10, 17): « *Het geloof*

## ARTICULUS IV.

*Utrum objectum fidei possit esse aliquid visum.*

[1-2. q. 67. art. 3. et part. 3. q. 7. art. 3. et 3. Dist. 24. q. 1. art. 2.],

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod objectum fidei sit aliquid visum. Dicit enim Dominus Thomae, Joann. 20. [v. 29]. « *Quia vidisti me, Thoma, credidisti.* » Ergo de eodem est visio et fides.

2. PRÆTEREA, Apostolus 1. ad Cor. 13. [v. 12] dicit: « *Videmus nunc per speculum in aenigmate.* » Et loquitur de cognitione fidei. Ergo id quod creditur videtur.

3. PRÆTEREA, fides est quoddam spirituale lumen. Sed sub quolibet lumine aliquid videtur. Ergo fides est de rebus visis.

4. PRÆTEREA, quilibet sensus visus nominatur, ut Augustinus dicit in lib. de Verb. Dom. [Serm. 33. cap. 5.]. Sed fides est de auditis, secun-

*komt door het gehoorde woord* ». Dus slaat het geloof op de dingen, die men ziet.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt in zijn *Brief aan de Hebrëers* (11, 1). « *Het geloof is een bewijs van zaken die men niet ziet* ».

LEERSTELLING. — Het geloof veronderstelt, dat het verstand aanneemt wat men gelooft. Welnu, het verstand kan op twee manieren iets aannemen. Ten eerste, omdat het daartoe bewogen wordt door het voorwerp zelf, dat ofwel op zichzelf gekend is (zooals de eerste beginselen, die het voorwerp zijn van het inzicht), ofwel gekend is door iets anders (zooals de gevolgtrekkingen, die het voorwerp zijn van de wetenschap). Ten tweede, niet omdat het door zijn eigen voorwerp voldoende bewogen wordt, maar omdat het tengevolge van een vrije keus, vrijwillig meer overhelt naar den eenen kant dan naar den anderen kant. Blijft er nu twijfel bestaan en vreest men dat het tegenovergestelde waar zou kunnen zijn, dan heeft men een meening. Blijft er geen twijfel over, maar is er zekerheid, dan heeft men het geloof. Daar men nu

---

dum illud ad Rom. 10. [v. 17]. « Fides ex auditu. » Ergo fides est de rebus visis.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Hebr. 11. [v. 1], quod fides est argumentum non apparentium.

RESPONDEO dicendum quod fides importat assensum intellectus ad id quod creditur. Assentit autem intellectus alicui dupliciter. Uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso objecto, quod est vel per seipsum cognitum (sicut patet in principiis primis, quorum est intellectus); vel est per aliud cognitum (sicut patet de conclusionibus, quarum est scientia). Alio modo intellectus assentit alicui, non quia sufficienter moveatur ab objecto proprio, sed per quandam electionem voluntarie declinans in unam partem magis quam in aliam. Et si quidem haec sit cum dubitatione et formidine alterius partis, erit opinio; si autem sit cum certitudine absque tali formidine, erit

alleen van die dingen zegt, dat men ze *ziet*, welke ons verstand of onze zinnen door zichzelf tot de kennis er van bewegen, is het duidelijk, dat noch het geloof, noch de meening dingen tot voorwerp hebben, die men ziet, of door de zinnen of door het verstand.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals Gregorius zegt in zijn 25<sup>e</sup> *Homelie op het Evangelie, was het niet hetzelfde, wat Thomas zag, en wat hij geloofde. Hij zag den mensch, en door het geloof beleed hij God, zeggende: « Mijn Heer en mijn God ».*

2. De dingen, die tot het geloof behooren, kunnen op twee wijzen beschouwd worden: ten eerste, in het bijzonder, en zoo kunnen ze niet tegelijk gezien en geloofd worden, zooals we (in de Leerstelling) gezegd hebben. Ten tweede, in het algemeen, nl. in het algemeen opzicht van hun geloofwaardigheid, en zoo worden ze gezien door hem, die gelooft. Hij zou immers niet gelooven, wanneer hij niet inzag, dat hij die dingen moet gelooven, om de klaarblijkelijkheid van de teekenen, of om iets dergelijks.

3. Door het licht van het geloof zien we in wat tot het geloof be-

fides. Illa autem videri dicuntur, quae per seipsa movent intellectum nostrum vel sensum ad sui cognitionem. Unde manifestum est quod nec fides nec opinio potest esse de ipsis, aut secundum sensum, aut secundum intellectum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Thomas aliud vidit, et aliud credidit. Hominem vidit, et Deum credens confessus est, cum dixit: « Dominus meus, et Deus meus. » [Gregorius, Homilia 25 in Evang.].

AD SECUNDUM dicendum, quod ea quae subsunt fidei, dupliciter considerari possunt. Uno modo in speciali, et sic non possunt esse simul visa et credita, sicut dictum est [in corp. art.]. Alio modo in generali, scilicet sub communi ratione credibilis, et sic sunt visa ab eo, qui credit: non enim crederet, nisi videret ea esse credenda, vel propter evidentiam signorum, vel propter aliquid huiusmodi.

AD TERTIUM dicendum, quod lumen fidei facit videre ea quae creduntur. Sicut enim per alios habitus virtutum homo videt illud, quod est sibi

hoort, want evenals iemand door andere deugdzame hebbelijkheden inziat wat hem volgens die hebbelijkheid past, zoo ook neigt het verstand van den mensch door de deugd van geloof tot het aanvaarden van datgene, wat overeenstemt met het ware geloof, en niet van het ovrigc.

4. Men hoort de woorden, die de geloofswaarheden uitdrukken, maar niet de dingen zelf, die het voorwerp zijn van het geloof. Bijgevolg hoeven die dingen geen dingen te zijn, die men ziet.

## V<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men weet?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het voorwerp van het geloof iets kan zijn, wat men weet. — 1. Wat men immers niet weet, is onbekend, want onwetendheid is het tegenovergestelde van

conveniens secundum habitum illum, ita etiam per habitum fidei inclinatur mens hominis ad assentiendum his, quae conveniunt rectae fidei, et non aliis.

AD QUARTUM dicendum, quod auditus est verborum significantium ea quae sunt fidei, non autem est ipsarum rerum de quibus est fides. Et sic non oportet, ut hujusmodi res sint visae.

## ARTICULUS V.

*Utrum ea quae sunt fidei possint esse scita.*

[Supr. art. 4. et infr. q. 4. art. 1. et part. 3. q. 7. art. 3. et 3. Dist. 24. q. 2. et lib. 1. Contr. g. cap. 8. et Veri. q. 14. art. 9.],

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod ea quae sunt fidei possint esse scita. Ea enim quae non sciuntur videntur esse ignota, quia ignorantia scientiae opponitur. Sed quae sunt fidei non sunt ignota : horum enim

wetenschap. Welnu, wat tot het geloof behoort, is niet onbekend. Wie immers niet kent, wat tot het geloof behoort, is een ongeloovige, zooals blijkt uit den I<sup>n</sup> *Brief aan Timotheus* (1, 13): «*Ik heb het onwetend gedaan in mijn ongeloovigheid* ». Dus kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men weet.

2. Wetenschap verwerft men door redenen aan te voeren. Welnu, de gewijde schrijvers voeren redenen aan om iets te bewijzen, wat behoort tot het geloof. Bijgevolg kan het voorwerp van het geloof iets zijn, wat men weet.

3. De dingen, welke met zekerheid bewezen worden, die weet men. Een bewijsvoering immers is een sluitrede, waardoor men van iets wetenschap heeft, zooals Aristoteles zegt in zijn tweede werk *Over de Redeneering* (I B., 2<sup>e</sup> H., N. 4). Welnu, sommige dingen, die tot het geloof behooren, worden met zekerheid door de wijsgeeren bewezen, zooals het bestaan van God, en Zijn eenheid, en dergelijke. Bijgevolg kan men iets gelooven, wat men weet.

4. Er is een grooter afstand tusschen de meening en de wetenschap dan tusschen de wetenschap en het geloof, want het geloof houdt het midden tusschen de meening en de wetenschap. Welnu, het is mogelijk, dat de meening en het geloof in een zeker

ignorantia ad infidelitatem pertinet, secundum illud 1. ad Timot. 1. [v. 13] : « Ignorans feci in incredulitate mea. » Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

2. PRÆTEREA, scientia per rationes acquiritur. Sed ad ea quae sunt fidei a sacris auctoribus rationes inducuntur. Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

3. PRÆTEREA, ea quae demonstrative probantur sunt scita quia demonstratio est syllogismus faciens scire [Arist. Post. analyticor. lib. 1, c. 2. n. 4.]. Sed quaedam, quae in fide continentur, sunt demonstrative probata a philosophis, sicut Deum esse et Deum esse unum et alia hujusmodi. Ergo ea quae sunt fidei possunt esse scita.

4. PRÆTEREA, opinio plus distat a scientia quam fides, cum fides dicatur esse media inter opinionem, et scientiam. Sed opinio et scientia

opzicht hetzelfde voorwerp hebben, zooals Aristoteles zegt in zijn tweede werk *Over de Redeneering* (33<sup>e</sup> H., N. 6). Bijgevolg is het ook mogelijk, dat de wetenschap en het geloof in een zeker opzicht een zelfde voorwerp hebben.

Daartegenover staat echter, dat Gregorius zegt in zijn 26<sup>e</sup> *Homelie op het Evangelie*: « *Wat men ziet, dat gelooft men niet, maar dat kent men met klaarblijkelijkheid* ». Bijgevolg kan men iets, wat tot het geloof behoort, niet met klaarblijkelijkheid kennen. Welnu, de dingen, die men weet, kent men met klaarblijkelijkheid. Bijgevolg kan iets, wat men weet, het voorwerp van het geloof niet zijn.

**LEERSTELLING.** — Elke wetenschap veronderstelt beginselen, die op zichzelf klaarblijkelijk zijn, en die men dus kent door onmiddellijk inzicht. Bijgevolg moet men alles, waarvan men een wetenschappelijke kennis heeft, op eenige wijze inzien. Welnu, we hebben (in het vorig Artikel) bewezen, dat het onmogelijk is, dat eenzelfde mensch eenzelfde ding zou gelooven en zien. Het is dus even onmogelijk, dat eenzelfde mensch eenzelfde ding zou weten en gelooven.

Het kan echter gebeuren, dat hetgeen de eene ziet of weet, door

possunt esse aliquo modo de eodem, ut dicitur in 1. Poster. [c. 33. n. 6.]. Ergo etiam fides et scientia.

**SED CONTRA** est quod Gregorius dicit. [Homil. 26. in Evang.] quod apparentia non habent fidem, sed agnitionem. Ea ergo de quibus est fides agnitionem non habent. Sed ea quae sunt scita agnitionem habent. Ergo de eis quae sunt scita non potest esse fides.

**RESPONDEO** dicendum quod omnis scientia habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa. Et ideo oportet quaecumque sunt scita aliquo modo esse visa. Non autem est possibile quod idem ab eodem sit visum et creditum, sicut supra dictum est [art. praec.]. Unde etiam impossibile est quod ab eodem idem sit scitum et creditum.

Potest tamen contingere ut id quod est visum vel scitum ab uno, sit

een ander geloofd wordt. We hopen immers, dat we eenmaal zullen zien wat we nu aangaande de Drieëenheid gelooven, naar het woord uit den 1<sup>n</sup> Corinthiërbrief (13-12) : « *Thans zien we vage beelden in een spiegel, dan echter zal het van aangezicht tot aangezicht zijn* ». De engelen overigens zien God op die manier, en wat wij gelooven, dat zien zij. En zoo kan het ook in dit leven gebeuren, dat iets, wat de een ziet of weet, geloofd wordt door een ander, die het niet kan bewijzen.

Wat echter aan alle menschen te gelooven voorgehouden wordt, is door niemand op wetenschappelijke wijze gekend, en die dingen behoorren uitsluitend tot het geloof, zoodat geloof en wetenschap niet hetzelfde voorwerp kunnen hebben.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wat tot het geloof behoort, is aan de ongeloovigen onbekend, omdat zij het noch inzien op zichzelf, noch weten, dat men het moet gelooven. De geloovigen echter weten, dat men het moet gelooven, niet omdat zij het kunnen bewijzen, maar omdat ze door het licht van het geloof inzien, dat men het moet gelooven, zooals we (in het vorig Artikel) gezegd hebben (Antw. op de 3<sup>e</sup> Bed.).

creditum ab alio. Etenim quae de Trinitate credimus, nos visuros speramus, secundum illud 1. ad Cor 13. [v. 12] : « *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem* », quam quidem visionem jam Angeli habent. Unde quod nos credimus illi vident. Et sic similiter potest contingere ut id quod est visum vel scitum ab uno homine, etiam in statu viae, sit ab alio creditum, qui hoc demonstrative non novit.

Id tamen quod communiter omnibus proponitur hominibus ut credendum est communiter non scitum. Et ista sunt quae simpliciter fidei subsunt. Et ideo fides et scientia non sunt de eodem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod infideles eorum quae sunt fidei, ignorantiam habent : quia nec vident, nec sciunt ea in seipsis, ut cognoscant ea esse credibilia. Sed per hunc modum fideles habent eorum notitiam, non quasi demonstrative, sed inquantum per lumen fidei videntur esse credenda, ut dictum est [art. praec. ad 3.] .

2. De beweegredenen, waardoor de gewijde schrijvers het voorwerp van het geloof trachten te bewijzen, zijn geen ware bewijsovoeringen, de bedoeling is alleen, om aan te toonen, dat wat ons voorgehouden wordt te gelooven, niet onmogelijk is. Soms zijn het ook beweegredenen, die afgeleid worden uit de geloofsbeginnselen, nl. uit de H. Schrift, zooals Dionysius zegt in het 2<sup>e</sup> Hoofdstuk van zijn Boek *Over de Goddelijke Namen*. Door die beginnselen kan men bewijzen afleiden, die de geloovigen voldoen, zooals men ook door de natuurlijk gekende beginnselen bewijzen kan afleiden, die gelden bij allen. Daarom is ook de godgeleerdheid een wetenschap, zooals we in het begin van dit werk gezegd hebben. (1<sup>e</sup> D., 1<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art.)

3. Wat men wetenschappelijk kan bewijzen wordt niet tot de geloofszaken gerekend, alsof allen die dingen uitsluitend door het geloof kenden, maar omdat ze voor alle geloofskennis verondersteld worden, en tenminste door het geloof moeten worden aangenomen door hen, die ze niet wetenschappelijk kunnen bewijzen.

4. De Wijsgeer zegt t. a. pl. ook, dat bij twee verschillende menschen met betrekking tot eenzelfde objekt, én wetenschappelijke kennis mogelijk is, én meening, zooals we hierboven (in de Leerstelling) gezegd hebben over wetenschap en geloof. Bij een en denzelfden mensch echter is geloof en wetenschap alleen mogelijk met

AD SECUNDUM dicendum quod rationes, quae inducuntur a sanctis ad probandum ea quae sunt fidei, non sunt demonstrativae, sed persuasiones quaedam manifestantes non esse impossibile, quod in fide proponitur. Vel procedunt ex principiis fidei, scilicet ex auctoritatibus Sacrae Scripturae, sicut dicit Dionysius 2. cap. de Div. Nom. Ex his autem principiis ita probatur aliquid apud fideles, sicut etiam ex principiis naturaliter notis probatur aliquid apud omnes. Unde etiam Theologia scientia est, ut in principio operis dictum est [part. 1. q. 1. art. 2.].

AD TERTIUM dicendum quod ea quae demonstrative probari possunt, inter credenda numerantur, non quia de ipsis simpliciter sit fides apud omnes, sed quia praeexiguntur ad ea quae sunt fidei, et oportet ea saltem per fidem praesupponi ab his, qui eorum demonstrationem non habent.

AD QUARTUM dicendum quod, sicut Philosophus ibidem dicit, a diversis hominibus de eodem omnino potest haberi scientia et opinio, sicut et



betrekking tot een objekt, dat in een zeker opzicht wel hetzelfde is, nl. met betrekking tot het opzicht, waarin men het beschouwt; éénzelfde zaak kan men immers onder een bepaald opzicht op wetenschappelijke wijze kennen, onder een ander opzicht slechts door meening. Zoo kan ook iemand aangaande God door bewijzen weten, dat Hij één is, en gelooven, dat Hij drievuldig is. Maar met betrekking tot eenzelfde zaak, die in hetzelfde opzicht beschouwd wordt, is de wetenschap bij eenzelfde mens onvereenigbaar én met het geloof, én met de meening, ofschoon om een verschillende reden. Want met betrekking tot een en hetzelfde objekt is de wetenschap onvereenigbaar met de meening, omdat tot het begrip van de wetenschap de overtuiging behoort, dat het objekt van die kennis onmogelijk anders kan zijn; tot het begrip van de meening daarentegen behoort de overtuiging, dat het objekt van de meening ook anders kan zijn. Wat men echter aanvaardt door het geloof, wordt, juist om de zekerheid van het geloof, onmogelijk geacht anders te kunnen zijn. Maar men kan hetzelfde niet tegelijk gelooven en weten, omdat wat men weet, klaarblijkelijk is, terwijl wat men gelooft niet klaarblijkelijk is, zooals we hierboven (in de Leerstelling) gezegd hebben.

---

*supra dictum est [in corp.] de scientia et fide. Sed ab uno et eodem potest haberi scientia de eodem secundum quid, scilicet de subjecto (1), sed non secundum idem : potest enim esse quod de una et eadem re aliquis aliquid sciat, et aliquid aliud opinetur. Et similiter de Deo potest aliquis demonstrative scire quod sit unus, et credere quod sit trinus. Sed de eodem secundum idem non potest esse simul in uno homine scientia, nec cum opinione, nec cum fide, alia tamen et alia ratione. Scientia enim cum opinione simul esse non potest simpliciter de eodem, quia de ratione scientiae est quod id quod scitur existimetur esse impossibile aliter se habere; de ratione autem opinionis est quod id quod est opinatum, existimetur possibile aliter se habere. Sed id quod fide tenetur, propter fidei certitudinem existimatur etiam impossibile aliter se habere; sed ea ratione non potest simul idem et secundum idem esse scitum et creditum, quia scitum est visum et creditum est non visum, ut dictum est [in corp. art.].*

---

(1) scilicet subjecto.

VI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet het voorwerp van het geloof naar bepaalde artikelen onderscheiden worden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het voorwerp van het geloof niet moet onderscheiden worden naar bepaalde artikelen. —

1. Men moet immers alles gelooven, wat de H. Schrift bevat. Welnu, gezien de groote hoeveelheid, kan alles wat de H. Schrift bevat onmogelijk tot een bepaald getal herleid worden. Het schijnt dus niet goed te zijn, verschillende artikelen des geloofs te onderscheiden.

2. De kunst moet niet letten op het materieel onderscheid, daar dit in het oneindige kan doorgedreven worden. Welnu, het formeel opzicht van geloofswaarheid, nl. de Eerste Warheid, is één en ondeelbaar, zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Art.), en daarom kunnen de geloofswaarheden niet onderscheiden worden volgens het formeel opzicht. Bijgevolg moet men van een materieele verdeeling in artikelen afzien.

## ARTICULUS VI.

*Utrum credibilia sint per certos articulos distinguenda.*

[Dist. 25. q. 1. art. 1. et art. 2. et 1. Cor. 15. princ.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur quod credibilia non sint per certos articulos distinguenda. Eorum enim omnium, quae in Sacra Scriptura continentur, est fides habenda. Sed illa non possunt reduci ad aliquem certum numerum, propter sui multitudinem. Ergo superfluum videtur articulos fidei distinguere.

2. PRÆTEREA, materialis distinctio, cum in infinitum fieri possit, est ab arte praetermittenda. Sed formalis ratio objecti credibilis est una et indivisibilis, ut supra dictum est [art. 1. huj. q.], scilicet veritas prima, et sic secundum rationem formalem credibilia distingui non possunt. Ergo praetermittenda est credibilium materialis distinctio per articulos.

3. Sommigen zeggen, dat een artikel een onverdeelbare waarheid is aangaande God, waardoor wij gedwongen worden te gelooven (Willem van Auxerre in zijn *Gulden Summa* III B. III Tract. II<sup>e</sup> H. I<sup>e</sup> Kw.). Welnu, gelooven is een vrije daad, want zooals Augustinus zegt in zijn 24<sup>e</sup> *Verhandeling over Joannes*, *gelooft niemand, die niet wil gelooven*. Het is dus niet goed, de geloofswaarheden in te deelen in artikelen.

Daartegenover staat echter, dat Isidorus zegt: « *Een artikel is een waarneming van de goddelijke Waarheid, die naar die Waarheid richt* ». Welnu, het waarnemen van de Goddelijke Waarheid gebeurt bij ons door middel van een of ander onderscheid: wat immers in God één is, is menigvuldig in onzen geest. Dus moeten de geloofswaarheden in verschillende artikelen onderscheiden worden.

LEERSTELLING. — Het woord *artikel* is afgeleid uit het Grieksch. Het Grieksch woord *Arthron*, in het Latijn *articulus* (letterlijk: lid), beteekent het aaneensluiten van onderscheiden deelen. Zoo noemt men lichaamsdeelen, die aan elkander aansluiten *articuli* (leden, ledematen). Ook in de grammatica noemt men bij

3. PRÆTEREA, sicut a quibusdam dicitur, articulus est indivisibilis veritas de Deo, arctans nos ad credendum [Guilelmus Antissiod., *Summa Aurea*, l. 3, tr. 3, c. 2, q. 1]. Sed credere est voluntarium, quia, sicut Augustinus dicit [tract. 24. in Joan.], nullus credit nisi volens. Ergo videtur, quod inconvenienter distinguantur credibilia per articulos.

SED CONTRA est, quod Isidorus dicit: « Articulus est perceptio divinae veritatis tendens in ipsam. » Sed perceptio divinae veritatis competit nobis secundum distinctionem quamdam: quae enim in Deo unum sunt, in nostro intellectu multiplicantur. Ergo credibilia debent per articulos distingui.

RESPONDEO dicendum quod nomen articuli ex graeco videtur esse derivatum: « arthron » enim in graeco, quod in latino articulus dicitur, significat quamdam coaptationem aliquarum partium distinctarum. Et ideo particulae corporis sibi invicem coaptatae dicuntur membrorum articuli. Et

de Grieken *artikel* of *lidwoord* sommige rededeelen, die aan andere toegevoegd worden om het geslacht, het getal en den naamval aan te duiden. Ook de rhetorika past het woord *artikel* toe op sommige aaneensluitende deelen. Cicero zegt immers in het 4<sup>e</sup> Boek der *Rhetorica*, dat men door *artikel* (*articulatio*) aanduidt het scheiden der woorden door een pauze, zooals b. v. in dezen volzin: « Door toon, stem en blik hebt ge uw vijanden vrees ingeboezemd ». Daarom worden ook de waarheden van het christelijk geloof in artikelen verdeeld, in zoover ze verdeeld worden in verschillende deelen, die bij elkander aansluiten. Daar nu het voorwerp van het geloof, zooals we hier boven gezegd hebben (4<sup>e</sup> Art.), iets niet-klaarblijkelijk is aangaande God, daarom wordt een bijzonder artikel onderscheiden, wanneer iets op een bijzondere wijze niet klaarblijkelijk is; wanneer echter verschillende dingen om eenzelfde reden niet gekend zijn, onderscheidt men geen verschillende artikelen. Er bestaat b. v. een bijzondere moeilijkheid om in te zien, dat God heeft geleden, een andere om in te zien, dat Hij na Zijn dood verzezen is, en daarom onderscheidt men het artikel der verrijzenis van dat van het lijden. Maar dat Hij geleden heeft, gestorven is en begraven, voor dat alles is er maar één en dezelfde moeilijkheid, en wie het

---

similiter in grammatica apud Graecos dicuntur articuli quaedam partes orationis coaptatae aliis dictionibus ad exprimendum earum genus, numerum, vel casum; et similiter in rhetorica articuli dicuntur quaedam partium coaptationes. Dicit enim Tullius in 4. Rhetoricae [ad Heren.], quod articulus dicitur, cum singula verba intervallis distinguuntur caesa oratione, hoc modo : Acrimonia, voce, vultu adversarios perterruisti. Unde et credibilia fidei Christianae dicuntur per articulos distingui, inquantum in quasdam partes dividuntur habentes aliquam coaptationem ad invicem. Est autem objectum fidei aliquid non visum circa divina, ut supra dictum est [art. 4. huj. q.]. Et ideo ubi occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus; ubi autem multa secundum eandem rationem sunt cognita, vel non cognita, ibi non sunt articuli distinguendi, sicut aliam difficultatem habet ad videndum, quod Deus sit passus, et aliam, quod mortuus resurrexerit; et ideo distinguitur articulus resurrectionis ab articulo passionis. Sed quod sit passus, mortuus, et sepultus, unam et

eene aanneemt kan geen moeilijkheid ondervinden om ook het andere aan te nemen, en daarom valt dit alles onder eenzelfde artikel.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Onder wat we moeten gelooven zijn er sommige dingen, die op zichzelf tot het geloof behooren; andere behooren niet op zichzelf tot het Geloof, maar in zoover ze betrekking hebben op andere dingen. Dit gebeurt ook in andere wetenschappen, waar men sommige dingen behandelt om zichzelf, andere om de eerste in het licht te stellen. Daar nu het geloof vooral betrekking heeft op wat we in den hemel hopen te zien, zooals we lezen in den *Brief aan de Hebreërs* (11,1): « *Het geloof is een voorstelling van de werkelijkheid van dingen die men hoopt* », daarom behooren die dingen op zich zelf tot het geloof, die ons rechtstreeks op het eeuwige leven richten, nl. de Drievuldigheid, de almacht van God, het mysterie van Christus' menschwording en dergelijke. En naar die dingen worden de artikelen des geloofs onderscheiden. Andere dingen worden ons door de H. Schrift voorgehouden te gelooven, niet omdat men ze op zichzelf bedoelt, maar om er de eerste waarheden door te verduidelijken, zooals dat Abraham twee zonen had, dat door

eamdem difficultatem habent, ita quod, uno suscepto, non est difficile alia suscipere; et propter hoc omnia haec pertinent ad unum articulum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod aliqua sunt credibilia de quibus est fides secundum se, aliqua vero sunt credibilia de quibus non est fides secundum se, sed solum in ordine ad alia, sicut etiam in aliis scientiis quaedam proponuntur ut per se intenta, et quaedam ad manifestationem aliorum. Quia vero fides principaliter est de his, quae videnda speramus in patria, secundum illud Hebr. 11 [v. 1] . « *Fides est substantia sperandarum rerum* », ideo per se ad fidem pertinent illa, quae directe nos ordinant ad vitam aeternam, sicut sunt tres personae omnipotentis Dei, mysterium Incarnationis Christi, et alia huiusmodi. Et secundum ista distinguuntur articuli fidei. Quaedam vero proponuntur in Sacra Scriptura ut credenda, non quasi principaliter intenta, sed ad praedictorum manifesta-

aanraking van Eliseus' gebeente een doode verrees, en dergelijke feiten, die in de H. Schrift verhaald worden om Gods majesteit en Christus' menschwording in het licht te stellen. En naar die dingen moet men de artikelen des geloofs niet onderscheiden.

2. Men kan het formeel opzicht van het voorwerp van het geloof op twee wijzen beschouwen : ten eerste, van den kant van het geloofde ding, en dan is het formeel opzicht van alle geloofswaarheden één en hetzelfde, nl. de Eerste Waarheid, en van dat standpunt uit moet men geen artikelen onderscheiden. Men kan ten tweede het formeel opzicht van de geloofswaarheden beschouwen van onzen kant, en dan is het formeel opzicht, het niet-klaarblijkelijk zijn, en van dat standpunt uit worden de artikelen des geloofs onderscheiden, zooals we (in de Leerstelling) gezegd hebben.

3. In die bepaling van het *artikel* let men meer op de etymologie van het woord, zooals het afgeleid wordt uit het Latijn, dan op zijn ware beteekenis, zooals het afgeleid wordt uit het Grieksch, en daarom is ze niet van groot belang. Men zou niettemin kunnen zeggen, dat, hoewel niemand met dwangmiddelen gedwongen wordt te gelooven, daar het geloof en vrije daad is, men toch gedwongen wordt door het doel, wat men wil bereiken, want *Hij*

tionem, sicut quod Abraham habuit duos filios, quod ad tactum ossium Elisaei suscitatus est mortuus, et alia hujusmodi, quae narrantur in Sacra Scriptura in ordine ad manifestationem divinae majestatis, vel Incarnationis Christi. Et secundum talia non oportet articulos distinguere.

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio formalis fidei potest accipi dupliciter : uno modo ex parte ipsius rei creditae, et sic ratio formalis omnium credibilium est una, scilicet veritas prima; et ex hac parte articuli non distinguuntur. Alio modo potest accipi ratio formalis credibilium ex parte nostri, et sic ratio formalis credibilis est, ut sit non visum; et ex hac parte articuli fidei distinguuntur, ut visum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum, quod illa definitio datur de articulo magis secundum quamdam etymologiam nominis, prout habet derivationem latinam, quam secundum ejus veram significationem, prout a graeco derivatur; unde non est magni ponderis. Potest tamen sic dici quod, licet ad credendum necessitate coactionis nullus arctetur, cum credere sit volunta-

die tot God komt moet gelooven, en zonder geloof kan men aan God niet behagen, zooals de Apostel zegt in den *Brief aan de Hebreërs* (11, 6).

## VII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het aantal der geloofsartikelen aangegroeid  
in den loop van den tijd?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het aantal der geloofsartikelen in den loop van den tijd niet aangegroeid is. — 1. De Apostel zegt immers in zijn *Brief aan de Hebreërs* (11, 1): « *Het geloof is de voorstelling van de werkelijkheid van dingen, die men hoopt* ». Welnu, te allen tijde moet men hetzelfde hopen. Dus moet men te allen tijde ook hetzelfde gelooven.

2. De wetenschappen, die door het menschelijk vernuft worden opgebouwd, groeien aan met den tijd, omdat de kennis van hen, die ze het eerst opbouwden, ontoereikend was, zooals uit den Wijsgeer

rium, arctatur tamen necessitate finis, quia accedentem ad Deum oportet credere, et sine fide impossibile est placere Deo, ut Apostolus dicit Hebr. 11. [v. 6].

## ARTICULUS VII.

*Utrum articuli fidei secundum successionem temporum creverint.*

[Infr. q. 174. art. 6. et 3. Dist. 25. q. 2. art. 2. et 1. Cor. 11.],

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod articuli fidei non creverint secundum temporum successionem, quia, ut Apostolus dicit ad Heb. 11 [v. 1]: « *Fides est substantia sperandarum rerum.* » Sed omni tempore sunt eadem speranda. Ergo omni tempore sunt eadem credenda.

2. PRÆTEREA, in scientiis humanitus ordinatis per successionem temporum augmentum factum est propter defectum cognitionis in primis, qui scientias invenerunt, ut patet per Philosophum in 2. Metaph. [l. 1, c.

blijkt (2<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica*). Welnu, de geloofsleer werd niet uitgedacht door het menschelijk verstand, maar medegedeeld door God. « *Het is een gave Gods* », zegt de Apostel in zijn *Brief aan de Ephesiërs* (2, 8). Daar er nu bij God geen enkel tekort aan kennis mogelijk is, schijnt de kennis van de geloofswaarheden van af den aanvang volledig te zijn geweest en met den tijd niet te zijn aangegroeid.

3. De genade gaat niet op minder geregelde wijze te werk dan de natuur. Welnu, zooals Boetius zegt in zijn Boek *Over de vertroosting van de Wijsbegeerte* (III<sup>e</sup> B. X), begint de natuur altijd met het volmaakte. De genade zal dus ook met het volmaakte begonnen zijn, en zij, die het eerst het geloof overleverden, kenden het op de meest volmaakte wijze.

4. Evenals het geloof in Christus aan ons overgeleverd is door de Apostelen, zoo is ook in het Oude Verbond de geloofskennis aan de latere Vaders medegedeeld door de eerste, naar het woord van het Boek *Deuteronomium* (32, 7) : « *Ondervraag uw vader, en hij zal het u melden* ». Welnu, de Apostelen waren op volmaakte wijze onderwezen in de beheimen, want *gelijk ze de waarheid ontvingen vóór de anderen, zoo ontvingen ze haar ook op overvloediger wijze* », zooals de *Glossa* zegt op dit woord uit den

1, n. 1]. Sed doctrina fidei non est inventa humanitus, sed tradita a Deo: Dei enim donum est, ut dicitur Ephes 2. [v. 8]. Cum ergo in Deum nullus defectus scientiae cadat, videtur quod a principio cognitio credibilium fuerit perfecta, et quod non creverit secundum successionem temporum.

3. PRÆTEREA, operatio gratiae non minus ordinate procedit quam operatio naturae. Sed natura semper initium sumit a perfectis, ut Boetius dicit in lib. 3. de Consol. [pros. 10]. Ergo etiam videtur quod operatio gratiae a perfectis initium sumpserit, ita quod illi qui primo tradiderunt fidem, perfectissime eam cognoverunt.

4. PRÆTEREA, sicut per Apostolos ad nos fides Christi pervenit, ita etiam in veteri testamento per priores patres ad posteriores devenit cognitio fidei, secundum illud Deuter. 32 [v. 7]: « Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi. » Sed Apostoli plenissime fuerunt instructi de mysteriis :



*Brief aan de Romeinen* (8, 23) : *Wij zelf bezitten de eerstelingen van den Geest*. Bijgevolg is het aantal der geloofsartikelen niet aangegroeid met den tijd.

Daartegenover staat echter wat Gregorius zegt in zijn *XVI Homelie op Ezechiël*, dat nl. de wetenschap der Oudvaders met den tijd vermeerderde, en dat ze, naar gelang ze de komst van den zaligmaker meer nabij waren, ook dieper zijn doorgedrongen in de geheimen onzer zaligheid.

LEERSTELLING. — De artikelen des geloofs verhouden zich tot de geloofsleer, zooals de uit zichzelf klaarblijkelijke beginselen zich verhouden tot de natuurlijk gekende leer. Welnu, in die beginselen vinden we een zekere orde: sommige toch bevatten impliciet de andere. Zoo kunnen al de beginselen herleid worden tot dit eerste beginsel: *het is onmogelijk, iets tegelijk te bevestigen en te ontkennen*, zooals blijkt uit de leer van den Wijsgeer in het *IV<sup>e</sup> Boek der Metaphysica*. Zoo zijn ook alle artikelen vervat in eenige eerste geloofspunten, nl. in het geloof aan Gods bestaan en aan

---

acceperunt enim sicut tempore prius, ita et caeteris abundantius, ut dicit Glos. super illud Rom. 8. [v. 23] : « Nos ipsi primitias spiritus habentes. » Ergo videtur, quod cognitio credibilium non creverit per temporum successionem.

SED CONTRA est, quod Gregorius dicit [Hom. 16. in Ezech.], quod secundum incrementa temporum crevit scientia sanctorum Patrum, et quanto viciniore adventui Salvatoris fuerint, tanto sacramenta salutis plenius perceperunt.

RESPONDEO dicendum, quod ita se habent in doctrina fidei articuli fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quae per rationem naturalem habetur, in quibus principiis ordo quidam invenitur, ut quaedam in aliis implicite contineantur, sicut omnia principia reducuntur ad hoc, sicut ad primum : Impossibile est simul affirmare, et negare, ut patet per Philosophum in 4. Metaph. [l. 3, c. 3, n. 9]. Et similiter omnes articuli implicite continentur in aliquibus primis credibilibus, scilicet ut credatur Deus

Zijn voorzienigheid omtrent het heil van het menscdom, naar die woorden uit den *Brief aan de Hebreërs* (11, 6) : « *Wie tot God komt moet gelooven, dat Hij bestaat en diegenen beloont, die Hem zoeken* ». Immers in Gods wezen is alles vervat wat volgens ons geloof van alle eeuwigheid af in God bestaat en wat onze zaligheid uitmaakt. Het geloof aan de Voorzienigheid bevat alles, wat God in den tijd verwezenlijkt tot heil van het menscdom en waardoor Hij den weg baant naar de zaligheid. En op dezelfde wijze bevatten de volgende artikelen er weer andere, zooals het geloof in 's menschen verlossing impliciet het mysterie van Christus' menschwording bevat, en zijn lijden, en alles van dien aard.

We moeten dus aannemen, dat de artikelen des geloofs in den loop der tijden niet zijn aangegroeid met betrekking tot hun wezenlijken inhoud, want alles wat men later geloofde, was, ofschoon impliciet, vervat in het geloof der vroegere Vaderen. Maar met betrekking tot de uitdrukkelijke verklaring is het aantal der artikelen aangegroeid. Sommige toch die vroeger niet uitdrukkelijk gekend waren, werden het later. Zoo sprak God in het *Boek van den Uittocht* (6, 2) : « *Ik ben de God van Abraham, de God van Isaac, de God van Jacob, mijn naam Adonai maakte ik hen niet bekend* ».

esse et providentiam habere circa hominum salutem, secundum illud ad Hebr. 11. [v. 6] : « *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit.* » In esse enim divino includuntur omnia, quae credimus in Deo aeternaliter existere, in quibus nostra beatitudo consistit; in fide autem providentiae includuntur omnia, quae temporaliter a Deo dispensantur ad hominum salutem, quae sunt via in beatitudinem. Et per hunc etiam modum aliorum subsequentium articulorum quidam in aliis continentur, sicut in fide redemptionis humanae implicite continentur et Incarnatio Christi, et ejus Passio, et omnia hujusmodi.

Sic ergo dicendum est quod, quantum ad substantiam fidei, non est factum eorum augmentum per temporum successionem, quia quaecumque posteriores crediderunt, continebantur in fide praecedentium Patrum, licet implicite. Sed quantum ad explicationem, crevit numerus articulorum, quia quaedam explicite cognita sunt a posterioribus, quae a prioribus non cognoscebantur explicite; unde Dominus Moysi dicit Exodi 6. [v. 2] : « *Ego*

En David zei (Ps. 118, 100) : « *Ik begreep meer dan de ouderen* », en de Apostel zegt in den *Brief aan de Ephesiërs* (3, 5) : « *Andere geslachten kenden het mysterie van Christus niet, zooals het nu geopenbaard werd aan Zijn heilige apostelen en profeten* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Te allen tijde hebben allen hetzelfde moeten verhopē, maar tot het verhoopte kwamen de menschen alleen door Christus, zoodat zij, die naar den tijd verder van Christus af stonden, ook verder afstonden van het bezit van wat ze hoopten. Daarom zegt de Apostel in zijn *Brief aan de Hebreërs* (11, 13) : « *In geloof zijn zij gestorven, zonder dat zij de beloofde goederen bekomen hadden, doch alleen ze van verre gezien* ». Welnu, hoe grooter de afstand is, des te onduidelijker men iets kan zien. Daarom kenden zij, die Christus' komst meer nabij waren, de verhoopte goederen op duidelijker wijze.

2. Kennis kan op twee manieren aangroeien: ten eerste, bij den gene, die onderwijst en die in den loop van den tijd in kennis vooruitgaat, of er nu slechts een enkele onderwijst, of verschillende elkander opvolgen. En op die manier groeien de wetenschappen aan,

---

sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, et nomen meum, Adonai, non indicavi eis », et David dicit [Ps. 118, v. 100] : « Super senes intellexi », et Apostolus dicit ad Ephes. 3. [v. 5] : « In aliis generationibus non est agnitum mysterium Christi, sicut nunc revelatum est Sanctis Apostolis ejus et Prophetis. »

AD PRIMUM ergo dicendum, quod semper fuerunt eadem speranda apud homines a Christo. Quia tamen ad haec speranda homines non pervenerunt nisi per Christum, quanto a Christo fuerunt remotiores secundum tempus, tanto a consecutione sperandorum longinquiores; unde Apostolus dicit ad Hebr. 11. [v. 13] : « Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas respicientes. » Quanto autem aliquid a longinquiribus videtur, tanto minus distincte videtur. Et ideo bona speranda distinctius cognoverunt qui fuerunt adventui Christi vicini.

AD SECUNDUM dicendum, quod profectus cognitionis dupliciter contingit. Uno modo ex parte docentis, qui in cognitione proficit, sive unus, sive plures per temporum successionem; et ista est ratio augmenti in scientiis

die door 's menschen verstand worden opgebouwd. Ten tweede, bij dengene, die onderwezen wordt. Hoewel de meester geheel de kunst kent, toch onderwijst hij ze aan zijn leerlingen niet in haar geheel van het begin af aan, want ze zijn er niet vatbaar voor. Hij gaat geleidelijk te werk en houdt rekening met hun bekwaamheid. Op die manier groeide bij de menschen de kennis van het geloof met den tijd aan, en daarom vergelijkt de Apostel in zijn *Brief aan de Galaten* (3, 24) den toestand tijdens het Oude Verbond met de kinderjaren.

3. Voor de natuurlijke voorttelling worden twee oorzaken vereischt, nl. een werkende oorzaak, en een stoffelijke oorzaak. Welnu, in de orde der werkende oorzaak gaat het volmaakte van nature vooraf. En in zoover begint de natuur met het meest volmaakte, want het onvolmaakte kan slechts vervolmaakt worden door reeds bestaande volmaakte wezens.

In de orde echter van de stoffelijke oorzaak is het onvolmaakte het eerste. En in zoover gaat de natuur van het onvolmaakte naar het volmaakte. Welnu, in de openbaring van het geloof is God als de werkende oorzaak, die van alle eeuwigheid af een volmaakte kennis bezit; de mensch is als de stoffelijke oorzaak, die den invloed ondergaat van de werkende oorzaak, die God is. Bijgevolg

per rationem humanitus inventis. Alio modo ex parte addiscentis, sicut magister, qui novit totam artem, non statim a principio tradit eam discipulo, quia capere non posset, sed paulatim, condescendens ejus capacitati; et hac ratione profecerunt homines in cognitione fidei per temporum successionem. Unde Apostolus ad Gal. 3. [v. 24] comparat statum veteris testamenti pueritiae.

AD TERTIUM dicendum, quod ad generationem naturalem duae causae praeexiguntur, scilicet agens, et materia. Secundum ergo ordinem causae agentis, naturaliter prius est, quod est perfectius, et sic natura a perfectis sumit exordium, quia imperfecta non ducuntur ad perfectionem, nisi per aliqua perfecta praeexistentia. Secundum vero ordinem causae materialis, prius est, quod est imperfectius; et secundum hoc natura procedit ab imperfecto ad perfectum. In manifestatione autem fidei Deus est sicut agens, qui habet perfectam scientiam ab aeterno, homo autem est sicut materia

moest bij de menschen de kennis van het geloof van het onvolmaakte naar het volmaakte opklimmen. En ofschoon sommige menschen als werkende oorzaken waren, omdat ze nl. als leeraars waren aangesteld, *toch werd hen de uiting van den geest gegeven tot algemeen nut*, zooals we lezen in den 1<sup>n</sup> *Corinthiërbrief* (12, 7). De Oudvaders nu, die de anderen in het geloof moesten onderwijzen, ontvingen slechts de kennis naar de maat waarin dit volgens ieder tijdstip noodig was om het volk te onderrichten, of openlijk, of op figuurlijke wijze.

4. Christus heeft de laatste mededeeling der genade bewerkt. Zijn tijd wordt dan ook *de tijd der volheid genoemd* (*Brief aan de Galaten* (4, 4)). Daarom ook kenden degene, die dichter bij Christus stonden, hetzij ze Hem voorafgingen, zooals Joannes Batista, hetzij ze na Hem kwamen, zooals de Apostelen, de geloofsgeheimen op meer volmaakte wijze. Zoo is ook de meest volmaakte levenstijd van den mensch de jongelingstijd, en hoe dichter men bij den jongelingstijd is, hetzij er vóór, hetzij er na, des te volkomener de levenstijd is.

recipiens influxum Dei agentis. Et ideo oportuit, quod ab imperfectis ad perfectum procederet cognitio fidei in hominibus et licet in hominibus quidam se habuerint per modum causae agentis, quia fuerunt fidei doctores, tamen « manifestatio spiritus datur talibus ad utilitatem communem », ut dicitur 1. ad Cor. 12. [v. 7]. Et ideo tantum dabatur Patribus, qui erant institutores fidei, de cognitione fidei, quantum oportebat pro tempore illo populo tradi, vel nude, vel in figura.

AD QUARTUM dicendum quod ultima consummatio gratiae facta est per Christum; unde et tempus ejus dicitur tempus plenitudinis ad Gal. 4. [v. 4], et ideo illi, qui fuerunt propinquiore Christo, vel ante, sicut Joannes Baptista, vel post, sicut Apostoli, plenius mysteria fidei cognoverunt, quia et circa statum hominis hoc videmus, quod perfectio est in juventute, et tanto habet homo perfectiorem statum, vel ante, vel post, quanto est juventuti propinquior.

VIII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Worden de artikelen des geloofs op geschikte wijze opgesomd?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de artikelen des geloofs niet op geschikte wijze worden opgesomd. — 1. Wat men immers door bewijsvoering kan kennen, behoort niet tot het geloof als iets, wat allen moeten gelooven, zooals hierboven gezegd is (5<sup>e</sup> Art.). Welnu, dat er één God is, kunnen we door bewijsvoering kennen, en de Wijsgeer bewijst het in het 12<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica*, en vele andere Wijsgeeren hebben hiervoor bewijzen aangevoerd. Bijgevolg moet men de éénheid van God niet opsommen onder de artikelen des geloofs.

2. Zooals het tot het geloof noodzakelijk vereischt wordt te gelooven, dat God almachtig is, zoo is het tot het geloof ook noodzakelijk vereischt, te gelooven, dat Hij alwetend is en dat zijn Voorzienigheid zich over alles uitstrekt. Ook hebben sommigen omtrent die twee punten gedwaald. Men zou dus onder de artikelen des

## ARTICULUS VIII.

*Utrum articuli fidei convenienter enumerentur.*

[2. Dist. 25. q. 1. art. 2. et opusc. 3. cap. 255. et opusc. 23. cap. 2.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter articuli fidei enumerentur. Ea enim, quae possunt ratione demonstrativa sciri non pertinent ad fidem, ut apud homines sint credibilia, sicut supra dictum est [art. 5. huj. q.]. Sed Deum esse unum potest esse scitum per demonstrationem : unde et Philosophus hoc in 12. Metaph. [l. 11, c. 10, n. 14] probat, et multi alii philosophi ad hoc demonstrationes induxerunt. Ergo Deum esse unum non debet poni unus articulus fidei.

2. PRÆTEREA, sicut de necessitate fidei est, quod credamus Deum omnipotentem, ita etiam quod credamus eum omnia scientem, et omnibus providentem; et circa utrumque horum aliqui erraverunt. Debuit ergo inter

geloofs ook de wijsheid en de voorzienigheid van God moeten vermelden, even goed als zijn almacht.

3. Door één en dezelfde kennis kennen we den Vader en den Zoon, naar het woord van *Joannes* (14, 9) : « *Wie Mij ziet, ziet den Vader* ». Een enkel artikel volstond dus voor den Vader en den Zoon, en om dezelfde reden ook voor den H. Geest.

4. De persoon van den Vader is niet minder dan die van den Zoon of die van den H. Geest. Welnu, er zijn verschillende artikelen voor den persoon van den H. Geest, zooals ook voor den persoon van den Zoon. Bijgevolg moeten er ook voor den persoon van den Vader verschillende artikelen zijn.

5. Zooals men sommige dingen toeschrijft aan den persoon van den Vader, of van den H. Geest, zoo schrijft men ook sommige dingen toe aan den persoon van den Zoon, beschouwd in Zijn Godheid. Welnu, in de artikelen des geloofs wordt er een werk toegeschreven aan den Vader, nl. het werk der schepping; een ander wordt toegeschreven aan den H. Geest, nl. dat Hij door de profeten gesproken heeft. Er zou dus ook in de artikelen een werk moeten toegeschreven worden aan den Zoon, beschouwd naar Zijn Godheid.

articulos fidei fieri mentio de sapientia, et providentia divina, sicut et de omnipotentia.

3. PRÆTEREA, eadem est notitia Patris et Filii, secundum illud Joan. 14. [v. 9] : « Qui videt me, videt et Patrem. » Ergo unus tantum articulus debet esse de Patre et Filio; et eadem ratione de Spiritu Sancto.

4. PRÆTEREA, persona Patris non est minor quam Filii et Spiritus Sancti. Sed plures articuli ponuntur circa personam Spiritus Sancti, et similiter circa personam Filii. Ergo plures articuli debent poni circa personam Patris.

5. PRÆTEREA, sicuti personae Patris et personae Spiritus Sancti aliquid appropriatur, ita et personae Filii secundum divinitatem. Sed in articulis fidei ponitur aliquod opus appropriatum Patri, scilicet opus creationis; et similiter aliquod opus appropriatum Spiritui Sancto, scilicet quod locutus est per Prophetas. Ergo etiam inter articulos fidei debet aliquod opus appropriari Filio secundum divinitatem.

6. Het sakrament des Altaars levert een grooter moeilijkheid op dan veel andere artikelen, en daarom zou men het in een speciaal artikel moeten vermelden. De artikelen worden dus niet op geschikte wijze opgesomd.

Daartegenover staat echter het gezag der H. Kerk, die de artikelen op die wijze opsomt.

LEERSTELLING. — We zeiden reeds vroeger (4<sup>e</sup> en 6<sup>e</sup> Art.), dat die dingen op zich zelf tot het geloof behooren, waarvan wij in het eeuwig leven de aanschouwing zullen genieten en waardoor we op het eeuwige leven gericht worden. Welnu, het geloof leert, dat wij daar twee dingen zullen aanschouwen, te weten: het mysterie der Godheid, waarvan de aanschouwing ons zalig moet maken, en het mysterie van Christus' menscheid, waardoor we kunnen ingaan tot de glorie der kinderen Gods, zooals we lezen in den *Brief aan de Romeinen* (5, 2). Daarom zegt *Joannes*: « *Dit is het eeuwig leven, dat men U, den waren God, zou kennen, en dengene, dien Gij gezonden hebt, Jezus Christus* » (17, 3). De geloofswaarden worden dus op de eerste plaats onderscheiden, naar gelang ze betrekking hebben of op de Goddelijke Majesteit, of op het

6. PRÆTEREA, sacramentum Eucharistiae habet specialem difficultatem prae multis articulis. Ergo de eo debuit poni specialis articulus. Non videtur ergo, quod articuli sufficienter enumerentur.

Sed in CONTRARIUM est auctoritas Ecclesiae sic enumerantis.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. 4. et 6. huj. q.], illa per se pertinent ad fidem, quorum visione in vita aeterna perfruemur, et per quae ducemur ad vitam aeternam. Duo autem nobis videnda proponuntur, scilicet occultum divinitatis, cujus visio nos beatos facit; et mysterium humanitatis Christi, per quem in gloriam filiorum Dei accessum habemus, ut dicitur ad Rom. 5 [v. 2]. Unde dicitur Joan. 17. [v. 2] : « Haec est vita aeterna, ut cognoscant te Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. » Et ideo prima distinctio credibilium est, quod quaedam per-



mysterie van Christus' menschheid, dat een *geheimenis der gods-vrucht* is, volgens den I<sup>n</sup> *Brief aan Timotheus* (3, 16).

Aangaande Gods majesteit worden ons drie dingen voorgehouden te gelooven. Ten eerste, de eenheid der Godheid, en daarover spreekt het eerste artikel; ten tweede de drievuldigheid der Personen, en hieromtrent hebben we drie artikelen, één voor elk Persoon; ten derde, de werken, die eigen zijn aan God. Het eerste van die werken heeft betrekking op de wezens in de natuurlijke orde, en daarover spreekt het artikel over de schepping; het tweede heeft betrekking op de orde der genade, en zoo wordt in één artikel voorgesteld alles wat betrekking heeft op de heiliging van het menschedom; het derde heeft betrekking op de glorie, en daarom handelt een enkel artikel over de verrijzenis des vleesches en het eeuwige leven. Zoo zijn er zeven artikelen over de Godheid.

Zeven andere handelen over de menschheid van Christus. Het eerste, over de menschwording of de ontvanging van Christus; het tweede, over Zijn geboorte uit de H. Maagd; het derde, over Zijn lijden, dood en begrafenis; het vierde, over Zijn nederdaling ter helle; het vijfde, over Zijn verrijzenis; het zesde, over Zijn hemel-

tinent ad majestatem divinitatis, quaedam vero pertinent ad mysterium humanitatis Christi, quod est pietatis sacramentum, ut dicitur 1. ad Timoth. [c. 3, v. 16].

Circa majestatem autem divinitatis tria nobis credenda proponuntur. Primo quidem unitas divinitatis, et ad hoc pertinet primus articulus. Secundo, Trinitas personarum, et de hoc sunt tres articuli secundum tres personas. Tertio vero proponuntur nobis opera divinitatis propria, quorum primum pertinet ad esse naturae, et sic proponitur nobis articulus creationis. Secundum vero pertinet ad esse gratiae, et sic proponuntur nobis sub uno articulo omnia pertinentia ad sanctificationem humanam; tertium vero pertinet ad esse gloriae, et sic proponitur nobis alius articulus de resurrectione carnis et de vita aeterna. Et ita sunt septem articuli ad divinitatem pertinentes.

Similiter etiam circa humanitatem Christi ponuntur septem articuli. Quorum primus est de incarnatione sive de conceptione Christi. Secundus de nativitate ejus ex Virgine. Tertius de passione ejus et morte et sepultura. Quartus est de descensu ad inferos. Quintus est de resurrectione. Sextus de

vaart; het zevende over Zijn wederkomst om te oordeelen. Zoo zijn er alles bij elkaar veertien artikelen.

Sommigen echter onderscheiden twaalf artikelen. Zes daarvan hebben betrekking op de Godheid, en zes op de menschheid. De drie artikelen aangaande de drie personen worden in één artikel samengevat, omdat we door één zelfde kennis de drie personen kennen. Het artikel over het werk der verheerlijking wordt in twee verdeeld, één handelt over de verrijzenis des vleesches, en een ander over de glorie der ziel. Het artikel der ontvangenis en dit van de geboorte worden tot een enkel herleid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door het geloof houden we aangaande God veel dingen, die de wijsgeeren door het natuurlijk verstand niet hebben kunnen achterhalen, zooals wat betrekking heeft op de Voorzienigheid en de almacht, en den eeredienst, die aan God alleen mag bewezen worden. Dit alles is begrepen in het artikel over de eenheid van God.

2. De naam *God* sluit een zeker voorzien in, zooals gezegd werd in het 1<sup>e</sup> Deel (Kw. 13, 8<sup>e</sup> Art.) Welnu, de wezens die met verstand begaafd zijn, gebruiken hun macht niet, dan volgens hun

ascensione. Septimus de adventu ad iudicium. Et sic in universo sunt quatuordecim.

Quidam tamen distinguunt duodecim articulos fidei, sex pertinentes ad divinitatem, et sex pertinentes ad humanitatem. Tres enim articulos trium personarum comprehendunt sub uno, quia eadem est cognitio trium personarum. Articulus vero de opere glorificationis distinguunt in duos, scilicet resurrectionem carnis et gloriam animae. Similiter articulus conceptionis et nativitatis conjungunt in unum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod multa per fidem tenemus de Deo, quae naturali ratione investigare philosophi non potuerunt, puta circa providentiam ejus et omnipotentiam et quod ipse solus sit colendus, quae omnia continentur sub articulo unitatis Dei.

AD SECUNDUM dicendum quod ipsum nomen divinitatis importat provisionem quamdam, ut in 1. dictum est [q. 13. art. 8.]. Potentia autem in habentibus intellectum non operatur, nisi secundum voluntatem et cogni-

wil en verstand, en daarom sluit Gods almacht in zekeren zin de kennis en de Voorzienigheid van alles in. Hij zou immers hier beneden niet alles kunnen uitwerken, wat Hij wil, wanneer Hij niet alles kende, en wanneer niet alles aan zijn Voorzienigheid was onderworpen.

3. We kennen den Vader, den Zoon en den H. Geest door ééNZelfde kennis, wanneer men de eenheid van hun wezen beschouwt, die we in het eerste artikel belijden. Wat echter het onderscheid der personen betreft, dat volgt op de betrekkingen, die hun oorsprong meebrengt, ligt de kennis van den Vader eenigszins opgesloten in de kennis van den Zoon, want er zou geen Vader zijn, wanneer er geen Zoon was. Daarenboven is de H. Geest de band tusschen beide. En in dat opzicht hebben zij gelijk, die voor de drie personen maar één artikel aannemen. Maar omdat men omtrent elk der personen moet letten op sommige dingen, waarover men gedwaald heeft, daarom kan men over de drie personen spreken in drie verschillende artikelen. Arius toch meende wel, dat de Vader almachtig en eeuwig was, maar loochende de gelijkheid en medezelfstandigheid van den Zoon met den Vader. Daarom moest dit vastgesteld worden in een speciaal artikel over den Zoon. Om dezelfde reden moest er een derde artikel zijn,

---

tionem. Et ideo omnipotentia Dei includit quodammodo omnium scientiam et providentiam; non enim posset omnia quae vellet in istis inferioribus agere, nisi ea cognosceret et eorum providentiam haberet.

AD TERTIUM dicendum, quod Patris et Filii et Spiritus Sancti est una cognitio, quantum ad unitatem essentiae, quae pertinet ad primum articulum. Quantum vero ad distinctionem personarum, quae est per relationes originis, quodammodo in cognitione Patris includitur cognitio Filii: non enim esset Pater, si Filium non haberet; quorum nexus est Spiritus-Sanctus. Et quantum ad hoc bene moti sunt, qui posuerunt unum articulum trium personarum. Sed quia circa singulas personas sunt aliqua attendenda, circa quae contingit esse errorem, quantum ad hoc de tribus personis possunt poni tres articuli. Arius autem credidit Patrem omnipotentem et aeternum, sed non credidit Filium coaequalem et consubstantialem Patri; et ideo necessarium fuit apponere articulum de persona Filii, ad hoc determinandum. Et eadem ratione contra Macedonium necesse fuit ponere articulum tertium de persona Spiritus Sancti.

waarin tegen Macedonius over den H. Geest gehandeld werd.

Ook de ontvanging en de geboorte van Christus, of de verrijzenis en het eeuwig leven, kunnen in een bepaald opzicht door één artikel beleden worden, in zoover ze nl. over hetzelfde handelen, maar in een ander opzicht kunnen ze in verschillende artikelen onderscheiden worden, nl. in zoover ze elk speciale moeilijkheden opleveren.

4. De Zoon en de H. Geest kunnen gezond worden om het schepsel te heiligen, en hieromtrent moeten we verschillende dingen gelooven. Daarom zijn er meer artikelen voor den persoon van den Zoon en den H. Geest dan voor dien van den Vader, die niet kan gezond worden, zooals gezegd werd in het Eerste Deel (Kw. 43, 4<sup>e</sup> Art.).

5. De heiliging van het schepsel door de genade en de voltooiing door de glorie geschiedt door de gave der liefde, die aan den H. Geest wordt toegeschreven, en door de gave van wijsheid, die aan den Zoon wordt toegeschreven. Daarom worden die twee werkingen toegeschreven aan den Zoon en aan den H. Geest, maar in een verschillend opzicht.

6. In het sacrament des Altaars kan men twee dingen beschou-

Et similiter etiam conceptio Christi et nativitas, et etiam resurrectio et vita aeterna secundum unam rationem possunt comprehendi sub uno articulo, inquantum ad unum ordinantur, et secundum aliam rationem possunt distingui, inquantum seorsum habent speciales difficultates.

AD QUARTUM dicendum, quod Filio et Spiritui Sancto convenit mitti ad sanctificandam creaturam; circa quod plurima credenda occurrunt. Et ideo circa personam Filii et Spiritus Sancti plures articuli multiplicantur, quam circa personam Patris, quae numquam mittitur, ut in primo dictum est [q. 43. art. 4.].

AD QUINTUM dicendum quod sanctificatio creaturae per gratiam, et consummatio per gloriam fit etiam per donum charitatis, quod appropriatur Spiritui Sancto, et per donum sapientiae, quod appropriatur Filio et ideo utrumque opus pertinet ad Filium et ad Spiritum Sanctum per appropriationem, secundum rationes diversas.

AD SEXTUM dicendum, quod in sacramento Eucharistiae duo possunt considerari. Unum scilicet, quod sacramentum est, et hoc habet eandem

wen : ten eerste, dat het een sacrament is, en daarin komt het overeen met de andere uitwerkselen der heiligmakende genade; ten tweede, dat Christus' lichaam daar op wonderbare wijze tegenwoordig is, en zoo valt het onder de almacht, zooals alle andere wonderen, die aan de almacht worden toegeschreven.

## IX<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Worden de artikelen des geloofs op geschikte wijze samengevat in een of ander Symbolum?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de artikelen des geloofs niet op geschikte wijze in een of ander Symbolum worden samengevat. — I. De H. Schrift is immers de regel van het geloof, waar men niets aan toe mag voegen, en waar men niets van weg mag laten, want we lezen in het Boek *Deuteronomium* (4, 2) : « Gij zult niets toevoegen aan wat ik u zeg, noch er iets van weglaten ». Het was bijgevolg ongeoorloofd een ander Symbolum samen te stellen, dat naast de H. Schrift zou dienen als geloofsregel.

rationem cum aliis effectibus gratiae sanctificantis. Aliud est quod miraculose ibi corpus Christi continetur, et sic concluditur sub omnipotentia, sicut et omnia miracula, quae omnipotentiae attribuuntur.

## ARTICULUS IX.

*Utrum convenienter articuli fidei in symbolo ponantur.*

[3. Dist. 25. q. 2. art. 2. et opusc. 5. et 6.].

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter articuli fidei in Symbolo ponantur. Sacra enim Scriptura est regula fidei, cui nec addere, nec subtrahere licet : dicitur enim Deut. 4. [v. 2] : « Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ab eo. » Ergo illicitum fuit aliud symbolum constituere, quasi regulam fidei, post Sacram Scripturam editam.

2. De Apostel zegt in zijn *Brief aan de Ephesiërs* (4, 5) : « *Er is maar één geloof* ». Welnu het Symbolum is de belijdenis van het geloof. Het is dus niet geschikt, dat er verschillende Symbolums zijn.

3. De geloofsbelijdenis, die door het Symbolum wordt afgelegd, is dezelfde voor alle geloovigen. Welnu, niet alle geloovigen gelooven in God, maar alleen zij, die een levend geloof hebben. Het is bijgevolg niet goed, dat in het Symbolum des geloofs de woorden voorkomen: « *Ik geloof in eenen God* ».

4. In het vorig Artikel werd gezegd, dat de nederdaling van Christus ter helle een artikel is van het geloof. Welnu, in het Symbolum der Vaders wordt die nederdaling ter hel niet vermeld. Dus schijnt dat Symbolum op onvolledige wijze te zijn samengesteld.

5. In zijn verklaring van de woorden: « Geloof in God, en geloof in mij » (Joan, 14, 1) zegt Augustinus (29<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes*) : « *Wij gelooven aan Petrus en Paulus.* » Alleen voor God zegt men, dat men in Hem geloof. Welnu de katholieke Kerk is iets geschapens. Bijgevolg is het niet goed te zeggen : Ik geloof in de eene, heilige, katholieke en apostolische Kerk.

6. Het Symbolum moet als geloofsregel dienen. Welnu, een

2. PRÆTEREA, sicut Apostolus dicit ad Ephes. 4. [v. 5] : « Una est fides. » Sed symbolum est confessio fidei. Ergo inconvenienter traditur multiplex symbolum.

3. PRÆTEREA, confessio fidei, quae in symbolo continetur, pertinet ad omnes fideles. Sed non omnibus fidelibus convenit credere in Deum, sed solum illis, qui habent fidem formatam. Ergo inconvenienter symbolum fidei traditur sub hac forma verborum : Credo in unum Deum.

4. PRÆTEREA, descensus ad inferos est unus de articulis fidei, sicut supra dictum est [art. praec.]. Sed in symbolo Patrum non fit mentio de descensu ad inferos. Ergo videtur insufficienter collectum.

5. PRÆTEREA, sicut Augustinus dicit exponens illud Joan. 14. [v. 1] : Creditis in Deum, et in me credite [tract. 29. in Joan.], « Petro, aut Paulo credimus. » Sed non dicimur credere nisi in Deum. Cum ergo Ecclesia catholica sit pure aliquod creaturam, videtur quod inconvenienter dicatur : In unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam.

6. PRÆTEREA, Symbolum ad hoc traditur, ut sit regula fidei. Sed regula

geloofsregel moet aan allen en openlijk voorgehouden worden. Daarom zou ieder Symbolum onder de H. Mis moeten gezongen worden, evengoed als het Symbolum der Vaders. De artikelen des geloofs worden dus niet op geschikte wijze samengevat in een of ander Symbolum.

Daartegenover staat echter, dat de algemeene Kerk niet kan dwalen, want ze wordt bestuurd door den H. Geest, die de Geest der waarheid is. Dit toch heeft de Heer aan Zijn leerlingen beloofd, wanneer hij zei : « *Wanneer die Geest van waarheid zal gekomen zijn, zal Hij u alle waarheid leeren.* » (Joannes, 16, 13). Welnu, het Symbolum wordt ons voorgehouden door het gezag der algemeene Kerk, en bijgevolg kan er niets ongeschikts in voorkomen.

LEERSTELLING. — De Apostel zegt in zijn *Brief aan de Hebreërs* (11, 6) : « *Wie tot God komt, moet gelooven* ». Welnu, niemand kan gelooven, indien de waarheid, die hij moet gelooven, hem niet wordt voorgehouden. Het was daarom noodig, dat de geloofswaarheden werden samengebracht om gemakkelijker aan allen te kunnen worden voorgehouden, en opdat niemand uit on-

---

fidei debet omnibus proponi et publice. Quodlibet ergo symbolum deberet in Missa cantari, sicut symbolum Patrum. Non videtur ergo esse conveniens editio articulorum fidei in symbolo.

SED CONTRA est, quod Ecclesia universalis non potest errare, quia Spiritu Sancto gubernatur, qui est Spiritus veritatis : hoc enim promisit Dominus discipulis, Joan. 16. [v. 13] dicens : « Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. » Sed symbolum est auctoritate universalis Ecclesiae editum. Nihil ergo inconveniens in eo continetur.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut Apostolus dicit ad Hebr. 11. [v. 6] : « Accedentem ad Deum oportet credere. » Credere autem non potest aliquis, nisi ei veritas quam credat proponatur. Et ideo necessarium fuit fidei veritatem in unum colligi, ut facilius posset omnibus proponi, ne aliquis per ignorantiam fidei a veritate deficeret. Et ab hujusmodi sententiarum fidei collectione nomen Symboli est acceptum.

wetendheid in het geloof zou afwijken van de waarheid. Die verzameling van de geloofspunten werd een *Symbolum* genoemd.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De geloofswaarheden zijn over verschillende plaatsen van de H. Schrift verspreid, en worden verschillend voorgesteld, soms zelfs op onduidelijke wijze, zoodat veel studie en oefening noodig zijn om de geloofspunten op te maken uit de H. Schrift. Daartoe echter zijn niet allen, die de geloofswaarheden moeten kennen, bekwaam, daar velen, door andere bezigheden ingenomen, geen tijd hebben om zich op de studie toe te leggen. Daarom moesten de verschillende stellingen der Heilige Schrift bondig en duidelijk samengevat worden, en zôo aan allen te gelooven worden voorgehouden. Die korte inhoud is dus niet iets, wat aan de H. Schrift wordt toegevoegd, maar iets, wat aan de H. Schrift ontleend is.

2. In al de Symbolums wordt één en dezelfde geloofswaarheid onderwezen. Het is echter noodig het volk in de geloofswaarheid met meer zorg te onderrichten, wanneer er dwalingen ontstaan, opdat het geloof der eenvoudigen door de ketters niet zou vervalscht worden. Darom moesten er verschillende Symbolums worden opgesteld, die alleen hierin van elkander verschillen, dat het eene meer uitdrukkelijk voorstelt wat in een ander impliciet vervat is,

AD PRIMUM ergo dicendum, quod veritas fidei in Sacra Scriptura diffuse continetur, et variis modis, et in quibusdam obscure, ita quod ad eliciendum fidei veritatem ex Sacra Scriptura requiritur longum studium et exercitium, ad quod non possunt pervenire omnes illi quibus necessarium est cognoscere fidei veritatem, quorum plerique aliis negotiis occupati, studio vacare non possunt. Et ideo fuit necessarium, ut ex sententiis Sacrae Scripturae aliquid manifestum summarie colligeretur, quod proponeretur omnibus ad credendum. Quod quidem non est additum Sacrae Scripturae, sed potius ex Sacra Scriptura sumptum.

AD SECUNDUM dicendum, quod in omnibus symbolis eadem fidei docetur veritas. Sed ibi oportet populum diligentius instrui de fidei veritate, ubi errores insurgunt, ne fides simplicium per haereticos corrumpatur. Et haec fuit causa, quare necesse fuit edere plura symbola. Quae in nullo alio diffe-



naar gelang de aanvallen der ketters nadere bepalingen noodig maakten.

3. De geloofsbelijdenis wordt in het Symbolum voorgehouden in naam van de geheele Kerk, die één is door het geloof. Welnu, het geloof van de Kerk is een levend geloof, want dit geloof treft men aan bij allen, die door getal en verdienste deel uitmaken van de Kerk. Daarom wordt de geloofsbelijdenis in het Symbolum uitgedrukt, zooals het past voor een levend geloof, opdat de geloovigen, die dat levend geloof niet bezitten, zich er op zouden toelekken het te bekomen.

4. De ketters hebben omtrent Christus' nederdaling ter hel nooit eenige dwaling verspreid. Het was dus niet noodig dat punt nader te verklaren. De Vaders hebben dan ook dit artikel in het Symbolum niet overgenomen, maar veronderstellen het als reeds vastgesteld in het Symbolum der Apostelen. Een volgend Symbolum schorst immers een voorgaand niet op, maar verklaart het, zooals we daareven gezegd hebben (Antwoord op de tweede Bedenking).

5. Wanneer we belijden: *Ik geloof in de H. Kerk*, dan moet men dit zoo begrijpen, dat ons geloof betrekking heeft op den H.

runt, nisi quod in uno plenius explicantur quae in alio continentur implicite, secundum quod exigebat haereticorum instantia.

AD TERTIUM dicendum, quod confessio fidei traditur in symbolo, quasi ex persona totius Ecclesiae, quae per fidem unitur. Fides autem Ecclesiae est fides formata : talis enim fides invenitur in omnibus illis, qui sunt numero et merito de Ecclesia. Et ideo confessio fidei in symbolo traditur, secundum quod convenit fidei formatae, ut etiam si qui fideles fidem formatam non habent, ad hanc formam pertingere studeant.

AD QUARTUM dicendum, quod de descensu ad inferos nullus error erat exortus apud haereticos; et ideo non fuit necessarium aliquam explicationem circa hoc fieri. Et propter hoc non reiteratur in Symbolo Patrum, sed supponitur tamquam praedeterminatum in symbolo Apostolorum. Non enim symbolum sequens abolet praecedens, sed potius illud exponit, ut dictum est [in resp. ad 2.].

AD QUINTUM dicendum, quod si dicatur : In Sanctam Ecclesiam catholicam, hoc est intelligendum, secundum quod fides nostra refertur ad Spiritum Sanctum, qui sanctificat Ecclesiam, ut sit sensus : Credo in Spiritum

Geest, die de Kerk heiligt, zoodat de zin is: *Ik geloof in den H. Geest die de Kerk heiligt*. Het is echter beter, zooals gewoonlijk gedaan wordt, het woordje *in* weg te laten, en te zeggen: *De H. katholieke Kerk*, zooals Paus Leo het ook doet opmerken (Ruffinus, in zijn *Verklaring van het Symbolum*).

6. Het symbolum der Vaders wordt openbaar gezongen in de H. Mis, omdat het een verklaring is van het symbolum der Apostelen en omdat het uitgevaardigd werd toen het geloof reeds openbaar bekend was gemaakt en de Kerk in vrede leefde. Het symbolum der Apostelen daarentegen werd ten tijde der vervolging opgesteld, toen het geloof nog niet openbaar bekend was, en wordt daarom stil gebeden in de Prima en in de Completen, als om de vroegere en toekomstige duisternissen der dwaling te keer te gaan.

Sanctum sanctificantem Ecclesiam. Sed melius est, et secundum communio-rem usum, ut non ponatur ibi *In*, sed simpliciter dicatur : Sanctam Ecclesiam catholicam, sicut etiam Leo Papa dicit (Ruffinus in expositione symboli).

AD SEXTUM dicendum, quod quia symbolum Patrum est declarativum symboli Apostolorum, et etiam fuit conditum fide jam manifestata et Ecclesia pacem habente, propter hoc publice in Missa cantatur. Symbolum autem Apostolorum, quod tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata, occulte dicitur in Prima et in Completorio, quasi contra tenebras errorum praeteritorum et futurorum.

X<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Komt het aan den Paus toe, een Symbolum des geloofs uit te vaardigen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geenszins aan den Paus toekomt, een Symbolum des geloofs uit te vaardigen. — 1. Zooals immers (in het vorig Artikel) gezegd is, is een nieuwe uitgave van een Symbolum noodig voor de verklaring van de artikelen des geloofs. Welnu, in het Oude Verbond werden de artikelen des geloofs met den tijd steeds nader verklaard, omdat de waarheid beter en beter geopenbaard werd naarmate men Christus' tijd naderbij kwam, zooals hierboven gezegd is (7<sup>e</sup> Art.). Maar in het Nieuw Verbond valt die reden weg, en daarom is er geen nadere verklaring der geloofsartikelen meer noodig. Bijgevolg komt het aan het pauselijk gezag niet toe, een nieuw Symbolum uit te vaardigen.

2. Wat de algemeene Kerk verbiedt onder bedreiging van den

---

## ARTICULUS X.

*Utrum ad summum pontificem pertineat fidei symbolum ordinare.*

[Infr. q. 11. art. 2. ad 3. et Pot. q. 10. art. 4. ad 13.].

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur, quod non pertineat ad summum Pontificem fidei symbolum ordinare. Nova enim editio symboli necessaria est propter explicationem articulorum fidei, sicut dictum est [art. praec.]. Sed in veteri testamento articuli fidei magis ac magis explicabantur secundum temporum successionem, propter hoc quod veritas fidei magis manifestabatur secundum maiorem propinquitatem ad Christum, ut supra dictum est [art. 7.]. Cessante ergo tali causa in nova lege, non debet fieri major ac major explicatio articulorum fidei. Ergo non videtur ad auctoritatem summi Pontificis pertinere nova editio symboli.

2. PRÆTEREA, illud, quod est sub anathemate interdictum ab universali

ban, valt niet onder het gezag van een of ander mensch. Welnu, de algemeene Kerk heeft onder bedreiging van ban verboden een nieuw Symbolum in 't licht te geven. We lezen immers in de Handelingen van het eerste Concilie te Ephese, dat toen het Symbolum van Nicea voorgelezen was, de Heilige Kerkvergadering besliste, dat het aan niemand geoorloofd was, een ander geloof te belijden, te schrijven of samen te stellen, dan het geloof dat bepaald was door de H. Vaders, die met den H. Geest te Nicea vergaderd waren, en dat onder bedreiging van den ban. Hetzelfde werd opnieuw verboden door het Concilie te Chalcedon. Het blijkt dus, dat het aan 's Pausen gezag niet toekomt, een nieuw Symbolum uit te vaardigen.

3. Athanasius was geen Paus, maar Patriarch van Alexandrië. Toch stelde hij een Symbolum samen, dat in de Kerk gezongen wordt. Het blijkt dus, dat de Paus niet méér macht heeft dan een ander om een Symbolum uit te vaardigen.

Daartegenover staat echter, dat het Symbolum uitgevaardigd werd in een algemeene kerkvergadering. Welnu, die kerkvergadering kan alleen samengeroepen worden door den Paus, zooals we

*Ecclesia, non subest potestati hominis alicujus. Sed nova Symboli editio interdicta est sub anathemate auctoritate universalis Ecclesiae. Dicitur enim in gestis primae Ephesinae synodi [P. 2, a. 6], quod, perlecto Symbolo Nicaenae synodi, decrevit sancta Synodus, aliam fidem nulli licere proferre, vel conscribere, vel componere, praeter definitum a sanctis Patribus, qui in Nicaena congregati sunt cum Spiritu Sancto, et subditur anathematis poena; et idem etiam reiteratur in gestis Chalcedonensis synodi [P. 2, a. 5]. Ergo videtur, quod non pertineat ad auctoritatem summi Pontificis nova editio Symboli.*

3. *PRÆTEREA, Athanasius non fuit summus Pontifex, sed Alexandrinus Patriarcha. Et tamen symbolum constituit, quod in Ecclesia cantatur. Ergo non magis videtur pertinere editio symboli ad summum Pontificem, quam ad alios.*

*SED CONTRA est, quod editio symboli facta est in synodo generali; sed hujusmodi synodus auctoritate solius summi Pontificis potest congregari, ut*

lezen in de Decreten. Dus komt het aan den Paus toe, een Symbolum uit te vaardigen.

LEERSTELLING. — In het vorig Artikel hebben we gezegd, dat een nieuw Symbolum moet uitgevaardigd worden om opkomende dwalingen te keer te gaan. Hij dus mag een nieuw Symbolum uitvaardigen, die onwederroepelijk kan bepalen wat tot het geloof behoort, en wat allen met onwankelbaar geloof moeten aanvaarden. Welnu, dat komt toe aan den Paus, aan wien de gewichtigste en moeilijkste vraagstukken moeten voorgelegd worden, die oprijzen in de Kerk, zooals we lezen in de *Decreten*. Daarom zei de Heer aan Petrus, toen hij hem tot opperherder aanstelde: « *Ik heb voor u gebeden, Petrus, opdat uw geloof niet wankelen zou, en wanneer gij zult bekeerd zijn, bevestig dan uw broeders.* » (Luc. 22, 32). De reden daarvan is, dat er slechts één geloof mag zijn voor heel de Kerk, volgens den I<sup>n</sup> Corinthiërbrief (1,10): « *Spreekt allen eender, en dat er geen scheuringen bij u bestaan.* ». Welnu, die eenheid kan niet gewaarborgd zijn, dan wanneer de vraagstukken, die het geloof betreffen, worden opgelost door hem, die geheel de Kerk bestuurt, zoodat zijn uitspraak door geheel de Kerk stellig aangenomen wordt. Het komt bijgevolg alleen aan den

---

habetur in Decretis, dist. 17 [cap. 4 et 5.]. Ergo editio Symboli ad auctoritatem summi Pontificis pertinet.

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est [in art. praec.], nova editio symboli necessaria est ad vitandum insurgentes errores. Ad illius ergo auctoritatem pertinet editio symboli, ad cujus auctoritatem pertinet finaliter determinare ea, quae sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Hoc autem pertinet ad auctoritatem summi Pontificis, ad quem majores et difficiliore Ecclesiae quaestiones referuntur, ut dicitur in Decretis [can. 5]; unde et Dominus, Lucae 22 [v. 32], Petro dixit, quem summum Pontificem constituit: « Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. » Et hujus ratio est, quia una fides debet esse totius Ecclesiae, secundum illud 1. Cor. 1. [v. 10]: « Idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. » Quod servari non posset, nisi quaestio fidei de fide exorta deter-

Paus toe, een nieuw Symbolum uit te vaardigen, evenals het hem toekomt te voorzien in alles wat de algemeene Kerk aangaat, zooals het samenroepen van een algemeene kerkvergadering en zoo meer.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De geloofswaarheid is voldoende verklaard door de leer van Christus en van de Apostelen. Maar omdat goddelooze menschen de apostolische leer en de overige schriften vervalschen *tot hun eigen verderf*, zooals we lezen in den II<sup>e</sup> *Brief van Petrus* (3, 16), daarom is in den loop van den tijd een verklaring van het geloof noodig geweest om in te gaan tegen de opkomende dwalingen.

2. Dit verbod en die uitspraak van de Kerkvergadering gelden voor private personen, aan wie het niet toekomt het geloof te bepalen. Door de uitspraak immers van dit algemeen Concilie werd aan een volgend Concilie het recht niet ontzegd, een nieuw Symbolum uit te vaardigen, waarin men niet een nieuw geloof zou belijden, maar hetzelfde geloof nader zou verklaren. Zoo heeft iedere latere kerkvergadering een of ander punt nader verklaard dan een vorige kerkvergadering, omdat een of andere ketterij dat noodig

minetur per eum, qui toti Ecclesiae praeest, ut sic ejus sententia a tota Ecclesia firmiter teneatur. Et ideo ad solam auctoritatem summi Pontificis pertinet nova editio symboli, sicut et omnia alia, quae pertinent ad totam Ecclesiam, ut congregare synodum generalem, et alia hujusmodi.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in doctrina Christi et Apostolorum veritas fidei est sufficienter explicata. Sed quia perversi homines Apostolicam doctrinam et caeteras doctrinas et scripturas pervertunt ad sui ipsorum perditionem, sicut dicitur secundae Petri ultimo [v. 16], ideo necessaria fuit temporibus procedentibus, explicatio fidei contra insurgentes errores.

AD SECUNDUM dicendum, quod prohibitio et sententia Synodi se extendit ad privatas personas, quarum non est determinare de fide. Non enim per hujusmodi sententiam synodi generalis ablata est potestas sequenti synodo novam editionem symboli facere, non quidem aliam fidem continentem, sed eandem magis expositam. Sic enim quaelibet synodus observavit, ut sequens synodus aliquid exponeret supra id, quod praecedens synodus

maakte. Het komt dus aan den Paus toe, door wiens gezag de conciliën worden bijeengeroepen en door wien hun uitspraak bekrachtigd wordt.

3. De geloofsbelijdenis van Athanasius is niet opgesteld om als Symbolum te dienen, maar, zooals uit de woorden zelf blijkt, om gebruikt te worden bij het onderricht. Doch omdat het op bondige wijze een volledige uiteenzetting gaf van het geloof, werd het door het gezag van den Paus aangenomen om te dienen als geloofsregel.

---

exposuerat propter necessitatem alicujus haeresis insurgentis. Unde pertinet ad summum Pontificem, cujus auctoritate synodus congregatur, et ejus sententia confirmatur.

AD TERTIUM dicendum, quod Athanasius non composuit manifestationem fidei per modum Symboli, sed magis per modum cujusdam doctrinae, ut ex ipso modo loquendi apparet. Sed quia integram fidei veritatem ejus doctrina breviter continebat, auctoritate summi pontificis est recepta, ut quasi regula fidei habeatur.

## TWEEDE KWESTIE

### OVER DE INWENDIGE GELOOFSDAAD.

(*Tien Artikelen.*)

Daarna beschouwen we de geloofsdaad: ten eerste de inwendige geloofsdaad; ten tweede, de uitwendige geloofsdaad.

Aangaande de inwendige geloofsdaad stellen we tien vragen:

1. Wat is gelooven, d. i. die inwendige geloofsdaad stellen?
  2. Op hoeveel manieren spreekt men van gelooven?
  3. Moet men, om zalig te worden, iets gelooven, wat boven de natuurlijke rede uitgaat?
  4. Moet men gelooven, wat de natuurlijke rede bereiken kan?
  5. Moet men, om zalig te worden, iets uitdrukkelijk gelooven?
  6. Moeten alle menschen hetzelfde uitdrukkelijk gelooven?
  7. Was het, om zalig te worden, altijd vereischt, uitdrukkelijk te gelooven in Christus?
- 

## QUAESTIO II.

### DE ACTU FIDEI INTERNO.

Deinde considerandum est de actu fidei. Et primo de actu interiori; secundo de actu exteriori.

Circa primum quaeruntur decem :

1. Quid sit credere, quod est actus interior fidei. — 2. Quot modis dicatur. — 3. Utrum credere aliquid supra rationem naturalem sit necessarium ad salutem. — 4. Utrum credere ea, ad quae ratio naturalis pervenire potest, sit necessarium. — 5. Utrum sit necessarium ad salutem credere aliqua explicitè. — 6. Utrum ad credendum explicitè omnes aequaliter teneantur. — 7. Utrum habere fidem explicitam de Christo semper



8. Moet men, om zalig te worden, uitdrukkelijk gelooven in de Drieëenheid?

9. Is de geloofsdaad verdienstelijk?

10. Vermindert de menschelijke rede de verdienste van het geloof?

## I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is gelooven een instemmend onderzoek?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat gelooven geenszins een instemmend onderzoek is. — 1. Onderzoeken immers veronderstelt, dat men iets nagaat, want *cogitare* is hetzelfde als *coagitare* of *simul agitare* (verschillende dingen samen wikken en wegen). Welnu Damascenus zegt in het 4<sup>e</sup> Boek *Over het ware Geloof* (11<sup>e</sup>H.), dat *het geloof een instemming is zonder onderzoek*. Bijgevolg behoort het onderzoek niet tot de geloofsdaad.

2. Later (4<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art.) wordt gezegd, dat de rede de zetel van het geloof is. Welnu het *onderzoek* is een daad van het

sit necessarium ad salutem. — 8. Utrum credere Trinitatem explicitē sit de necessitate salutis. — 9. Utrum actus fidei sit meritorius. — 10. Utrum ratio humana diminuat meritum fidei.

## ARTICULUS I.

*Utrum credere sit cum assensione cogitare.*

[3. Dist. 23. q. 2. art. 2. et Veri. q. 1. art. 1.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod credere non sit cum assensione cogitare. Cogitatio enim importat quamdam inquisitionem : dicitur enim cogitare, quasi coagitare, simul agitare. Sed Damascenus dicit in 4. lib. [Orth. Fid. cap. 11.], quod fides est non inquisitus consensus. Ergo cogitare non pertinet ad actum fidei.

2. PRÆTEREA, fides in ratione ponitur, ut infra dicitur [q. 4. art. 2.].

schattingsvermogen, dat tot het zinnelijk deel behoort, zooals gezegd werd in het 1<sup>e</sup> Deel (Kw. 78, 4<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg behoort het onderzoek niet tot het geloof.

3. Gelooven is een daad van het verstand, daar het voorwerp er van het ware is. Welnu, instemmen, evenals toestemmen, schijnt geen daad te zijn van het verstand, maar wel van den wil, zooals hierboven gezegd is (Ia IIae, Kw. 14, 4<sup>e</sup> Art., Antw. op de 3<sup>e</sup> Bed.). Dus is gelooven niet een instemmend onderzoek.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus de geloofsdaad op die manier bepaalt in zijn Boek *Over de Voorbestemming der Heiligen* (2<sup>e</sup> H.).

LEERSTELLING. — Iets « onderzoeken » kan drie beteekenissen hebben. Het kan ten eerste in het algemeen aanduiden iedere metterdaad gebeurende beschouwing van het verstand. Zoo zegt Augustinus in het 14<sup>e</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (7<sup>e</sup> H.) : « *Hier spreken we over het verstand; waardoor we kennen door te onderzoeken* ». Onderzoeken kan ten tweede, en juist, beteekenen : de beschouwing van het verstand, die gepaard gaat met een zeker na-

Sed cogitare est actus cogitativae potentiae, quae pertinet ad partem sensitivam, ut in primo dictum est [q. 78. art. 4.]. Ergo cogitatio ad fidem non pertinet.

3. PRÆTEREA, credere est actus intellectus, quia ejus objectum est verum. Sed assentire non videtur esse actus intellectus, sed voluntatis, sicut etiam consentire, ut supra dictum est [1-2. q. 14, art. 4. ad 3.]. Ergo credere non est cum assensione cogitare.

IN CONTRARIUM est, quod Augustinus sic definit credere in lib. de Praedest. Sanct. [cap. 2.].

RESPONDEO dicendum, quod cogitare tripliciter sumi potest. Uno modo communiter pro qualicumque actuali consideratione intellectus, sicut Augustinus dicit in 14 l. de Trinitate [cap. 7.] : « Hanc nunc dico intelligentiam, qua intelligimus cogitantes. » Alio modo dicitur cogitare magis proprie consideratio intellectus, quae est cum quadam inquisitione, ante-

speuren, en voorkomt, wanneer men nog de volkomen kennis niet bereikte door de zekerheid van het volkomen inzicht. In dien zin zegt Augustinus in het 15<sup>e</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (16<sup>e</sup> H.): «*Gods zoon wordt niet Gedachte genoemd, maar Gods Woord. Ons woord is immers onze gedachte of cogitatio, wanneer wij het gekende voorwerp bereikt hebben en de gedachte daardoor haar vormgeving ontvangt. Doch Gods woord mag men niet opvatten als gedachte, omdat er in God niets is, wat een vormgeving moet ontvangen of zonder vorm kan zijn.*». Onderzoeken beteekent in dat geval de beweging van den geest, die overlegt en nog niet vervolmaakt is door het volkomen inzien van de waarheid. Die beweging nu kan eene beweging zijn of van de ziel, die overlegt met betrekking tot de algemeene beginselen, en dat komt toe aan het verstand, of van de ziel, die overlegt met betrekking tot de particuliere dingen, en dat komt aan de zinnen toe. Overlegt men iets met betrekking tot de algemeene beginselen, dan heeft men een tweede beteekenis van onderzoek, nl. een daad van het verstand, dat overlegt; overlegt men iets met betrekking tot de particuliere dingen, dan heeft men een derde beteekenis van onderzoek, nl. een daad van het schattingsvermogen.

Wanneer we echter over *onderzoek* spreken, in de eerste en algemeene beteekenis van het woord, dan geeft de uitdrukking « in-

---

quam perveniatur ad perfectionem intellectus per certitudinem visionis. Et secundum hoc Augustinus dicit 15. de Trin. [cap. 16.], quod « Dei Filius non cogitatio dicitur, sed verbum Dei dicitur. Cogitatio quippe nostra perveniens ad id quod scimus, atque inde formata, verbum nostrum est. Et ideo verbum Dei sine cogitatione Dei debet intelligi, non aliquid habens formabile, quod possit esse informe. » Et secundum hoc cogitatio proprie dicitur motus animi deliberantis, nondum perfecti per plenam visionem veritatis. Sed quia talis motus potest esse vel animi deliberantis circa intentiones universales, quod pertinet ad intellectivam partem, vel circa intentiones particulares, quod pertinet ad partem sensitivam, ideo cogitare secundo modo sumitur pro actu intellectus deliberantis; tertio modo pro actu virtutis cogitativae.

Si ergo cogitare sumatur communiter secundum primum modum, sic

stemmend onderzoek » niet het volledig begrip van « gelooven » weer, want op die wijze onderzoekt ook hij met instemming, die nadenkt over iets, wat hij weet en begrijpt. Wanneer we echter over onderzoek spreken in de tweede beteekenis van het woord, dan drukken wij de daad van gelooven volkomen uit. Onder de verstandsakten immers zijn er, die met een vaste instemming gepaard gaan, maar zonder dat onderzoek, zooals bij hem die nadenkt over wat hij reeds weet of begrijpt; die beschouwing bereikte reeds haar vorm. In andere verstandsakten echter heeft het onderzoek zijn vorm nog niet bereikt, en is er geen vaste instemming, hetzij men naar geen enkelen kant overhelt, zooals hij, die twijfelt, hetzij men overhelt naar een of anderen kant, maar door een lichte schijnreden weerhouden wordt, zooals hij, die een vermoeden heeft; hetzij men wel partij kiest, maar niettemin vreest, dat het tegenovergestelde kan waar zijn, zooals hij, die omtrent iets een meening heeft. Welnu, in den akt, die *gelooven* genoemd wordt, vindt men een vaste instemming naar den eenen kant, en daarin komt de geloovige overeen met hem, die iets weet of begrijpt. Maar zijn kennis mist de volkomendheid van het duidelijk inzicht, en daarin komt hij overeen met hem, die twijfelt of iets vermoedt, of aan-

---

hoc quod dicitur cum assensione cogitare, non dicit totam rationem ejus quod est credere, nam per hunc modum etiam qui considerat ea quae scit vel intelligit, cum assensione cogitat. Si vero sumatur cogitare secundo modo, sic in hoc intelligitur tota ratio hujus actus, qui est credere. Actuum enim ad intellectum pertinentium quidam habent firmam assensionem absque tali cogitatione, sicut cum aliquis considerat ea quae scit vel intelligit, talis enim consideratio jam est formata. Quidam vero actus intellectus habent quidem cogitationem informem absque firma assensione, sive in neutram partem declinent, sicut accidit dubitanti, sive in unam partem magis declinent, sed tenentur aliquo levi signo, sicut accidit suspicanti, sive uni parti adhaereant, tamen cum formidine alterius, quod accidit opinanti. Sed actus iste, qui est credere habet firmam adhaesionem ad unam partem, in quo convenit credens cum sciente et intelligente. Et tamen ejus cognitio non est perfecta per maximam (1) visionem, in quo convenit cum dubitante,

---

(1) Manifestam.

gaande iets een meening heeft. Het is dus eigen aan hem, die gelooft, dat hij tegelijk onderzoekt en met iets instemt, en daardoor wordt de geloofsdaad onderscheiden van alle andere verstandsdaden, waarvan het ware of het valsche het voorwerp is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De natuurlijke rede zoekt in het geloof niet te bewijzen wat men gelooft. Er bestaat alleen een zeker onderzoek met betrekking tot datgene, waardoor de mensch aangezet wordt te gelooven, omdat het nl. door God geopenbaard is en door wonderen bekrachtigd werd.

2. Er is hier geen spraak van het onderzoek, dat een daad is van het schattingsvermogen, maar van het onderzoek, dat een daad is van het verstand, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd.

3. Niet door de rede, maar door den wil wordt het verstand van den geloovige tot het ééne bepaald. *Instemmen* is hier dus een daad van het verstand, dat door den wil tot het ééne bepaald wordt.

suspicante, et opinante. Et sic proprium est credentis, ut cum assensu cogitet; et propter hoc distinguitur iste actus, qui est credere, ab omnibus actibus intellectus qui sunt circa verum vel falsum.

AD PRIMUM ergo dicendum quod fides non habet inquisitionem rationis naturalis demonstrantis id, quod creditur. Habet tamen inquisitionem quandam eorum per quae inducitur homo ad credendum, puta quia sunt dicta a Deo, et miraculis confirmata.

AD SECUNDUM dicendum quod cogitare non sumitur hic prout est actus cogitativae virtutis, sed prout pertinet ad intellectum, ut dictum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum quod intellectus credentis determinatur ad unum non per rationem, sed per voluntatem. Et ideo assensus hic accipitur pro actu intellectus, secundum quod a voluntate determinatur ad unum.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men spreken van : Gelooven aan God, God gelooven, gelooven in God, als over verschillende geloofsdaden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niet moet spreken van *gelooven aan God, God gelooven, gelooven in God*, als over verschillende geloofsdaden. — 1. Een enkele hebbelijkheid immers heeft slechts één daad. Welnu, het geloof is slechts één hebbelijkheid, want het is maar één deugd. Bijgevolg moet men geen verschillende geloofsdaden onderscheiden.

2. Wat aan alle geloofsdaden toekomt, moet men niet beschouwen als een bijzondere geloofsdaad. Welnu, *gelooven aan God* komt toe aan iedere geloofsdaad, want het geloof steunt op de Eerste Waarheid. Die geloofsdaad moet dus niet onderscheiden worden van de andere.

3. Wat ook aan niet-geloovigen toekomt mag niet onder de geloofsdaden gerekend worden. Welnu, *gelooven dat God bestaat*,

## ARTICULUS II.

*Utrum convenienter distinguantur actus fidei per hoc, quod est credere Deo, credere Deum et credere in Deum.*

[3. Dist. 23. q. 2. art. 2. et Veri. q. 1. art. 7. ad 7.  
et Joan. 9. lect. 3. et Rom. 4.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter distinguatur actus fidei per hoc, quod est credere Deo, credere Deum, et credere in Deum. Unius enim habitus unus est actus. Sed fides est unus habitus, cum sit una virtus. Ergo inconvenienter ponuntur plures actus fidei.

2. PRÆTEREA, id quod est commune omni actui fidei non debet poni ut particularis actus fidei. Sed credere Deo invenitur communiter in quolibet actu fidei, quia fides innititur primæ veritati. Ergo videtur quod inconvenienter distinguatur a quibusdam aliis actibus fidei.

3. PRÆTEREA, id quod convenit etiam non fidelibus non potest poni inter

komt ook aan de ongeloovigen toe. Men moet het dus niet onder de geloofsdaden rekenen.

4. Naar het doel bewogen te worden is eigen aan den wil, waarvan het voorwerp het goede en het doel is. Welnu, gelooven is geen daad van den wil, maar van het verstand. Bijgevolg moet men *gelooven in God*, wat een beweging naar het doel insluit, niet beschouwen als een verschillende geloofsdaad.

Daartegenover staat echter, dat Augustinus die verdeeling voorstelt in zijn *Boek Over de Woorden des Heeren* (61<sup>e</sup> Preek, 2<sup>e</sup> H.) en in zijn *Commentaar op Joannes* (29<sup>e</sup> Verhandeling).

LEERSTELLING. — De daad van welk vermogen of welke hebbelijkheid ook wordt bepaald naar de verhouding van dat vermogen of van die hebbelijkheid tot hun voorwerp. Welnu, men kan het voorwerp van het geloof op drie manieren beschouwen. Gelooven toch is een daad van het verstand, voor zoover het door den wil tot instemming bewogen wordt, zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Art. Antwoord op de 3<sup>e</sup> Bedenking). Daarom kan het voorwerp van het geloof beschouwd worden, ofwel van den kant van het ver-

fidei actus. Sed credere Deum esse convenit etiam infidelibus. Ergo non debet poni inter actus fidei.

4. PRÆTEREA, moveri in finem pertinet ad voluntatem, cujus objectum est bonum et finis. Sed credere non est actus voluntatis, sed intellectus. Ergo non debet poni differentia una ejus quod est credere in Deum, quod importat motum in finem.

SED CONTRA est, quod Augustinus hanc distinctionem ponit in lib. de Verbis Domini [serm. 61. cap. 2.], et super Joan. [tract. 29.].

RESPONDEO dicendum quod actus cujuslibet potentiae vel habitus accipitur secundum ordinem potentiae vel habitus ad suum objectum. Objectum autem fidei potest tripliciter considerari. Cum enim credere ad intellectum pertineat, prout est a voluntate motus ad assentiendum, ut dictum est [art. praec. ad 3.], potest objectum fidei accipi vel ex parte ipsius intellectus, vel ex parte voluntatis intellectum moventis.

stand, ofwel van den kant van den wil, die het verstand beweegt.

Beschouwt men het geloof van den kant van het verstand, dan kan men in het voorwerp van het geloof twee dingen beschouwen, zooals we vroeger gezegd hebben (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Ten eerste, het materieel voorwerp van het geloof, en wanneer men dat beschouwt zegt men, dat de daad van het geloof is : *God gelooven*, want niets wordt ons te gelooven voorgehouden dan in zoover het betrekking heeft op God, zooals we (t. a. pl.) gezegd hebben. Ten tweede, het formeel opzicht van het geloofsvoorwerp, dat als het middel is, waardoor we een geloofspunt aanvaarden, en wanneer men dat beschouwt, zegt men, dat de daad van het geloof is: *aan God gelooven*, want zooals we vroeger (t. a. pl.) hebben gezegd, is het formeel opzicht van het geloof de Eerste Waarheid, waaraan de mensch zich hecht, zoodat hij om haar aanvaardt wat hij gelooft.

Beschouwt men echter het voorwerp van het geloof in zoover het verstand bewogen wordt door den wil, dan is de geloofsdaad: *gelooven in God*, want de Eerste Waarheid heeft betrekking op den wil, in zoover zij een doel is.

#### ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door dat drievou-

Si quidem ex parte intellectus, sic in objecto fidei duo possunt considerari, sicut supra dictum est [q. 1. art. 1.], quorum unum est materiale objectum fidei. Et sic ponitur actus fidei credere Deum, quia, sicut supra dictum est [ibid.], nihil proponitur nobis ad credendum, nisi secundum quod ad Deum pertinet. Aliud autem est formalis ratio objecti, quod est sicut medium, propter quod tali credibili assentitur. Et sic ponitur actus fidei credere Deo, quia sicut supra est dictum [ibid.], formale objectum fidei est veritas prima, cui inhaeret homo, ut propter eam creditis assentiat.

Si vero consideretur tertio modo objectum fidei, secundum quod intellectus est motus a voluntate, sic ponitur actus fidei credere in Deum : veritas enim prima ad voluntatem refertur, secundum quod habet rationem finis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod per ista tria non designantur diversi



dige onderscheid worden geen verschillende geloofsdaden aangeduid, maar wel eenzelfde daad, voor zoover zij in een verschillende verhouding staat tot het voorwerp van het geloof.

2. Daardoor blijkt ook het antwoord op de tweede Bedenking.

3. God te gelooven komt aan de ongeloofigen niet toe in zoover het een geloofsdaad is. Ze gelooven immers niet, dat God bestaat, zooals dit door het geloof bepaald wordt, en daarom gelooven ze niet waarlijk God. Zooals immers de Wijsgeer zegt in het 9<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica*, *wanneer er eenige onjuisheid is in de kennis van enkelvoudige dingen, dan kent men ze in het geheel niet.*

4. Boven zeiden we (Ia IIae, Kw. 9, 1<sup>e</sup> Art.), dat de wil het verstand en de andere zielvermogens naar het doel beweegt, en in dien zin wordt *gelooven in God* tot de geloofsdaden gerekend.

actus fidei, sed unus et idem actus habens diversam relationem ad fidei objectum.

Et per hoc patet responsio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod credere Deum non convenit infidelibus sub ea ratione, qua ponitur actus fidei : non enim credunt Deum esse sub his conditionibus, quas fides determinat; et ideo nec vere Deum credunt, quia, ut Philosophus dicit 9. Metaph. [l. 8, c. 10, n. 3] « in simplicibus defectus cognitionis est solum in non attingendo totaliter. »

AD QUARTUM dicendum, quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 9. art. 1.], voluntas movet intellectum et alias vires animae in finem. Et secundum hoc ponitur actus fidei credere in Deum.

III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men, om zalig te worden, iets gelooven, wat boven de natuurlijke rede uitgaat?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men, om zalig te worden, niet noodzakelijk iets moet gelooven, wat boven de natuurlijke rede uitgaat. — 1. Tot de zaligheid immers en ook tot de volmaaktheid van welk wezen ook, wordt niets méér geeischt dan wat er aan toekomt volgens zijn natuur. Welnu, de dingen, die onder het geloof vallen, gaan boven de natuurlijke rede van den mensch uit, daar men ze niet ziet, zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg moet men niet gelooven om zalig te worden.

2. Het is gevaarlijk voor den mensch iets aan te nemen, wanneer hij niet kan oordeelen of dat, wat hem wordt voorgehouden, waar of valsch is, naar het woord uit het Boek *Job* (12, 11): « *Is het niet het oor, dat de woorden beoordeelt?* ». Welnu, een dergelijk oordeel kan de mensch in geloofszaken niet uitspreken,

## ARTICULUS III.

*Utrum credere aliquid supra rationem naturalem sit necessarium ad salutem.*

[3. Dist. 24. art. 3. et lib. 1. Contr. g. cap. 5. et lib. 3. cap. 118, et 151, et Veri. q. 14. art. 10.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod credere non sit necessarium ad salutem. Ad salutem enim et perfectionem cujuslibet rei ea sufficere videntur, quae conveniunt ei secundum suam naturam. Sed ea quae sunt fidei excedunt naturalem hominis rationem, cum sint non apparentia, ut supra dictum est [q. 1. art. 4.]. Ergo credere non videtur necessarium esse ad salutem.

2. PRÆTEREA, periculose homo assentit illis, in quibus non potest judicare utrum illud quod ei proponitur sit verum vel falsum, secundum illud *Job* 12. [v. 11]: « *Nonne auris verba dijudicat?* » Sed tale iudicium homo

daar hij ze niet herleiden kan tot de eerste beginselen, waardoor we over alles oordeelen. Het is dus gevaarlijk er aan te gelooven, en bijgevolg kan gelooven tot de zaligheid niet noodzakelijk zijn.

3. God is 's menschen zaligheid, volgens *Psalm 36,39*: « *De zaligheid van den rechtvaardige komt van den Heer.* » Welnu, « *Gods onzichtbare eigenschappen kunnen sinds de schepping in Zijn werken door het verstand beschouwd en doorzien' worden, evenals Zijn eeuwige macht en goddelijkheid* », zooals we lezen in den *Brief aan de Romeinen* (1, 20). Welnu, wat door het verstand beschouwd en doorzien wordt, geloofd men niet. Bijgevolg is het voor den mensch niet noodzakelijk iets te gelooven om zalig te worden.

Daartegenover staat echter het woord uit den *Hebreërbrief* (11, 6): « *Zonder geloof kan men onmogelijk aan God behagen* »

LEERSTELLING. — Wanneer twee wezens aan elkaar ondergeschikt zijn, dragen twee dingen bij tot de volmaaktheid van het mindere wezen: ten eerste, iets, wat overeenkomt met de eigen beweging van dat wezen; ten tweede iets, wat overeenkomt met de

habere non potest in his quae sunt fidei, quia homo non potest ea resolvere in principia prima, per quae de omnibus judicamus. Ergo periculosum est talibus fidem adhibere. Credere ergo non est necessarium ad salutem.

3. PRÆTEREA, salus hominis in Deo consistit, secundum illud Ps. 36. [v. 39]: « *Salus autem justorum a Domino.* » Sed « *invisibilia Dei per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas* », ut dicitur Rom. 1. [v. 20]. Quae autem conspiciuntur intellectu, non creduntur. Ergo non est necessarium ad salutem, ut homo aliqua credat.

SED CONTRA est, quod dicitur Hebr. 11. [v. 6]: « *Sine fide impossibile est placere Deo.* »

RESPONDEO dicendum, quod in omnibus naturis ordinatis invenitur quod ad perfectionem naturae inferioris duo concurrunt: unum quidem, quod est secundum proprium motum; aliud autem, quod est secundum motum supe-

beweging van het hoogere wezen. Het water b. v. beweegt door zijn eigen beweging naar het middenpunt, maar door de beweging van de maan beweegt het rond het middenpunt, en zoo ontstaat er ebbe en vloed; ook de planeten bewegen door hun eigen beweging van West naar Oost, maar door de beweging van den eersten hemel bewegen ze van Oost naar West.

Alleen het redelijk schepsel nu is onmiddellijk geordend tot God. De andere schepsels immers bereiken niet het universeele, doch slechts het particuliere. Ze hebben immers slechts deel aan Gods goed-zijn, ofwel alleen naar het zijn, zooals de onbezielde wezens, ofwel daarenboven ook naar het leven en het kennen van het particuliere, zooals de planten en de dieren.

Het redelijk wezen is onmiddellijk geordend tot het algemeen beginsel van alle zijn, in zoover het de algemeene wezenheid kent van het goede en van het zijn. Daarom bestaat de volmaaktheid van het redelijk schepsel niet alleen in datgene, wat er aan toekomt naar zijn eigen natuur, maar ook in datgene, wat er aan toegekend wordt door een zeker bovennatuurlijk deelhebben aan het goddelijk goed-zijn. Daarom zeiden we vroeger (Ia IIae, 3<sup>e</sup> Kw., 8<sup>e</sup> Art.), dat de hoogste zaligheid van den mensch bestaat in een zeker

*rioris naturae, sicut aqua secundum motum proprium movetur ad centrum, secundum autem motum lunae movetur circa centrum secundum fluxum et refluxum; similiter etiam orbes planetarum moventur propriis motibus ab Occidente in Orientem, motu autem primi orbis ab Oriente in Occidentem.*

*Sola autem natura rationalis creata habet immediatum ordinem ad Deum, quia caeterae creaturae non attingunt ad aliquid universale, sed solum ad aliquid particulare, participantes divinam bonitatem, vel in essendo tantum, sicut inanimata, vel etiam in vivendo et cognoscendo singularia, sicut plantae et animalia. Natura autem rationalis, inquantum cognoscit universalem boni et entis rationem, habet immediatum ordinem ad universale essendi principium. Perfectio ergo rationalis creaturae non solum consistit in eo, quod ei competit secundum suam naturam, sed in eo etiam, quod ei attribuitur ex quadam supernaturali perfectione (1) divinae bonitatis. Unde et supra dictum est [1-2. q. 3. art. 8.], quod ultima beatitudo hominis con-*

(1) Participatione.

bovennatuurlijk aanschouwen van God. Dit aanschouwen nu kan de mensch niet bereiken, dan door een leerling te worden van God, zijn leermeester, naar het woord van *Joannes* (6, 45) : « *Al wie naar den Vader geluisterd heeft en door Hem onderwezen is, komt naar Mij* ». Maar de mensch wordt in die leer niet ineens onderricht, maar geleidelijk, zooals met zijn natuur overeen komt. Welnu, hij die op die manier onderricht wordt, moet beginnen met te gelooven, om tot de volkomen wetenschap te komen. De Wijsgeer zegt immers in zijn Boek *Over de Sophismen* (1<sup>e</sup> B., 2<sup>e</sup> H., Nr. 2), dat *hij, die onderwezen wordt, eerst gelooven moet*. Bijgevolg moet de mensch, om tot de volkomen zaligende aanschouwing te komen, eerst gelooven, zooals een leerling den meester gelooft, die hem onderricht.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Omdat de natuur van den mensch afhangt van een hogere natuur, daarom volstaat de natuurlijke kennis niet tot zijn volmaaktheid, maar is een bovennatuurlijke kennis noodig, zooals we (in de Leerstelling) gezegd hebben.

2. Zooals de mensch door het natuurlijk licht van het verstand de eerste beginselen aanneemt, zoo ook kan een deugdzam

---

sistit in quadam supernaturali Dei visione. Ad quam quidem visionem homo pertingere non potest, nisi per modum addiscentis a Deo doctore, secundum illud Joan. 6. [v. 45] : « Omnis, qui audit a Patre, et didicit, venit ad me. » Hujus autem disciplinae fit homo particeps non statim, sed successive, secundum modum suae naturae. Omnis autem talis addiscens oportet quod credat, ad hoc quod ad perfectam scientiam perveniat, sicut etiam Philosophus dicit [lib. 1. De Soph. Elench. c. 2, n. 2.], quod oportet addiscentem credere. Unde ad hoc quod homo perveniat ad perfectam visionem beatitudinis, praeexigitur quod credat Deo, tamquam discipulus magistro docenti.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod, quia natura hominis dependet a superiori natura, ad ejus perfectionem non sufficit cognitio naturalis, sed requiritur quaedam supernaturalis, ut supra dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum, quod, sicut homo per naturale lumen intel-

mensch, door de hebbelijkheid der deugd, juist oordeelen over alles wat met die deugd overeenstemt. Op die manier zal de mensch door het licht van het geloof, dat hem op goddelijke wijze wordt ingestort, de geloofswaarheden aannemen, en niet het tegengestelde. Daarom is er geen enkel gevaar of vonnis voor hen, die in Christus Jezus zijn (Brief aan de Romeinen 8, 1), want ze worden door Hem verlicht in het geloof.

3. Gods onzichtbare eigenschappen worden in veel opzichten op volmaakter wijze waargenomen door het geloof dan door de natuurlijke rede, die naar God opstijgt door de schepselen. Daarom zegt het Boek *Ecclesiasticus* (3,25) : « *Veel dingen, die de zinnen van den mensch overtreffen, worden u geopenbaard.* »

#### IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men gelooven wat de natuurlijke rede kan bewijzen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niet moet gelooven

lectus assentit principiis, ita homo virtuosus per habitum fidei (1) habet rectum iudicium de his, quae conveniunt illi virtuti. Et hoc modo etiam per lumen fidei divinitus infusum homini homo assentit his quae sunt fidei, non autem contrariis. Et ideo « nihil periculi vel damnationis inest his, qui sunt in Christo Jesu » [Rom. 8. v. 1] ab ipso illuminati per fidem.

AD TERTIUM dicendum, quod invisibilia Dei altiori modo quantum ad plura percipit fides, quam ratio naturalis ex creaturis in Deum procedens. Unde dicitur Eccli. 3 [v. 25] : « *Plurima super sensum hominis ostensa sunt tibi.* »

#### ARTICULUS IV.

*Utrum credere ea quae ratione naturali probari possunt sit necessarium.*

[3. Dist. 24. q. 1. art. 3. et lib. 1. Contr. g. cap. 4.  
et Veri. q. 14. art. 10. et Boet. Trin. q. 7. art. 1.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod ea, quae ratione naturali

(1) Virtutis.

wat de natuurlijke rede kan bewijzen. — 1. In Gods werken immers treft men niets overbodigs aan, minder nog dan in de werken der natuur. Welnu, wanneer iets door één middel kan bereikt worden, is een tweede middel overbodig. Het is bijgevolg overbodig, door het geloof te aanvaarden wat door de natuurlijke rede kan gekend worden.

2. Men moet gelooven alles wat tot het geloof behoort. Welnu, zooals (in de 1<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> en 5<sup>e</sup> Art.) gezegd wordt, is het onmogelijk dat iets tegelijk tot de wetenschap zou behooren en tot het geloof. Welnu, alles wat door de natuurlijke rede kan gekend worden, behoort tot de wetenschap, en bijgevolg kan men iets, wat door de natuurlijke rede bewezen wordt, niet gelooven.

3. Alles wat het voorwerp is van wetenschap, is van denzelfden aard. Wanneer dan sommige punten ervan aan de menschen te gelooven werden voorgehouden, dan zouden om dezelfde reden al de andere moeten geloofd worden, wat echter valsch is. Men moet dus niet gelooven wat men door de natuurlijke rede kan kennen.

Daartegen kunnen we echter aanvoeren, dat men moet gelooven, dat er één God is, en dat God geen lichaam heeft. Welnu,

*probari possunt non sit necessarium credere. In operibus enim Dei nihil superfluum invenitur, multo minus quam in operibus naturae. Sed ad id, quod per unum potest fieri, superflue apponitur aliud. Ergo ea, quae per naturalem rationem cognosci possunt superfluum esset per fidem accipere.*

2. *PRÆTEREA, ea necesse est credere, de quibus est fides. Sed non est de eodem scientia et fides, ut supra habitum est [q. 1. art. 4. et 5.]. Cum ergo scientia sit de omnibus illis, quae naturali ratione cognosci possunt, videtur quod non oporteat credere ea, quae per naturalem rationem probantur.*

3. *PRÆTEREA, omnia scibilia videntur esse unius rationis. Si ergo quaedam eorum proponuntur homini ut credenda, pari ratione omnia hujusmodi necesse esset credere. Hoc autem est falsum. Non ergo ea, quae per naturalem rationem cognosci possunt, necesse est credere.*

*SED CONTRA est, quia necesse est Deum credere esse unum et incorporeum, quae naturali ratione a philosophis probantur.*

die waarheden kunnen de Wijsgeeren door de natuurlijke rede bewijzen.

LEERSTELLING. — De mensch moet niet alleen gelooven wat boven de rede uitgaat, maar ook wat door de rede kan gekend worden, en dat om drie redenen.

Ten eerste, opdat de mensch sneller tot de kennis der goddelijke waarheid zou komen. Want de wetenschap, die het bestaan van God bewijst en andere waarheden, die betrekking hebben op God, kan pas het laatst door den mensch worden aangeleerd, na vele andere wetenschappen, die ze veronderstelt, zoodat de mensch pas na langen tijd tot de kennis van God zou komen.

Ten tweede, opdat de kennis van God algemeener zou zijn. Velen toch kunnen in de studie der wetenschap niet vorderen, of omdat ze zwak van geest zijn, of omdat ze door de bezigheden en noodwendigheden van het aardsche leven ingenomen zijn, of omdat ze traag zijn in het studeeren. Zij allen zouden van de kennis van God beroofd blijven, indien de goddelijke waarheid hun niet werd voorgehouden door het geloof.

Ten derde om de zekerheid. De menschelijke rede immers is zeer onvoldoende met betrekking tot de goddelijke dingen, en een

RESPONDEO dicendum, quod necessarium est homini accipere per modum fidei non solum ea, quae sunt supra rationem, sed etiam ea, quae per rationem cognosci possunt. Et hoc propter tria.

Primo quidem, ut citius homo ad veritatis divinae cognitionem perveniat: scientia enim, ad quam pertinet probare Deum esse, et alia hujusmodi de Deo, ultimo hominibus addiscenda proponitur, praesuppositis multis aliis scientiis. Et sic nonnisi post multum tempus vitae suae homo ad Dei cognitionem perveniret.

Secundo, ut cognitio Dei sit communior. Multi enim in studio scientiae proficere non possunt, vel propter hebetudinem ingenii, vel propter alias occupationes et necessitates temporalis vitae, vel etiam propter torporem addiscendi. Qui omnino a Dei cognitione fraudarentur, nisi proponerentur eis divina per modum fidei.

Tertio propter certitudinem. Ratio enim humana in rebus divinis est multum deficiens, cujus signum est, quia philosophi de rebus humanis naturali



teeken daarvan is wel, dat de wijsgeeren zelfs in de studie van de menschelijke dingen door de natuurlijke rede zeer dikwijls gedwaald hebben en tegenstrijdige dingen hebben geleerd. Opdat nu de kennis van God door de menschen zeker zou zijn en aan iederen twijfel onttrokken, moesten de goddelijke dingen hun voorgehouden worden door het geloof, als geopenbaard door God, die niet kan liegen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het navorschen van de natuurlijke rede is er niet voldoende voor, dat het menschelijk geslacht tot de kennis van het goddelijke komt, zelf tot hetgeen de rede kan bewijzen. Het is dus geenszins overbodig, dat dergelijke dingen aangenomen worden door het geloof.

2. Eenzelfde mensch kan niet tegelijk iets op wetenschappelijke wijze kennen en het gelooven. Maar hetgeen de een op wetenschappelijke wijze kent, kan door een ander geloofd worden, zooals boven gezegd is (1<sup>e</sup> Kw., 5<sup>e</sup> Art.).

3. Indien alle voorwerpen van wetenschap in het opzicht van de wetenschap overeenkomen, dan komen ze toch hierin niet overeen, dat ze ons alle op gelijke wijze naar de zaligheid richten. Daarom worden ze niet alle eveneens voorgehouden door het geloof.

*investigatione perscrutantes in multis erraverunt, et sibi ipsis contraria senserunt. Ut ergo esset indubitata et certa cognitio apud homines de Deo, oportuit quod divina eis per modum fidei traderentur, quasi a Deo dicta, qui mentiri non potest.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod investigatio naturalis rationis non sufficit humano generi ad cognitionem divinorum, etiam quae ratione ostendi possunt. Et ideo non est superfluum, ut talia credantur.

AD SECUNDUM dicendum, quod de eodem non potest esse scientia et fides apud eundem. Sed id quod est ab uno scitum, potest esse ab alio creditum, ut supra dictum est [q. 1. art. 5.].

AD TERTIUM dicendum, quod si omnia scibilia convenient in ratione scientiae, non tamen conveniunt in hoc quod aequaliter ordinent ad beatitudinem. Et ideo non aequaliter omnia proponuntur ut credenda.

V<sup>e</sup> ARTIKEL.*Moet men iets uitdrukkelijk gelooven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men niets uitdrukkelijk moet gelooven. — 1. Niemand toch is gehouden te doen wat niet in zijne macht is. Welnu, het is niet in 's menschen macht iets uitdrukkelijk te gelooven. We lezen immers in den *Brief aan de Romeinen* (10, 14) : « *Hoe zouden zij gelooven, als zij Hem niet gehoord hebben? en hoe zouden ze hooren, als niemand predikt? en hoe zouden ze prediken, als ze niet gezonden waren?* » Dus is de mensch niet verplicht iets uitdrukkelijk te gelooven.

2. Zooals we door het geloof op God gericht worden, zoo worden wij er ook op gericht door de liefde. Welnu, de mensch is niet verplicht te onderhouden wat door de liefde geboden wordt, maar het volstaat, dat hij daartoe bereid is. Dit blijkt uit het gebod van Christus, dat we lezen bij *Mattheus* (5, 39) : « *Als iemand u op de rechterwang slaat, keer hem ook de andere toe* ». En hetzelfde geldt voor andere geboden van dien aard, zooals Augustinus zegt

## ARTICULUS V.

*Utrum homo teneatur ad credendum aliquid explicite.*

[1. Dist. 33. art. 5. et 3. Dist. 25. q. 1. art. 3. et Veri. q. 14, art. 11.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod non teneatur homo ad credendum aliquid explicite. Nullus enim tenetur ad id, quod non est in ejus potestate. Sed credere aliquid explicite non est in hominis potestate : dicitur enim Rom. 10. [v. 14] : « *Quomodo credent in illum, quem non audierunt? Quomodo audient sine praedicante? Quomodo autem praedicabunt, nisi mittantur?* » Ergo credere aliquid explicite homo non tenetur.

2. PRÆTEREA, sicut per fidem ordinamur in Deum, ita etiam per charitatem. Sed ad servandum praecepta charitatis homo non tenetur, sed sufficit sola praeparatio animi, sicut patet in illo praecepto Domini, quod ponitur Matth. 5. [v. 39] : « *Si quis percusserit te in una maxilla, praebe*

in zijn Boek *Over de Bergrede* (1 B., 19<sup>e</sup> H. en v.). Bijgevolg is de mensch ook niet verplicht iets uitdrukkelijk te gelooven, maar volstaat het, dat hij bereid is te gelooven wat door God wordt voorgehouden.

3. Het goed van het geloof bestaat in een zekere gehoorzaamheid, naar de woorden uit den *Brief aan de Romeinen* (1, 5): « *Om aan het geloof te gehoorzamen onder al de heidenen* ». Welnu tot de deugd van gehoorzaamheid is niet vereischt, dat men bepaalde geboden onderhoudt, maar het volstaat, dat men naar den geest bereid is om te gehoorzamen, volgens *Psalm* 118 (60): « *Ik ben bereid en niet ontsteld, om uw geboden te onderhouden* ». Het is bijgevolg ook voor het geloof voldoende, dat men bereid is om te gelooven wat door God zou kunnen voorgehouden worden, zonder dat het daarom noodig is iets uitdrukkelijk te gelooven.

Daartegenover staat echter wat we lezen in den *Hebreërbrief* (11, 6): « *Wie tot God komt moet gelooven, dat Hij bestaat en beloont die Hem zoeken* ».

ei et aliam », et in alijs consimilibus, ut Augustinus exponit in lib. 1. de Serm. Dom. in Monte [cap. 19. et seq.]. Ergo etiam non tenetur homo explicite aliquid credere, sed sufficit, quod habeat animum praeparatum ad credendum ea, quae a Deo proponuntur.

3. PRÆTEREA, bonum fidei in quadam obedientia consistit, secundum illud Rom. 1. [v. 5]: « Ad obediendum fidei in omnibus gentibus. » Sed ad virtutem obedientiae non requiritur, quod homo aliqua determinata praecepta observet, sed sufficit quod habeat promptum animum ad obediendum, secundum illud Psalm. 118. [v. 60]: « Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. » Ergo videtur, quod etiam ad fidem sufficiat, quod homo habeat promptum animum ad credendum ea, quae ei divinitus proponi possunt, absque hoc quod explicite aliquid credat.

SED CONTRA est, quod dicitur ad Hebr. 11. [v. 6]: « Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod inquirentibus se remunerator est. »

LEERSTELLING. — De geboden van de wet, die de mensch moet onderhouden, leggen ons de deugddaden op, waardoor wij den weg der zaligheid opgaan. We zeiden echter hierboven (2<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art.), dat deugddaden bepaald worden naar de verhouding tusschen de hebbelijkheid en het voorwerp. Welnu, in het voorwerp van iedere deugd kunnen twee dingen beschouwd worden, nl. ofwel dat, wat eigenlijk en op zich zelf het voorwerp is van de deugd, en daarom noodzakelijk bij elke deugddaad wordt aangetroffen; ofwel hetgeen bijkomstig is en als een gevolg bij het eigen opzicht van het voorwerp behoort. Zoo is het eigen voorwerp van de sterkte, wat uiteraard tot die deugd behoort, het doodsgevaar te trotseeren en trots het gevaar de vijanden aan te vallen voor het algemeen welzijn; maar dat men gewapend is, of met het zwaard vecht in een rechtvaardigen oorlog, of andere dingen van denzelfden aard, dat behoort wel bij het voorwerp van de sterkte, maar op bijkomstige wijze. Datgene dus, waardoor het eigen voorwerp van een deugddaad bepaald wordt, het voorwerp dat uiteraard tot die deugd behoort, valt onder de noodzakelijkheid van het gebod, zooals de deugddaad zelf. Maar datgene, waardoor het object van de deugddaad bijkomstig bepaald wordt, het object, wat volgt op wat uiteraard het eigen voorwerp van de

---

RESPONDEO dicendum quod praecepta legis, quae homo tenetur implere, dantur de actibus virtutum, qui sunt via perveniendi ad salutem. Actus autem virtutis, sicut supra dictum est [q. 2. a. 2.], sumitur secundum habitudinem habitus ad objectum. Sed in objecto cujuslibet virtutis duo possunt considerari, scilicet id quod proprie et per se est objectum virtutis, quod necessarium est in omni actu virtutis; et iterum id quod est per accidens, sive consequenter se habens ad propriam rationem objecti; sicut ad objectum fortitudinis proprie et per se pertinet sustinere pericula mortis et aggredi hostes cum periculo propter bonum commune; sed quod homo armetur vel ense percutiat in bello justo, aut aliquid hujusmodi faciat, reducitur quidem ad objectum fortitudinis, sed per accidens. Determinatio ergo virtuosius actus ad proprium et per se objectum virtutis est sub necessitate praecepti, sicut et ipse virtutis actus. Sed determinatio actus virtuosius ad ea, quae accidentaliter vel secundario se habent ad proprium et per se virtutis objectum, non cadit sub necessitate praecepti, nisi pro loco et tempore.

deugd is, valt niet onder de noodzakelijkheid van het gebod, dan om bepaalde omstandigheden van plaats en tijd.

Welnu, uiteraard behoort tot het voorwerp van het geloof, datgene, waardoor de mensch zalig wordt, zooals we vroeger gezegd hebben (1<sup>e</sup> Kw., 8<sup>e</sup> Art.). Op bijkomstige wijze en als een gevolg behoort tot het voorwerp van het geloof alles wat in de H. Schrift staat, die door God is gegeven, zooals dat Abraham twee zonen had, dat David de zoon was van Isai, en dergelijke. De eerste geloofsvoorwerpen, nl. de geloofsartikelen, moet men bijgevolg uitdrukkelijk gelooven, zooals men ook de deugd van geloof moet hebben. De andere geloofsvoorwerpen echter moet men niet uitdrukkelijk gelooven, maar alleen impliciet, of door de gesteltenis van de ziel, in zoover men er toe bereid is, alles te gelooven wat de H. Schrift bevat. Die dingen moeten we alleen dan uitdrukkelijk gelooven, wanneer het ons duidelijk is, dat ze in de geloofsleer vervat zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Bepaalt men wat de mensch vermag, zonder rekening te houden van de hulp der genade, dan moet de mensch veel dingen doen, die hij niet kan vol-

---

*Dicendum est ergo, quod fidei objectum per se est id, per quod homo beatus efficitur, ut supra dictum est [q. 1. art. 8.]. Per accidens autem, aut secundario se habent ad objectum virtutis (1) omnia, quae in Sacra Scriptura divinitus tradita continentur, sicut quod Abraham habuit duos filios, quod David fuit filius Isai, et alia hujusmodi. Quantum ergo ad prima credibilia, quae sunt articuli fidei, tenetur homo explicite credere, sicut et tenetur habere fidem. Quantum autem ad alia credibilia, non tenetur homo explicite credere, sed solum implicite, vel in praeparatione animi, in quantum paratus est credere quicquid divina Scriptura continet. Sed tunc solum hujusmodi tenetur explicite credere, quando hoc ei constiterit in doctrina fidei contineri.*

*AD PRIMUM ergo dicendum, quod si in potestate hominis esse dicatur aliquid excluso auxilio gratiae, sic ad multa tenetur homo, ad quae non potest sine gratia reparante, sicut ad diligendum Deum et proximum, et similiter*

---

(1) Fidei.

brengeu zonder de genezende genade, zooals God en den medemensch te beminnen en te gelooven in de artikelen des geloofs. Maar dat kan de mensch door de hulp van de genade. Wanneer iemand de hulp van Gods genade ontvangt, dan is dat een werk van Gods barmhartigheid, en wanneer die hulp aan iemand niet geschonken wordt, dan gebeurt dat door Gods rechtvaardigheid, als straf voor een voorgaande zonde, ten minste van de erfzonde, zooals Augustinus zegt in het Boek *Over straf en genade* (5<sup>e</sup> en 6<sup>e</sup> H.).

2. De mensch moet bepaaldelijke voorwerpen der liefde beminnen, die op zich zelf en uiteraard het voorwerp zijn van de liefde, nl. God en de medemenschen. De tegenwerping daarentegen spreekt over die geboden van de liefde, die slechts als een gevolg bij het voorwerp der liefde behooren.

3. Het eigenlijk subjeet van de deugd van gehoorzaamheid is de wil, en daarom is het voor de daad van gehoorzaamheid voldoende, zijn wil vrijwillig te onderwerpen aan hem die gebiedt, wat het eigen voorwerp is van de gehoorzaamheid en uiteraard tot de gehoorzaamheid behoort. Doch dit of dat bepaald gebod behoort slechts op bijkomstige wijze en als een gevolg tot het eigen voorwerp van de gehoorzaamheid, dat uiteraard tot de gehoorzaamheid behoort.

ad credendum articulos fidei. Sed tamen hoc potest cum auxilio gratiae. Quod quidem auxilium quibuscumque divinitus datur, misericorditer datur; quibus autem non datur, ex justitia non datur, in poenam praecedentis peccati, et saltem originalis peccati, ut Augustinus dicit in lib. de Corrept. et Grat. [cap. 5. et 6.].

AD SECUNDUM dicendum, quod homo tenetur ad determinate diligendum ea diligibilia, quae sunt proprie et per se charitatis objecta, scilicet Deus et proximus. Sed obiectio procedit de illis praeceptis charitatis, quae quasi consequenter pertinent ad obiectum charitatis.

AD TERTIUM dicendum, quod virtus obedientiae proprie in voluntate consistit. Et ideo ad actum obedientiae sufficit promptitudo voluntatis subiectare praecipienti, quae est proprie et per se obiectum obedientiae. Sed hoc praceptum vel illud per accidens vel consequenter se habet ad proprium et per se obiectum obedientiae.

VI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moeten alle menschen hetzelfde uitdrukkelijk gelooven?*

BEDENKINGEN. — Meen beweert, dat alle menschen hetzelfde uitdrukkelijk moeten gelooven. — 1. Tot datgene immers, wat noodzakelijk vereischt wordt tot de zaligheid, zijn alle menschen gehouden, zooals blijkt voor de geboden van de liefde. Welnu, de uitdrukkelijke kennis van de geloofszaken is tot de zaligheid noodzakelijk vereischt, zooals hierboven gezegd is (voorg. Art.). Bijgevolg moeten alle menschen hetzelfde uitdrukkelijk gelooven.

2. Niemand moet ondervraagd worden over datgene, wat hij niet uitdrukkelijk moet gelooven. Welnu, het gebeurt, dat men ook de eenvoudige menschen ondervraagt over de minste artikelen des geloofs. Bijgevolg moeten alle menschen uitdrukkelijk gelooven.

3. Indien de minderen niet uitdrukkelijk doch slechts impliciet moeten gelooven, dan moeten ze impliciet gelooven wat de meer-

## ARTICULUS VI.

*Utrum omnes aequaliter teneantur ad habendum fidem explicitam.*

[3. Dist. 25. q. 2. art. 1. et 4. Dist. 24. q. 1. art. 3,  
et Veri. q. 14. art. 11.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod aequaliter omnes tenentur ad habendum fidem explicitam. Ad ea enim quae sunt de necessitate salutis, omnes tenentur, sicut patet de praeceptis charitatis. Sed explicatio credendorum est de necessitate salutis, ut dictum est [art. praec.]. Ergo omnes aequaliter tenentur ad explicite credendum.

2. PRÆTEREA, nullus debet examinari de eo, quod explicite credere non tenetur. Sed quandoque simplices examinantur de minimis articulis fidei. Ergo omnes tenentur explicite omnia credere.

3. PRÆTEREA, si minores non tenentur habere fidem explicitam, sed solum implicitam, oportet quod habeant fidem implicitam in fide majorum.

deren gelooven. Maar dat kan bezwaarlijk worden, want het kan gebeuren, dat die meerderen dwalen. Bijgevolg moeten ook de minderen uitdrukkelijk gelooven, en moeten allen hetzelfde uitdrukkelijk gelooven.

Daartegenover echter staat wat we lezen in het Boek *Job* (1, 14) : « *De ossen trokken den ploeg, en de ezelinnen graasden naast hen* ». Dat beteekent, zegt Gregorius in het 2<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (17<sup>e</sup> H.), dat de minderen, die verbeeld worden door de ezelinnen, zich in de geloofszaken moeten aansluiten bij de meerderen, die door de ossen verbeeld worden.

LEERSTELLING. — De geloofszaken worden uitdrukkelijk voorgehouden door de goddelijke openbaring. Ze gaan immers uit boven de natuurlijke rede. Welnu de goddelijke openbaring volgt een zekere orde en komt tot de minderen door de meerderen, tot de menschen door de engelen, tot de lagere engelen door de hogere, zooals Dionysius zegt in zijn Boek *Over de Hemelsche Koren* (12<sup>e</sup> H.). Om dezelfde reden komt het uitdrukkelijk voorhouden van het geloof tot de minderen door de meerderen. Gelijk nu de hogere engelen, die de lagere engelen verlichten, de

---

Sed hoc videtur periculosum, quia posset contingere, quod illi majores errarent. Ergo videtur quod minores etiam debeant habere fidem explicitam. Sic ergo omnes aequaliter tenentur ad explicite credendum.

SED CONTRA est, quod dicitur Job. 1. [v. 14], quod « boves arabant, et asinae pascebantur juxta eos », quia videlicet minores, qui significantur per asinos, debent in credendis adhaerere majoribus, qui per boves significantur, ut Gregorius exponit in 2. Mor. [cap. 17.].

RESPONDEO dicendum, quod explicatio credendorum fit per revelationem divinam : credibilia enim naturalem rationem excedunt. Revelatio autem divina ordine quodam ad inferiores pervenit per superiores, sicut ad homines per angelos, et ad inferiores angelos per superiores, ut patet per Dionysium in Coel. Hier. [cap. 12.]. Et ideo pari ratione explicatio fidei oportet quod perveniat ad inferiores homines per majores. Et ideo, sicut



goddelijke dingen beter kennen dan de lagere, zooals Dionysius zegt in zijn boek *Over de Hemelsche Koren* (12<sup>e</sup> H.), zoo ook moeten de meerderen, die de anderen moeten onderrichten, de geloofszaken beter kennen en meer uitdrukkelijk gelooven.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De uitdrukkelijke kennis van de geloofszaken is niet voor allen op dezelfde wijze tot de zaligheid vereischt, want de meerderen, die de anderen moeten onderwijzen, moeten meer dingen uitdrukkelijk gelooven dan de anderen.

2. Men moet de eenvoudige menschen niet ondervragen over de subtiële vraagstukken van het geloof, dan alleen wanneer men vermoedt, dat ze misleid zijn door de ketters, die gewoonlijk het geloof der minderen misleiden omtrent de subtiële vraagstukken van het geloof. Men moet het die menschen niet als een fout aanrekenen, wanneer ze die valsche leeringen niet met hardnekkigheid aanhangen, en in dergelijke vraagstukken door hun eenvoudigheid dwalen.

3. De minderen gelooven slechts impliciet wat de meerderen gelooven, in zoover deze laatsten de goddelijke leer aanhangen; daar-

superiores angeli, qui inferiores illuminant, habent pleniorē notitiā de rebus divinis, quam inferiores, ut dicit Dionysius 12. cap. Coel. Hier., ita etiam superiores homines, ad quos pertinet alios erudire, tenentur habere pleniorē notitiā de credendis, et magis explicite credere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod explicatio credendorum non aequaliter quantum ad omnes est de necessitate salutis, quia plura tenentur explicite credere majores, qui habent officium alios instruendi, quam alii.

AD SECUNDUM dicendum, quod simplices non sunt examinandi de subtilitatibus fidei, nisi quando habetur suspicio, quod sint ab haereticis depravati, qui in his, quae ad subtilitatem fidei pertinent, solent fidem simplicium depravare. Si tamen inveniuntur non pertinaciter perversae doctrinae adhaerere, si in talibus ex simplicitate deficiant, non eis imputatur.

AD TERTIUM dicendum, quod minores non habent fidem implicitam in fide majorum, nisi quatenus majores adhaerent doctrinae divinae; unde et

om zegt de Apostel in zijn I<sup>de</sup> Brief aan de Corinthiërs (4, 16) : « *Weest navolgers van mij, zooals ik van Christus* ». Niet dus de menschelijke kennis is hier de geloofsvorm, maar de goddelijke waarheid. Moesten sommige meerderen daarvan afwijken, dan zou het geloof der eenvoudigen daardoor geen schade lijden, wanneer ze meenen, dat die meerderen het ware geloof belijden, dan wanneer ze een of andere dwaling in het bijzonder hardnekkig aanhangen, in strijd met het geloof der algemeene Kerk, dat niet kan dwalen, naar het woord van Christus (Lucas, 22, 32) : « *Ik heb gebeden voor u, Petrus, opdat uw geloof niet bezwijke* ».

## VII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moeten allen, om zalig te worden, het geheim van Christus' menschwording uitdrukkelijk gelooven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet allen, om zalig te worden, het geheim van Christus' menschworing uitdrukkelijk

Apostolus dicit I. ad Cor. 4. [v. 16] : « *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* » Unde humana cognitio non fit regula fidei, sed veritas divina. A qua si aliqui majorum deficiant, non praejudicat fidei simplicium, qui eos rectam fidem habere credunt, nisi pertinaciter eorum erroribus in particulari adhaereant contra universalis Ecclesiae fidem, quae non potest deficere, Domino dicente Luc. 22. [v. 32] : « *Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua.* »

## ARTICULUS VII.

*Utrum explicite credere mysterium incarnationis Christi sit de necessitate salutis apud omnes.*

[4. Dist. 25. q. 2. art. 2. et ad Heb. 11. cap. 10. fin.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod credere explicite mysterium incarnationis Christi non sit de necessitate salutis apud omnes. Non enim

moeten gelooven. — 1. De mensch is immers niet verplicht uitdrukkelijk te gelooven wat de engelen niet kennen, want het geloof wordt uitdrukkelijk voorgehouden door de goddelijke openbaring, en die komt tot ons door de engelen, zooals (in het vorig Artikel) gezegd is. Welnu, de engelen zelf kenden het geheim der Menschwording niet, en daarom vroegen ze zich naar de verklaring van Dionysius (*Over de Hemelsche Koren*, 7<sup>e</sup> H.) af : « *Wie is die gloriekoning?* » (*Psalm* 23, 8), en : « *Wie is het, die komt uit Edom?* » (*Isaïas*, 63, 1). Bijgevolg moesten de menschen het geheim van Christus' menschwording niet uitdrukkelijk gelooven.

2. De H. Joannes de Dooper moet onder de meerderen gerekend worden en leefde in Christus' nabijheid; Christus zei van hem : « *Onder de kinderen der vrouw is er geen grooter opgestaan* » (*Matheus*, 11, 11). Welnu, Joannes de Dooper kende het geheim van Christus' menschwording niet uitdrukkelijk, want hij vroeg aan Christus : « *Zijt gij degene, die komen moet, of moeten we een ander verwachten?* », zooals we lezen bij *Matheus* (11, 3). Bijgevolg moesten zelf de meerderen niet uitdrukkelijk in Christus gelooven.

3. Dionysius zegt in het 9<sup>e</sup> H. van zijn Boek *Over de Hemel-*

tenetur homo explicite credere ea, quae angeli ignorant, quia explicatio fidei fit per revelationem divinam, quae pervenit ad homines mediantibus angelis, ut dictum est [art. praec.]. Sed etiam angeli mysterium Incarnationis ignoraverunt ; unde quaerebant in *Psalm*. 23. [v. 8] : « *Quis est iste Rex gloriae?* », et *Isaïae* 63. [v. 1] : « *Quis est iste, qui venit de Edom?* », ut *Dionysius* exponit cap. 7. *Coel. Hier.* Ergo ad credendum explicite mysterium Incarnationis Christi homines non tenebantur.

2. PRÆTEREA, constat beatum Joannem Baptistam de majoribus fuisse, et propinquissimum Christo : de quo Dominus dicit *Matth.* 11. [v. 11] : « *Inter natos mulierum nullus major eo surrexit.* » Sed Joannes Baptista non videtur Incarnationis Christi mysterium explicite cognovisse, cum a Christo quaesierit : « *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* », ut habetur *Matth.* 11. [v. 3]. Ergo non tenebantur etiam majores ad habendum explicitam fidem de Christo.

3. PRÆTEREA, multi Gentilium adepti sunt salutem per ministerium an-

sche Koren, dat veel heidenen de zaligheid verworven hebben door de engelen. Welnu, de heidenen geloofden niet in Christus, noch uitdrukkelijk, noch impliciet, daar hun niets geopenbaard werd. Bijgevolg is het niet voor allen tot de zaligheid vereischt het geheim van Christus' menschwording uitdrukkelijk te gelooven.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt in zijn Boek *Over Straf en Genade* (190<sup>e</sup> Br.) : « *Dit is het ware geloof, dat geen mensch noch oud noch jong, van de besmetting des doods of de schuld der zonde verlost wordt, dan door den eenigen bemiddelaar tusschen God en de menschen, Jezus Christus* ».

LEERSTELLING. — Hierboven (5<sup>e</sup> Art.) zeiden we, dat het eigen voorwerp van het geloof, wat er uiteraard toe behoort, datgene is, waardoor de mensch zalig wordt. Welnu, de weg der zaligheid voor de menschen is het geheim van Christus' menschwording en lijden; we lezen immers in de *Handelingen der Apostelen* (4, 12) : « *Er bestaat geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, waardoor wij moeten zalig worden* ». Daarom was het voor allen te allen tijde noodig eenigszins het geheim van Chris-

gelorum, ut Dionysius dicit 9. cap. Coel. Hier. Sed Gentiles non habuerunt fidem de Christo, nec explicitam, nec implicitam, ut videtur, quia nulla eis revelatio facta fuit. Ergo videtur, quod credere explicite Incarnationis Christi mysterium non fuerit omnibus necessarium ad salutem.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. de Corrupt. et Grat. [Epist. 190.] : « *Illa fides sana est, qua credimus nullum hominem, sive majoris, sive parvae aetatis, liberari contagio mortis et obligatione peccati, nisi per unum mediatorem Dei et hominum Jesum Christum* ».

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est [art. 5.], illud proprie et per se pertinet ad objectum fidei, per quod homo beatitudinem consequitur. Via autem hominibus veniendi ad beatitudinem est mysterium Incarnationis et Passionis Christi : dicitur enim Act. 4. [v. 12] : « *Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* » Et

tus' menschwording te gelooven; de wijze echter verschilde naar tijd en personen.

Voor den zondeval immers geloofde de mensch uitdrukkelijk in Christus' menschwording, in zoover ze gericht was op de voltooiing in de glorie, en niet in zoover ze gericht was op de verlossing van de zonde, door het lijden en de verrijzenis, daar de mensch de zonde, die nog in de toekomst lag, niet van te voren kende. Dát echter de mensch het geheim der menschwording toen reeds kende, blijkt duidelijk uit wat gezegd wordt in het Boek der *Schepping* (2, 24): « *Daarom zal de man zijn vader en moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen* ». Daarover zegt de Apostel in zijn *Brief aan de Ephesiërs* (5, 32), dat het een groot geheim is: « *Ik zeg dit met het oog op Christus en de Kerk* ». Welnu, het is niet aan te nemen, dat de eerste mensch dit geheim niet kende.

Na de zonde echter werd het mysterie van Christus' menschwording uitdrukkelijk geloofd, en niet alleen de menschwording maar ook het lijden en de verrijzenis, waardoor het menschelijk geslacht van zonde en dood verlost wordt. Anders toch zou Christus' lijden vóór en onder de Wet door sommige offeranden niet

ideo mysterium Incarnationis Christi aliquoliter oportuit omni tempore esse creditum apud omnes, diversimode tamen, secundum diversitatem temporum et personarum.

Nam ante statum peccati homo habuit explicitam fidem de Christi Incarnatione, secundum quod ordinabatur ad consummationem gloriae, non autem secundum quod ordinabatur ad liberationem a peccato per passionem et resurrectionem, quia homo non fuit praescius peccati futuri. Videtur autem Incarnationis Christi praescius fuisse per hoc quod dixit: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae », ut habetur Gen. 2. [v. 24], et hoc Apostolus ad Eph. 5. [v. 32.] dicit « Sacramentum magnum esse in Christo et Ecclesia », quod quidem sacramentum non est credibile primum hominem ignorasse.

Post peccatum autem fuit explicite creditum mysterium Incarnationis Christi, non solum quantum ad Incarnationem sed etiam quantum ad Passionem et Resurrectionem, quibus humanum genus a peccato et morte liberatur. Aliter enim non praefigurassent Christi passionem quibusdam sacrificiis et ante legem, et sub lege. Quorum quidem sacrificiorum significatum

zijn afgebeeld geworden. De meerderen kenden de beteekenis van die offeranden uitdrukkelijk; de minderen hadden er een bedekte kennis van, door te gelooven, dat die offeranden door God gewild waren met het oog op de komst van Christus. En zooals we hierboven gezegd hebben (1<sup>e</sup> Kw., 7<sup>e</sup> Art., Leerstelling), werd het geen betrekking had op de geheimen van Christus des te moeilijker gekend, naarmate men verder van Christus af stond, en des te duidelijker, naarmate men dichter stond bij Christus' tijd.

Na den tijd van de geopenbaarde genade moeten de meerderen en de minderen de geheimen van Christus uitdrukkelijk gelooven, bijzonder die geheimen, welke in de Kerk op plechtige wijze herdacht worden en openlijk worden voorgehouden, zooals de artikelen over de menschwording, waarover we vroeger gesproken hebben (1<sup>e</sup> Kw., 8<sup>e</sup> Art.). De andere subtile beschouwingen over de artikelen van de menschwording moet men meer of minder uitdrukkelijk gelooven, volgens den staat of de bediening van eenieder.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. « *De engelen waren niet volkomen onwetend omtrent het mysterie van Gods rijk* », zegt Augustinus in zijn *Letterlijke Verklaring van het Boek der*

explicite majores cognoscebant; minores autem sub velamine illorum sacrificiorum credentes ea divinitus esse disposita de Christo venturo, quodammodo habebant velatam cognitionem. Et, sicut supra dictum est [q. 1. art. 7. in corp.], ea quae ad mysteria Christi pertinent, tanto difficilius cognoverunt quanto a Christo remotiores fuerunt, et tanto facilius cognoverunt, quanto Christo propinquiore fuerunt.

Post tempus autem gratiae revelatae tam majores quam minores tenentur habere fidem explicitam de mysteriis Christi, praecipue quantum ad ea, quae communiter in Ecclesia solemnizantur, et publice proponuntur, sicut sunt articuli Incarnationis, de quibus supra dictum est [q. 1. art. 8.]; alias autem subtiles considerationes circa Incarnationis articulos tenentur aliqui magis vel minus explicite credere secundum quod convenit statui et officio uniuscujusque.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod angelos non omnino latuit mysterium

*Schepping* (5° B., 19° H.). Ze kenden echter dit geheim in sommige opzichten beter, toen Christus het openbaarde.

2. Joannes de Dooper stelde die vraag niet met betrekking tot de komst van Christus in het vleesch, alsof hij die komst niet kende, want hij had ze reeds uitdrukkelijk beleden, zeggende: « *Ik heb het gezien, en ik heb getuigd, dat Hij de Zoon van God is* » (*Joan.*, 1, 34). Zijn vraag luidt dan ook niet: « *Zijt gij degene, die gekomen zijt?* », maar wel: « *Zijt gij degene, die komen moet?* » Hij stelt zijn vraag met betrekking tot de toekomst, niet met betrekking tot het verleden. Het is ook niet aan te nemen, dat hij niet wist, dat Christus komen zou om te lijden; hij zelf toch had gezegd: « *Ziedaar het Lam Gods, ziedaar degene die de zonden der wereld wegneemt* », waardoor hij Christus' toekomstige slachtoffering voorspeld had. Overigens, ook aan andere profeten was dat niet onbekend gebleven, maar ze hadden het voorspeld, zooals voornamelijk blijkt uit *Isaïas* (53). Men mag dus met Gregorius zeggen (26° *Homelie op het Evangelie*), dat Joannes die vraag stelde, omdat hij niet wist, of Christus zelf zou nederdalen ter helle. Hij wist, dat de kracht van Christus' lijden zich zou uitstrekken tot hen, die in het voorgeborchte waren, naar het woord van *Zacharias* (9, 11): « *In het bloed van uw testament hebt gij ook*'

regni Dei, sicut Augustinus dicit 5. super Gen. ad lit. [cap. 19.]. Quasdam tamen rationes hujus mysterii perfectius cognoverunt Christo revelante.

AD SECUNDUM dicendum, quod Joannes Baptista de adventu Christi in carne non quaesivit, quasi hoc ignoraret, cum ipse hoc expresse confessus fuerit, dicens: « *Ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei,* » ut habetur *Joan.* 1. [v. 34]. Unde non dixit: Tu es, qui venisti? sed: « *Tu es, qui venturus es?* », quaerens de futuro, non de praeterito. Similiter non est credendum, quod ignoraverit eum ad passionem venturum: ipse enim dixerat: « *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi,* », praenuntians ejus immolationem futuram. Et tamen hoc Prophetæ alii etiam non ignoraverunt, sed ante praedixerunt, sicut praecipue patet in *Isa.* 53. Potest ergo dici, sicut Gregorius dicit [hom. 26. in Evang.], quod inquisivit ignorans an ad infernum esset in propria persona descendurus. Sciebat autem, quod virtus passionis ejus extendenda erat usque ad eos, qui in Limbo detinebantur, secundum illud *Zach.* 9. [v. 11]: « *Tu quoque in sanguine*

*vrijgekocht de gevangenen, die verbleven in het meer, dat droog ligt, waar geen water was* ». Maar dat Christus daar persoonlijk zou nederdalen, hoefde Joannes niet uitdrukkelijk te gelooven, voor het gebeurd was.

Men kan ook zeggen, zooals Ambrosius zegt (*Verklaring van Lucas, 7, 29*), dat Joannes die vraag niet stelde omdat hij twijfelde, of uit onwetendheid, maar veeleer uit godsvrucht. Of ook, zooals Chrysostomus zegt (in zijn 36<sup>e</sup> *Homelie*), dat Joannes de vraag niet stelde alsof hij zelf onwetend was, maar om door Christus zelf zijn discipelen te ontmoet te komen. En inderdaad, Christus antwoordde met het oog op het onderricht der leerlingen, door hen op zijn wonderen te wijzen.

3. Veel heidenen ontvingen de openbaring van Christus, zooals blijkt uit hun voorzeggingen. Zoo lezen we bij *Job* (19, 25) : « *Ik weet, dat mijn Verlosser leeft* ». De Sibylle van haar kant voorspelde verschillende dingen omtrent Christus, zooals Augustinus zegt (in zijn Boek *Tegen Faustus*, 13<sup>e</sup> B., 15<sup>e</sup> H.). We lezen verder in de geschiedenis der Romeinen, dat ten tijde van Constantinus Augustus en van Irena, zijn moeder, een graf werd gevonden, waar een mensch in lag, die op zijn borst een gulden band droeg, waarop geschreven stond : « *De Christus zal geboren wor-*

testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua. » Nec hoc tenebatur explicite credere, antequam esset impletum, quod per seipsum deberet descendere.

Vel potest dici, sicut Ambrosius dicit super Luc. [cap. 7. 29.], quod non quaesivit ex dubitatione, seu ignorantia, sed magis ex pietate. Vel potest dici, sicut Chrysostomus dicit [hom. 36.], quod non quaesivit, quia ipse ignoraret, sed ut per Christum satisfaceret suis discipulis. Unde et Christus ad discipulorum instructionem respondit, signa operum ostendens.

AD TERTIUM dicendum, quod multis Gentilium facta fuit revelatio de Christo, ut patet per ea, quae praedixerunt, nam *Job* 19 [v. 25] dicitur : « *Scio, quod Redemptor meus vivit.* » Sibylla etiam praenuntiavit quaedam de Christo, ut Augustinus dicit [lib. 13. cont. Faust. cap. 15.]. Invenitur etiam in historiis Romanorum, quod tempore Constantini Augustinus et Irenae matris ejus inventum fuit quoddam sepulchrum, in quo jacebat homo auream laminam habens in pectore, in qua scriptum erat : « *Christus*



den uit een maagd; ik geloof in Hem. O Zon, ge zult me terug zien ten tijde van Irena en Constantinus».

Als er nu zalig geworden zijn zonder de openbaring ontvangen te hebben, toch werden ze niet zalig zonder het geloof in den middeelaar. Want al hadden ze geen uitdrukkelijk geloof, toch hadden ze een impliciet geloof in de goddelijke voorzienigheid, daar ze geloofden, dat God de menschen zou verlossen op de wijze die Hij verkoos en naar wat de Geest zou openbaren aan hen, die de waarheid kenden, zooals we lezen bij Job (35): « *Hij, die ons op een meer verheven wijze onderwijst dan de lastdieren der aarde* ».

### VIII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men, om zalig te worden, uitdrukkelijk gelooven in de Drieëenheid?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men, om zalig te worden, niet uitdrukkelijk moet gelooven in de Drieëenheid. — 1. De

nascetur ex Virgine, et ego credo in eum. O Sol, sub Irenae et Constantini temporibus iterum me videbis. »

Si qui tamen salvati fuerunt, quibus revelatio non fuit facta, non fuerunt salvati absque fide Mediatoris, quia etsi non habuerunt fidem explicitam, habuerunt tamen fidem implicitam in divina providentia, credentes Deum esse liberatorem hominum secundum modos sibi placitos, et secundum quod aliquibus veritatem cognoscentibus spiritus revelasset, secundum illud Job 35 : « *Qui docet nos super jumenta terrae.* »

### ARTICULUS VIII.

*Utrum explicitè credere Trinitatem sit de necessitate salutis.*

[Dist. 25. q. 2. art. 2. et 4. Dist. 1 q. 2. art. 2. et Veri. q. 14.]

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod credere Trinitatem explicitè

Apostel immers zegt, dat *wie tot God komt, moet gelooven, dat Hij bestaat en beloont die Hem zoeken* » ( *Brief aan de Hebreërs* 11, 6). Welnu, dat kan men gelooven zonder te gelooven in de Drieëenheid. Bijgevolg moest men niet uitdrukkelijk te gelooven in de Drieëenheid.

2. Christus zegt bij *Joannes* (17, 6) : « *Vader, ik heb uw naam bekend gemaakt aan de menschen* », waarop Augustinus in zijn 106<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes* zegt: « *Niet uw naam, waarnaar gij God genoemd wordt, maar die waardoor gij mijn Vader genoemd wordt* ». En verder voegt hij er aan toe: « *Als de God, die de wereld gemaakt heeft, is Hij bekend onder alle volkeren; als de God, die niet op gelijke lijn moet vereerd worden met de andere goden, is hij bekend in Judea; als Vader van Christus, door Wien de zonden der wereld worden weggenomen, werd Zijn naam, die eerst verborgen was, nu bekend gemaakt* ». Voor de komst van Christus was het bijgevolg niet bekend, dat er in de Godheid een vaderschap en een zoonschap is, en bijgevolg was er geen uitdrukkelijk geloof in de Drieëenheid.

3. We moeten datgene uitdrukkelijk in God gelooven, wat het voorwerp is van onze zaligheid. Welnu, het voorwerp van onze zaligheid is het hoogste goed, dat bij God ook zonder het onder-

non fuerit de necessitate salutis. Dicit enim Apostolus ad Heb. 11 [v. 6] : « *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, et quia inquirentibus se remunerator est.* » Sed hoc potest credi absque fide Trinitatis. Ergo non oportebat explicite fidem de Trinitate habere.

2. PRÆTEREA, Dominus dicit Joan. 17. [v. 6] : « *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus* », quod exponens Augustinus [tract. 106. in Joan.] dicit : « *Non id nomen tuum, quo vocaris Deus, sed id quo vocaris pater meus.* » Et postea subdit etiam : « *In hoc, quod Deus fecit hunc mundum, notus in omnibus gentibus; in hoc, quod non est cum diis falsis colendus, notus in Judaea Deus; in hoc vero, quod Pater est hujus Christi, per quem tollit peccata mundi, hoc nomen ejus prius occultum, nunc manifestavit eis.* » Ergo ante Christi adventum non erat cognitum, quod in divinitate esset paternitas et filiatio. Non ergo Trinitas explicite credebatur.

3. PRÆTEREA, illud tenemur explicite credere in Deo, quod est beatitudinis objectum. Sed objectum beatitudinis est bonitas summa, quae potest

scheid van personen kan begrepen worden. Het was dus geenszins noodig uitdrukkelijk te gelooven in de Drieëenheid.

Daartegenover echter staat, dat er in het Oud Testament op veel plaatsen uitdrukkelijk spraak is over de Drieëenheid der Personen. Reeds in het begin van het *Boek der Schepping* (1, 26) wordt immers gezegd, om op de Drieëenheid te wijzen : « *Laat ons den mensch maken naar ons beeld en gelijkenis* ». Het was dus vanaf het begin noodig, om zalig te worden, uitdrukkelijk te gelooven in de Drieëenheid.

LEERSTELLING. — Men kan het geheim van Christus' menschwording niet uitdrukkelijk gelooven zonder het geloof in de Drieëenheid, daar in het geheim van Christus' menschwording ligt opgesloten, dat de Zoon Gods het vleesch heeft aangenomen, door de genade van den Heiligen Geest de wereld hernieuwd heeft, en ontvangen werd uit den Heiligen Geest. Zooals dus het geheim van Christus' menschwording vóór Christus uitdrukkelijk geloofd werd door de meerderen, en impliciet en op omsluerde wijze door de minderen, zoo ook het geheim der Drieëenheid. Bijgevolg moet

---

intelligi in Deo etiam sine personarum distinctione. Ergo non fuit necessarium explicite credere Trinitatem.

SED CONTRA est, quod in veteri testamento multipliciter expressa est Trinitas, personarum, sicut statim in principio Gen. dicitur ad expressionem Trinitatis : « *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* » Ergo a principio de necessitate salutis fuit credere Trinitatem explicite.

RESPONDEO dicendum quod mysterium Incarnationis Christi explicite credi non potest sine fide Trinitatis, quia in mysterio Incarnationis Christi hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, et iterum quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit. Et ideo eodem modo, quo mysterium Incarnationis Christi ante Christum fuit explicite creditum a maioribus, implicite autem, et quasi obumbrate a minoribus, ita etiam et mysterium Trinitatis. Et ideo etiam post tempus gratiae divulgatae tenentur omnes ad explicite credendum my

na de verspreiding der genade, iedereen het geheim der Drieëenheid uitdrukkelijk gelooven. Overigens al degenen, die in Christus herboren worden, verwerven die kennis door de aanroeping van de Drieëenheid, zooals we lezen bij *Mattheus* (laatste Hoofdstuk, 19) : « Gaat, onderwijst alle volkeren, hen doopend in den naam des Vaders, des Zoons en des H. Geestes. »

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Te allen tijde moesten allen die twee dingen uitdrukkelijk gelooven omtrent God. Maar die dingen volstaan niet voor alle tijden, noch voor allen.

2. Voor de komst van Christus was het geloof in de Drieëenheid ingesloten in het geloof der meerderen. Maar Christus heeft dit aan de wereld bekend gemaakt door zijn Apostelen.

3. Het hoogste goed in God kan begrepen worden zonder de Drieëenheid der Personen, zooals we het in dit leven kennen door de uitwerkselen, maar niet zooals het in zichzelf begrepen en gezien wordt door de gelukzaligen. Overigens is het de aanschouwing der goddelijke Personen, die ons zalig maakt.

sterium Trinitatis. Et omnes qui renascuntur in Christo, hoc adipiscuntur per invocationem Trinitatis, secundum illud Matthaei ult [v. 19] : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. »

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illa duo explicite credere de Deo omni tempore et quoad omnes necessarium fuit. Non tamen est sufficiens omni tempore et quoad omnes.

AD SECUNDUM dicendum, quod ante Christi adventum fides Trinitatis erat occultata in fide majorum. Sed per Christum manifestata est mundo, et per Apostolos.

AD TERTIUM dicendum, quod summa bonitas Dei secundum modum quo nunc intelligitur per effectus, potest intelligi absque Trinitate personarum. Sed secundum quod intelligitur in seipso, prout videtur a beatis, non potest intelligi sine Trinitate personarum. Et iterum ipsa visio personarum divinarum perducit nos in beatitudinem.

IX<sup>e</sup> ARTIKEL.*Is het geloof verdienstelijk?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof niet verdienstelijk is. — 1. Het beginsel van de verdienste immers is de liefde, zooals hierboven gezegd is (1a 2ae, Kw. 114, 4<sup>e</sup> Art.). Welnu het geloof gaat aan de liefde vooraf, zooals ook de natuur, en evenmin als een natuurhandeling verdienstelijk is (door iets, wat uit de natuur is hebben we immers geen verdienste), is dus de geloofsakt verdienstelijk.

2. Gelooven houdt het midden tusschen een meening hebben, en weten of beschouwen wat men weet. Welnu, de beschouwing van de wetenschap is niet verdienstelijk, en evenmin de meening. Dus ook niet het geloof.

3. Hij die iets aanvaardt door het geloof wordt daartoe ofwel bewogen door een voldoende oorzaak, die hem er toe aanzet om te gelooven, of niet. Is er een voldoende oorzaak, die hem er toe aan-

## ARTICULUS IX.

*Utrum credere sit meritum.*

[Part. 3. q. 7. art. 3. ad 2.].

AD NONUM sic proceditur. Videtur quod credere non sit meritum. Principium enim merendi est charitas, ut supra dictum est [1-2. q. 114. art. 4.]. Sed fides est praeambula ad charitatem, sicut et natura. Ergo sicut actus naturae non est meritorius, quia naturalibus non meremur, ita nec actus fidei.

2. PRÆTEREA, credere medium est inter opinari et scire vel considerare scita. Sed consideratio scientiae non est meritoria. Similiter autem nec opinio. Ergo etiam neque credere est meritum.

3. PRÆTEREA, ille qui assentit alicui rei credendo, aut habet causam sufficienter inducentem ipsum ad credendum, aut non. Si habet sufficiens inductivum ad credendum, non videtur hoc ei esse meritum, quia non

zet om te gelooven, dan is zijn geloof niet verdienstelijk, daar hij niet meer vrij is om te gelooven of niet te gelooven. Is er geen voldoende reden om te gelooven, dan is gelooven een lichtzinnige daad, naar het woord van *Ecclesiasticus* (19, 14) : « *Hij die onmiddellijk gelooft, is lichtzinnig van gemoed* ». Maar dan is het geloof ook niet verdienstelijk, en bijgevolg is het in geen enkel opzicht verdienstelijk te gelooven.

Daartegenover staat wat we lezen in den *Brief aan de Hebreërs* (11, 33), dat nl. *de heiligen door geloof beloften verkregen hebben*. Welnu, dat zou niet gebeurd zijn, indien het niet verdienstelijk was te gelooven. Dus is het verdienstelijk te gelooven.

LEERSTELLING. — Vroeger (1a 2ae, Kw. 114, 3<sup>e</sup> en 4<sup>e</sup> Art.) hebben we gezegd, dat onze daden verdienstelijk zijn, in zoover ze voortspruiten uit den vrijen wil, dien God door de genade beweegt. Bijgevolg kan elke vrije menschelijke daad, wanneer zij om God gesteld wordt, verdienstelijk zijn. Welnu, het geloof is een daad van het verstand, die gesteld wordt onder bevel van den wil, dien God door de genade beweegt, en waardoor men de god-

est ei jam liberum credere, et non credere. Si autem non habet sufficiens inductivum ad credendum, levitatis est credere, secundum illud Eccli. 19. [v. 14] : « Qui cito credit, levis est corde. » Et sic non videtur esse meritorium. Ergo credere nullo modo est meritorium.

SED CONTRA est, quod dicitur ad Hebr. 11. [v. 33], quod « sancti per fidem adepti sunt repromissiones. » Quod non esset, nisi credendo mererentur. Ergo ipsum credere est meritorium.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 114. art. 3. et 4.], actus nostri sunt meritorii, inquantum procedunt ex libero arbitrio moto a Deo per gratiam. Unde omnis actus humanus, qui subjicitur libero arbitrio, si sit relatus in Deum, potest meritorius esse. Ipsum autem credere est actus intellectus assentientis veritati divinae ex imperio voluntatis

delijke waarheid aanvaardt, zoodat men vrij gelooft om God. Dus kan de geloofsdaad verdienstelijk zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De natuur staat in gelijke verhouding tot de liefde, die het beginsel is van verdienste, als de stof tot de vorm-oorzaak. Het geloof echter staat in verhouding tot de liefde als een geschiktheid die de laatste vorm-oorzaak voorafgaat. Welnu, het is duidelijk, dat noch het subjezt, noch de stof kunnen handelen, dan door de kracht van den vorm, evenmin als die voorafgaande geschiktheid iets vermag, vóór de vorm-oorzaak aanwezig is. Wanneer echter de vorm-oorzaak aanwezig is, handelen zoowel het subjezt als de voorafgaande geschiktheid door de kracht van den vorm, die het voornaamste beginsel van handelen is. Zoo werkt de warmte van het vuur door de kracht van den zelfstandigen vorm. Daarom kunnen noch de natuur, noch het geloof een verdienstelijke daad veroorzaken zonder liefde. Maar wanneer de liefde er bij komt, dan wordt de geloofsdaad verdienstelijk door de liefde, zooals ook de daden van de natuur en van den natuurlijken vrijen wil.

2. In de wetenschap kunnen we twee dingen beschouwen, te

a Deo motae per gratiam, et sic subiacet libero arbitrio in ordine ad Deum. Unde actus fidei potest esse meritorius.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod natura comparatur ad charitatem, quae est merendi principium, sicut materia ad formam. Fides autem comparatur ad charitatem, sicut dispositio praecedens ultimam formam. Manifestum est autem, quod subjectum vel materia non potest agere, nisi virtute formae neque etiam dispositio praecedens, antequam forma adveniat. Sed postquam forma advenerit, tam subjectum quam dispositio praecedens agit in virtute formae, quae est principale agendi principium, sicut calor ignis agit in virtute formae substantialis. Sic ergo neque natura neque fides sine charitate possunt producere actum meritorium, sed, charitate superveniente, actus fidei fit meritorius per charitatem, sicut et actus naturae et naturalis liberi arbitrii.

AD SECUNDUM dicendum, quod in scientia duo possunt considerari, scilicet ipse assensus scientis ad rem scitam, et consideratio rei scitae. Assensus

weten de aanvaarding van het gekende door hem, die iets op wetenschappelijke wijze kent, en het beschouwen van het gekende. De wetenschappelijke aanvaarding valt niet onder de vrijheid omdat hij, die iets op wetenschappelijke wijze kent, door de kracht van de bewijsvoering er toe gedwongen wordt om het te aanvaarden. Daarom is de aanvaarding in de wetenschap niet verdienstelijk. Doch de daadwerkelijke beschouwing van het gekende valt wel onder den vrijen wil, daar het in de macht ligt van den mensch het ding te beschouwen of niet te beschouwen. Daarom kan de beschouwing van de wetenschap verdienstelijk zijn, wanneer men ze nl. herleidt tot het doel der liefde, nl. Gods glorie en het nut van den medemensch. In het geloof echter vallen én de aanvaarding, én de beschouwing onder den vrijen wil, en daarom kan de geloofsdaad in dit dubbel opzicht verdienstelijk zijn. In de meening echter is er geen vaste aanvaarding, want ze is zwak en onvast, zooals de Wijsgeer zegt in zijn tweede werk *Over de Redeneering*. Daarom komt ze niet voort uit een volmaakten wil, zoodat ze, zelfs van den kant van de aanvaarding, niet zeer verdienstelijk is. Ze kan echter verdienstelijk zijn van den kant van de daadwerkelijke beschouwing.

3. Hij die gelooft, heeft voldoende redenen om te gelooven, want hij wordt bewogen door het gezag van de goddelijke leer.

autem scientiae non subjicitur libero arbitrio, quia sciens cogitur ad assentiendum per efficaciam demonstrationis. Et ideo assensus scientiae non est meritorius. Sed consideratio actualis rei scitae subjacet libero arbitrio : est enim in potestate hominis considerare, vel non considerare. Et ideo consideratio scientiae potest esse meritoria, si referatur ad finem charitatis, idest ad honorem Dei vel utilitatem proximi. Sed in fide utrumque subjacet libero arbitrio. Et ideo quantum ad utrumque actus fidei potest esse meritorius. Sed opinio non habet firmum assensum : est enim quoddam debile et infirmum, secundum Philosophum in 1. Poster. [tex. 44.]. Unde non videtur procedere ex perfecta voluntate. Et sic ex parte assensus non multum videtur habere rationem meriti. Sed ex parte considerationis actualis potest meritoria esse.

AD TERTIUM dicendum, quod ille qui credit, habet sufficiens inductivum



die door wonderen bekrachtigd is, en wat meer is, door een inwendigen aandrang van God, die hem er toe aanspoort om te gelooven. Daarom gelooft hij niet op lichtzinnige wijze, hoewel hij geen voldoende gronden heeft om iets op wetenschappelijke wijze te kennen, zoodat de verdienste niet uitgesloten is.

## X<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Vermindert een verstandsreden, die men aanvoert om de geloofswaarheden te bewijzen, de verdienste van het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat een verstandsreden, die men aanvoert om de geloofswaarheden te bewijzen de verdienste van het geloof vermindert. — 1. Gregorius immers zegt in een zijner *Homelieën* (26<sup>e</sup> *Homelie*), dat het geloof ophoudt verdienste-lijk te zijn, zoo spoedig de menschelijke rede beweegredenen aanvoert. Wanneer dus de menschelijke rede een voldoende beweegreden aanvoert, dan is de verdienste van het geloof volkomen uitgesloten, en bijgevolg vermindert iedere menschelijke reden, die

---

ad credendum. Inducitur enim auctoritate divinae doctrinae miraculis confirmatae et, quod plus est, interiori instinctu Dei invitantis. Unde non leviter credit, cum sufficiens inductivum ad credendum (1). Et ideo non tollitur ratio meriti.

## ARTICULUS X.

*Utrum ratio inductiva ad ea, quae sunt fidei, minuat meritum fidei.*  
[Supr. q. 55. art. 5. ad 3. et 3. Dist. 24. art. 3 et lib. 1. Contr. g. cap. 8.]

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur, quod ratio inductiva ad ea, quae sunt fidei, diminuat meritum fidei : Dicit enim Gregorius in quadam homilia [26], quod « fides non habet meritum, cui humana ratio praebet experimentum. » Si ergo ratio humana sufficienter experimentum praebet, totaliter

---

(1) Credit, tamen non habet sufficiens inductivum ad sciendum.

men aanvoert om de geloofswaarheden te bewijzen, de verdienste van het geloof.

2. Alles wat de deugd vermindert, vermindert ook de verdienste, want, zooals de Wijsgeer zegt in zijn *Ethica* (1<sup>e</sup> B., 9<sup>e</sup> H.), *is het geluk de belooning van de deugd*. Welnu, een menschelijke verstandsreden vermindert de deugd in het geloof, want het is aan het geloof eigen, betrekking te hebben op dingen die men niet ziet, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> Art.). Welnu, hoe meer redenen men voor iets aanvoert, des te minder mag men het beschouwen als iets, wat men niet ziet. Een menschelijke verstandsreden, aangevoerd met betrekking tot de geloofszaken, vermindert dus de verdienste van het geloof.

3. Tegenovergestelde dingen hebben tegenovergestelde oorzaken. Welnu, wat tegenover het geloof staat vermeerderd de verdienste van het geloof, zooals een vervolging, die er iemand toe dwingt om van het geloof af te vallen, of een verstandsreden, die er toe beweegt. Bijgevolg vermindert een verstandsreden, die het geloof versterkt, de verdienste van het geloof.

Daartegenover staat echter wat we lezen in den I<sup>n</sup> Brief van Petrus (3, 15) : « *Weest altijd bereid om iedereen te woord te*

excludit meritum fidei. Videtur ergo, quod qualiscumque ratio humana inducta ad ea, quae sunt fidei, diminuat meritum fidei.

2. PRÆTEREA, quidquid diminuit rationem virtutis, diminuit rationem meriti, quia felicitas virtutis est praemium, ut Philosophus dicit in 1. Ethic. [cap. 9.]. Sed ratio humana videtur diminuere rationem virtutis ipsius fidei, quia de ratione fidei est quod non sit apparentium, ut supra dictum est [q. 1. art. 4. et 5.]. Quanto autem plures rationes inducuntur ad aliquid, tanto minus hoc fidei diminuit.

3. PRÆTERA, contrariorum contrariae sunt causae. Sed id quod inducitur in contrarium fidei, auget meritum fidei, sive sit persecutio cogentis ad recedendum a fide, sive etiam sit ratio aliqua hoc persuadens. Ergo ratio coadjuvans fidem diminuit meritum fidei.

SED CONTRA est, quod 1. Pet. 3. [v. 13] dicitur : « *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos reddere rationem de ea, quae in vobis*

staan die u *rekenschap* vraagt over het geloof en de hoop die in u is ». Welnu de Apostel zou daar niet toe aansporen, wanneer de verdienste van het geloof daardoor verminderd werd. Bijgevolg verminderen die redenen de verdienste van het geloof niet.

LEERSTELLING. — In het vorige Artikel zeiden we, dat de geloofsdaad verdienstelijk kan zijn in zoover zij gewild is, niet alleen in zoover men haar stelt of niet stelt, maar ook door de daad van aanvaarding zelf. Welnu, een menschelijke verstandsreden, aangevoerd voor de geloofswaarheden, kan zich op twee manieren verhouden tot den wil van hem die gelooft. Ten eerste als iets, wat voorafgaat, zooals wanneer iemand pas dan zou willen gelooven, of pas dan met gereeden wil zou gelooven, wanneer er een menschelijke verstandsreden wordt voor aangevoerd. In dat geval zal de aangevoerde menschelijke verstandsreden de verdienste van het geloof verminderen, zooals we vroeger zeiden (Ia 2ae, Kw. 24, 3<sup>e</sup> Art., Antw. op 1<sup>e</sup> Bed.), over den hartstocht, die bij de zedelijke deugden de keuze voorafgaat en de verdienste van de deugdzame handeling vermindert. Want evenals de mensch zedelijke deugden moet beoefenen om het oordeel van het verstand, en niet uit hartstocht, zoo ook moet de mensch de geloofswaarheden

---

est, fide et spe. » Non autem ad hoc induceret Apostolus, si per hoc meritum fidei diminueretur. Non ergo ratio diminuebat meritum fidei.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], actus fidei potest esse meritorius, in quantum subiacet voluntati, non solum quantum ad usum, sed etiam quantum ad assensum. Ratio autem humana inducta ad ea, quae sunt fidei, dupliciter se potest habere ad voluntatem credentis. Uno quidem modo sicut praecedens, puta cum aliquis aut tantum haberet voluntatem, aut non haberet promptam voluntatem ad credendum, nisi ratio humana induceretur. Et sic ratio humana inducta diminuebat meritum fidei. Sic etiam supra dictum est [1-2. q. 24. 3. ad 1. et q. 77. art. 6. ad 2.], quod passio praecedens electionem in virtutibus moralibus diminuebat laudem virtuosi actus. Sicut enim homo actus virtutum moralium debet exercere propter iudicium rationis, non propter passionem, ita credere debet homo ea,

aanvaarden, niet om een menschelijke verstandsreden, maar op het gezag van God.

Een menschelijke verstandsreden kan ten tweede volgen op den wil van hem, die gelooft. Iemand toch, die met gereeden wil gelooft, bemint de waarheid, die hij gelooft, overweegt ze, en stemt met de verstandsredenen in, die hij er voor vinden kan. In dat geval sluit de menschelijke verstandsreden de verdienste van het geloof niet uit, maar is ze veeleer een teeken van grooter verdienste, evenals voor de zedelijke deugden, de hartstocht, die volgt, een teeken is van een meer gereeden wil, zooals we vroeger reeds gezegd hebben (1a 2ae, Kw. 24, 3<sup>e</sup> Art., Antw. op 1<sup>e</sup> Bed.). En daarop duidt *Joannes* (4, 42), wanneer de Samaritanen zeggen tot de vrouw, die de menschelijke rede verbeeldt: « *Nu gelooven we niet langer om het geen gij ons zegt* ».

ANTWOORD OP DE BEDEDKINGEN. — I. Gregorius bedoelt het geval waarin men de geloofswaarheden niet wil aanvaarden, dan wanneer er een verstandsreden wordt aangevoerd. Wanneer echter de mensch de geloofswaarheden wil aanvaarden, alleen op het gezag van God, zelf wanneer hij een of andere geloofswaar-

---

quae sunt fidei, non propter rationem humanam, sed propter auctoritatem divinam.

Alio modo ratio humana potest se habere ad voluntatem credentis consequenter : cum enim homo habet promptam voluntatem ad credendum, diligit veritatem creditam, et super ea excogitat, et amplectitur si quas rationes ad hoc invenire potest. Et quantum ad hoc ratio humana non excludit meritum fidei, sed est signum majoris meriti; sic etiam passio consequens in virtutibus moralibus est signum promptioris voluntatis, ut supra dictum est [1-2. q. 24. art. 3. ad 1.]. Et hoc significatur Joan. 4. [v. 42], ubi Samaritani ad mulierem, per quam ratio humana figuratur, dixerunt : « Jam non propter tuam loquelam credimus. »

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Gregorius loquitur in casu illo, quando homo non habet voluntatem credendi ea, quae sunt fidei, nisi propter rationem inductam. Quando autem homo habet voluntatem credendi ea, quae sunt fidei, ex sola auctoritate divina, etiamsi habeat rationem demonstrativam

heid kan bewijzen, b. v. Gods bestaan, dan wordt de verdienste van het geloof noch uitgesloten, noch verminderd.

2. De redenen, die aangevoerd worden om het geloof te bekrachtigen, zijn geen bewijsvoeringen, waardoor het menschelijk verstand die waarheden kan kennen, zooals iets wat men verstandelijk inziet. Daarom houden die waarheden niet op *niet gezien* te worden. Ze nemen echter de hinderpalen van het geloof weg, door aan te duiden, dat hetgeen men gelooft niet onmogelijk is. De verdienste van het geloof of het geloof zelf wordt bijgevolg door dergelijke redenen niet verminderd. De bewijsvoeringen echter, die aangevoerd worden om de waarheden te bewijzen, die de artikelen van het geloof voorafgaan, ofschoon ze het geloof zelf verminderen, daar ze doen inzien wat voorgehouden wordt, toch verminderen ze de liefde niet, waardoor de wil bereid is die dingen te gelooven, ook als ze zich zouden voordoen als iets wat men zien kan. Bijgevolg wordt de verdienste niet verminderd.

3. Wat strijdig is met het geloof, hetzij het iets is in de kennis van den mensch, hetzij het een uiterlijke vervolging is, dat alles vermeerderd de verdienste van het geloof, in zoover daaruit duidelijker blijkt, dat de wil bereid is om te gelooven en vaststaat in het geloof. Daarom ook was het geloof der martelaren verdienstelijk.

ad aliquid eorum, puta ad hoc quod est Deum esse, non propter hoc tollitur vel diminuitur meritum fidei.

AD SECUNDUM dicendum, quod rationes, quae inducuntur ad auctoritatem fidei, non sunt demonstrationes, quae in visionem intelligibilem intellectum humanum reducere possunt; et ideo non desinunt esse non apparentia. Sed remouent impedimenta fidei, ostendendo non esse impossibile, quod in fide proponitur. Unde per tales rationes non diminuitur meritum fidei, nec ratio fidei. Sed rationes demonstrativae inductae ad ea, quae sunt fidei praeambula, videlicet ad articulos, etsi diminuant rationem fidei, quia faciunt esse apparens id, quod proponitur, non tamen diminuunt rationem charitatis per quam voluntas est prompta ad ea credendum, etiamsi non apparerent. Et ideo non diminuitur ratio meriti.

AD TERTIUM dicendum, quod ea quae repugnant fidei, sive in consideratione hominis, sive in exteriori persecutione, intantum augent meritum fidei, inquantum ostenditur voluntas magis prompta et firma in fide. Et ideo etiam

ker, die van het geloof niet afvielen om de vervolgingen. Ook de wijzen kunnen meer verdienste hebben, wanneer zij van het geloof niet afvallen om de bewijsvoeringen, die wijsgeeren of ketters aanvoeren tegen het geloof. Wat echter met het geloof overeenstemt, vermindert niet altijd de bereidwilligheid van den wil om te gelooven, en bijgevolg verminderen ze niet altijd de verdienste van het geloof.

---

*martyres majus fidei meritum habuerunt, non recedentes a fide propter persecutiones; et etiam sapientes majus meritum fidei habent, non recedentes a fide propter rationes philosophorum vel haereticorum contra fidem inductas. Sed ea quae conveniunt fidei, non semper diminuunt promptitudinem voluntatis ad credendum, et ideo non semper diminuunt meritum fidei.*

## DERDE KWESTIE

## OVER DE UITWENDIGE GELOOFSDAAD.

*(Twee Artikelen.)*

Daarna handelen we over de uiterlijke geloofsdaad, nl. de belijdenis. We stellen daarover twee vragen:

1. Is de belijdenis een geloofsdaad?
2. Is de belijdenis van het geloof noodig om zalig te worden?

## I° ARTIKEL.

*Is de belijdenis een geloofsdaad?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de belijdenis geen geloofsdaad is. — 1. Eenzelfde daad immers behoort niet tot ver-

---

## QUAESTIO III

## DE EXTERIORI ACTU FIDEI.

Deinde considerandum est de exteriori fidei actu, qui est confessio.

Et circa hoc quaeruntur duo.

1. Utrum confessio sit actus fidei. — Utrum confessio fidei sit necessaria ad salutem.

## ARTICULUS I.

[3. Dist. 17. q. 3. art. 2. et Rom. 10. lect. 25.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod confessio non sit actus fidei.

schillende deugden. Welnu de belijdenis behoort tot de boetvaardigheid, en is er een deel van. Ze is bijgevolg geen geloofsdaad.

2. De mensch wordt soms weerhouden, zijn geloof te belijden door vrees of door een zekere schaamte. Daarom vraagt de Apostel in het laatste hoofdstuk van den *Brief aan de Ephesiërs* (19), dat men voor hem zou bidden, *opdat hij vrijmoedig de geheimenis van het Evangelie moge verkondigen*. Welnu, het komt toe aan de sterkte, die de vermetelheid en de vrees matigt, te bewerken, dat men niet uit schaamte of vrees afwijkt van het goede. Bijgevolg is de belijdenis geen geloofsdaad, maar veeleer een daad van sterkte of van standvastigheid.

3. Zooals de vurigheid van het geloof iemand er toe brengt, zijn geloof uiterlijk te belijden, zoo ook kan diezelfde vurigheid hem er toe brengen andere uitwendige goede werken te doen. We lezen immers in den *Brief aan de Galaten* (5, 6), dat *het geloof werkt door de liefde*. Welnu die andere uitwendige goede werken worden niet aangezien als geloofsdaaden. Bijgevolg moet men ook de belijdenis niet als een geloofsdaad beschouwen.

Daartegenover staat echter wat de *Glossa* zegt op deze woorden uit den II<sup>a</sup> *Brief aan de Thessalonicensen* (1, 11) : *Het werk*

Non enim idem actus pertinet ad diversas virtutes. Sed confessio pertinet ad poenitentiam, cujus ponitur pars. Ergo non est actus fidei.

2. PRÆTEREA, ab hoc quod homo confiteatur fidem, retrahitur interdum per timorem, vel etiam propter aliquam confusionem; unde et Apostolus ad Eph. ult. [v. 19], petit orari pro se, ut detur sibi « cum fiducia notum facere mysterium Evangelii. » Sed non recedere a bono propter confusionem vel timorem pertinet ad fortitudinem, quae moderatur audacias et timores. Ergo videtur, quod confessio non sit actus fidei, sed magis fortitudinis vel constantiae.

3. PRÆTEREA, sicut per fidei fervorem inducitur aliquis ad confitendum fidem exterius, ita etiam inducitur ad alia exteriora bona opera facienda : dicitur enim Gal. 5 [v. 6], quod « fides per dilectionem operatur. » Sed alia exteriora opera non ponuntur actus fidei. Ergo etiam neque confessio.

SED CONTRA est, quod 2. ad Thessal. 1. [v. 11] super illud :



van geloof in kracht : « Dit is de belijdenis die de eigen daad is van het geloof ».

LEERSTELLING. — De uiterlijke daden zijn de eigenlijke akt van die deugd, tot wier doel ze door hun natuur zelf gericht zijn. Zoo is het vasten door zijn natuur zelf gericht op het doel der onthouding en daarom is het een daad der onthouding. Welnu, het doel waarop de belijdenis der geloofswaarheden naar haar natuur zelf gericht is, zijn de geloofswaarheden zelf, naar die woorden uit den *Tweeden Brief aan de Corinthiërs* (4, 13): « Daar wij dienzelfden geest van geloof hebben, waarover geschreven staat: Ik geloof, daarom heb ik gesproken ». De woorden immers, die we spreken, moeten de gevoelens vertolken van ons gemoed. Evenals dus de inwendige aanvaarding van de geloofswaarheden de eigenlijke daad is van het geloof, zoo ook is de uiterlijke belijdenis een eigenlijke daad van het geloof.

ANTWOORD OP BEDENKINGEN. — 1. In de H. Schrift wordt een drievoudige belijdenis aangeprezen: ten eerste, de belijdenis

Et opus fidei in virtute, dicit Glossa : « Id est : Confessionem quae proprie est opus fidei. »

RESPONDEO dicendum quod actus exteriores illius virtutis proprie sunt actus, ad cujus fines secundum suas species referuntur, sicut jejunare secundum suam speciem refertur ad finem abstinentiae, quae est compescere carnem, et ideo est actus abstinentiae. Confessio autem eorum quae sunt fidei, secundum suam speciem ordinatur, sicut ad finem, ad id quod est fidei, secundum illud 2. ad Cor. 4. [v. 13] : « Habentes eundem spiritum fidei, credimus, propter quod et loquimur. » Exterior enim locutio ordinatur ad significandum id, quod in corde concipitur. Unde sicut conceptus interior eorum quae sunt fidei, est proprie fidei actus, ita etiam et exterior confessio.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod triplex est confessio, quae in Scripturis laudatur : una est confessio eorum, quae sunt fidei, et ista est proprius actus

der geloofswaarheden, en die belijdenis is de eigen daad van het geloof, omdat zij betrekking heeft op het doel van het geloof, zooals (in de Leerstelling) gezegd is. Ten tweede, de belijdenis der dankzegging of de lofprijzing, en die belijdenis is een daad van aanbidding, want zij heeft betrekking op de uiterlijke eer, die we aan God bewijzen, wat het doel der aanbidding is. Ten derde, de belijdenis der zonden, en die belijdenis heeft betrekking op het uitwischen der zonden, wat het doel is der boetvaardigheid, en daarom behoort ze tot de boetvaardigheid.

2. Wat een hinderpaal wegneemt, is geen oorzaak uit zichzelf, doch slechts op bijkomstige wijze, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt in het 8<sup>e</sup> Boek der *Physica* (4<sup>e</sup> H., Nr. 6). Daarom is de sterkte, die de hinderpaal voor de geloofsbelijdenis wegneemt, nl. de vrees of de schaamte, niet de eigen oorzaak der belijdenis, en is zij er ook niet uit zichzelf de oorzaak van, maar slechts op bijkomstige wijze.

3. Het inwendig geloof veroorzaakt door de liefde al de andere uitwendige daden van de deugden door middel van de andere deugden, niet door ze zelf voort te brengen, maar door ze te gebieden. De belijdenis echter veroorzaakt het als zijn eigen daad en zonder de tusschenkomst van eenige deugd.

fidei, utpote relata ad fidei finem, sicut dictum est [in corp.]; alia est confessio gratiarum actionis sive laudis, et ista est actus latriae : ordinatur enim ad honorem Deo exterius exhibendum, quod est finis latriae; tertia est confessio peccatorum, et haec ordinatur ad deletionem peccati, quae est finis poenitentiae, unde pertinet ad poenitentiam.

AD SECUNDUM dicendum, quod removens prohibens non est causa per se, sed per accidens, ut patet per Philosophum in 8. Physicor. [c. 4, n. 6]. Unde fortitudo, quae removet impedimentum confessionis fidei, scilicet timorem vel erubescenciam, non est proprie et per se causa confessionis, sed quasi per accidens.

AD TERTIUM dicendum, quod fides interior mediante dilectione causat omnes exteriores actus virtutum mediantibus aliis virtutibus, imperando, non eliciendo. Sed confessionem producit tamquam proprium actum, nulla alia virtute mediante.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men zijn geloof belijden om zalig te worden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men zijn geloof niet moet belijden om zalig te worden. — 1. Om zalig te worden is immers datgene voldoende waardoor de mensch het doel van de deugd bereikt. Welnu, het eigen doel van het geloof is de vereeniging van den menschelijken geest met de goddelijke waarheid, wat ook zonder uitwendige geloofsbelijdenis mogelijk is. Bijgevolg moet men, om zalig te worden, zijn geloof niet belijden.

2. Door zijn geloof uiterlijk te belijden maakt de mensch zijn geloof aan anderen bekend. Welnu dat moeten alleen zij doen, die anderen in het geloof moeten onderrichten. Dus moeten de minderen hun geloof niet belijden.

3. Om zalig te worden moet men datgene niet doen, wat aanleiding kan geven tot ergernis of opstand. De Apostel zegt immers

## ARTICULUS II.

*Utrum confessio fidei sit necessaria ad salutem.*

[3. Dist. 29. q. 2. art. 8. et Rom. 10. lect. 2. et cap. 14. lect. 3.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod confessio fidei non sit necessaria ad salutem. Illud enim videtur ad salutem sufficere, per quod homo attingit finem virtutis. Sed finis proprius fidei est conjunctio humanae mentis ad veritatem divinam, quod potest etiam esse sine exteriori confessione. Ergo confessio fidei non est necessaria ad salutem.

2. PRÆTEREA, per exteriorem confessionem fidei homo fidem suam alii homini patefacit. Sed hoc non est necessarium, nisi illis qui habent alios in fide instruere. Ergo videtur quod minores non teneantur ad fidei confessionem.

3. PRÆTEREA, illud quod potest vergere in scandalum, et perturbationem aliorum, non est necessarium ad salutem : dicit enim Apostolus 1. ad Cor.

in zijn I<sup>n</sup> Brief aan de Corinthiërs (10, 32) : « Geef geen ergernis, noch aan de Joden, noch aan de Grieken, noch aan de Kerk van God ». Welnu het gebeurt, dat men door het geloof te belijden, de ongeloovigen tot opstand uitlokt. Bijgevolg moet men, om zalig te worden, zijn geloof niet belijden.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt in zijn Brief aan de Romeinen (10, 10) : « Met het hart gelooft men om gerechtigd te worden, en met den mond belijdt men om zalig te worden ».

LEERSTELLING. — Wat tot de zaligheid vereischt is, valt onder de geboden van Gods wet. Welnu de geloofsbelijdenis kan, omdat zij iets bevestigends is, slechts vallen onder een positief gebod. Ze wordt dus op dezelfde wijze tot de zaligheid vereischt, als ze kan vallen onder een positief gebod van Gods wet. Welnu zooals vroeger gezegd werd (Ia IIae, Kw. 71, 5<sup>e</sup> Art., Antw. op de 3<sup>e</sup> Bed.), verplichten de positieve geboden niet op elk oogenblik, hoewel ze te allen tijde verplichten. Ze verplichten volgens plaats, tijd en andere vereischte omstandigheden, waardoor de menschelijke handeling moet bepaald worden, om een deugdzame daad te zijn. Het is dus, om zalig te worden, niet noodig het

10 [v. 32.] : « Sine offensione estote Judaeis, et Gentibus, et Ecclesiae Dei. » Sed per confessionem fidei quandoque ad perturbationem infideles provocantur. Ergo confessio fidei non est necessaria ad salutem.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Rom. 10 [v. 10] : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. »

RESPONDEO dicendum, quod ea quae sunt necessaria ad salutem cadunt sub praeceptis divinae legis. Confessio autem fidei, cum sit quoddam affirmativum, non potest cadere nisi sub praecepto affirmativo. Unde eodem modo est de necessariis ad salutem, quo modo potest cadere sub praecepto affirmativo divinae legis. Praecepta autem affirmativa, ut supra dictum est [1-2. q. 71. art. 5. ad 3.], non obligant ad semper, etsi semper

geloof altijd en overal te belijden, maar alleen op bepaalde plaatsen en op zekere oogenblikken, wanneer men nl. door het nalaten van die belijdenis aan God de eer zou onttrekken, die Hem toekomt, of aan den naaste den bijstand, waar hij recht op heeft; zooals wanneer iemand, die over het geloof ondervraagd wordt, zou zwijgen, en men daar uit zou afleiden, of dat hij niet gelooft, of dat het geloof niet waar is, of wanneer anderen door zijn stilzwijgen het geloof zouden verliezen. In die gevallen moet men, om zalig te worden, zijn geloof belijden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het doel van het geloof, zooals dat van de andere deugden, moet herleid worden tot het doel van de liefde, nl. de liefde tot God en den naaste. Wanneer bijgevolg de eer van God of het nut van den naaste het vereischen, mag men zich er niet mee vergenoegen, zelf door het geloof vereenigd te zijn met de goddelijke waarheid. maar moet men zijn geloof ook uiterlijk belijden.

2. In geval van nood, wanneer het geloof in gevaar is, moet eenieder zijn geloof aan de anderen bekend maken, hetzij om de

obligent, obligant autem pro loco et tempore, secundum alias circumstantias debitas, secundum quas oportet actum humanum limitari ad hoc quod sit actus virtutis. Sic ergo confiteri fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco et tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, et etiam utilitas proximis impendenda, puta si aliquis interrogatus de fide taceret, et ex hoc crederetur, vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide : in hujusmodi enim casibus confessio fidei est de necessitate salutis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod finis fidei, sicut et aliarum virtutum, referri debet ad finem charitatis, qui est amor Dei et proximi. Et ideo, quando honor Dei, vel utilitas proximi hoc exposcit, non debet esse contentus homo, ut per fidem suam ipsi veritati divinae conjungatur, sed debet fidem exterius confiteri.

AD SECUNDUM dicendum, quod in casu necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fide-

andere geloovigen te onderrichten, hetzij om ze in het geloof te bevestigen, hetzij om den spot der ongeloovigen te keer te gaan. In andere tijden echter hoort het niet tot de geloovigen in het algemeen de anderen in het geloof te onderrichten.

3. Wanneer een opstand van geloovigen ontstaat door een openlijke belijdenis van het geloof, zonder eenig nut noch voor het geloof, noch voor de geloovigen, dan is de openlijke belijdenis van het geloof niet goed te keuren. Christus zei dan ook (*Mattheus*, 7, 6) : « *Geefst het heilige niet aan de honden en werpt uw paarlen niet voor aan de zwijnen, opdat zij zich niet omkeeren en u verscheuren* ». Doch wanneer het, naar men hoopt, eenig nut kan hebben voor het geloof, of wanneer het noodig is, dan moet men het geloof openlijk belijden, niettegenstaande den opstand der ongeloovigen. Daarom wordt bij *Mattheus* (15, 14) verhaald dat, toen de discipelen tot Christus gezegd hadden, dat de Phariseërs geërgerd geweest waren op het hooren van zijn woord, de Heer antwoordde: « *Laat hen gaan* », d. i. laat ze maar verstoord zijn, « *het zijn blinden, en leiders van blinden* ».

lium sive confirmationem, vel ad reprimendum infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles.

AD TERTIUM dicendum, quod si turbatio infidelium oriatur de confessione fidei manifesta absque aliqua utilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in tali casu fidem publice confiteri; unde Dominus dicit *Matth.* 7. [v. 6] : « *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas vestras spargere ante porcos, ne conversi dirumpant vos.* » Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publice fidem confiteri, unde *Matth.* 15. [v. 14] dicitur, quod, cum discipuli dixissent Domino, quod Pharisei audito ejus verbo scandalizati sunt, Dominus respondit : Sinite illos, scilicet turbari, caeci sunt, et duces caecorum.

## VIERDE KWESTIE

## OVER DE DEUGD VAN GELOOF.

(Acht Artikelen.)

We moeten nu verder handelen over de *deugd* van het geloof.

Ten eerste handelen we over het geloof zelf; ten tweede over degenen, die het geloof bezitten; den derde over de oorzaak van het geloof; ten vierde over de uitwerkselen van het geloof.

Over het geloof zelf stellen wij acht vragen:

1. Wat is het geloof?
  2. Welk vermogen der ziel is de zetel van het geloof?
  3. Is de vorm van het geloof de liefde?
  4. Is het levend geloof hetzelfde als het dood geloof?
  5. Is het geloof een deugd?
  6. Is het geloof een enkele deugd?
  7. Over de betrekking van het geloof tot de andere deugden.
  8. Over de verhouding tusschen de zekerheid van het geloof en de zekerheid der andere verstandelijke deugden.
- 

## QUAESTIO IV.

## DE IPSA FIDEI VIRTUTE.

Deinde considerandum de ipsa fidei virtute. Et primo quidem de ipsa fide; secundo de habentibus fidem; tertio de causa fidei; quarto de effectibus ejus.

Circa primum quaeruntur octo.

1. Quid sit fides. — 2. In qua vi animae sit sicut in subjecto. — 3. Utrum forma ejus sit charitas. — 4. Utrum eadem numero si fides formata, et informis. — 5. Utrum fides sit virtus. — 6. Utrum sit una virtus. — 7. De ordine ejus ad alias virtutes. — 8. De comparatione certitudinis ejus ad certitudinem virtutum intellectualium.

I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is dit een geschikte begripsbepaling van het geloof :*

« Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die wij hopen.  
het bewijs van zaken, die wij niet zien. »?

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de begripsbepaling, die door den Apostel gegeven wordt in den *Brief aan de Hebreërs* (11, 1), nl. : « *Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die wij hopen, het bewijs van zaken, die wij niet zien* », geen geschikte bepaling is. — 1. Een hoedanigheid immers is nooit een zelfstandigheid. Welnu het geloof is een hoedanigheid, daar het een goddelijke deugd is, zooals vroeger gezegd is (1a 2ae, Kw. 62, 3<sup>e</sup> Art.). Dus is het geen zelfstandigheid.

2. Verschillende deugden hebben verschillende voorwerpen. Welnu de dingen, die men hoopt, zijn het voorwerp van de hoop. Ze moeten dus niet opgenomen worden in de begripsbepaling van het geloof, als waren zij het voorwerp er van.

## ARTICULUS I.

*Utrum haec sit competens fidei diffinitio : fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.*

[3. Dist. 23. q. 2. art. 1. et Veri. q. 14. art. 2. et 1-2. q. 46. art. 3. et Rom. 1. lect. 6. et ad Heb. 11.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod sit incompetens fidei diffinitio, quam Apostolus ponit ad Hebr. 11. [v. 1] dicens : « *Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* » Nulla enim qualitas est substantia. Sed fides est qualitas, cum sit virtus theologica, ut supra dictum est [1-2. q. 62. art. 3.]. Ergo non est substantia.

2. PRÆTEREA, diversarum virtutum diversa sunt objecta. Sed res speranda est objectum spei. Non ergo debet poni in diffinitione fidei, tamquam ejus objectum.



3. Het geloof wordt eerder vervolmaakt door de liefde dan door de hoop, want de liefde is de vorm van het geloof, zooals later bewezen wordt (3<sup>e</sup> Art.). In de begripsbepaling van het geloof zou dus veeleer moeten spraak zijn over hetgeen men bemint dan over hetgeen men hoopt.

4. Een zelfde ding moet niet tot verschillende geslachten gerekend worden. Welnu *zelfstandigheid* en *bewijs* zijn twee verschillende geslachten, en zijn niet ondergeschikt aan elkaar. Het is dus niet geschikt, te zeggen, dat het geloof een *zelfstandigheid* is en een *bewijs*, en bijgevolg wordt het geloof niet op geschikte wijze omschreven.

5. Het *bewijs* doet ons de waarheid inzien van datgene, waarvoor het aangevoerd wordt. Welnu we zeggen, dat we iets inzien, wanneer de waarheid er van duidelijk is. Het is dus een tegenspraak, wanneer men spreekt over een *bewijs van dingen, die men niet ziet*, want het gevolg van een bewijs is, dat men iets duidelijk inzielt, wat men eerst niet inzag. Het geloof wordt dus niet goed bepaald, door de woorden: « *Van dingen, die men niet ziet* ». Dus wordt het geloof niet op geschikte wijze omschreven.

Daartegenover staat echter het gezag van den Apostel.

3. PRÆTEREA, fides magis perficitur per charitatem, quam per spem, quia charitas est forma fidei, ut infra patebit [art. 3.]. Magis ergo poni debuit in diffinitione fidei res diligenda, quam res speranda.

4. PRÆTEREA, idem non debet poni in diversis generibus. Sed substantia et argumentum sunt diversa genera, non subalternatim posita. Ergo inconveniënter fides dicitur esse substantia, et argumentum. Inconveniënter ergo describitur fides.

5. PRÆTEREA, per argumentum veritas manifestatur ejus, ad quod inducitur argumentum. Sed illud dicitur esse apparens, cujus veritas est manifesta. Ergo videtur oppositum implicari in hoc quod dicitur : Argumentum non apparentium, quia argumentum facit rem prius non apparentem postea apparere. Ergo male dicitur : Rerum non apparentium. Inconveniënter ergo describitur fides.

IN CONTRARIUM sufficit auctoritas Apostoli.

LEERSTELLING. — Hoewel sommigen meenen, dat die woorden van den Apostel geen goede begripsbepaling zijn van het geloof, omdat de begripsbepaling de watheid en het wezen aangeeft, zooals we lezen in het 6<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica*, toch ligt bij nader toezien in die omschrijving alles vervat, wat tot de begripsbepaling van het geloof behoort, ofschoon de woorden niet in den vorm van een begripsbepaling geordend zijn. Zoo doen ook de wijsgeeren, wanneer zij, zonder den vorm der sluitrede te gebruiken, niettemin aan de beginselen van de sluitrede vasthouden.

Dat blijkt hieruit: men kent de hebbelijkheden door de daden, en de daden door hun voorwerp. Bijgevolg moet het geloof, dat een hebbelijkheid is, bepaald worden door de eigen daad, met betrekking tot het eigen voorwerp. Welnu de daad van het geloof is gelooven, zooals hierboven gezegd werd (2<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> Art.), en dit is een daad van het verstand, dat tot het ééne bepaald is door het bevel van den wil. Zoo heeft de daad van het geloof betrekking én op het voorwerp van den wil, dat het goede is en het doel, én op het voorwerp van het verstand, dat het ware is. Daar nu het voorwerp van het geloof hetzelfde is als het doel er van, omdat het geloof een goddelijke deugd is (zie 1a 2ae, Kw. 82, 3<sup>e</sup> Art.), daarom moeten het voorwerp en het doel van het geloof met elkander

RESPONDEO dicendum, quod licet quidam dicant, praedicta Apostoli verba non esse fidei diffinitionem, quia diffinitio indicat rei quidditatem, et essentiam, ut habetur 6. Metaph. [tex. 19.], tamen si quis recte consideret omnia, ex quibus fides potest diffiniri, in praedicta descriptione tanguntur, licet verba non ordinentur sub forma diffinitionis, sicut etiam apud philosophos, praetermissa syllogistica forma, syllogismorum principia tanguntur.

Ad cujus evidentiam considerandum est, quod cum habitus cognoscantur per actus, et actus per objecta, fides, cum sit habitus quidam, debet diffiniri per proprium actum in comparatione ad proprium objectum. Actus autem fidei est credere, sicut supra dictum est [q. 2. art. 2. et 3.], qui actus est intellectus determinati ad unum ex imperio voluntatis. Sic ergo actus fidei habet ordinem et ad objectum voluntatis, quod est bonum et finis, et ad objectum intellectus, quod est verum. Et quia fides, cum sit virtus theologia, sicut supra dictum est [1-2. q. 82. art. 3.], habet idem pro objecto et fine, necesse est quod objectum fidei et finis proportionaliter

overeenkomen. Welnu we hebben hierboven gezegd (1<sup>o</sup> Kw., 1<sup>o</sup> Art.), dat het voorwerp van het geloof de Eerste Waarheid is, in zoover ze niet gekend is als iets wat men ziet, en alles wat we om harentwil aanvaarden. Daarom ook moet de Eerste Waarheid zich verhouden tot de geloofsdaad als het doel, op de wijze waarop iets, wat men niet ziet, een doel kan zijn. Dit is echter het geval met iets wat we hopen, volgens het woord van den Apostel in zijn *Brief aan de Romeinen* (8, 25) : « *Wat we niet zien, dat hopen we* ». Wie immers de waarheid ziet, bezit ze. Welnu niemand hoopt nog wat hij reeds bezit, maar de hoop slaat op wat men nog niet bezit, zooals hierboven gezegd is (1a 2ae, Kw. 67, Art. 4).

Daaruit volgt, dat de verhouding van de geloofsdaad tot het doel, dat het voorwerp is van den wil, aangeduid wordt door de woorden: « *Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die we hopen* ». Men noemt immers *zelfstandigheid* de eerste verwezenlijking van iets, vooral wanneer geheel het ding in de kracht van dat eerste beginsel besloten ligt. Zoo zeggen we b. v. dat de eerste onbewijsbare beginselen de *zelfstandigheid* zijn van de wetenschap, omdat het eerste, wat we van de wetenschap in ons dragen, juist die beginselen zijn, en omdat geheel de wetenschap er in vervat ligt. In dien zin wordt het geloof genoemd « *de zelfstandigheid van de dingen, die we hopen* », omdat nl. de eerste

sibi correspondeant. Dictum est autem supra [q. 1. art. 1.], quod veritas prima est objectum fidei, secundum quod ipsa est non visa, et ea quibus propter ipsam inhaeretur. Et secundum hoc oportet, quod ipsa veritas prima se habeat ad actum fidei per modum finis, secundum rationem rei non visae; quod pertinet ad rationem rei speratae, secundum illud Apostoli ad Rom. 8. [v. 25] : « Quod non videmus, speramus. » Veritatem enim videre est ipsam habere; non autem sperat aliquis id, quod jam habet, sed spes est de hoc quod non habetur, ut supra dictum est [1-2, q. 67. art. 4.].

Sic ergo habitudo actus fidei ad finem, qui est objectum voluntatis, significatur in hoc quod dicitur : Fides est substantia rerum sperandarum. Substantia enim solet dici prima inchoatio cujuscumque rei, et maxime quando tota res sequens continetur virtute in primo principio, puta si dicamus, quod prima principia indemonstrabilia sunt substantia scientiae, quia scilicet pri-

verwezenlijking van wat we hopen in ons geschiedt door de aanvaarding van het geloof, dat in zich bevat alles wat we hopen. We hopen immers zalig te worden door het openlijk aanschouwen van de Waarheid, waarmee we nu vereenigd zijn door het geloof, zooals blijkt uit wat we hierboven gezegd hebben over de gelukzaligheid (1a 2ae, Kw., 3, Art. 8).

Wat nu de verhouding betreft van de geloofsdaad tot het voorwerp van het verstand, in zoover het ook het voorwerp is van het geloof, die verhouding wordt aangeduid door de woorden: «*Het bewijs van wat we zien* ». *Bewijs* duidt hier het uitwerksel van het bewijs aan. Door een bewijsvoering immers wordt het verstand er toe gebracht, een of andere waarheid te aanvaarden, en daarom wordt de vaste aanvaarding van het verstand in de niet-geziene waarheid van het geloof hier een *bewijs* genoemd. Daarom zegt een andere lezing «*overtuiging* », want het verstand van den geloovige wordt er van overtuigd door Gods gezag, dat het moet aanvaarden wat men niet ziet.

Wil men dus de woorden van den Apostel herleiden tot den vorm van een begripsbepaling, dan kan men zeggen, dat het geloof een hebbelijkheid is van het verstand, waardoor het eeuwig leven

mum, quod in nobis est de scientia, sunt hujusmodi principia, et in eis virtute continentur tota scientia. Per hunc ergo modum dicitur fides esse substantia rerum sperandarum, quia scilicet prima inchoatio rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quae virtute continet omnes res sperandas : in hoc enim speramus beatificari, quod videbimus aperta visione veritatem, cui per fidem adhaeremus, ut patet per ea, quae supra de felicitate dicta sunt [1-2, q. 3. art. 8.]

Habitudo autem actus fidei ad objectum intellectus, secundum quod est objectum fidei, designatur in hoc quod dicitur : Argumentum non apparentium. Et sumitur argumentum pro argumenti effectui : per argumentum enim intellectus inducitur ad inhaerendum alicui vero; unde ipsa firma adhaesio intellectus ad veritatem fidei non apparentem vocatur hic argumentum; unde alia littera habet : convictio, quia scilicet per auctoritatem divinam intellectus credentis convincitur ad assentiendum his, quae non videt.

Si quis ergo in formam diffinitionis hujusmodi verba reducere velit, potest dicere, quod fides est habitus mentis, quo inchoatur vita aeterna in nobis,

in ons begonnen wordt, en waardoor het verstand dingen aanvaardt, die men niet ziet. Door die begripsbepaling kan men het geloof onderscheiden van al de andere hebbelijkheden van het verstand. Immers door te zeggen, dat het geloof een *bewijs* is, wordt het onderscheiden van de meening, van het vermoeden, en van den twijfel, waaraan de eerste vaste aanvaarding van het verstand ontbreekt. Door te zeggen, dat het een bewijs is *van dingen die men niet ziet*, wordt het onderscheiden van de wetenschap en het dadelijk inzicht, die beide bereiken, dat de dingen zich duidelijk voordoen. Door te zeggen, dat het *de zelfstandigheid is van dingen, die men hoopt*, wordt de deugd van geloof onderscheiden van het gewoon geloof, waardoor men niet gericht wordt op de zaligheid.

Alle andere begripsbepalingen van het geloof, welke ook, zijn slechts verklaringen van de begripsbepaling van den Apostel. Zoo b. v. die van Augustinus (in zijn 40<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes*) : « *Het geloof is een deugd, waardoor men gelooft wat men niet ziet* ». Of die van Damascenus (in zijn boek *Over het ware Geloof*, 4<sup>e</sup> B., 12<sup>e</sup> H.) : « *Het geloof is een aanvaarding zonder onderzoek* ». Wanneer anderen zeggen (Hugo van St. Victor, *Over de Sacramenten*, 1<sup>e</sup> B., 10<sup>e</sup> D., 2<sup>e</sup> H.) : « *Het geloof is een zeker-*

faciens intellectum assentire non apparentibus. Per hoc fides ab omnibus aliis distinguitur, quae ad intellectum pertinent. Per hoc enim quod dicitur: argumentum, distinguitur fides ab opinione, suspicione et dubitatione, per quae non est prima adhaesio intellectus firma ad aliquid. Per hoc autem quod dicitur: Non apparentium, distinguitur fides a scientia et intellectu, per quae aliquid fit apparens. Per hoc autem quod dicitur: Substantia sperandarum rerum, distinguitur virtus fidei a fide communiter sumpta, quae non ordinatur ad beatitudinem speratam.

Omnes autem aliae diffinitiones, quaecumque de fide dantur, explicationes sunt hujus, quam Apostolus ponit. Quod enim dicit Augustinus [tract. 40. in Joan.] : « Fides est virtus, qua creduntur quae non videntur », et quod dicit Damascenus [lib. 4. Orth. Fid. cap. 12.], quod fides est « non inquisitus consensus. » Et alii [Hugo a S. Victore, de Sacram., lib. 1., P. 10, c. 2.] dicunt, quod fides est « certitudo animi quaedam de absentibus

heid van de ziel aangaande afwezige dingen, grooter dan de meening, *kleiner dan de wetenschap* », dan is dit hetzelfde als wat de Apostel zegt, nl. « *Het bewijs van dingen, die we niet zien* ». Wat echter Dionysius zegt in het 7<sup>e</sup> Hoofdstuk van zijn boek *Over de Goddelijke Namen*, dat nl. het geloof *de stevige grondslag der geloovigen is, waardoor zij in de waarheid bevestigd worden, en dat de waarheid in hen aantoon*t, komt overeen met wat uitgedrukt wordt door: *de zelfstandigheid van wat men hoopt*.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. *Zelfstandigheid* duidt hier niet het meest algemeene geslacht aan, dat tegengesteld is aan al de andere geslachten, maar wel die gelijkenis met de zelfstandigheid, die men in elk geslacht terugvindt, in zoover nl. het eerste in elk geslacht, dat al het andere in zich insluit, een *zelfstandigheid* genoemd wordt.

2. Daar het geloof behoort tot het verstand, in zoover het bevolen wordt door den wil, moet het gericht worden op het voorwerp van die deugden, welke den wil vervolmaken, als op zijn doel. Welnu, zooals later blijken zal (Kw. 18, Art. 1), behoort de hoop tot die deugden. Bijgevolg moet het voorwerp van de hoop vermeld worden in de begripsbepaling van het geloof.

*supra opinionem, et infra scientiam.* » Idem est ei, quod Apostolus dicit : « *Argumentum non apparentium.* » Quod vero Dionysius dicit 7. cap. de Div. Nom. quod fides est « *manens credentium fundamentum, collocans eos in veritate, et in ipsis veritatem ostendens* », idem est ei quod dicitur : *substantia rerum sperandarum.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod substantia non sumitur hic secundum quod est genus generalissimum contra alia genera divisum, sed secundum quod in quolibet genere invenitur quaedam similitudo substantiae, prout scilicet primum in quolibet genere, continens in se alia virtute, dicitur esse substantia illorum.

AD SECUNDUM dicendum, quod cum fides pertineat ad intellectum, secundum quod imperatur a voluntate, oportet quod ordinetur sicut ad finem, ad objecta illarum virtutum, quibus perficitur voluntas, inter quas est spes, ut infra patebit [q. 18. art. 1.]; et ideo in diffinitione fidei ponitur objectum spei.

3. De liefde kan als voorwerp hebben zoowel dingen, die men ziet, als dingen, die men niet ziet, zoowel aanwezige dingen als afwezige. Daarom is er minder overeenkomst tusschen het voorwerp van de liefde en het geloof dan tusschen het voorwerp van de hoop en het geloof, daar de hoop altijd als voorwerp heeft afwezige dingen, die men niet ziet.

4. *Zelfstandigheid* en *bewijs* duiden in de bepaling van het geloof noch verschillende soorten geloof aan, noch verschillende daden, maar slechts een verschillende verhouding van een zelfde daad tot verschillende objecten, zooals uit de Leerstelling blijkt.

5. Door een bewijs, dat ontleend wordt aan de eigen beginse-len van een ding, wordt dat ding zelf duidelijk, maar door een be-wijs, dat ontleend wordt aan het gezag van God, wordt het ding niet in zichzelf duidelijk, en in de begripsbepaling van het geloof is er spraak van zulk een bewijs.

AD TERTIUM dicendum, quod dilectio potest esse et visorum et non vi-sorum, et praesentium, et absentium; et ideo res diligenda non ita proprie adaptatur fidei, sicut res speranda, cum spes semper sit absentium, et non visorum.

AD QUARTUM dicendum, quod substantia et argumentum, secundum quod in diffinitione fidei ponuntur, non important diversa genera fidei, neque di-versos actus, sed diversas habitudines unius actus ad diversa objecta, ut ex dictis patet [in corp. art.].

AD QUINTUM dicendum, quod argumentum, quod sumitur ex propriis principiis rei, facit rem esse apparentem, sed argumentum, quod sumitur ex auctoritate divina, non facit rem in se esse apparentem, et tale argumentum ponitur in diffinitione fidei.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het verstand de zetel van het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het verstand niet de zetel is van het geloof. — 1. Augustinus immers zegt in zijn boek *Over de voorbestemming der Heiligen* (5<sup>e</sup> H.), *dat het geloof in den wil is van hen, die gelooven*. Welnu de wil is een ander vermogen dan het verstand. Dus is het verstand niet de zetel van het geloof.

2. De aanvaarding van het geloof wordt veroorzaakt door den wil, die aan God gehoorzaamt. Het geloof is dus alleen lofwaardig door de gehoorzaamheid. Welnu de gehoorzaamheid is in den wil. Dus ook het geloof, en bijgevolg is het geloof niet in het verstand.

3. Het verstand is ofwel bespiegelend, ofwel praktisch. Welnu het geloof is niet in het bespiegelend verstand, want, zooals gezegd wordt in het 3<sup>e</sup> boek *Over de ziel* (9<sup>e</sup> H., Nr. 7). kan iets wat niets zegt over wat moet vermeden of geschuwd worden geen beginsel van handeling zijn. Welnu het geloof is een beginsel, dat

## ARTICULUS II.

*Utrum fides sit in intellectu sicut in subjecto.*

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod fides non sit in intellectu, sicut in subjecto. Dicit enim Augustinus in lib. de Praedest. Sanct. [cap. 5.], quod « fides in credentium voluntate consistit. » Sed voluntas est alia potentia ab intellectu. Ergo fides non est in intellectu sicut in subjecto.

2. PRÆTEREA, assensus fidei ad aliquid credendum provenit ex voluntate Deo obediēte. Tota ergo laus fidei ex obediētia esse videtur. Sed obediētia est in voluntate. Ergo et fides. Non ergo est in intellectu.

3. PRÆTEREA, intellectus est vel speculativus, vel practicus. Sed fides non est in intellectu speculativo, cum nihil dicat de evitabili et fugiendo, ut dicitur in 3. de An. [c. 9. n. 7.]; non est ergo principium operationis; fides autem est, quae per dilectionem operatur, ut dicitur ad Galat. 5.



werkt door de liefde, zooals gezegd wordt in den *Brief aan de Galaten* (5, 6). Het geloof kan ook in het praktisch verstand niet zijn, waarvan het voorwerp het wisselvallig ware is in wat men voortbrengt of doet, want het voorwerp van het geloof is de Eeuwige Waarheid, zooals blijkt uit wat hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Dus is het verstand niet de zetel van het geloof.

Daartegenover staat echter, dat op het geloof, het aanschouwen volgt in den hemel, naar het woord uit den 1<sup>en</sup> *Brief aan de Corinthiërs* (13, 12) : « *Thans zien we vage beelden als in een spiegel, dan van aangezicht tot aangezicht* ». Welnu het aanschouwen behoort tot het verstand. Dus ook het geloof.

LEERSTELLING. — Daar het geloof een deugd is, moet zijn daad volmaakt zijn. Welnu, wanneer een daad voortgebracht wordt door een dubbel handelend beginsel, dan wordt tot zijn volmaaktheid vereischt, dat die twee beginselen volmaakt zijn. Men kan immers alleen goed zagen, wanneer hij, die zaagt, zijn ambacht goed kent, en de zaag goed geschikt is om te zagen. Welnu, in die vermogens van de ziel, die kunnen gericht worden op tegenovergestelde dingen, is de geschiktheid om goed te handelen, de

[v. 6]. Similiter etiam nec in intellectu practico, cujus objectum est verum contingens factibile vel agibile. Objectum enim fidei est verum aeternum, ut ex supra dictis patet [q. 1. art. 1.]. Non ergo fides est in intellectu sicut in subjecto.

SED CONTRA est, quod fidei succedit visio patriae, secundum illud 1. ad Cor. 13. [v. 12] : « *Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.* » Sed visio est in intellectu. Ergo et fides.

RESPONDEO dicendum quod cum fides sit quaedam virtus, oportet quod actus ejus sit perfectus, ad perfectionem autem actus, qui ex duobus activis principiis procedit, requiritur quod utrumque activorum principiorum sit perfectum : non enim bene potest secari, nisi et secans habeat artem, et serra sit bene disposita ad secundum. Dispositio autem ad bene agendum in illis potentiis animae, quae se habent ad opposita, est habitus, ut supra

hebbelijkheid, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw., 49, Art. 4). Bijgevolg kan een daad, die voortgebracht wordt door twee vermogens van dien aard niet volmaakt zijn, wanneer er vooraf niet een hebbelijkheid is in elk van die vermogens. Welnu hierboven (vorig Artikel) werd gezegd, dat gelooven een daad is van het verstand, dat tot de aanvaarding bewogen wordt door den wil. Die daad wordt dus voortgebracht én door den wil, én door het verstand, en die twee vermogens kunnen beide vervolmaakt worden door een hebbelijkheid, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 50, Art. 4 en 5). Tot de volmaaktheid van de geloofsdaad wordt dus een hebbelijkheid vereischt zoowel in den wil als in het verstand, zooals ook de daad van het begeervermogen alleen volmaakt is door de hebbelijkheid van verstandigheid, die in de rede is, en de hebbelijkheid van matigheid, die in het begeervermogen is. Gelooven echter is een daad, die onmiddellijk toekomt aan het verstand, want het ware, dat het eigen voorwerp is van het verstand, is ook het voorwerp van de geloofsdaad. Daarom moet het geloof, dat het eigen beginsel is van die daad, zijn zetel hebben in het verstand.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door *geloof* bedoelt

---

dictum est [1-2. q. 49. art. 4.]. Et ideo oportet quod actus procedens ex duabus talibus potentiis sit perfectus habitu aliquo praeexistente in utraque potentiarum. Dictum autem est supra [art. praec.], quod credere est actus intellectus, secundum quod movetur a voluntate ad assentiendum: procedit autem huiusmodi actus a voluntate et ab intellectu, quorum utrumque natum est per habitum perfici secundum praedicta. [1-2. q. 50. a. 4-5.]. Et ideo oportet quod tam in voluntate sit aliquis habitus quam in intellectu, si debeat actus fidei esse perfectus, sicut etiam ad hoc quod actus concupiscibilis sit perfectus, oportet quod sit habitus prudentiae in ratione et habitus temperantiae in concupiscibili. Credere autem immediate est actus intellectus, quia objectum huius actus est verum, quod proprie pertinet ad intellectum. Et ideo necesse est, quod fides, quae est proprium principium huius actus, sit in intellectu sicut in subiecto.

AD PRIMUM ergo dicendum quod Augustinus fidem accipit pro actu

Augustinus de geloofsdaad, waarvan men kan zeggen, dat zij haar zetel heeft in den wil der geloovigen, in zoover het verstand de geloofswaarheden aanvaardt onder bevel van den wil.

2. Niet alleen moet de wil bereid zijn om te gehoorzamen, maar ook moet het verstand goed geschikt zijn om het bevel van den wil te volbrengen, zooals ook het begeervermogen goed geschikt moet zijn om het gebod der rede na te komen. Er is dus niet alleen een hebbelijkheid of deugd vereischt in den wil, die gebiedt, maar ook in het verstand, dat de waarheid aanvaardt.

3. Zooals duidelijk blijkt uit het voorwerp van het geloof, is het bespiegelend verstand de zetel van het geloof. Omdat echter de Eerste Waarheid, die het voorwerp is van het geloof, ook het doel is van al onze verlangens en handelingen, wat blijkt uit hetgeen Augustinus zegt in het 1<sup>o</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (8<sup>o</sup> H.), daarom handelt het geloof door de liefde, zooals ook het bespiegelend verstand als door uitbreiding praktisch wordt, gelijk gezegd wordt in het 3<sup>o</sup> boek *Over de Ziel* (10<sup>o</sup> H., Nr 2).

fidei, qui dicitur consistere in credentium voluntate, inquantum ex imperio voluntatis intellectus credibilibus assentit.

AD SECUNDUM dicendum quod non solum oportet voluntatem esse promptam ad obediendum, sed etiam intellectum esse bene dispositum ad sequendum imperium voluntatis, sicut oportet concupiscibilem esse bene dispositam ad sequendum imperium rationis. Et ideo non solum oportet esse habitum virtutis in voluntate imperante, sed etiam in intellectu assentiente.

AD TERTIUM dicendum quod fides est in intellectu speculativo sicut in subjecto, ut manifeste patet ex fidei objecto. Sed quia veritas prima, quae est fidei objectum, est finis omnium desideriorum et actionum nostrarum, ut patet per Augustinum in 1. de Trin. [cap. 8.], inde est, quod per dilectionem operatur. Sicut etiam intellectus speculativus extensione fit practicus, ut dicitur in 3. de Anima [c. 10, n. 2.].

III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de liefde de vorm van het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de liefde niet de vorm is van het geloof. — 1. Elk ding immers ontvangt zijn soortbepaling door zijn vorm. Wanneer bijgevolg twee dingen een tegenstelling vormen, zooals twee soorten van een zelfde geslacht, dan kan het een niet de vorm zijn van het ander. Welnu het geloof en de liefde worden in den I<sup>n</sup> Brief aan de Corinthiërs (13, 13) tegenover elkander gesteld als twee verschillende soorten van de dengd. Bijgevolg kan de liefde niet de vorm zijn van het geloof.

2. De vorm en dat waarvan iets de vorm is, bestaan samen in hetzelfde ding, want ze maken samen één wezen uit. Welnu het geloof is in het verstand, de liefde daarentegen is in den wil. Bijgevolg kan de liefde niet de vorm zijn van het geloof.

3. De vorm is het beginsel van het ding. Welnu van den kant van den wil blijkt het beginsel van het geloof eer de gehoorzaam-

## ARTICULUS III.

*Utrum charitas sit forma fidei.*

[Infr. q. 25. art. 2. et 3. Dist. 22. q. 3. art. 1. et Veri. q. 14. art. 5.],

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod charitas non sit forma fidei. Unumquodque enim sortitur speciem per suam formam. Eorum ergo, quae ex opposito dividuntur, sicut diversae species unius generis, unum non potest esse forma alterius. Sed fides et charitas dividuntur ex opposito, 1. ad Cor. 13. [v. 13], sicut diversae species virtutis. Ergo charitas non potest esse forma fidei.

2. PRÆTEREA, forma et id cuius est forma sunt in eodem, quia ex his fit unum simpliciter. Sed fides est in intellectu, charitas autem in voluntate. Ergo charitas non est forma fidei.

3. PRÆTEREA, forma est principium rei. Sed principium credendi ex parte voluntatis magis videtur esse obedientia quam charitas, secundum

heid te zijn dan de liefde, overeenkomstig het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (1,5) : « *Om onder al de volkeren aan het geloof te gehoorzamen* ». Bijgevolg is de gehoorzaamheid eer de vorm van het geloof dan van de liefde.

Daartegenover staat echter, dat elk ding handelt door zijn vorm. Welnu het geloof handelt door de liefde. Dus is de liefde de vorm van het geloof.

LEERSTELLING. — Uit wat vroeger gezegd werd (1a 2ae, 1<sup>e</sup> Kw., 3<sup>e</sup> Art. en 18<sup>e</sup> Kw., 6<sup>e</sup> Art.) blijkt, dat de wilsdaden hun soortbepaling ontvangen door het doel, dat het voorwerp is van den wil. Welnu in de natuurdingen is datgene, waardoor iets zijn soortbepaling ontvangt, de vorm er van. Daaruit volgt, dat het doel, waar een wilsakt op gericht is, er in een zekeren zin de vorm van is, én omdat die daad soortelijk bepaald wordt door het doel, én omdat de wijze van handelen in verhouding moet zijn met het doel. Welnu uit het voorgaande (1<sup>e</sup> Art. van deze Kwestie) blijkt duidelijk, dat de geloofsdaad gericht is op het voorwerp van den wil, dat het goede is, als op haar doel. Welnu het goed, dat het doel is van het geloof, nl. het goddelijk goed, is het eigen voor-

illud ad Rom. 1. [v. 5] : « *Ad obediendum fidei in omnibus gentibus.* »  
Ergo obedientia magis est forma fidei quam charitas.

SED CONTRA est, quod unumquodque operatur per suam formam. Fides autem per dilectionem operatur. Ergo dilectio charitatis est fidei forma.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex superioribus patet [1-2. q. 1. art. 3. et q. 18. art. 6.], actus voluntarii speciem recipiunt a fine, qui est voluntatis objectum. Id autem, a quo aliquid speciem sortitur, se habet ad modum formae in rebus naturalibus. Et ideo cujuslibet actus voluntarii forma quodammodo est finis, ad quem ordinatur, tum quia ex ipso recipit formam, tum etiam quia modus actionis oportet quod respondeat proportionabiliter fini. Manifestum est autem ex praedictis [art. 1. huj. q.], quod actus fidei ordinatur ad objectum voluntatis, quod est bonum, sicut ad finem.

werp van de liefde. Bijgevolg is de liefde de vorm van het geloof, in zoover de geloofsdaad door de liefde vervolmaakt wordt en er door haar vorm ontvangt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De liefde is de vorm van het geloof, in zoover de geloofsdaad er door haar vorm ontvangt. Er is echter niets op tegen, dat een zelfde daad haar vorm ontvangt door verschillende hebbelijkheden, en zoo volgens een bepaalde orde tot verschillende soorten herleid wordt, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 18, Art. 6 en 7), toen gehandeld werd over de menschelijke daden in het algemeen.

2. In deze bedenking bedoelt men den innerlijken vorm. Op die wijze echter is de liefde de vorm niet van het geloof, maar slechts in zoover de daad van het geloof door de liefde haar vorm ontvangt, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd.

3. Ook de gehoorzaamheid kan evenals de hoop en iedere andere deugd, die de geloofsdaad kan voorafgaan, haar vorm ontvangen door de liefde, zooals later blijken zal (Kw. 23, Art. 8). Daarom wordt de liefde de vorm van geloof genoemd.

Hoc autem bonum, quod est finis fidei, scilicet bonum divinum, est proprium objectum charitatis. Et ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei perficitur et formatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod charitas dicitur esse forma fidei, inquantum informat actum ipsius. Nihil autem prohibet unum actum a diversis habitibus informari, et secundum hoc ad diversas species reduci ordine quodam, ut supra dictum est [1-2. q. 18. art. 6. et 7.], cum de actibus humanis in communi ageretur.

AD SECUNDUM dicendum, quod objectio illa procedit de forma intrinseca: sic autem charitas non est forma fidei, sed prout informat actum ejus, ut supra dictum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum, quod etiam ipsa obedientia, et similiter spes, et quaecumque alia virtus posset praecedere actum fidei, rationabiliter formatur a charitate, sicut infra patebit [q. 23. art. 8.], et ideo ipsa charitas ponitur forma fidei.

IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan het dood geloof levend worden, en andersom?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het dood geloof niet levend kan worden noch andersom. — 1. Er wordt immers gezegd in den I<sup>o</sup> Corinthiërbrief (13, 10): « *Wanneer het volmaakte zal komen, dan wordt het gedeeltelijke afgeschaft* ». Welnu het dood geloof is onvolmaakt, vergeleken bij het levend geloof. Bijgevolg wordt het dood geloof uitgesloten, wanneer het levend geloof komt, zoodat beide niet een zelfde hebbelijkheid zijn.

2. Wat dood is wordt niet levend. Welnu het geloof zonder de liefde is dood, zooals we lezen in den Brief van Jacobus, (2, 17): « *Het geloof zonder de werken is dood* ». Bijgevolg kan het dood geloof niet levend worden.

3. De genade Gods is, wanneer zij in iemand komt, niet minder krachtig in een geloovige dan in een ongeloovige. Welnu in een ongeloovige veroorzaakt ze de hebbelijkheid van het geloof. Bij-

## ARTICULUS IV.

*Utrum fides informis possit fieri formata, vel e converso.*

[3. Dist. 23. q. 3. art. 4. et Veri. q. 14. art. 7. et ad Rom. 1. lect. 6.],

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod fides informis non fiat formata, nec e converso, quia, ut dicitur 1. ad Cor. 13. [v. 10]: « *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* » Sed fides informis imperfecta est respectu formatae. Ergo, adveniente fide formata, fides informis excluditur, ut non sit unus habitus numero.

2. PRÆTEREA, illud quod est mortuum, non fit vivum. Sed fides informis est mortua, secundum illud Jac. 2. [v. 17]: « *Fides sine operibus mortua est.* » Ergo fides informis non potest fieri formata.

3. PRÆTEREA, gratia Dei adveniens non habet minorem effectum in homine fideli, quam infideli. Sed adveniens homini infideli causat in eo

gevolg moet zij ook in een geloovige, die eerst een dood geloof had, een andere hebbelijkheid van geloof veroorzaken.

4. Zooals Boetius zegt (in zijn werk *Over de Categorieën van Aristoteles*, 1<sup>e</sup> B., *Over de Zelfstandigheid*), kunnen de bijkomstigheden niet veranderen. Welnu het geloof is een bijkomstigheid. Dus kan hetzelfde geloof niet eerst levend zijn, en daarna dood.

Daartegenover staat echter wat de Glossa zegt op de woorden van *Jacobus* (2, 17) : « *Het geloof zonder de werken is dood* », dat nl. *het geloof weder levend wordt door die werken*. Dus wordt het geloof, dat eerst dood was, later levend, wanneer het nl. zijn vorm ontvangt.

LEERSTELLING. — Hieromtrent bestonden verschillende meeningen. Sommigen immers (Willem van Auxerre, *Gulden Summa*, 3<sup>e</sup> B., 15<sup>e</sup> Verh., 2<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> Kw.), zeiden, dat het levend geloof een andere hebbelijkheid is dan het dood geloof, zoodat, wanneer het levend geloof wordt ingestort, het dood geloof verdwijnt. Evenzoo, als iemand, die het levend geloof heeft, zondigt, ontstaat in hem een andere hebbelijkheid, nl. een dood geloof, dat door God

habitus fidei. Ergo etiam adveniens fidei, qui habebat prius habitum fidei informis, causat in eo alium habitum fidei.

4. PRÆTEREA, sicut Boetius dicit [In categ. arist. l. I. de subst.], accidentia alterari non possunt. Sed fides est quoddam accidens. Ergo non potest eadem fides quandoque esse formata, et quandoque informis.

SED CONTRA est, quod Jac. 2. [v. 17] super illud : « Fides sine operibus mortua est », dicit Glos. [interl.] : « Quibus reviviscit. » Ergo fides, quæ erat prius mortua et informis, fit formata et vivens.

RESPONDEO dicendum, quod circa hoc fuerunt diversae opiniones. Quidam [Guill. Antis. Summa aurea. l. III, tr. XV, q. II, III.] enim dixerunt, quod alius est habitus fidei formatae et informis; sed adveniente fide formata, tollitur fides informis. Et similiter, homine post fidem formatam peccante mortaliter, succedit alius habitus fidei informis a Deo infusus. Sed hoc non videtur esse conveniens, quod gratia adveniens homini aliquod



wordt ingestort. Het is echter onaannemelijk, dat een gave Gods wordt uitgesloten, wanneer iemand een genade ontvangt, en evenmin is het aan te nemen, dat een gave Gods in iemand wordt ingestort om een doodzonde.

Daarom zeiden anderen (Alexander van Hales, *Theologische Summa*, 3<sup>e</sup> D., Kw. 64, Art. 6), dat het dood geloof en het levend geloof verschillende hebbelijkheden zijn, maar dat, wanneer het levend geloof in niemand wordt ingestort, het dood geloof niet verdwijnt, maar in dien mensch blijft voortbestaan, samen met de hebbelijkheid van het levend geloof. Doch het kan bezwaarlijk aangenomen worden, dat de hebbelijkheid van het dood geloof werkeloos blijft in hem, die het levend geloof heeft.

Men moet bijgevolg een andere oplossing aannemen, nl. dat het levend geloof en het dood geloof een zelfde hebbelijkheid zijn. De reden daarvan is de volgende: de hebbelijkheden worden onderscheiden volgens dat, wat uiteraard tot de hebbelijkheid behoort. Welnu, daar het geloof een volmaaktheid is van het verstand, behoort datgene uiteraard tot het geloof, wat behoort tot het verstand; wat echter tot den wil behoort, behoort niet uiteraard tot het geloof, en kan bijgevolg geen beginsel van onderscheid zijn voor de hebbelijkheid van het geloof. Welnu het levend geloof en het dood geloof worden juist door datgene onderscheiden, wat tot

Dei donum excludat, neque etiam quod aliquod Dei donum homini infundatur propter peccatum mortale.

Et ideo alii dixerunt [Alex. Halens., *Summa Theol.*, P. 3, Q. 64, Art. 6] quod sunt quidem diversi habitus fidei formatae et informis, sed tamen adveniente fide formata, non tollitur habitus fidei informis, sed simul manet in eodem cum habitu fidei formatae. Sed hoc etiam videtur esse inconveniens, quod habitus fidei informis in habente fidem formatam remaneat otiosus.

Et ideo aliter dicendum, quod idem est habitus fidei formatae et informis. Cujus ratio est, quia habitus diversificatur secundum illud, quod per se ad habitum pertinet. Cum autem fides sit perfectio intellectus, illud per se ad fidem pertinet, quod pertinet ad intellectum; quod autem pertinet ad voluntatem, non per se pertinet ad fidem, ita quod per hoc fidei habitus possit

den wil behoort, nl. door de liefde, en niet door datgene, wat behoort tot het verstand. Bijgevolg zijn het levend geloof en het dood geloof geen twee verschillende hebbelijkheden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die woorden van den Apostel moeten begrepen worden als doelend op die onvolmaakheden, die het wezen van het onvolmaakte ding uitmaken. In dat geval toch moet het onvolmaakte verdwijnen, wanneer het volmaakte komt, zooals het klaarblijkelijk aanschouwen het geloof uitsluit, dat uiteraard tot voorwerp heeft dingen, die men niet ziet. Wanneer daarentegen de onvolmaaktheid niet behoort tot het wezen van het onvolmaakte ding, wordt hetzelfde ding, dat onvolmaakt was, volmaakt; kind zijn b. v. behoort niet tot het wezen van den mensch, en daarom wordt dezelfde mensch, die eenmaal een kind was, man. Welnu dat het geloof dood is, behoort niet tot het wezen er van, maar is iets bijkomstigs, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd. Bijgevolg wordt hetzelfde geloof, dat eerst dood was, levend.

2. Wat het leven veroorzaakt in het dier, behoort tot het wezen van het dier, want het is zijn zelfstandigheidsvorm, nl. de ziel.

*diversificari. Distinctio autem fidei formatae et informis est secundum id, quod pertinet ad voluntatem, idest secundum charitatem, non autem secundum illud, quod pertinet ad intellectum. Unde fides formata et informis non sunt diversi habitus.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum Apostoli est intelligendum, quando imperfectio est de ratione imperfecti : tunc enim oportet, quod adveniente perfecto, imperfectum excludatur, sicut adveniente aperta visione, excluditur fides, de cujus ratione est, ut sit non apparentium. Sed quando imperfectio non est de ratione rei imperfectae, tunc illud numero idem, quod erat imperfectum, fit perfectum, sicut pueritia non est de ratione hominis, et ideo idem numero, qui erat puer, fit vir. Informitas autem fidei non est de ratione perfectae fidei, sed per accidens se habet ad ipsam, ut dictum est [in corp.]; unde ipsamet fides informis fit formata.

AD SECUNDUM dicendum, quod illud quod facit vitam animalis, est de ratione ipsius, quia est forma essentialis ejus, scilicet anima; et ideo mor-

Daarom kan iets, wat dood is, niet levend worden, en is er een soortelijk verschil tusschen datgene, wat dood is, en datgene, wat levend is. Datgene echter, wat de vorm is van het geloof en het geloof levend maakt, behoort niet tot het wezen van het geloof. De vergelijking gaat dan ook niet op.

3. De genade veroorzaakt het geloof, niet alleen wanneer dat geloof voor het eerst in den mensch ontstaat, maar zoolang het blijft voortbestaan. Vroeger hebben we immers gezegd (I<sup>e</sup> D., Kw. 104, Art. 1 en 1a 2ae, Kw. 109, Art. 9), dat God op voortdurende wijze de rechtvaardigmaking van den mensch bewerkt, zooals ook de zon zonder ophouden de lucht verlicht. Dus is het uitwerksel van de genade niet geringer, wanneer zij ontstaat bij een geloovige, dan wanneer ze ontstaat bij een ongeloovige, want bij beiden veroorzaakt zij het geloof, in den een, door het te versterken en te vervolmaken, in den ander, door het opnieuw te scheppen.

Men kan ook antwoorden, dat alleen om een bijkomstige reden, nl. om de geschiktheid van den persoon, de genade het geloof niet veroorzaakt in hem, die het reeds bezit, evenals andersom iemand, die een doodzonde bedreven heeft, door een tweede doodzonde de genade niet meer verliest, die hij reeds verloren had door zijn eerste doodzonde.

*tuum fieri vivum non potest, sed aliud specie est, quod est mortuum, et quod est vivum. Sed id, quod facit fidem esse formatam, vel vivam, non est de essentia fidei; et ideo non est simile.*

*AD TERTIUM dicendum, quod gratia facit fidem, non solum quando fides de novo incipit esse in homine, sed etiam quamdiu fides durat. Dictum est enim supra [part. 1. q. 104. art. 1. et 1-2. q. 109. art. 9.], quod Deus semper operatur justificationem hominis, sicut sol semper operatur illuminationem aëris. Unde gratia non minus facit adveniens fidei, quam adveniens infideli, quia in utroque operatur fidem, in uno quidem confirmando et perficiendo, in alio de novo creando.*

*Vel potest dici quod hoc est per accidens, scilicet propter dispositionem subjecti, quod gratia non causat fidem in eo qui habet, sicut e contrario secundum peccatum mortale non tollit gratiam ab eo, qui eam amisit per peccatum mortalem praecedens.*

4. Wanneer het levend geloof dood geloof wordt, ondergaat het geloof zelf geen verandering, maar wel het subject er van, nl. de ziel. Dat subject bezit het eene oogenblik het geloof zonder de liefde, dan weer het geloof met de liefde.

## V<sup>e</sup> ARTIKEL.

### *Is het geloof een deugd?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof geen deugd is. — 1. De deugd immers heeft betrekking op het goed, want *een deugd maakt goed dengene, die haar bezit*, zooals de Wijsgeer zegt in het 2<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (6<sup>e</sup> H.). Welnu het geloof heeft betrekking op het ware. Bijgevolg is het geloof geen deugd.

2. Een ingestorte deugd is volmaakter dan een aangeworven deugd. Welnu het geloof wordt juist om zijn onvolmaaktheid niet gerekend tot de aangeworven verstandelijke deugden, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt in het 6<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (3<sup>e</sup> H.). Bijgevolg kan het nog veel minder gerekend worden tot de ingestorte deugden.

AD QUARTUM dicendum, quod per hoc quod fides formata fit informis, non mutatur ipsa fides, sed mutatur subjectum fidei, quod est anima, quod quandoque quidem habet fidem sine charitate, quandoque autem cum charitate.

## ARTICULUS V.

### *Utrum fides sit virtus.*

[1-2. q. 65. art. 2. et 3. Dist. 22. q. 2. art. 4. et Veri. q. 14. art. 3. et 5.]

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur quod fides non sit virtus. Virtus enim ordinatur ad bonum, nam virtus est, quae bonum facit habentem, ut dicit Philosophus in 2. Ethic. [cap. 6.]. Sed fides ordinatur ad verum. Ergo fides non est virtus.

3. Zooals in het vorig artikel gezegd werd, behooren het levende en het doode geloof tot dezelfde soort. Welnu het dood geloof is geen deugd, daar het niet verbonden is met de andere deugden. Bijgevolg is ook het levend geloof geen deugd.

4. De om niet gegeven genadegaven en de vruchten van den H. Geest zijn onderscheiden van de deugden. Welnu het geloof wordt tot de om niet gegeven genadegaven gerekend (1<sup>e</sup> Corinthiërbrief, 12, 9) en ook tot de vruchten (*Brief aan de Galaten*, 5, 23). Dus is het geloof geen deugd.

Daartegenover staat echter, dat de mensch rechtvaardig gemaakt wordt door de deugden, want *de rechtvaardigheid is heel de deugd*, zooals gezegd wordt in het 5<sup>e</sup> boek der *Ethica* (1<sup>e</sup> H.). Welnu de mensch wordt rechtvaardig gemaakt door het geloof, naar het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (5, 1): « *Wij dan, die door het geloof rechtvaardig gemaakt zijn, laten we in vrede blijven met God* », enz. Dus is het geloof een deugd.

LEERSTELLING. — Zooals blijkt uit wat vroeger gezegd werd

2. PRÆTEREA, perfectior est virtus infusa quam acquisita. Sed fides propter sui imperfectionem non ponitur inter virtutes intellectuales acquisitas, ut patet per Philosophum in 6. Ethic. [cap. 3.]. Ergo multo minus potest poni virtus infusa.

3. PRÆTEREA, fides formata et informis sunt ejusdem speciei, ut dictum est [art. praec.]. Sed fides informis non est virtus, quia non habet connexionem cum aliis virtutibus. Ergo nec fides formata est virtus.

4. PRÆTEREA, gratiae gratis datae et fructus distinguuntur a virtutibus. Sed fides enumeratur inter gratias gratis datas, 1. Cor. 12. [v. 9], et similiter inter fructus, ad Galat. 5. [v. 23]. Ergo fides non est virtus.

SED CONTRA est, quod homo per virtutes justificatur, nam justitia est tota virtus, ut dicitur in 5. Ethic. [cap. 1.]. Sed per fidem homo justificatur, secundum illud ad Rom. 5. [v. 1] : « *Justificati ergo ex fide pacem habemus* » etc. Ergo fides est virtus.

RESPONDEO dicendum quod, sicut ex praedictis patet [1-2. q. 55. art.

(1a 2ae, Kw. 55, Art. 3 en 4), is de menschelijke deugd datgene, waardoor de menschelijke daad goed is. Bijgevolg kan iedere hebbelijkheid, die altijd een beginsel is van een goede daad, een menschelijke deugd genoemd worden. Welnu zulke hebbelijkheid is het levend geloof, en daar gelooven een daad is van het verstand, dat een waarheid aanvaardt op bevel van den wil, worden tot zijn volmaaktheid twee dingen vereischt. Ten eerste moet het verstand op onfeilbare wijze streven naar zijn goed, dat het ware is; ten tweede moet men op onfeilbare wijze gericht zijn naar het einddoel om hetwelk men het ware aanvaardt. Welnu die twee dingen vindt men terug in de daad van het levend geloof, want het behoort tot het wezen zelf van het geloof, dat het verstand altijd naar het ware streeft, omdat niets wat valsch is onder het geloof kan vallen, zooals hierboven bewezen is (Kw. 1, Art. 3). Daarenboven bereikt de ziel door de liefde, die de vorm is van het geloof, dat de wil op onfeilbare wijze gericht is op een goed doel. Bijgevolg is het levend geloof wel een deugd.

Het dood geloof daarentegen is geen deugd, want hoewel de daad van het dood geloof de vereischte volmaaktheid heeft van den kant van het verstand, toch heeft zij de vereischte volmaaktheid niet van den kant van den wil. Om dezelfde reden zou ook

3. et 4.], *virtus humana est per quam actus humanus redditur bonus. Unde quicumque habitus est semper principium boni actus, potest dici virtus humana. Talis autem habitus est fides formata. Cum enim credere sit actus intellectus assentientis vero ex imperio voluntatis, ad hoc quod iste actus sit perfectus duo requiruntur. Quorum unum est, ut infallibiliter intellectus tendat in suum bonum, quod est verum; aliud autem est, ut infallibiliter ordinetur ad ultimum finem, propter quem assentit vero. Et utrumque invenitur in actu fidei formatae. Nam ex ratione ipsius fidei est, quod intellectus semper feratur in verum, quia fidei non potest subesse falsum, ut supra habitum est [q. 1. art. 3.]; ex charitate autem, quae format fidem, habet anima, quod infallibiliter voluntas ordinetur in finem bonum. Et ideo fides formata est virtus.*

*Fides autem informis non est virtus, quia etsi actus fidei informis habeat perfectionem debitam ex parte intellectus, non tamen habet perfectionem*

de matigheid geen deugd zijn, wanneer zij wel in het begeervermogen, maar de verstandigheid niet in de rede was; dit werd vroeger reeds gezegd (1a 2ae, Kw. 58, Art. 4, en Kw. 65, Art. 1). Tot de daad van matigheid wordt zoowel een daad van het verstand vereischt als een daad van het begeervermogen, gelijk ook tot de daad van geloof zoowel een daad van den wil als een daad van het verstand vereischt wordt.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het ware zelf is het goed van het verstand, daar het zijn volmaaktheid is. Bijgevolg is het geloof gericht op een zeker goed, in zoover het verstand door het geloof bepaald wordt tot het ware. Het geloof is daarenboven nog gericht op het goed, dat het voorwerp is van den wil, in zoover het zijn vorm ontvangt van de liefde.

2. Het geloof, waarover de Wijsgeer spreekt, steunt op de menschelijke rede, die kan dwalen, omdat haar gevolgtrekkingen niet noodzakelijk zijn. Zulk geloof is dan ook geen deugd. Het geloof, waarover wij nu spreken, steunt op de goddelijke waarheid, die onfeilbaar is; en daarom kan niets wat valsch is, tot dit geloof behooren. Bijgevolg is er niets op tegen, dat zulk geloof een deugd is.

---

debitam ex parte voluntatis. Sicut etiam si temperantia esset in concupiscibili, et prudentia non esset in rationali, temperantia non esset virtus, ut supra dictum est [1-2. q. 58. art. 4. et q. 65. art. 1.]. Sed ad actum temperantiae requiritur et actus rationis et actus concupiscentiae, sicut ad actum fidei requiritur actus voluntatis et actus intellectus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ipsum verum est bonum intellectus, cum sit ejus perfectio. Et ideo, inquantum per fidem intellectus determinatur ad verum, fides habet ordinem in bonum quoddam. Sed ulterius, inquantum fides formatur per charitatem, habet etiam ordinem ad bonum, secundum quod est voluntatis objectum.

AD SECUNDUM dicendum, quod fides de qua Philosophus loquitur, innititur rationi humanae non ex necessitate concludenti, cui potest subesse falsum. Et ideo talis fides non est virtus. Sed fides, de qua loquimur, innititur veritati divinae, quae est infallibilis; et ita non potest ei subesse falsum. Et ideo talis fides potest esse virtus.

3. Het levend geloof en het dood geloof zijn niet soortelijk onderscheiden, zooals dingen, die tot verschillende soorten behooren. Ze verschillen echter zooals het volmaakte en het onvolmaakte in een zelfde soort. Het dood geloof is onvolmaakt, en daarom bereikt het niet de volmaakte natuur van de deugd, want de deugd is een zekere volmaaktheid, zooals gezegd wordt in het 7<sup>e</sup> Boek der *Physica*.

4. Sommigen meenen, dat het geloof, dat onder de om niet gegeven genadegaven gerekend wordt, het dood geloof is. Dit echter is niet aannemelijk, want de om niet gegeven genadegaven, waarvan t. a. pl. spraak is, zijn geenszins gemeen aan alle leden der Kerk. Daarom zegt de Apostel t. a. pl.: « *Er zijn verschillende gaven* », en verder: « *De eene ontvangt die gave, een ander ontvangt een andere gave* ». Welnu het dood geloof kan aan al de leden der Kerk gegeven worden, want dat het geloof dood is behoort niet tot het wezen er van, als om niet gegeven genadegave. Men moet bijgevolg aannemen, dat er hier sprake is van een zekere voortreffelijkheid van het geloof, b. v. van de standvastigheid in het geloof, zooals de Glossa zegt, of van het prediken van het geloof.

AD TERTIUM dicendum, quod fides formata et informis non differunt specie, sicut in diversis speciebus existentes; differunt autem sicut perfectum et imperfectum in eadem specie. Unde fides informis, cum sit imperfecta, non pertingit ad perfectam rationem virtutis, nam virtus est perfectio quaedam, ut dicitur in 7. *Physic*.

AD QUARTUM dicendum, quod quidam ponunt, quod fides, quae connumeratur inter gratias gratis datas, est fides informis. Sed hoc non convenienter dicitur, quia gratiae gratis datae, quae ibi enumerantur, non sunt communes omnibus membris Ecclesiae; unde Apostolus ibi dicit: « *Divisiones gratiarum sunt* », et iterum: « *Alii datur hoc, alii datur illud.* » Fides autem informis est communis omnibus membris Ecclesiae, quia infortitas non est de substantia ejus, secundum quod est donum gratuitum. Unde dicendum est, quod sumitur ibi pro aliqua fidei excellentia, sicut pro constantia fidei, ut dicit Glossa, vel pro sermone fidei.



Het geloof wordt beschouwd als een vrucht, omdat er een zeker genot verbonden is met zijn daad, om de zekerheid. Daarom ook wordt bij de verklaring van het 5<sup>e</sup> H. van den *Brief aan de Galaten*, bij de opsomming der vruchten, het geloof bepaald als « *de zekerheid omtrent het onzichtbare* ».

## VI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de deugd van geloof één?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof niet één is. — 1. Evenals immers het geloof een gave Gods is, gelijk gezegd wordt in den *Brief aan de Ephesiërs* (2, 8), zoo ook worden de wijsheid en de wetenschap tot Gods gaven gerekend, zoo als blijkt uit *Isaias* (11, 2). Welnu de wijsheid en de wetenschap zijn verschillende deugden, daar de wijsheid betrekking heeft op het eeuwige en de wetenschap op het tijdelijke, zooals blijkt uit *Augustinus* in het 13<sup>e</sup> Boek van zijn werk *Over de Drieëenheid* (19<sup>e</sup> H.).

---

Fides autem ponitur fructus, secundum quod habet aliquam delectationem in suo actu, ratione certitudinis. Unde ad Gal. 5. ubi enumerantur fructus, exponitur fides, de invisibilibus certitudo.

## ARTICULUS VI.

*Utrum fides sit una virtus.*

[3. Dist. 22. q. 2. art. 6. et Veri. q. 14. 14. art. art. 12. et Rom. 5. lect. 5. 6. et 2. Cor. 4. lect. 1.].

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod non sit una fides. Sicut enim fides est donum Dei, ut dicitur ad Ephes. 2. [v. 8], ita etiam sapientia et scientia inter dona Dei computantur, ut patet Isa. 11. [v. 2]. Sed sapientia et scientia differunt per hoc quod sapientia est de aeternis, scientia vero de temporalibus, ut patet per Augustinum 13. de Trin. [cap. 19.]. Cum ergo

Daar nu het geloof betrekking heeft op het eeuwige, en ook op sommige tijdelijke dingen, is het niet één, maar onderscheiden in verschillende deelen.

2. De belijdenis is een daad van het geloof, zooals vroeger gezegd werd (3<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Welnu de geloofsbelijdenis is niet hetzelfde bij allen, want wat wij belijden als gebeurd zijnde, beleden de Oudvaders als iets toekomstigs, zooals blijkt uit Isaïas (7, 14) : « Een maagd zal baren ». Bijgevolg is het geloof niet één.

3. Het geloof is gemeen aan allen, die in Christus gelooven. Welnu een zelfde bijkomstigheid kan niet tegelijk in verschillende subjecten zijn. Bijgevolg kan het geloof van allen niet één zijn.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt in zijn *Brief aan de Ephesiërs* (4, 5) : « *Eén Heer, één geloof* ».

LEERSTELLING. — Wanneer men het geloof beschouwt als een hebbelijkheid, kan men het op twee wijzen beschouwen. Ten eerste van den kant van het voorwerp, en zoo beschouwd is er maar één geloof. Het formeel voorwerp van het geloof is immers

fides sit de aeternis, et de quibusdam temporalibus, videtur quod non sit una fides, sed distinguatur in partes.

2. PRÆTEREA, confessio est actus fidei, ut supra dictum est [q. 3. art. 1.]. Sed non est una et eadem confessio fidei apud omnes, nam quod nos confitemur factum, antiqui Patres confitebantur futurum, ut patet Isa. 7. [v. 14] : « Ecce Virg concipiet. » Ergo non est una fides.

3. PRÆTEREA, fides est communis omnibus fidelibus Christi. Sed unum accidens non potest esse in diversis subjectis. Ergo non potest esse una fides omnium.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Ephes. 4. [v. 5] : « Unus Dominus, una fides. »

RESPONDEO dicendum, quod fides, si sumatur pro habitu, dupliciter potest considerari. Uno modo ex parte objecti, et sic est una fides : objectum enim formale fidei est veritas prima, cui etiam inhaerendo credimus quae-

de Eerste Waarheid, op welke wij steunen, wanneer wij gelooven al wat onder het geloof vervat is. Ten tweede van den kant van het subject, en zoo beschouwd wordt het geloof onderscheiden naar gelang het bij verschillenden bestaat. Het is immers duidelijk, dat het geloof, zooals iedere hebbelijkheid, soortelijk bepaald wordt door het formeel opzicht van het voorwerp, doch vereenigd wordt door het subject. Wanneer men bijgevolg spreekt over de hebbelijkheid, waardoor we gelooven, is het geloof soortelijk één, maar onderscheiden naar de verschillende subjecten er van. Spreekt men over het voorwerp van het geloof, dan ook is er maar één geloof, want allen gelooven hetzelfde, en ofschoon er verschillende geloofswaarheden zijn, die allen aanvaarden, toch kunnen al die waarheden herleid worden tot één enkele.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De tijdelijke zaken, die door het geloof voorgehouden worden, behooren niet tot het voorwerp van het geloof, dan in zoover ze in betrekking staan tot iets eeuwigs, nl. tot de Eerste Waarheid, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Daarom is er maar één geloof voor het eeuwige en voor het tijdelijke, ofschoon de wijsheid en de wetenschap verschillen, omdat zij het tijdelijke en het eeuwige beschouwen volgens het eigen begrip er van.

---

*cumque sub fide continentur. Alio modo ex parte subjecti, et sic fides diversificatur secundum quod est diversorum. Manifestum est autem quod fides, sicut et quilibet alius habitus, ex formali ratione objecti habet speciem, sed ex subjecto individuatur. Et ideo, si fides sumatur pro habitu quo credimus, sic fides est una specie, et differens numero in diversis. Si vero sumatur pro eo, quod creditur, sic etiam est una fides, quia idem est quod ab omnibus creditur; et si sint diversa credibilia, quae communiter omnes credunt, tamen omnia reducuntur ad unum.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod temporalia, quae in fide proponuntur, non pertinent ad objectum fidei, nisi in ordine ad aliquod aeternum, quod est veritas prima, sicut supra dictum est [q. 1. art. 1.]. Et ideo fides una est de temporalibus et aeternis; secus autem est de sapientia et scientia, quae considerant temporalia et aeterna secundum proprias rationes utrumque.

2. Het verschil tusschen verleden en toekomstig ontstaat niet door een verschil in de dingen, die men gelooft, maar wel door een verschillende verhouding van den geloovige tot een zelfde voorwerp van het geloof, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 103, Art. 4).

3. Die bedenking steunt op het verschil van het geloof naar de verschillende subjecten er van.

## VII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het geloof de eerste onder de deugden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof niet de eerste is onder de deugden. — 1. We lezen immers in de Glossa (gewone Glossa van Ambrosius) op de woorden van Lucas (12-4) : « Ik zeg aan u, mijn vrienden » : « *De sterkte is de grondslag van het geloof* ». Welnu de grondslag komt vòòr datgene, waarvan hij de grondslag is. Dus is het geloof niet de eerste deugd.

AD SECUNDUM dicendum, quod illa differentia praeteriti et futuri non contingit ex aliqua diversitate rei creditae, sed ex diversa habitudine credentium ad unam rem creditam, ut etiam supra habitum est [1-2. q. 103. art. 4.].

AD TERTIUM dicendum, quod illa ratio procedit de diversitate fidei secundum numerum.

## ARTICULUS VII.

*Utrum fides sit prima inter virtutes.*

[1-2. q. 6. art. 6. et 3. Dist. 13. q. 2. art. 5. et Veri. q. 14. art. 2.],

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur quod fides non sit prima inter virtutes. Dicitur enim Luc. 12. [v. 4] in Glos. [ordin. Ambr.] super illud: Dico vobis amicis meis, quod « fortitudo est fidei fundamentum. » Sed fundamentum est prius eo cuius est fundamentum. Ergo fides non est prima virtus.

2. Een andere Glossa (nl. die van Cassiodorus) zegt op de woorden uit *Psalm* 36, 3: « *Wil niet afgunstig zijn* », dat de hoop inleidt tot het geloof. Welnu de hoop is een deugd, zooals later gezegd wordt (Kw. 17, Art. 1). Bijgevolg is het geloof niet de eerste deugd.

3. Hierboven (2<sup>e</sup> Art.) werd gezegd, dat het verstand van den geloovige geneigd is om de geloofswaarheden te aanvaarden, omdat het wil gehoorzamen aan God. Welnu ook de gehoorzaamheid is een deugd. Bijgevolg is het geloof niet de eerste deugd.

4. Niet het doode, maar het levende geloof is de grondslag, zooals de Glossa (van Augustinus) zegt op den I<sup>n</sup> Brief aan de Corinthiërs (3, 2). Welnu (in het 3<sup>e</sup> Art.) werd gezegd, dat het geloof levend is door de liefde. Bijgevolg is het door de liefde dat het geloof een grondslag is, en daarom is de liefde eerder de grondslag dan het geloof, want de grondslag is het eerste deel van het gebouw, en zoö blijkt het, dat de liefde vóór het geloof komt.

5. De orde der hebbelijkheden is dezelfde als de orde der daden. Welnu in de geloofsdaad komt de wilsdaad die vervolmaakt wordt door de liefde, vóór de verstandsdaad, die vervolmaakt wordt door het geloof, zooals de oorzaak het uitwerksel vooraf-

2. PRÆTEREA, quaedam Glos. [interl. Cassiod.] dicit super illum Psalmum 36. [v. 36.]. Noli aemulari, quod « spes introducit ad fidem. » Spes autem est virtus quaedam, ut infra dicetur [q. 17. art. 1.]. Ergo fides non est prima virtutum.

3. PRÆTEREA, supra dictum est [art. 2. huj. q.], quod intellectus credentis inclinatur ad assentiendum his, quae sunt fidei, ex obedientia ad Deum. Sed obedientia est etiam quaedam virtus. Non ergo fides est prima virtus.

4. PRÆTEREA, fides informis non est fundamentum, sed fides formata, sicut in Glos. dicitur 1. ad Cor. 3. [v. 2]. Formatur autem fides per charitatem, ut supra dictum est [art. 3. huj. q.]. Ergo fides a charitate habet, quod sit fundamentum. Charitas ergo est magis fundamentum quam fides, nam fundamentum est prima pars aedificiï. Et ita videtur quod sit prior fide.

5. PRÆTEREA, secundum ordinem actuum intelligitur ordo habituum. Sed in actu fidei actus voluntatis, quem perficit charitas, praecedat actum intel-

gaat. Dus komt de liefde vóór het geloof en is het geloof niet de eerste deugd.

Daartegenover echter staat wat de Apostel zegt in den *Brief aan de Hebreërs* (11, 1): « *Het geloof is de zelfstandigheid van de dingen, die we hopen* ». Welnu de zelfstandigheid is naar haar wezen dat, wat al het overige voorafgaat. Bijgevolg is het geloof de eerste onder de deugden.

**LEERSTELLING.** — Iets kan iets anders voorafgaan op twee manieren. Ten eerste, op zichzelf; ten tweede op bijkomstige wijze. Op zichzelf is het geloof de eerste onder al de deugden. Daar immers het doel het beginsel is van alle handelingen, zooals boven gezegd is (1a 2ae, Kw. 13, Art. 3, en Kw. 34, Art. 4), daarom moeten de goddelijke deugden, die het laatste doel tot voorwerp hebben, vóór de overige deugden komen. Welnu het laatste doel zelf moet eerder in het verstand zijn dan in den wil, want de wil streeft niets na, dan in zoover het verstand het kent. Daaruit volgt dat, aangezien het laatste doel in den wil is door de hoop en de liefde, en in het verstand door het geloof, het geloof de eerste

lectus, quem perficit fides, sicut causa, quae praecedat effectum. Ergo charitas praecedat fidem. Non ergo fides est prima virtutum.

**SED CONTRA** est, quod Apostolus dicit ad Hebr. 11. [v. 1.] quod « fides est substantia sperandarum rerum. » Sed substantia habet rationem primi. Ergo fides est prima inter virtutes.

**RESPONDEO** dicendum, quod aliquid potest esse prius altero dupliciter; uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem inter omnes virtutes prima est fides. Cum enim in agibilibus finis sit principium, ut supra dictum est [1-2, q. 13. art. 3. et q. 34. art. 4.], necesse est virtutes theologicas, quarum objectum est ultimus finis, esse priores caeteris virtutibus. Ipse autem ultimus finis oportet quod prius sit in intellectu quam in voluntate, quia voluntas non fertur in aliquid, nisi prout est in intellectu apprehensum. Unde cum ultimus finis sit quidem in voluntate per spem et charitatem, in intellectu autem per fidem, necesse est quod fides sit prima inter omnes

onder de deugden moet zijn. De natuurlijke kennis immers kan God niet bereiken, in zoover Hij het voorwerp is der gelukzaligheid, en in zoover de hoop en de liefde naar Hem streven

Op bijkomstige wijze echter kan een of andere deugd vóór het geloof komen. Wat immers op bijkomstige wijze oorzaak is, kan op bijkomstige wijze voorafgaan. Welnu het wegnemen van een beletsel is een bijkomstige oorzaak, zooals blijkt uit de leer van den Wijsgeer in het 8<sup>e</sup> Boek der *Physica* (4<sup>e</sup> H.). Zoo kunnen sommige deugden op bijkomstige wijze het geloof voorafgaan, in zoover ze de beletselen wegnemen om te gelooven: de sterkte b. v. neemt een ongeregelde vrees weg, die ons aftrekt van het geloof, de nederigheid neemt den hoogmoed weg, waardoor het verstand zich aan de geloofswaarheid niet wil onderwerpen, en hetzelfde kan gezegd worden van sommige andere deugden, hoewel ze zonder het geloof geen echte deugden zijn, zooals blijkt uit Augustinus, in het 4<sup>e</sup> Boek *Tegen Julianus* (3<sup>e</sup> H.).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Daaruit blijkt het antwoord op de eerste Bedenking.

2. De hoop kan niet algemeen inleiden tot het geloof. Men kan

virtutes, quia naturalis cognitio non potest attingere ad Deum secundum quod est objectum beatitudinis, prout tendit in ipsum spes et charitas.

Sed per accidens potest aliqua virtus esse prior fide; causa enim per accidens est per accidens prior. Removeere autem prohibens pertinet ad causam per accidens, ut patet per Philosophum in 8. Phys. [c. 4, n. 6]. Et secundum hoc aliquae virtutes possunt dici per accidens priores fide, inquantum remonent impedimenta credendi, sicut fortitudo removet inordinatum timorem impediens fidem, humilitas autem superbiam, per quam intellectus recusat se submittere veritati fidei; et idem potest dici de aliquibus aliis virtutibus, quamvis non sint verae virtutes, nisi praesupposita fide, ut patet per Augustinum in lib. 4. contra Jul. [cap. 3].

Unde patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum, quod spes non potest universaliter introducere ad fidem. Non enim potest spes haberi de aeterna beatitudine, nisi credatur possibile, quia impossibile non cadit sub spe, ut ex supra dictis patet [1-2.

immers de eeuwige zaligheid niet hopen, dan wanneer men gelooft, dat ze mogelijk is; het onmogelijke toch valt niet onder de hoop, zooals blijkt uit wat vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 40, Art. 1). Doch de hoop kan iemand er toe brengen te volharden in het geloof, of het geloof krachtadiger aan te hangen, en in dien zin zegt men, dat de hoop inleidt tot het geloof.

3. Er is een dubbele gehoorzaamheid. De eerste is een neiging van den wil, om Gods geboden te onderhouden, en dan is de gehoorzaamheid geen afzonderlijke deugd, maar is ze in alle deugden ingesloten, want al de deugddaden vallen onder de geboden van Gods wet, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, 100<sup>e</sup> Kw., Art. 2). Zòò wordt tot het geloof gehoorzaamheid vereischt. Ten tweede kan de gehoorzaamheid een neiging zijn om de geboden te onderhouden, in zoover ze iets zijn, wat men verschuldigd is, en zòò is de gehoorzaamheid een afzonderlijke deugd en een onderdeel van de rechtvaardigheid. Door te gehoorzamen immers geven we aan den overste wat men hem verschuldigd is. Zòò beschouwd, volgt de gehoorzaamheid op het geloof, waardoor het den mensch duidelijk wordt, dat God zijn overste is, aan wien hij gehoorzaamheid verschuldigd is.

4. Om een grondslag te zijn is het niet alleen noodig, dat iets

q. 40. art. 1.]. Sed ex spe aliquis introduci potest ad hoc, quod perseveret in fide, vel quod fidei firmiter adhaereat. Et secundum hoc dicitur spes introducere ad fidem.

AD TERTIUM dicendum, quod obedientia dupliciter dicitur. Quandoque enim importat inclinationem voluntatis ad implendum divina mandata. Et sic non est specialis virtus, sed generaliter includitur in omni virtute, quia omnes actus virtutum cadunt sub praeceptis legis divinae, ut supra dictum est [1-2. q. 100. art. 2.]; et hoc modo ad fidem requiritur obedientia. Alio modo potest accipi obedientia, secundum quod importat inclinationem, quantum ad implendum mandata, secundum quod habent rationem debiti. Et sic obedientia est specialis virtus, et pars iustitiae; reddit enim superiori debitum, obediendo sibi. Et hoc modo obedientia sequitur fidem, per quam manifestatur homini, quod Deus sit superior, cui debeat obedire.

AD QUARTUM dicendum, quod ad rationem fundamenti non solum re-



het eerste is, maar ook dat het verbonden is met de andere deelen van het gebouw. Het zou immers geen grondslag zijn, indien de andere deelen van het gebouw er niet mee in verband stonden. Welnu de liefde is het, die het geestelijk gebouw samenbindt, naar de woorden uit den *Brief aan de Colossensers* (3, 14) : « *Doet boven alles de liefde aan, die de band is der volmaakt-heid* ». Het geloof kan dus geen grondslag zijn zonder de liefde, echter moet daarom de liefde het geloof niet voorafgaan.

5. Er is wel een wilsdaad, die het geloof moet voorafgaan, maar niet de wilsdaad, die bezield is door de liefde. Die daad veronderstelt het geloof, omdat de wil door de volmaakte liefde naar God niet streven kan, dan wanneer het verstand Hem door het geloof naar waarheid kent.

## VIII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Heeft men grooter zekerheid door het geloof dan door de wetenschap en de andere verstandelijke deugden?*

---

quiritur, quod sit primum, sed etiam quod sit aliis partibus aedificii connexum; non enim esset fundamentum, nisi ei aliae partes aedificii cohaerent. Connexio autem spiritualis aedificii est per charitatem, secundum illud Colos. 3. [v. 14] : « Super omnia charitatem habete, quae est vinculum perfectionis. » Et ideo fides sine charitate fundamentum esse non potest; nec tamen oportet, quod charitas sit prior fide.

AD QUINTUM dicendum, quod actus voluntatis praexigitur ad fidem, non tamen actus voluntatis charitate informatus. Sed talis actus praesupponit fidem, quia non potest voluntas perfecto amore in Deum tendere, nisi intellectus rectam fidem habeat circa ipsum.

## ARTICULUS VIII.

*Utrum fides sit certior scientia et aliis virtutibus intellectualibus.*

[3. Dist. 23. q. 2. art. 2. et lib. 3. Contr. g. cap. 154. et Veri q. 10. art. 12. ad 15. et Joan. 4. lect. 5. fin.].

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men door het geloof geen grooter zekerheid heeft dan door de wetenschap en de andere verstandelijke deugden. — 1. De twijfel immers is het tegenovergestelde van de zekerheid. Bijgevolg is datgene zekerder, waar er minder twijfel aan kan verbonden zijn, zooals iets witter is, naar gelang het minder vermengd is met iets zwart. Welnu in het verstandelijk inzicht en de wetenschap, en zelfs in de wijsheid is er geen twijfel aangaande hun voorwerp, terwijl integendeel hij, die iets gelooft, soms twijfel kan ondergaan en niet zeker zijn van de geloofswaarheden. Bijgevolg is het geloof niet zekerder dan de wetenschappelijke deugden.

2. Het gezicht is zekerder dan het gehoor. Welnu *het geloof komt tot ons door het gehoor*, zooals gezegd wordt in den *Brief aan de Romeinen* (10, 17), terwijl het dadelijk inzicht, de wetenschap en de wijsheid een zeker verstandelijk gezicht insluiten. Bijgevolg zijn de wetenschap en het dadelijk inzicht zekerder dan het geloof.

3. In de dingen, die betrekking hebben op het verstand, is iets des te zekerder, naarmate het volmaakter is. Welnu het verstandelijk inzicht is volmaakter dan het geloof, want men komt tot het verstandelijk inzicht door het geloof, volgens het woord van

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur quod fides non sit certior scientia et aliis virtutibus intellectualibus. Dubitatio enim opponitur certitudini, unde videtur illud esse certius, quod minus potest habere de dubitatione, sicut est albus, quod est nigro permixtius. Sed intellectus et scientia et etiam sapientia non habent dubitationem circa ea quorum sunt, credens autem interdum potest pati motum dubitationis, et dubitare de his quae sunt fidei. Ergo fides non est certior virtutibus intellectualibus.

2. PRÆTEREA, visio est certior auditu, Sed fides est ex auditu, ut dicitur ad Rom. 10. [v. 17]. In intellectu autem et scientia et sapientia includitur quaedam intellectualis visio. Ergo certior est scientia vel intellectus quam fides.

3. PRÆTEREA, quanto aliquid est perfectius in his, quae ad intellectum pertinent, tanto est certius. Sed intellectus est perfectior fide, quia per fidem ad intellectum pervenitur, secundum illud Isa. 7. [v. 9] : « Nisi credide-

*Isaias* (7, 9) : « *Indien gij niet gelooft, zult ge niet verstaan* ». zooals de tekst luidt in de vertaling der Zeventig. Augustinus zegt ook in het 14<sup>e</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (1<sup>e</sup> H.), dat het geloof versterkt wordt door de wetenschap. Bijgevolg is de wetenschap of het verstandelijk inzicht zekerder dan het geloof.

Daartegenover echter staat wat de Apostel zegt in zijn 1<sup>e</sup> *Brief aan de Thessalonicensen* (2, 13) : « *Wanneer gij het woord ontvangen hebt, dat gij gehoord hebt* (nl. door het geloof), *hebt gij dit opgenomen, niet als het woord van mensen, maar gelijk het waarlijk is, als het woord van God* ». Welnu niets is meer zeker dan Gods woord. Bijgevolg is noch de wetenschap, noch iets anders, zekerder dan het geloof.

LEERSTELLING. — Vroeger werd gezegd (1a 2ae, Kw. 57, Art. 4, Antw. op de 2<sup>e</sup> Bed.), dat twee verstandelijke deugden betrekking hebben op de wisselvallige dingen, nl. de verstandigheid en de kunstvaardigheid. Het geloof overtreft die deugden in zekerheid om zijn voorwerp, dat het eeuwige is, wat onmogelijk anders kan zijn. De drie overige verstandelijke deugden, nl. de wijsheid, de wetenschap en het verstandelijk inzicht, hebben echter

---

ritis, non intelligetis », secundum aliam litteram [LXX Interp.]. Et Augustinus dicit etiam de scientia 14. de Trin. [cap. 1.], quod per scientiam roboratur fides. Ergo videtur quod certior sit scientia vel intellectus quam fides.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit. 1. ad Thes. 2. [v. 13] : « Cum accepissetis a nobis verbum auditus (scilicet per fidem), accepistis id, non ut verbum hominum, sed sicut vere est, verbum Dei. » Sed nihil certius verbo Dei. Ergo scientia non est certior fide, nec aliquid aliud.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 57. art. 4. ad 2.], virtutum intellectualium duae sunt circa contingentia, scilicet prudentia et ars; quibus praefertur fides in certitudine, ratione suae materiae, quia est de aeternis, quae non contingit aliter se habere. Tres autem reliquae

betrekking op het noodzakelijke, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 57, Art. 2, Antw. op de 3<sup>e</sup> Bed.).

Men moet echter dit in aanmerking nemen, dat de wijsheid en de wetenschap en het verstandelijk inzicht tweevoudig zijn. Ten eerste zijn ze verstandelijke deugden, en zoo worden ze beschouwd door den Wijsgeer in het 6<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (2<sup>e</sup> H.). Ten tweede zijn ze gaven van den H. Geest. Spreekt men over verstandelijke deugden, dan kan men de zekerheid op twee wijzen beschouwen: ten eerste van den kant van de oorzaak der zekerheid, een dan is datgene zekerder, wat een zekerder oorzaak heeft, en zoo beschouwd is het geloof zekerder dan die drie deugden, omdat het steunt op de goddelijke waarheid, de drie voormelde deugden echter op de menschelijke rede. Ten tweede kan men de zekerheid beschouwen van den kant van het subject, en zoo beschouwd is datgene zekerder, wat het menschelijk verstand op volmaakter wijze bereikt. En daar de geloofswaarheden het verstand te boven gaan, niet echter die dingen, welke onder de drie voormelde deugden vallen, daarom is in dit laatste opzicht het geloof minder zeker. Daar echter het oordeel over een ding, op zich zelf beschouwd, steunt op zijn oorzaak, en een oordeel dat op de geschiktheid van het subject steunt, de dingen maar op bijkom-

intellectuales virtutes, scilicet sapientia, scientia, et intellectus, sunt de necessariis, ut supra dictum est [1-2. q. 57. art. 2. ad. 3.].

Sed sciendum est quod sapientia et scientia et intellectus dupliciter dicuntur: uno modo secundum quod ponuntur virtutes intellectuales a Philosopho in 6. Ethic. [cap. 2. n. 6]; alio modo, secundum quod ponuntur dona Spiritus Sancti. Primo modo dicendum est quod certitudo potest considerari dupliciter: uno modo ex causa certitudinis, et sic dicitur esse certius illud, quod habet certiolem causam. Et hoc modo fides est certior tribus praedictis, quia fides innititur veritati divinae, tria autem praedicta innituntur rationi humanae. Alio modo potest considerari certitudo ex parte subjecti; et sic dicitur esse certius, quod plenius consequitur intellectus hominis. Et per hunc modum, quia ea quae sunt fidei, sunt supra intellectum hominis, non autem ea, quae subsunt tribus praedictis, ideo ex hac parte fides est minus certa. Sed quia unumquodque judicatur simpliciter quidem secundum causam suam, secundum autem dispositionem, quae ex parte subjecti est, judicatur secun-

stige wijze beschouwt, daarom is het geloof op zichzelf zekerder, maar zijn de andere deugden zekerder op bijkomstige wijze, nl. met betrekking tot ons.

Eveneens wanneer men de voormelde dingen beschouwt als gaven van het tegenwoordig leven, dan is het geloof een beginsel, dat ze veronderstellen, zoodat ook in dit opzicht het geloof grooter zekerheid heeft.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die twijfel komt niet van de oorzaak van het geloof, maar wel van ons, in zoover wij nl. de geloofswaarheden niet volkomen bereiken door het verstand.

2. Onder gelijke omstandigheden is het gezicht zekerder dan het gehoor. Maar wanneer hij, van wien men iets hoort, een veel volmaakter gezicht heeft dan hij, die iets ziet, dan is het gehoor zekerder dan het gezicht. Zoo ook zal iemand, die maar een geringe kennis heeft, zekerder zijn van wat hij door een zeer geleerd man hoort zeggen dan van wat hij inzielt door eigen verstand. Daarom is de mensch veel zekerder van wat hij hoort van God,

*dum quid, inde est, quod fides est simpliciter certior, sed alia sunt certiora secundum quid, scilicet quoad nos.*

*Similiter autem si accipiantur tria praedicta, secundum quod sunt dona praesentis vitae, cooperantur (1) ad fidem, sicut ad principium, quod praesupponunt. Unde etiam secundum hoc fides est eis certior.*

*AD PRIMUM ergo dicendum, quod illa dubitatio non est ex parte causae fidei, sed quoad nos, inquantum non plene assequimur per intellectum ea quae sunt fidei.*

*AD SECUNDUM dicendum, quod, caeteris paribus, visio est certior auditu; sed si ille, a quo auditur, multum excedit visum videntis, sic certior est auditus quam visus, sicut aliquis parvae scientiae magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur. Et multo magis homo certior est de eo quod audit a Deo,*

(1) comparantur.

die niet kan dwalen, dan van wat hij ziet door zijn eigen verstand, dat feilbaar is.

3. De volmaaktheid van het verstandelijk inzicht en van de wetenschap overtreft de kennis van het geloof, met betrekking tot de duidelijkheid van het inzicht, maar niet met betrekking tot de zekerheid van de aanvaarding. Geheel de zekerheid immers van het verstandelijk inzicht en van de wetenschap, beschouwd als gaven, hangt af van de zekerheid van het geloof, zooals de zekerheid der gevolgtrekkingen afhangt van de zekerheid van de beginselen. Beschouwd als verstandelijke deugden echter steunen de wetenschap en de wijsheid op het natuurlijk licht van het verstand, dat de zekerheid niet bereikt van het woord Gods, waarop het geloof steunt.

---

qui falli non potest, quam de eo, quod videt propria ratione, quae falli potest.

AD TERTIUM dicendum, quod perfectio intellectus et scientiae excedit cognitionem fidei, quantum ad maiorem manifestationem, non tamen quantum ad certiore inhaesionem, quia tota certitudo intellectus vel scientiae, secundum quod sunt dona, procedit a certitudine fidei, sicut certitudo cognitionis conclusionum procedit ex certitudine principiorum. Secundum autem quod scientia et sapientia et intellectus sunt virtutes intellectuales, innituntur naturali lumini rationis, quod deficit a certitudine, et a verbo (1) Dei, cui innititur fides.

---

(1) certitudine verbi Dei.

## VIJFDE KWESTIE

## OVER DEGENEN, DIE HET GELOOF BEZITTEN.

*(Vier Artikelen.)*

Daarna beschouwen we degenen, die het geloof bezitten. En daarover stellen we vier vragen :

1. Hadden de engelen of de menschen in hun eersten staat het geloof?
2. Hebben de duivelen het geloof?
3. Hebben de ketters, die omtrent één artikel des geloofs dwalen, het geloof omtrent de andere artikelen?
4. Heeft de eene geloovige een grooter geloof dan een andere?

I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Hadden de engelen of de menschen in hun eersten staat  
het geloof?*

---

## QUAESTIO V

## DE HABENTIBUS FIDEM.

Deinde considerandum est de habentibus fidem.

Et circa hoc quaeruntur quatuor : 1. Utrum angelus, aut homo in prima sui conditione, habuerit fidem. — 2. Utrum daemones habeant fidem. — 3. Utrum haeretici, errantes in uno articulo fidei, habeant fidem de aliis articulis. — 4. Utrum fidem habentium unus alio habeat maiorem fidem.

## ARTICULUS I.

*Utrum angelus, aut homo in prima sua conditione habuerit fidem.*

[Supr. q. 2. art. 7. corp. et part. 3. q. 1. art. 3. ad 5.],

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de engelen of de menschen in hun eersten staat het geloof niet hadden. — 1. Hugo van S. Victor immers zegt in zijn Boek *Over de Sacramenten* (1<sup>e</sup> B., 10<sup>e</sup> D., 2<sup>e</sup> H.) : « *Omdat de mensch het oog van de beschouwing niet heeft, daarom is hij niet bij machte God te zien noch het goddelijke* ». Welnu de engelen in hun eersten staat, vóór de bevestiging of den val, hadden dit oog der beschouwing, want zij zagen de dingen in het Woord, zooals Augustinus zegt in zijn *Letterlijke Verklaring van het Boek der Schepping*. (2<sup>e</sup> B., 8<sup>e</sup> H.) Ook de eerste menschen schijnen in den staat der onschuld het oog der beschouwing te hebben gehad. Hugo van S. Victor zegt immers. (t. a. p., 6<sup>e</sup> D., 14<sup>e</sup> H.), dat *de mensch in den eersten staat den Schepper kende, niet met die kennis, waarmee men alleen door het uitwendig gehoor waarneemt, maar met die kennis welke inwendig door ingeving geschonken wordt; niet met de kennis, waardoor de geloovigen God als afwezig door het geloof zoeken, maar met die, waarmee God door de aanwezigheid der beschouwing op meer klaarblijkelijke wijze gezien wordt.* Dus hadden noch de menschen noch de engelen in den eersten staat het geloof.

2. De kennis van het geloof is vaag en duister, zooals gezegd

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod angelus aut homo in sua prima conditione, fidem non habuerit. Dicit enim Hugo de S. Victore in suis Sent. [lib. 1. de Sacram. part. 10. cap. 2.], « quia homo oculum contemplationis non habet apertum, Deum et quae in Deo sunt, videre non valet. » Sed angelus in statu suae primae conditionis ante confirmationem vel lapsum, habuit oculum contemplationis apertum : « Videbat enim res in Verbo », ut Augustinus dicit in 2. super Gen. ad lit. [cap. 8.]. Et similiter primus homo in statu innocentiae videtur habuisse oculum contemplationis apertum. Dicit enim Hugo de S. Victore in suis Sent. [loc. cit. part. 6. cap. 14.], quod « novit homo, in primo statu, Creatorem suum, non ea cognitione, qua foris auditu solo percipitur, sed ea, quae intus per inspirationem ministratur; non ea, qua Deus modo a credentibus absens fide quaeritur, sed ea, qua per praesentiam contemplationis manifestius cernebatur. » Ergo homo vel angelus in statu primae conditionis fidem non habuit.

2. PRÆTEREA, cognitio fidei est aenigmatica et obscura, secundum illud



wordt in den *I<sup>o</sup> Brief aan de Corienthiërs* (13, 12) : « *Thans zien we vage beelden in een spiegel* ». Welnu in den eersten staat was er niets duister, noch in den mensch, noch in de engelen, want de duisternis is een straf van de zonde. Bijgevolg was het geloof in den eersten staat noch bij de menschen noch bij de engelen mogelijk.

3. In den *Brief aan de Romeinen* (10, 17) zegt de Apostel : « *Het geloof komt door het gehoor, het gehoor echter door het woord van God* ». Welnu dat geschiedde niet in den eersten staat van engelen of menschen, want daar hoorde men niemand anders spreken. Bijgevolg was er in dien staat geen geloof, noch bij de menschen, noch bij de engelen.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt in den *Brief aan de Hebreëen* (11, 6) : « *Hij die tot God komt moet gelooven* ». Welnu in hun eersten staat waren de engelen en de menschen in een staat, waarin men tot God komt. Bijgevolg moesten ze het geloof hebben.

LEERSTELLING. — Sommigen meenen, dat de engelen vóór hun bevestiging en hun val, en de menschen vóór de zonde het

1. ad Cor. 13 [v. 12] : « *Nunc videmus per speculum in aenigmate.* » Sed in statu primae conditionis non fuit aliqua obscuritas, neque in homine, neque in angelo, quia tenebrositas est poena peccati. Ergo fides in statu primae conditionis esse non potuit neque in homine, neque in angelo.

3. PRÆTEREA, Apostolus dicit ad Rom. 10. [v. 17] quod « *fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* » Sed hoc locum non habuit in primo statu angelicae conditionis, aut humanae : non enim erat ibi auditus ab alio. Ergo fides in statu illo non erat neque in homine, neque in angelo.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Hebr. 11. [v. 6] : « *Accedentem ad Deum oportet credere.* » Sed angelus, et homo in sui prima conditione erant in statu accedendi ad Deum. Ergo fide indigebant.

RESPONDEO dicendum, quod quidam dicunt, quod in angelis ante confirmationem et lapsum, et in homine ante peccatum, non fuit fides, propter

geloof niet hadden, om hun heldere beschouwing van de goddelijke dingen. Daar echter volgens den Apostel in zijn *Brief aan de Hebreërs* (11, 6) het geloof *het bewijs is van de dingen, die we niet zien*, en we, zooals Augustinus zegt in zijn 40<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes*, en in het 2<sup>e</sup> Boek *Over de Evangelische Vraagstukken* (Kw. 39) *door het geloof gelooven wat we niet zien*, daarom sluit alleen die verheldering het geloof uit, die iets klaarblijkelijk maakt en het voornaamste voorwerp van het geloof doet zien. Welnu het voornaamste voorwerp van het geloof is de Eerste Waarheid, waarvan de op het geloof volgende aanschouwing onze gelukzaligheid uitmaakt. Daar nu de engelen vóór hun bevestiging en de menschen vóór de zonde die gelukzaligheid niet genoten, waardoor men Gods wezen aanschouwt, is het duidelijk, dat ze die klaarblijkelijke kennis niet hadden, die het geloof uitsluit. Indien ze dus het geloof niet hadden, dan zou de eenige reden daarvan kunnen zijn, dat de geloofswaarheden hun volkomen onbekend waren. Wanneer nu, naar de meening van sommigen, de menschen en de engelen in een louter natuurlijken staat geschapen zijn, zou men ook kunnen houden, dat de engelen

---

manifestam contemplationem, quae tunc erat de rebus divinis. Sed cum fides sit « argumentum non apparentium », secundum Apostolum [Heb. 11, v. 6], et « per fidem credantur ea, quae non videntur », ut Augustinus dicit [tract. 40. in Joan. et lib. 2. QQ. Evang. q. 39.], illa sola manifestatio excludit fidei rationem, per quam creditur (1) apparens vel visum id, de quo principaliter est fides. Principale autem objectum fidei est veritas prima, cujus visio beatos facit, et fidei succedit. Cum ergo angelus ante confirmationem, et homo ante peccatum, non habuerit illam beatitudinem, qua Deus per essentiam videtur, manifestum est, quod non habuit sic manifestam cognitionem, quod excluderetur ratio fidei. Unde quod non habuerit fidem, hoc esse non potuit, nisi quod penitus ei erat ignotum id, de quo est fides. Et si homo et angelus fuerunt creati in puris naturalibus, ut quidam dicunt, forte posset teneri, quod fides non fuerit in

---

(1) redditur.

vóór hun bevestiging en de menschen vóór de zonde het geloof niet hadden. De geloofskennis immers overtreft de natuurlijke Godskennis, niet alleen bij den mensch, maar ook bij de engelen. Aangezien we echter in het I<sup>e</sup> Deel (Kw. 62, Art. 3)<sub>1</sub> gezegd hebben, dat de mensch en de engelen geschapen zijn met de gave der genade, moet men houden, dat er door de genade, die ze wel ontvangen hadden, maar die nog niet voltooid was, in hen als een begin was van de gelukzaligheid, die ze hoopten te genieten. Welnu het begin van die gelukzaligheid is in den wil door de hoop en de liefde, en in het verstand door het geloof, zooals hierboven gezegd werd, (4<sup>e</sup> Kw., 7<sup>e</sup> Art.), en daarom moet men besluiten, dat de engelen vóór hun bevestiging het geloof hadden, en eveneens de menschen vóór de zonde.

Men moet echter ook in aanmerking nemen, dat we in het voorwerp van het geloof zoowel iets formeels kunnen beschouwen, nl. de Eerste Waarheid, die elke natuurlijke kennis van het schepsel overtreft, als iets materieels, nl. datgene, wat we aannemen wanneer we de Eerste Waarheid aanhangen. Met betrekking tot het eerste hebben al diegenen het geloof, die God kennen en de Eerste Waarheid aanhangen, ook vóór ze de toekomstige zaligheid genieten. Maar met betrekking tot het materieel voorwerp

angelo ante confirmationem, nec in homine ante peccatum : cognitio enim fidei est supra naturalem cognitionem de Deo non solum hominis, sed etiam angeli. Sed quia in primo jam diximus [q. 62. art. 3.], quod homo et angelus creati sunt cum dono gratiae, ideo necesse est dicere, quod per gratiam acceptam et nondum consummatam fuerit in eis inchoatio quaedam speratae beatitudinis; quae quidem inchoatur in voluntate per spem et charitatem, sed in intellectu per fidem, ut supra dictum est [q. 4. art. 7.]. Et ideo necesse est dicere quod angelus ante confirmationem habuit fidem, et similiter homo ante peccatum.

Sed tamen considerandum est, quod in objecto fidei est aliquid quasi formale, scilicet veritas prima, super omnem naturalem cognitionem creaturae existens, et aliquid materiale, sicut id cui assentimus inhaerendo primae veritati. Quantum ergo ad primum horum, communiter fides est in omnibus habentibus cognitionem de Deo, futura beatitudine nondum adepti, inhae-

van het geloof gelooven sommigen iets wat anderen met klaarblijkelijkheid kennen, zelfs in den tegenwoordigen toestand, zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Kw., 5<sup>e</sup> Art), en daarom mag men ook zeggen, dat de engelen vóór hun bevestiging en de mensch vóór de zonde sommige goddelijke geheimen op klaarblijkelijke wijze kenden, die wij alleen door het geloof kunnen kennen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. Hoewel de woorden van Hugo van S. Victor de woorden zijn van een Meester, die een groot gezag heeft, toch mag men zeggen, dat de beschouwing, die de noodzakelijkheid van het geloof opheft, de beschouwing van den hemel is, waardoor de bovennatuurlijke waarheid in haar wezen gezien wordt. Welnu, noch de engelen vóór hun bevestiging; noch de mensch vóór de zonde kenden die beschouwing. Toch was hun beschouwing verhevener dan de onze, want omdat ze God naderbij kwamen, konden ze van de goddelijke uitwerkselen en geheimen meer met helderheid kennen dan wij. Ze hadden bijgevolg niet dat geloof, waardoor ze een afwezigen God zouden hebben gezocht, op de wijze waarop wij Hem zoeken, want Hij was hun naderbij door het licht der wijsheid dan

---

rendo primae veritati. Sed quantum ad ea, quae materialiter credenda proponuntur, quaedam sunt credita ab uno, quae sunt manifeste scita ab alio, etiam in statu praesenti, ut supra dictum est [q. 1. art. 5.]; et secundum hoc etiam potest dici, quod angelus ante confirmationem et homo ante peccatum quaedam de divinis mysteriis manifesta cognitione cognoverunt, quae nunc non possumus cognoscere nisi credendo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quamvis dicta Hugonis de S. Victore magistralia sint et robur auctoritatis habeant, tamen potest dici, quod contemplatio, quae tollit necessitatem fidei, est contemplatio patriae, quae supernaturalis veritas per essentiam videtur. Hanc autem contemplationem non habuit angelus ante confirmationem, nec homo ante peccatum. Sed eorum contemplatio erat altior quam nostra, per quam magis de propinquo accedentes ad Deum, plura manifeste cognoscere poterant de divinis effectibus et mysteriis, quam nos possumus. Unde non inerat eis fides, qua ita quaereretur Deus absens, sicut a nobis quaeritur; erat enim eis magis praesens.

ons, hoewel Hij niet op die wijze bij hen aanwezig was, waarop Hij door het licht der glorie aanwezig is bij de gelukzaligen.

2. In den eersten staat van den mensch of van de engelen was er niet die duisternis, die het gevolg is van schuld of straf. Er was echter in het verstand van den mensch en van de engelen een natuurlijke duisternis, in zoover elk schepsel duisternis is, vergeleken bij de onmetelijkheid van het goddelijk licht, en die duisternis volstaat om het geloof mogelijk te maken.

3. In den eersten staat hoorde men niets van een mensch, die sprak van buiten uit, maar van God, die sprak door inwendige ingeving. Zoo ook hoorden de Profeten volgens dit psalmvers (Ps. 84, 9) : « *Ik zal luisteren naar wat de Heer in mij spreken zal* ».

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

### *Hebben de duivelen het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de duivelen het geloof

per lumen sapientiae, quam sit nobis, licet nec eis esset ita praesens, sicut est beatis per lumen gloriae.

AD SECUNDUM dicendum, quod in statu primae conditionis hominis vel angeli, non erat obscuritas culpae vel poenae. Inerat tamen intellectui hominis et angeli quaedam obscuritas naturalis, secundum quod omnis creatura tenebra est, comparata immensitati divini luminis. Et talis obscuritas sufficit ad fidei rationem.

AD TERTIUM dicendum, quod in statu primae conditionis non erat auditus ab homine exterius loquente, sed a Deo interius inspirante, sicut et Prophetae audiebant, secundum illud Psal. 84 [v. 9] : « *Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus.* »

## ARTICULUS II.

### *Utrum in daemonibus sit fides.*

[3. Dist. 76. art. 7. corp. et Veri. q. 14. art. 9. ad 4.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod in daemonibus non sit

niet hebben. — 1. Augustinus immers zegt in zijn Boek *Over de Voorbestemming der Heiligen* (5<sup>e</sup> H.), dat *het geloof in den wil is van hen, die gelooven*. Welnu de wil, waardoor iemand aan God wil gelooven, is goed. Daar er nu in de duivelen geen goede beraden wil is, zooals in het I<sup>e</sup> Deel gezegd werd (Kw. 64, Art. 2, Antw. op de 5<sup>e</sup> Bed.), is er geen geloof in de duivelen.

2. Het geloof is een gave van Gods genade, naar het woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (2, 8) : « *Genade heeft u gered door het geloof, want het is een gave Gods* ». Welnu de duivelen hebben de gaven der genade door de zonde verloren, zooals de Glossa zegt op het woord van Osee (3, 1) : « *Ze keerden zich naar vreemde goden, ze beminnen druivengebak* ». Dus bleef het geloof niet in de duivelen na hun val.

3. Ongeloof schijnt de zwaarste zonde te zijn, zooals blijkt uit de woorden van Augustinus (89<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes*), bij de woorden van Joannes (15, 22) : « *Was ik niet gekomen en had ik niet tot hen gesproken, dan hadden ze geen zonde; nu echter hebben ze geen verontschuldiging voor hun zonde.* » Welnu sommige menschen zondigen door ongeloof. Indien dus de dui-

fides. Dicit enim Augustinus in lib. de Praedest. Sanct. [cap. 5.], quod « fides consistit in credentium voluntate. » Haec autem voluntas bona est, qua quis vult credere Deo. Cum ergo in daemonibus non sit aliqua voluntas deliberata bona, ut in 1. dictum est [q. 64. art. 2. ad 5.], videtur, quod in daemonibus non sit fides.

2. PRÆTEREA, fides est quoddam donum divinae gratiae, secundum illud Ephes. 2. [v. 8] : « *Gratia estis salvati per fidem : donum enim Dei est.* » Sed daemones dona gratuita amiserunt per peccatum, ut dicitur in Glos. super illud Osee 3. [v. 1] : *Ipsi respiciunt ad deos alienos, et diligunt vinacia uvarum.* Ergo fides in daemonibus post peccatum non remansit.

3. PRÆTEREA, infidelitas videtur esse gravius peccatum inter peccata, ut patet per Augustinum [tract. 89. in Joan.], super illud Joan. 15. [v. 22] : *Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Sed in quibusdam

velen het geloof hadden, dan was de zonde van sommige menschen zwaarder dan de zonde der duivelen, wat bezwaarlijk kan aangenomen worden. Bijgevolg is er geen geloof in de duivelen.

Daartegenover staat echter wat *Jacobus* zegt (2, 19) : « *De duivelen gelooven en sidderen* ».

LEERSTELLING. — Boven werd gezegd (1<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> Art., 2<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.), dat het verstand van den geloovige het geloofde ding aanvaardt, niet omdat hij het ziet, noch op zich zelf, noch door het te herleiden tot de eerste beginselen, die op zichzelf klaarblijkelijk zijn, maar om het bevel van den wil. Welnu de wil kan het verstand tot aanvaarding bewegen om een dubbele reden. Ten eerste, omdat de wil streeft naar het goede, en dan is gelooven een lofwaardige daad. Ten tweede, omdat het verstand uit overtuiging oordeelt, dat men moet gelooven aan wat voorgehouden wordt, hoewel het niet overtuigd is door de klaarblijkelijkheid van het ding. Wanneer bv. een profeet in Gods naam iets zou voorspellen en dit door een wonderteeken

---

hominibus est peccatum infidelitatis. Si ergo fides esset in daemonibus, aliorum hominum peccatum esset gravius peccato daemonum, quod videtur esse inconueniens. Non ergo fides est in daemonibus.

SED CONTRA est, quod dicitur Jac. 2. [v. 19] : « *Daemones credunt, et contremiscunt.* »

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [q. 1. art. 4. et q. 2. art. 1.], intellectus credentis assentit rei creditae, non quia ipsam videat vel secundum se, vel per resolutionem ad prima principia per se visa, sed propter imperium voluntatis. Quod autem voluntas moveat intellectum ad assentiendum, potest contingere ex duobus : uno modo ex ordine voluntatis ad bonum, et sic credere est actus laudabilis. Alio modo, quia intellectus convincitur ad hoc, quod judicet esse credendum his quae dicuntur, licet non vincatur per evidentiam rei, sicut si aliquis Propheta praenuntiaret in sermone Domini aliquid futurum, et adhiberet signum, mortuum susci-

zou bekrachtigen, nl. door een doode op te wekken, dan zou het verstand van hem, die daar getuige van is, door dit teeken overtuigd zijn en zou het duidelijk inzien, dat God gesproken heeft, Hij die niet kan liegen, ofschoon het toekomstige ding, dat voorspeld wordt, op zichzelf niet klaarblijkelijk is, en daarom zou het geloof niet uitgesloten zijn. In hen nu, die in Christus gelooven, is het geloof op de eerste manier. De duivelen echter gelooven niet op die wijze, maar slechts op de tweede. Ze zien immers veel klaarblijkelijke teekenen, waardoor ze inzien, dat de leer van de Kerk van God komt, hoewel ze de dingen zelf, die de Kerk leert, niet zien, bv. dat God drievoudig is en één, en zoo meer.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het geloof der duivelen is als afgedwongen door de klaarblijkelijkheid der wonder-teekenen. Daarom is de wilsdaad, waardoor ze gelooven, niet verdienstelijk.

2. Het geloof, dat een gave der genade is, wekt den mensch op tot het geloof, door een zekere liefde tot het goed, zelf het doode geloof. Daarom is het geloof bij de duivelen geen gave

tando, ex hoc signo convinceretur intellectus videntis, ut cognosceret manifeste hoc dici a Deo, qui non mentitur, licet illud futurum, quod praedicatur, in se evidens non esset; unde per hoc ratio fidei non tolleretur. Dicendum est ergo, quod in fidelibus Christi laudatur fides secundum primum modum. Et secundum hoc non est in daemonibus, sed solum secundo modo. Vident enim multa manifesta indicia, ex quibus percipiunt doctrinam Ecclesiae a Deo esse, quamvis ipsi res ipsas, quas Ecclesia docet, non videant, puta Deum esse trinum et unum, vel aliquid hujusmodi.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod daemonum fides est quodammodo coacta ex signorum evidentia. Et ideo non pertinet ad laudem voluntatis ipsorum, quod credunt.

AD SECUNDUM dicendum, quod fides, quae est donum gratiae, inclinatur hominem ad credendum secundum aliquem affectum boni, etiamsi sit infor-



der genade, maar worden ze veeleer gedwongen te gelooven door de scherpzinnigheid van hun natuurlijk verstand.

3. Het mishaat de duivelen, dat de wonderteekenen van het geloof zoo klaarblijkelijk zijn, dat ze er door gedwongen worden te gelooven. Bijgevolg wordt hun kwaadwilligheid in niets verminderd door hun geloof.

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan een ketter, die weigert een enkel artikel des geloofs te aanvaarden, een dood geloof hebben omtrent de andere artikelen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat een ketter, die weigert een enkel artikel des geloofs te aanvaarden, een dood geloof kan hebben omtrent de andere artikelen. — 1. Het natuurlijk verstand van den ketter immers is niet bekwamer dan dat van een katholiek. Welnu het verstand van een katholiek moet ge-

---

mis; unde fides, quae est in daemonibus, non est donum gratiae, sed magis coguntur ad credendum ex perspicacitate naturalis intellectus.

AD TERTIUM dicendum, quod hoc ipsum daemonibus displicet, quod signa fidei sunt tam evidentia, ut per ea credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt.

### ARTICULUS III.

*Utrum qui discredet unum articulum fidei possit habere fidem informem de aliis articulis.*

[3. Dist. 23. q. 3. art. 3. et Veri. q. 14. art. 10.  
et Quodl. 6. q. 4. art. 1.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod haereticus, qui discredet unum articulum fidei, possit habere fidem informem de aliis articulis. Non enim intellectus naturalis haeretici est potentior quam intellectus catholici. Sed

holpen worden door de gave van het geloof, om welk artikel des geloofs ook te gelooven. Bijgevolg kunnen ook de ketters geen artikelen gelooven zonder de gave van het doode geloof.

2. Evenals veel artikelen des geloofs onder het geloof vallen, zoo ook vallen veel gevolgtrekkingen onder een zelfde wetenschap, bv. de meetkunde. Welnu iemand kan in de meetkunde sommige gevolgtrekkingen kennen en andere niet. Bijgevolg kan ook iemand sommige artikelen des geloofs door het geloof aanvaarden, en andere niet.

3. Evenals de mensch zich aan God onderwerpt om de artikelen des geloofs te aanvaarden, zoo ook onderwerpt hij zich om de geboden van de wet te onderhouden. Welnu de mensch kan zich aan sommige geboden onderwerpen, aan andere niet. Bijgevolg kan hij sommige artikelen gelooven, en andere niet.

Daartegenover staat echter, dat evenals een doodzonde in strijd is met de liefde, zoo ook de weigering om te gelooven in strijd is met het geloof. Welnu de liefde blijft niet meer in den mensch na een enkele doodzonde. Bijgevolg blijft ook het ge-

*intellectus catholici indiget adjuvari ad credendum quemcumque articulum fidei dono fidei. Ergo videtur, quod nec haeretici aliquos articulos fidei credere possint sine dono fidei informis.*

2. *PRÆTEREA, sicut sub fide continentur multi articuli fidei, ita sub una scientia, puta geometria, continentur multae conclusiones. Sed homo aliquis potest habere scientiam geometriae circa quasdam geometricas conclusiones, aliis ignoratis. Ergo homo aliquis potest habere fidem de aliquibus articulis fidei, alios non credendo.*

3. *PRÆTEREA, sicut homo obedit Deo ad credendum articulos fidei, ita etiam ad servanda mandata legis. Sed homo potest esse obediens circa quaedam mandata, et non circa alia. Ergo potest habere fidem circa quosdam articulos, et non circa alios.*

*SED CONTRA, sicut peccatum mortale contrariatur charitati, ita discredere unum articulum contrariatur fidei. Sed charitas non remanet in homine*

loof niet meer, nadat men geweigerd heeft een enkel artikel des geloofs te gelooven.

LEERSTELLING. — Een ketter, die weigert een enkel artikel des geloofs te aanvaarden, bezit de hebbelijkheid van het geloof niet, noch het levende, noch het doode geloof. De reden daarvan is, dat de natuur van iedere hebbelijkheid afhangt van het formeel object van het voorwerp. Valt dit object weg, dan kan die bepaalde hebbelijkheid niet voortbestaan. Welnu het formeel object van het geloof is de Eerste Waarheid, zooals ze geopenbaard wordt in de H. Schrift en in de leer der Kerk, die uit de Eerste Waarheid voortvloeit. Bijgevolg bezit hij, die de leer der Kerk niet aanhangt als een onfeilbaren en goddelijken norm, die voortvloeit uit de Eerste Waarheid, in de H. Schrift geopenbaard, de hebbelijkheid van het geloof niet meer. Hij neemt de geloofswaarheden op een andere wijze aan, dan door het geloof. Zoo ook is er geen wetenschap maar slechts een meening in diegenen, die een gevolgtrekking aanvaarden, maar zonder het be-wijs er van te kennen.

Nu is het duidelijk, dat hij, die de leer der Kerk aanvaardt

post unum peccatum mortale. Ergo neque fides, postquam discredet unum articulum fidei.

RESPONDEO dicendum, quod in haeretico discredente unum articulum fidei non manet fides, neque formata, neque informis. Cujus ratio est, quia species cujuslibet habitus dependet ex formali ratione objecti; qua sublata, species habitus remanere non potest. Formale autem objectum fidei est veritas prima, secundum quod manifestatur in Scripturis Sacris et doctrina Ecclesiae, quae procedit ex veritate prima. Unde quicumque non inhaeret sicut infallibili et divinae regulae, doctrinae Ecclesiae, quae procedit ex veritate prima in Scripturis Sacris manifestata, ille non habet habitum fidei; sed ea, quae sunt fidei, alio modo tenet, quam per fidem. Sicut si aliquis tenet mente aliquam conclusionem, non cognoscens medium illius demonstrationis, manifestum est, quod non habet ejus scientiam, sed opinionem solum.

Manifestum est autem, quod ille, qui inhaeret doctrinae Ecclesiae, tam-

als een onfeilbaren norm, alles aanvaardt wat de Kerk leert, want indien hij van de dingen, die Kerk leert, aanvaardt wat hij wil aanvaarden en niet aanvaardt wat hij niet wil aanvaarden, dan hangt hij niet de leer der Kerk aan als een onfeilbaren norm, maar wel zijn eigen wil. Het is bijgevolg duidelijk, dat een ketter, die hardnekkig weigert één artikel des geloofs te aanvaarden, niet bereid is om de leer der Kerk in alles te volgen; als hij niet hardnekkig weigert, dan is hij geen ketter meer maar verkeert hij alleen in dwaling. Het is dus duidelijk, dat hij, die op dergelijke wijze ketter is met betrekking tot een enkel artikel, met betrekking tot de andere artikelen niet het geloof heeft, maar slechts een meening, die steunt op zijn eigen wil.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De andere artikelen, omtrent welke een ketter niet dwaalt, neemt hij niet op dezelfde wijze aan als de geloovige, nl. door zonder meer de Eerste Waarheid aan te hangen, waartoe de mensch moet geholpen worden door de hebbelijkheid van het geloof. Hij neemt die geloofswaarheden aan krachtens zijn eigen wil en oordeel.

2. Voor de verschillende gevolgtrekkingen van een zelfde wetenschap zijn er verschillende beginselen, waardoor ze bewe-

quam infallibili regulae, omnibus assentit, quae Ecclesia docet; alioquin si de his, quae Ecclesia docet, quae vult tenet, et quae non vult non tenet, non jam inhaeret Ecclesiae doctrinae, sicut infallibili regulae, sed propriae voluntati. Et sic manifestum est, quod haereticus, qui pertinaciter discredet unum articulum fidei, non est paratus sequi in omnibus doctrinam Ecclesiae; si enim non pertinaciter, jam non est haereticus, sed solum errans. Unde manifestum est, quod talis haereticus circa unum articulum fidem non habet de aliis articulis, sed opinionem quamdam, secundum propriam voluntatem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod alios articulos fidei, de quibus haereticus non errat, non tenet eodem modo, sicut tenet eos fidelis, scilicet simpliciter inhaerendo primae veritati, ad quod indiget homo adjuvari per habitum fidei; sed tenet ea, quae sunt fidei, propria voluntate et iudicio.

AD SECUNDUM dicendum quod in diversis conclusionibus unius scientiae

zen worden, waarvan men het eene kan kennen zonder de andere. Daaruit volgt, dat iemand sommige gevolgtrekkingen van een wetenschap kan kennen en andere niet. Het geloof echter aanvaardt al de artikelen des geloofs krachtens een zelfde beginsel, nl. om de Eerste Waarheid, die voorgehouden wordt in de H. Schrift, waarvan de juiste beteekenis verklaard wordt door de leer der Kerk. Hij die van dit beginsel afwijkt, wijkt bijgevolg volkomen af van het geloof.

3. Men kan de verschillende voorschriften van de wet, ofwel tot verschillende onmiddellijke beweegredenen herleiden, en dan kan men het eene gebod onderhouden en het andere niet; ofwel tot een eerste beweegreden, nl. tot het volledig onderworpen zijn aan God. Van die beweegreden wijken zij af, die een enkel voorschrift overtreden, volgens het woord van *Jacobus* (2, 10) : « *Hij, die één gebod overtreedt, is schuldig ten opzichte van alle.* »

sunt diversa media per quae probantur, quorum unum potest cognosci sine alio. Et ideo homo potest scire quasdam conclusiones unius scientiae, ignoratis aliis. Sed omnibus articulis fidei inhaeret fides propter unum medium, scilicet propter veritatem primam propositam nobis in Scripturis secundum doctrinam Ecclesiae intelligentis (1) sane; et ideo qui ab hoc medio decedit, totaliter fide caret.

AD TERTIUM dicendum, quod diversa praecepta legis possunt referri vel ad diversa motiva proxima, et sic unum sine alio servari potest; vel ad unum motivum primum, quod est perfecte obedire Deo, a quo decedit quicumque unum praeceptum transgreditur, secundum illud *Jac. 2* [v. 10.]: « *Qui offendit in uno, factus est omnium reus.* »

(1) intellectis.

IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan het geloof grooter zijn bij den een dan bij den ander?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof niet grooter kan zijn bij den een dan bij den ander. — 1. Een hebbelijkheid immers wordt grooter genoemd volgens haar object. Welnu, alwie gelooft, gelooft al de geloofswaarheden, want hij, die afwijkt van een enkele waarheid, verliest het geloof geheel en al zooals (in het vorig Artikel) gezegd werd. Bijgevolg kan het geloof niet grooter zijn bij den een dan bij den ander.

2. Dingen, die betrekking hebben op het hoogste, zijn niet vatbaar voor een hooger en lageren graad. Welnu het geloof heeft betrekking op het hoogste, want het vergt, dat men de Eerste Waarheid boven alles aanhangt. Dus is het geloof niet vatbaar voor een hooger en lageren graad.

3. Het geloof is ten opzichte van de om niet geschonken kennis wat het verstandelijk inzicht der beginselen is ten opzichte van de natuurlijke kennis : de artikelen des geloofs immers zijn de eerste

## ARTICULUS IV.

*Utrum fides possit esse major in uno quam in alio.*

[3. Dist. 25. q. 2. art. 2.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod fides non possit esse major in uno, quam in alio. Quantitas enim habitus attenditur secundum objecta. Sed quicumque habet fidem credit omnia quae sunt fidei; quia qui deficit ab uno, totaliter amittit fidem, ut supra dictum est [art. praec.]. Ergo videtur, quod fides non possit esse major in uno, quam in alio.

2. PRÆTEREA, ea quae sunt in summo, non recipiunt magis neque minus. Sed ratio fidei est in summo : requiritur enim ad fidem, quod homo inhaereat primae veritati super omnia. Ergo fides non recipit magis et minus.

3. PRÆTEREA, ita se habet fides in cognitione gratuita, sicut intellectus principiorum in cognitione naturali, eo quod articuli fidei sunt prima prin-

beginselen van de om niet geschonken kennis, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Welnu, het verstandelijk inzicht van de beginselen is het zelfde bij alle menschen. Bijgevolg is ook het geloof hetzelfde bij alle geloovigen.

Daartegenover staat echter, dat overal waar iets klein en iets groot is, ook een hoogere of lagere graad is. Welnu in het geloof vindt men het groote en het kleine. Christus zeide immers tot Petrus (*Mattheus*, 14, 31) : « *Man van klein geloof, waarom hebt gij getwijfeld?* » En tot de vrouw zei Hij (*Mattheus*, 15, 28) : « *Vrouw, groot is uw geloof.* » Bijgevolg kan het geloof grooter zijn bij den een dan bij den ander.

LEERSTELLING. — Vroeger (1a 2ae, Kw., 52, Art. 1 en 2, en Kw. 112, Art. 4) werd gezegd, dat de grootheid van een hebbelijkheid tweevoudig beschouwd kan worden : ten eerste van den kant van het voorwerp, ten tweede van den kant van het subject, dat deel heeft aan die hebbelijkheid. Ook het voorwerp van het geloof kan op twee manieren beschouwd worden : ten eerste met het oog op het formeel opzicht, ten tweede met het oog op wat materieel voorgehouden wordt te gelooven. Het for-

---

*cipia gratuita cognitionis, ut ex dictis patet [q. 1. art. 7.]. Sed intellectus principiorum aequaliter invenitur in omnibus hominibus. Ergo et fides aequaliter invenitur in omnibus fidelibus.*

SED CONTRA, ubicumque invenitur parvum et magnum, ibi invenitur majus et minus. Sed in fide invenitur magnum et parvum : dicit enim Dominus Petro *Matth.* 14. [v. 31] : « *Modicae fidei, quare dubitasti?* » Et mulieri dixit *Matth.* 15. [v. 28] : « *Mulier, magna est fides tua.* » Ergo fides potest esse major in uno quam in alio.

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est [1-2. q. 52. art. 1. et 2. et q. 112. art. 4.], quantitas habitus ex duobus attendi potest : uno modo ex objecto, alio modo secundum participationem subjecti. Objectum autem fidei potest dupliciter considerari : uno modo secundum formalem rationem, alio modo secundum ea, quae materialiter credenda

meel object van het geloof is één en enkelvoudig, nl. de Eerste Waarheid, zooals vroeger gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.), en in dit opzicht verschilt het geloof niet bij de geloovigen, maar heeft het dezelfde natuur bij allen, zooals hierboven gezegd werd (4<sup>e</sup> Kw., 6<sup>e</sup> Art.). Doch hetgeen materieel voorgehouden wordt te gelooven is veelvuldig, en kan meer of minder uitdrukkelijk zijn, en in dit opzicht kan ook de eene mensch meer dingen uitdrukkelijk gelooven dan een ander, en zôô kan het geloof grooter zijn bij den een dan bij den ander, naar mate het uitdrukkelijker wordt voorgesteld.

Beschouwt men echter het geloof naar het deelhebben van het subject, dan kan het geloof op twee wijzen grooter zijn bij den een dan bij den ander. Het geloof wordt immers voortgebracht zoowel door het verstand als door den wil, zooals boven gezegd werd. (2<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Het geloof kan dus bij iemand grooter zijn ofwel van den kant van het verstand, om de grootere zekerheid en vastheid, ofwel van den kant van den wil, om de grootere bereidwilligheid of vroomheid of om een grooter betrouwen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hij, die hardnekkig weigert iets te gelooven wat onder het geloof valt, heeft de

---

proponuntur. Formale autem objectum fidei est unum et simplex, scilicet veritas prima, ut supra dictum est [q. 1. art. 1.]. Unde ex hac parte fides non diversificatur in credentibus, sed est una specie in omnibus, ut supra dictum est [q. 4. art. 6.]. Sed ea, quae materialiter credenda proponuntur, sunt plura, et possunt accipi vel magis, vel minus explicite. Et secundum hoc potest unus homo plura explicite credere, quam alius. Et sic in uno potest esse major fides, secundum maiorem fidei explicationem.

Si vero consideretur fides secundum participationem subjecti, hoc contingit dupliciter. Nam actus fidei procedit et ex intellectu et ex voluntate, ut supra dictum est [q. 2. art. 1.]. Potest ergo fides in aliquo dici major, uno modo ex parte intellectus, propter maiorem certitudinem et firmitatem, alio modo ex parte voluntatis, propter maiorem promptitudinem, seu devotionem, vel confidentiam.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ille qui pertinaciter discredet aliquid eorum, quae sub fide continentur, non habet habitum fidei; quem tamen



hebbelijkheid van het geloof niet, maar wel hij, die niet uitdrukkelijk alles gelooft maar er toe bereid is alles te gelooven. Daardoor heeft de een van den kant van het voorwerp een grooter geloof dan de ander, in zoover hij meerdere dingen uitdrukkelijk gelooft, zooals (in de Leerstelling) gezegd is.

2. De natuur van het geloof vergt, dat de Eerste Waarheid boven alles verkozen wordt. Toch zijn er onder hen, die haar boven alles verkiezen, sommigen, die zich met grootere zekerheid en vroomheid aan haar onderwerpen dan anderen, en daarom is het geloof grooter bij den een dan bij den ander.

3. Het verstandelijk inzicht der beginselen komt van de menschelijke natuur, die dezelfde is bij allen, maar het geloof komt van de gave der genade, die niet bij allen gelijk is, zooals vroeger gezegd is (1a 2ae, Kw., 112, Art. 4), en daarom gaat die rede-neering hier niet op. En nog kent de een de waarheid der beginselen beter dan de ander, volgens de grootere bekwaamheid van zijn verstand.

habet ille, qui non explicite omnia credit, sed paratus est omnia credere. Et secundum hoc ex parte objecti unus habet majorem fidem quam alius, inquantum plura explicite credit, ut dictum est [in corp.].

AD SECUNDUM dicendum, quod de ratione fidei est, ut veritas prima omnibus praeferatur. Sed tamen eorum, qui eam omnibus praeferunt, quidam certius et devotius se ei subjiciunt quam alii. Et secundum hoc fides est major in uno, quam in alio.

AD TERTIUM dicendum, quod intellectus principiorum consequitur ipsam naturam humanam, quae aequaliter in omnibus invenitur. Sed fides consequitur donum gratiae, quod non est aequaliter in omnibus, ut supra dictum est [1-2. q. 112. art. 4.]; unde non est eadem ratio. Et tamen secundum majorem capacitatem intellectus unus magis vel minus cognoscit veritatem principiorum quam alius.

## ZESDE KWESTIE

## OVER DE OORZAAK VAN HET GELOOF.

*(Twee Artikelen.)*

Daarna handelen we over de oorzaak van het geloof, en daarover stellen we twee vragen :

1. Wordt het geloof door God in den mensch ingestort?
2. Is het dood geloof een gave Gods?

I<sup>e</sup> ARTIKEL.*Wordt het geloof door God in den mensch ingestort?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het geloof niet in den mensch wordt ingestort door God. — I. Augustinus immers zegt in het 14<sup>e</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (1<sup>e</sup> H.), dat *het geloof in*

## QUAESTIO VI

## DE CAUSA FIDEI.

Deinde considerandum est de causa fidei.

Et circa hoc quaeruntur duo : 1. Utrum fides sit homini infusa a Deo.

— 2. Utrum fides informis sit donum Dei.

## ARTICULUS I.

*Utrum fides sit homini a Deo infusa.*

[Lib. 3. Contr. g. cap. 154. et Veri. q. 58. art. 3. et opusc. 1, cap. 31, et Eph. 2. lect. 3.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod fides non sit homini infusa a Deo. Dicit enim Augustinus 14. de Trin. [cap. 1.], quod « per scientiam gignitur in nobis fides, nutritur, defenditur, et roboratur. » Sed ea quae per

ons voortgebracht, gevoed, verdedigd en versterkt wordt door de wetenschap. Welnu wat in ons voortgebracht wordt door de wetenschap wordt veeleer verworven dan ingestort. Bijgevolg wordt het geloof niet in ons ingestort door God.

2. Wat de mensch bereikt door te hooren en te zien, schijnt hij zich zelf te verwerven. Welnu de mensch komt tot het geloof door de wonderen te zien en de geloofsleer te hooren. Bij *Joannes* (4, 53) wordt immers gezegd : « *De vader bevond dan, dat het op dit uur was, dat Jezus hem gezegd had : Uw zoon leeft, en hij geloofde, hij en heel zijn huisgezin* ». En in den *Brief aan de Romeinen* lezen we (10, 17) : « *Het geloof komt tot ons door het gehoor* ». Bijgevolg heeft de mensch zich zelf het geloof verworven.

3. Wat in het bereik ligt van 's menschen wil, kan door den mensch zelf verworven worden. Welnu Augustinus zegt in het *Boek Over de Voorbestemming der Heiligen* (5<sup>e</sup> H.), dat het geloof in den wil der geloovigen is. Bijgevolg kan het geloof door den mensch zelf verworven worden.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt in den *Brief aan de Ephesiërs* (2, 8) : « *Uit genade zijt gij gered door het geloof*

scientiam in nobis gignuntur, magis videntur acquisita esse quam infusa. Ergo fides non videtur in nobis esse ex infusione divina.

2. PRÆTEREA, illud, ad quod homo pertingit audiendo et videndo, videtur esse ab homine acquisitum. Sed homo pertingit ad credendum, et videndo miracula et audiendo fidei doctrinam : dicitur enim Joan. 4. [v. 53] : « *Cognovit pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit; et credidit ipse, et domus ejus tota* », et Rom. 10. [v. 17] dicitur, quod « *fides est ex auditu.* » Ergo fides habetur ab homine tamquam acquisita.

3. PRÆTEREA, illud quod consistit in hominis voluntate, ab homine potest acquiri. Sed fides consistit in credentium voluntate, ut Augustinus dicit in lib. de Praed. Sanct. [cap. 5.]. Ergo fides potest esse ab homine acquisita.

SED CONTRA est, quod dicitur ad Ephes. 2. [v. 8] : « *Gratia estis salvati per fidem, et non ex vobis, ne quis glorietur : donum enim Dei est.* »

en dit niet uit u zelven, opdat u iemand roemen zou : Gods gave is dit. ».

LEERSTELLING. — Voor het geloof worden twee dingen vereischt : ten eerste, dat de geloofswaarheden aan den mensch worden voorgehouden, en dit wordt vereischt opdat de mensch een of ander punt uitdrukkelijk zou gelooven. Het tweede, wat tot het geloof vereischt wordt, is dat de geloovige de geloofswaarheden aanvaardt. Wat het eerste betreft, moet het geloof van God komen, want de geloofswaarheden gaan boven de menschelijke rede uit en kunnen bijgevolg alleen onder 's menschen kennis vallen wanneer God ze openbaart. Sommigen nu ontvangen de openbaring onmiddellijk van God, zooals de Apostelen en de Profeten, aan anderen echter worden de geloofswaarheden voorgehouden door geloofspredikers, die door God gezonden zijn, volgens het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (10, 15) : « *Hoe zouden ze prediken, als ze niet gezonden werden?* »

Wat nu het tweede punt betreft, nl. de aanvaarding van de geloofswaarheden door den mensch, daarvan kan men een dubbele oorzaak beschouwen, nl. een oorzaak, die ons van buiten uit tot het geloof brengt, zooals een wonder, waar men getuige van is, of de overredingskracht van een mensch, die ons er toe aanspoort om te gelooven. Geen van beide oorzaken echter is op

---

RESPONDEO dicendum quod ad fidem duo requiruntur; quorum unum est, ut homini credibilia proponantur, quod requiritur ad hoc quod homo aliquid explicite credat. Aliud autem quod ad fidem requiritur, est assensus credentis ad ea quae proponuntur. Quantum ergo ad primum horum, necesse est quod fides sit a Deo. Ea enim, quae sunt fidei, excedunt rationem humanam; unde non cadunt in cognitionem hominis, nisi Deo revelante. Sed quibusdam quidem revelantur immediate a Deo, sicut sunt revelata Apostolis et Prophetis; quibusdam autem proponuntur a Deo mittente fidei praedicatores, secundum illud Rom. 10. [v. 15.]: « *Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?* » Quantum vero ad secundum, scilicet ad assensum hominis in ea, quae sunt fidei, potest considerari duplex causa: una quidem exterius inducens, sicut miraculum visum, vel persuasio hominis inducentis ad fidem. Quo-

zichzelf voldoende, want onder hen, die hetzelfde wonder zien en dezelfde prediking hooren, zijn er, die gelooven, en anderen, die niet gelooven. Daarom moet men een andere, nl. een inwendige oorzaak aannemen, die den mensch van binnen uit er toe beweegt om de geloofswaarheden te aanvaarden. De Pelagianen nu be-  
weerden, dat die oorzaak alleen de vrije wil van den mensch was, en zeiden daarom, dat de aanvang van het geloof van ons af-  
hangt, in zoover het nl. van ons afhangt bereid te zijn om de geloofswaarheden te aanvaarden. Maar de voltooiing van het geloof, zeiden ze, hangt af van God, die ons voorhoudt wat we moeten gelooven. Dat is echter onaannemelijk, want daar de mensch door de geloofswaarheden te aanvaarden verheven wordt  
boven zijn natuur, wordt er daartoe een bovennatuurlijk beginsel vereischt, dat hem van binnen uit beweegt, en dat beginsel is God. Bijgevolg hangt het geloof met betrekking tot de aanvaar-  
ding, die de voornaamste daad is van het geloof, af van God, die ons van binnen uit beweegt door de genade.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het geloof wordt door de wetenschap voortgebracht en gevoed, als door iets wat ons van buiten uit overtuigt, en dat geschiedt door een zekere

---

*rum neutrum est sufficiens causa: videntium enim unum et idem miraculum, et audientium eandem praedicationem quidam credunt, et quidam non credunt. Et ideo oportet ponere aliam causam interiorem, quae movet hominem interius ad assentiendum his, quae sunt fidei. Hanc autem causam Pelagiani ponebant solum liberum arbitrium hominis; et propter hoc dicebant, quod initium fidei est ex nobis, inquantum scilicet ex nobis est, quod parati sumus ad assentiendum his, quae sunt fidei; sed consummatio fidei est a Deo, per quem nobis proponuntur ea, quae credere debemus. Sed hoc est falsum, quia cum homo assentiendo his quae sunt fidei, elevetur supra naturam suam, oportet quod hoc insit ei ex supernaturali principio interius movente, quod est Deus. Et ideo fides quantum ad assentiendum, qui est principalis actus fidei, est a Deo interius movente per gratiam.*

*AD PRIMUM ergo dicendum, quod per scientiam gignitur fides et nutritur*

wetenschap. Doch de voornaamste en eigen oorzaak van het geloof is wat ons van binnen uit er toe beweegt om te gelooven.

2. Die redeneering gaat uit van een oorzaak, die ons van buiten uit voorhoudt wat geloofd moet worden of door woord of daad de overtuiging opwekt, dat men gelooven moet.

3. Het geloof is in den wil der geloovigen, maar God moet den wil van den mensch door de genade voorbereiden, opdat hij verheven worde tot het bovennatuurlijke, zooals (in de Leerstelling) gezegd is.

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het dood geloof een gave Gods?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het dood geloof geen gave Gods is. — 1. In *Deuteronomium* immers lezen we (32, 4),

per modum exterioris persuasionis, quae fit ab aliqua scientia; sed principalis et propria causa fidei est id, quod interius movet ad assentiendum.

AD SECUNDUM dicendum, quod etiam ratio illa procedit de causa proponente exterius ea quae sunt fidei, vel persuadente ad credendum, vel verbo, vel facto.

AD TERTIUM dicendum, quod credere quidem in voluntate credentium consistit; sed oportet quod voluntas hominis praeparetur a Deo per gratiam, ad hoc quod elevetur in ea quae sunt supra naturam, ut supra dictum est [in corp.].

## ARTICULUS II.

*Utrum fides informis sit donum Dei.*

[3. Dist. 32. q. 3. art. 2. et Veri. q. 14, art. 7, et Rom, 8, lect. 3,].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod fides informis non sit donum Dei. Dicitur enim Deuter. 32. [v. 4] quod « Dei perfecta sunt

dat *Gods werken volmaakt zijn*. Welnu het doode geloof is iets onvolmaakts. Dus is het geen werk van God.

2. Zooals een daad misvormd genoemd wordt, omdat zij den vereischten vorm niet heeft, zoo ook wordt het geloof misvormd of dood genoemd, omdat het den vereischten vorm niet heeft. Welnu de misvormde zondedaad komt niet van God, zooals hierboven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 79, Art. 2). Bijgevolg komt ook het dood geloof niet van God.

3. Al wat God geneest, geneest Hij volkomen, want bij *Joannes* (7, 23) wordt gezegd : « *Als een mensch de besnijdenis op sabbat ontvangt om de wet van Mozes niet te schenden, zijt ge dan kwaad op Mij, omdat Ik een mensch volkomen gezond maakte op sabbat?* » Welnu door het geloof wordt de mensch genezen van het ongeloof. Hij, die de gave van het geloof van God ontvangt, wordt dus tegelijk van alle zonden genezen. Dat gebeurt echter alleen door het levend geloof, en bijgevolg is alleen het levend geloof een gave Gods, en komt het doode geloof niet van God.

Daartegenover echter staat wat een Glossa zegt op den *I<sup>a</sup> Brief aan de Corinthiërs* (13, 2), dat nl. *het geloof zonder de liefde een*

opera ». Fides autem informis est quoddam imperfectum. Ergo fides informis non est opus Dei.

2. PRÆTEREA, sicut actus dicitur deformis propter hoc, quod caret debita forma, ita etiam fides dicitur informis propter hoc, quod caret debita forma. Sed actus deformis peccati non est a Deo, ut supra dictum est [1-2. q. 79. art. 2.]. Ergo neque etiam fides informis est a Deo.

3. PRÆTEREA, quaecumque Deus sanat totaliter sanat : dicitur enim Joan. 7. [v. 23] : « Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? » Sed per fidem homo sanatur ad infidelitatem. Quicumque ergo donum fidei a Deo accipit, simul sanatur ab omnibus peccatis. Sed hoc non fit nisi per fidem formatam. Ergo sola fides formata est donum Dei. Non ergo fides informis est a Deo.

SED CONTRA est, quod quaedam Glos. dicit 1. ad Cor. 13. [v. 2] quod

*gave Gods is.* Welnu dit geloof is het dood geloof, en bijgevolg is het dood geloof een *gave Gods*.

LEERSTELLING. — Een misvorming is een gemis. Welnu men moet in het oog houden, dat in sommige gevallen een gemis tot de natuur zelf van een wezen behoort, in andere gevallen niet, maar wordt toegevoegd aan iets, wat zijn eigen natuur reeds heeft. Zoo behoort het gemis van verhouding tusschen de levenssappen tot de natuur zelf van de ziekte, terwijl de duisternis niet behoort tot de natuur van het doorschijnend lichaam, maar er aan toegevoegd wordt. Wanneer men nu de oorzaak van een ding wil aanduiden, dan wil men de oorzaak aanduiden, waardoor het ding zijn eigen natuur heeft. Wat de oorzaak niet is van het gemis, kan bijgevolg de oorzaak niet zijn van het ding, waartoe het gemis behoort en waarvan het de natuur uitmaakt. Men mag immers voor de oorzaak van de ziekte niet aanzien wat niet de oorzaak is van het verstoren der verhouding tusschen de levenssappen, terwijl integendeel als oorzaak van het doorschijnend lichaam kan beschouwd worden wat geen oorzaak is van de duisternis, want de duisternis behoort niet tot de natuur van het doorschijnend lichaam. Welnu de misvorming of het dood-zijn van het geloof

---

« fides, quae est sine charitate, est donum Dei. » Haec autem est informis. Ergo fides informis est donum Dei.

RESPONDEO dicendum quod informitas privatio quaedam est. Est autem considerandum, quod privatio quandoque quidem pertinet ad rationem speciei, quandoque autem non, sed supervenit rei jam habenti propriam speciem, sicut privatio debitae commensurationis humorum est de ratione speciei ipsius aegritudinis; tenebrositas autem non est de ratione speciei diaphani, sed ei supervenit. Quia ergo cum assignatur causa alicujus rei, intelligitur assignari causa ejus, secundum quod in propria specie existit, ideo quod non est causa privationis, non potest dici esse causa illius rei, ad quam pertinet privatio, sicut existens de ratione speciei illius. Non enim potest dici causa aegritudinis, quod non est causa distemperantiae humorum. Potest tamen dici aliquid esse causa diaphani, quamvis non sit causa obscuritatis, quae non est de ratione speciei diaphani. Informitas autem



behoort niet tot de natuur van het geloof, daar het geloof dood genoemd wordt om het gemis van een uiterlijken vorm, zooals hierboven gezegd werd (4<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg is de oorzaak van het dood geloof wat de oorzaak is van het geloof als zoodanig. Welnu die oorzaak is God, zooals gezegd is (in het vorig Artikel). Bijgevolg is het doode geloof een gave Gods.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoewel het dood geloof niet de volstrekte volmaaktheid van de deugd bezit, toch bezit het een zekere volmaaktheid, die volstaat voor de natuur van het geloof.

2. De misvorming van een daad behoort tot de natuur zelf van die daad, beschouwd als zedelijke daad, zooals vroeger gezegd werd (1<sup>e</sup> D., Kw. 48, Art. 1, Antw. op de 2<sup>e</sup> Bed., en 1<sup>a</sup> 2<sup>a</sup>e, Kw. 18, Art. 5). Een daad wordt immers misvormd genoemd om het gemis van den innerlijken vorm, die de vereischte verhouding is van de omstandigheden van de daad. God kan bijgevolg niet beschouwd worden als de oorzaak van de misvormde daad, daar Hij de oorzaak van de misvorming niet is, hoewel Hij de oorzaak is van de daad als zoodanig.

*fidei non pertinet ad rationem speciei ipsius fidei, cum fides dicatur informis propter defectum cuiusdam exterioris formae, sicut dictum est [q. 4. art. 4.]. Et ideo illud est causa fidei informis, quod est causa fidei simpliciter dictae. Hoc autem est Deus, ut dictum est [art. praec.]; unde relinquitur, quod fides informis sit donum Dei.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod fides informis etsi non sit perfecta simpliciter perfectione virtutis, est tamen perfecta quadam perfectione, quae sufficit ad fidei rationem.

AD SECUNDUM dicendum, quod deformitas actus est de ratione speciei ipsius actus, secundum quod est actus moralis, ut supra dictum est [part. 1. q. 48. art. 1. ad 2. et 1-2. q. 18, art. 5.] : dicitur enim actus deformis per privationem formae intrinsecae, quae est debita commensuratio circumstantiarum actus. Et ideo non potest dici causa actus deformis Deus, qui non est causa deformitatis, licet sit causa actus, inquantum est actus.

Men kan ook antwoorden, dat de misvorming niet alleen het gemis insluit van den vereischten vorm, maar ook een tegengestelde geschiktheid, zoodat de misvorming zich verhoudt tot de daad, gelijk de valscheid zich verhoudt tot het geloof. En evenals een misvormde daad niet van God komt, evenmin komt welk valsch geloof ook van God. En evenals het dood geloof van God komt, zoo komen ook die daden van God, die goed zijn door hun voorwerp, ofschoon ze niet bezielde zijn door de liefde, zooals het dikwijls gebeurt bij de zondaars.

3. Hij, die van God het geloof ontvangt zonder de liefde, wordt niet volkomen genezen van het ongeloof, want de schuld van het voorgaande ongeloof wordt niet weggenomen; hij wordt slechts gedeeltelijk genezen, in zoover hij nl. die bepaalde zonde niet meer bedrijft. Welnu het gebeurt dikwijls, dat iemand door Gods hulp ophoudt een bepaalde zonde te bedrijven, zonder op te houden een andere zonde te bedrijven, waartoe zijn eigen boosheid hem drijft. En zoo gebeurt het soms, dat God aan iemand het geloof schenkt en niet de gave der liefde, zooals aan anderen de gave van profetie gegeven wordt of iets dergelijks zonder de liefde.

Vel dicendum quod deformitas non solum importat privationem debitae formae, sed etiam contrariam dispositionem; unde deformitas se habet ad actum sicut falsitas ad fidem. Et ideo sicut actus deformis non est a Deo, ita etiam actus, qui sunt boni ex genere, quamvis non sint charitate formati, sicut plerumque in peccatoribus contingit, sunt a Deo.

AD TERTIUM dicendum, quod ille qui accipit a Deo fidem absque charitate non simpliciter sanatur ab infidelitate, quia non removetur culpa praecedentis infidelitatis; sed sanatur secundum quid, ut scilicet cesset a tali peccato. Hoc autem frequenter contingit quod aliquis desistat ab uno actu peccati, etiam Deo hoc faciente, qui tamen ab actu alterius peccati non desistit, propria iniquitate suggerente. Et per hunc etiam modum datur aliquando homini a Deo, quod credat, non tamen datur ei charitatis donum. Sicut etiam aliquibus absque charitate datur donum prophetiae vel aliquid simile.

## ZEVENDE KWESTIE

## OVER DE UITWERKSELEN VAN HET GELOOF.

*(Twee Artikelen.)*

Daarna beschouwen we de uitwerkselen van het geloof.

Daarover stellen wij twee vragen :

1. Is de vrees een uitwergsel van het geloof?
2. Is de zuiverheid des harten een uitwergsel van het geloof?

I<sup>e</sup> ARTIKEL.*Is de vrees een uitwergsel van het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de vrees geen uitwergsel is van het geloof. — 1. Een uitwergsel immers gaat zijn oorzaak niet vooraf. Welnu de vrees gaat het geloof vooraf, zoo-

## QUAESTIO VII

## DE EFFECTIBUS FIDEI.

Deinde considerandum est de effectibus fidei.

- Et circa hoc quaeruntur duo : 1. Utrum timor sit effectus fidei. —  
2. Utrum purificatio cordis sit effectus fidei.

## ARTICULUS I.

*Utrum timor sit effectus fidei.*

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod timor non sit effectus fidei. Effectus enim non praecedit causam. Sed timor praecedat fidem : dicitur

als gezegd wordt in *Ecclesiastes* (2, 8) : « Gij, die God vreest, gelooft in Hem ». Bijgevolg is de vrees geen uitwerksel van het geloof.

2. Hetzelfde kan de oorzaak niet zijn van tegengestelde dingen. Welnu vrees en hoop zijn tegengestelde dingen, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 23, Art. 2). Het geloof baart echter de hoop, zooals de Glossa zegt op *Mattheus* (1, 2). Dus is het geloof de oorzaak niet van de vrees.

3. Niets kan de oorzaak zijn van iets wat er aan tegengesteld is. Welnu het voorwerp van het geloof is iets goeds, nl. de Eerste Waarheid, het voorwerp echter van de vrees is iets kwaads, zooals hierboven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 42, Art. 1). Daden echter worden soortelijk bepaald door hun voorwerp, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 18, Art. 2). Dus is het geloof geen oorzaak van de vrees.

Daartegenover staat echter wat *Jacobus* zegt (2, 19) : « De duivelen gelooven en sidderen van vrees ».

LEERSTELLING. — Zooals hierboven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 42, Art. 1), is de vrees een beweging van het streefvermogen.

enim Eccli. 2. [v. 8] : « Qui timetis Deum, credite illi. » Ergo timor non est effectus fidei.

2. PRÆTEREA, idem non est causa contrariorum. Sed timor et spes sunt contraria, ut supra dictum est [1-2. q. 23. art. 2.]; fides autem generat spem, ut dicitur in Glossa Matth. 1. [v. 2]. Ergo non est causa timoris.

3. PRÆTEREA, contrarium non est causa contrarii. Sed objectum fidei est quoddam bonum, quod est veritas prima; objectum autem timoris est malum, ut supra dictum est [1-2. q. 42. art. 1.]. Actus autem habent speciem ex objecto, secundum supra dicta [1-2. q. 18. art. 2.]. Ergo fides non est causa timoris.

SED CONTRA est, quod dicitur Jac. 2 [v. 19] : « Daemones credunt, et contremiscunt. »

RESPONDEO dicendum, quod timor est quidam motus appetitivae virtutis, ut supra dictum est [1-2 q. 42. art. 1.]. Omnium autem appetitivorum

Welnu het beginsel van alle bewegingen van het streefvermogen is een gekend goed of kwaad. Bijgevolg moet een zekere kennis het beginsel zijn van de vrees en van al de andere bewegingen van het streefvermogen. Welnu door het geloof kennen wij sommige straffen, die volgens Gods oordeel worden opgelegd, en zôo is het geloof de oorzaak van de vrees, waardoor men vreest door God gestraft te worden. Die vrees nu is de slafelijke vrees. Het geloof is echter ook de oorzaak van de kinderlijke vrees, waardoor men vreest van God gescheiden te worden, of waardoor men zich uit eerbied voor God niet met Hem wil vergelijken, en het geloof is de oorzaak van die vrees in zoover wij door het geloof God aanzien als het hoogste en oneindig goed, waarvan gescheiden te worden het grootste onheil en waarmee zich gelijk te willen stellen zonde is. Van de eerste vrees, nl. de slafelijke vrees, is het dood geloof de oorzaak, van de tweede, nl. de kinderlijke vrees, het levend geloof, dat door de liefde den mensch er toe brengt God te hangen en Hem onderworpen te zijn.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De vreeze Gods kan niet algemeen het geloof voorafgaan, want indien we in het

---

*motuum principium est bonum vel malum apprehensum; unde oportet, quod timoris et omnium appetitivorum motuum sit principium aliqua apprehensio. Per fidem autem fit in nobis quaedam apprehensio de quibusdam malis poenalibus, quae secundum divinum judicium inferuntur; et per hunc modum fides est causa timoris, quo quis timet a Deo puniri; qui timor est servilis. Est etiam causa timoris filialis, quo quis timet separari a Deo, vel quo quis refugit se Deo comparare, reverendo ipsum, inquantum per fidem hanc existimationem habemus de Deo, quod sit quoddam immensum et altissimum bonum, a quo separari est pessimum, et cui velle aequari est malum. Sed primi timoris, scilicet servilis, est causa fides informis; sed secundi timoris, scilicet filialis, est causa fides formata, quae per charitatem facit hominem Deo adhaerere, et ei subjici.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod timor Dei non potest universaliter praecedere fidem, quia, si omnino ejus ignorantiam haberemus quantum ad

geheel niets afwisten van de belooningen of de straffen, die we door het geloof leeren kennen, dan zouden we Hem ook niet vreezen. Maar verondersteld, dat wij sommige artikelen des geloofs door het geloof aanvaarden, bv. Gods verhevenheid, dan volgt de eerbiedige vrees, waaruit verder volgt, dat de mensch zijn verstand aan God onderwerpt om alles te gelooven, wat door God beloofd werd. Daarom volgen t. a. pl. de woorden : *« En uw loon zal niet verloren gaan »*.

2. Hetzelfde kan de oorzaak niet zijn van tegengestelde dingen in het zelfde opzicht, maar wel in tegengestelde opzichten. Het geloof nu brengt de hoop voort, in zoover het ons de belooningen doet kennen, waarmee God de rechtvaardigen beloont, en het brengt de vrees voort, in zoover het ons de straffen doet kennen, waarmee Hij de zondaars wil straffen.

3. Het eerste en formeel voorwerp van het geloof is dat goed, wat de Eerste Waarheid is. Maar onder de dingen, die materieel tot het geloof behooren, wordt ook wel het een of ander kwaad te gelooven voorgehouden, zooals dat het zonde is aan God niet onderworpen te zijn, of van Hem te worden afgescheiden, en dat de zondaars door Hem zullen gestraft worden. En op die wijze kan het geloof de oorzaak zijn van de vrees.

praemia vel poenas, de quibus per fidem instruimur, nullo modo eum timeamus; sed, supposita fide de aliquibus articulis fidei, puta de excellentia divina, sequitur timor reverentiae, ex quo sequitur ulterius, ut homo intellectum suum Deo subjiciat ad credendum omnia, quae sunt promissa a Deo; unde ibi sequitur : *« Et non evacuabitur merces vestra. »*

AD SECUNDUM dicendum, quod idem secundum contraria potest esse contrariorum causa, non autem idem secundum idem. Fides autem generat spem, secundum quod facit nobis aestimationem de praemiis, quae Deus retribuit justis; est autem causa timoris secundum quod facit nobis aestimationem de poenis, quas peccatoribus infligere vult.

AD TERTIUM dicendum, quod objectum fidei primum et formale est bonum, quod est veritas prima. Sed materialiter fidei proponuntur etiam credenda quaedam mala, puta quod malum sit Deo non subjici vel ab eo separari, et quod peccatores poenalia mala sustinebunt a Deo; et secundum hoc fides potest esse causa timoris.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de zuiverheid des harten een uitwerksel van het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de zuiverheid des harten geen uitwerksel is van het geloof. — 1. De zuiverheid des harten immers bestaat voornamelijk in het gemoed. Het geloof daarentegen is in het verstand. Bijgevolg brengt het geloof de zuiverheid des harten niet voort.

2. Wat de zuiverheid des harten voortbrengt kan niet samengaan met de onzuiverheid. Welnu het geloof kan samengaan met de onzuiverheid der zonde, zooals blijkt bij hen in wie het geloof dood is. Dus brengt het geloof de zuiverheid des harten niet voort.

3. Indien het geloof op een of andere wijze de zuiverheid des harten voortbracht, dan zou het op de eerste plaats 's menschen verstand zuiveren. Welnu het geloof zuivert het verstand niet van de duisternis, daar het een duistere kennis is. Bijgevolg brengt het geloof de zuiverheid des harten niet voort.

## ARTICULUS II.

*Utrum purificatio cordis sit effectus fidei.*

[4. Dist. 14. q. 1. art. 4. ad 4. et Veri. q. 28, art. 1, ad 6.],

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod purificatio cordis non sit effectus fidei. Puritas enim cordis praecipue in affectu consistit. Sed fides in intellectu est. Ergo fides non causat cordis purificationem.

2. PRÆTEREA, illud quod causat cordis purificationem, non potest simul esse cum impuritate. Sed fides simul potest esse cum impuritate peccati, sicut patet in illis, qui habent fidem informem. Ergo fides non purificat cor.

3. PRÆTEREA, si fides aliquo modo purificaret cor humanum, maxime purificaret hominis intellectum. Sed intellectum non purificat ab obscuritate, cum sit cognitio aenigmatica. Ergo fides nullo modo purificat cor.

Daartegenover staat echter wat Petrus zegt (*Handelingen der Apostelen*, 15, 9) : « *Hun harten zuiverend door het geloof.* »

LEERSTELLING. — De onzuiverheid van een ding bestaat hierin, dat het met lagere stoffen vermengd is. Men zegt immers niet, dat zilver niet zuiver is, wanneer het vermengd is met goud, waardoor het beter wordt, maar wel wanneer het vermengd is met lood of tin. Welnu het is duidelijk, dat het redelijk schepsel alle tijdelijke en lichamelijke schepselen overtreft, en daarom wordt het onzuiver wanneer het zich, door de liefde, aan het tijdelijke onderwerpt. Van die onzuiverheid wordt het echter gezuiverd door een tegengestelde beweging, wanneer het nl. streeft naar wat boven zich is, nl. naar God. Welnu het eerste beginsel van die beweging is het geloof, want *hij, die tot God komt, moet gelooven*, wordt er gezegd in den *Brief aan de Hebreërs* (11, 6). Bijgevolg is het eerste beginsel dat het hart zuivert het geloof, waardoor de onzuiverheid der dwaling wordt weggenomen. Wanneer echter het geloof levend gemaakt wordt door de liefde, brengt het een volmaakte zuiverheid voort.

SED CONTRA est, quod dicit Petrus, Act. 15. [v. 9] : « *Fide purificans corda eorum.* »

RESPONDEO dicendum, quod impuritas uniuscujusque rei consistit in hoc, quod rebus vilioribus immiscetur; non enim dicitur argentum esse impurum ex permixtione auri; per quam melius redditur, sed ex permixtione plumbi vel stanni. Manifestum est autem, quod rationalis creatura dignior est omnibus temporalibus, et corporalibus creaturis; et ideo impura redditur ex hoc, quod temporalibus se subjicit per amorem. A qua quidem impuritate purificatur per contrarium motum, dum scilicet tendit in id quod est supra se, scilicet in Deum. In quo quidem motu primum principium est fides : Accedentem enim ad Deum oportet credere, ut dicitur Hebr. 11 [v. 6]. Et ideo primum principium purificationis cordis est fides, qua purificatur impuritas erroris, quae si perficiatur per charitatem formatam, perfectam purificationem causat.



ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wat in het verstand is, is het beginsel van wat in het gemoed is, in zoover het goed in het verstand het gemoed beweegt.

2. Ook het dood geloof sluit een zekere en er aan tegengestelde onzuiverheid uit, nl. de onzuiverheid der dwaling, die hieruit voortkomt, dat het menschelijk verstand op ongeregelde wijze de lagere dingen aanhangt, wanneer nl. de mensch de zinnelijke dingen als maatstaf aanlegt voor het goddelijke. Wanneer echter het geloof levend wordt door de liefde, gaat er geen enkele onzuiverheid mee samen, daar *alle zonden bedekt worden door de liefde*, zooals we lezen in het *Boek der Spreuken* (10, 12).

3. De duisternis van het geloof is geen gevolg van de onzuiverheid der zonde, maar wel van de natuurlijke ontoereikendheid van het menschelijk verstand in onzen huidigen levensstaat.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ea, quae sunt in intellectu, sunt principia eorum, quae sunt in affectu, inquantum scilicet bonum intellectum movet affectum.

AD SECUNDUM dicendum quod fides etiam informis excludit quamdam impuritatem sibi oppositam, scilicet impuritatem erroris; quae contingit ex hoc, quod intellectus humanus inordinate inhaeret rebus se inferioribus; dum scilicet vult secundum rationes rerum sensibilium metiri divina. Sed quando per charitatem formatur, tunc nullam impuritatem secum compatitur, quia « universa delicta operit charitas », ut dicitur Proverb. 10. [v. 12].

AD TERTIUM dicendum, quod obscuritas fidei non pertinet ad impuritatem culpae, sed magis ad naturalem defectum intellectus humani, secundum statum praesentis vitae.

## ACHTSTE KWESTIE

### OVER DE GAVE VAN VERSTAND.

(*Acht Artikelen.*)

Daarna beschouwen we de gaven van Verstand en Wetenschap, die beantwoorden aan de deugd van geloof. Over de gave van Verstand stellen we acht vragen :

1. Is het verstand een gave van den Heiligen Geest?
2. Kan de gave van verstand bij een zelfden mensch samengaan met het geloof?
3. Is het verstand, dat een gave is van den Heiligen Geest, alleen bespiegeld of ook praktisch?
4. Hebben allen, die in staat van genade zijn, de gave van Verstand?
5. Treft men bij sommigen die gave aan zonder de genade?
6. Welke is de verhouding tusschen de gave van Verstand en de andere gaven?
7. Wat beantwoordt er in de Zaligheden aan die gave?

## QUAESTIO VIII

### DE DONO INTELLECTUS.

Deinde considerandum est de dono Intellectus et Scientiae, quae respondent virtuti fidei.

Et circa donum intellectus quaeruntur octo : 1. Utrum intellectus sit donum Spiritus Sancti. — 2. Utrum possit simul esse in eodem cum fide. — 3. Utrum intellectus, qui est donum Spiritus Sancti, sit speculativus tantum, vel practicus. — 4. Utrum omnes, qui sunt in gratia, habeant donum intellectus. — 5. Utrum hoc donum inveniatur in aliquibus absque gratia. — 6. Quomodo se habeat donum intellectus ad alia dona. — 7. De eo,

8. Wat beantwoordt er aan in de vruchten van den Heiligen Geest?

## I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het verstand een gave van den Heiligen Geest?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het verstand geen gave is van den H. Geest. — 1. De om niet gegeven genadegaven immers verschillen van de natuurlijke gaven, want ze worden er aan toegevoegd. Welnu het verstand is een natuurlijke hebbelijkheid der ziel, waardoor wij de natuurlijk-gekende beginselen kennen, zooals blijkt uit het 6<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (6<sup>e</sup> H.). Bijgevolg moet het verstand niet gerekend worden onder de gaven van den Heiligen Geest.

2. De schepselen hebben deel aan de goddelijke gaven overeenkomstig hun geschiktheid en zijnswijze, zooals blijkt uit Dionysius in zijn Boek *Over de goddelijke Namen* (6<sup>e</sup> H.). Welnu het is aan de menschelijke natuur eigen, de waarheid niet op enkelvoudige

quod respondet huic dono in beatitudinibus. — 8. De eo, quod respondet ei in fructibus.

## ARTICULUS I.

*Utrum intellectus sit donum Spiritus sancti.*

[3. Dist. 35. q. 2. art. 2. et Isa. 11. lect. 2.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod intellectus non sit donum Spiritus Sancti. Dona enim gratuita distinguuntur a donis naturalibus : superadduntur enim eis. Sed intellectus est quidam habitus naturalis in anima, quo cognoscuntur principia naturaliter nota, ut patet in 6. Ethic. [cap. 6.]. Ergo non debet poni donum Spiritus Sancti.

2. PRÆTEREA, dona divina participantur a creaturis secundum earum proportionem et modum, ut patet per Dionysium in lib. de Div. Nom. [cap. 6.]. Sed modus humane nature est ut non simpliciter veritatem cognoscat,

wijze te kennen, wat juist tot het verstand (als dadelijk inzicht) behoort, maar door over te gaan van het een naar het ander, wat eigen is aan de rede, zooals blijkt uit Dionysius in zijn Boek *Over de goddelijke Namen* (7<sup>e</sup> H.). Bijgevolg moet de goddelijke kennis, die aan de menschen geschonken wordt, veeleer de gave van rede genoemd worden dan de gave van verstand.

3. In de verdeeling der vermogens van de ziel staat het verstand tegenover den wil, zooals blijkt uit het 3<sup>e</sup> Boek *Over de Ziel* (9<sup>e</sup> H., Nr 3). Welnu geen enkele gave van den H. Geest draagt den naam van gave van wil. Bijgevolg moet ook geen enkele gave de naam dragen van gave van verstand.

Daartegenover staat echter wat *Isaias* zegt (11,2) : « *Op Hem zal de geest des Heeren rusten, de geest van Wijsheid en Verstand* ».

LEERSTELLING. — Het woord verstand (in het Latijn : *intellectus*) sluit een zekere diepgaande kennis in, want het woord *intelligere* beteekent : *intus legere* (iets doordringend lezen). Dat blijkt duidelijk uit het verschil tusschen het verstand en de zinnen. De zintuigelijke kennis immers blijft bij de uiterlijke zintuigelijk

---

quod pertinet ad rationem intellectus, sed discursive, quod est proprium rationis, ut patet per Dionysium in 7. cap. de Div. Nom. Ergo cognitio divina, quae hominibus datur, magis debet dici donum rationis quam intellectus.

3. PRÆTEREA, in potentiis animae intellectus contra voluntatem dividitur, ut patet in 3. de An. [c. 9, n.3]. Sed nullum donum Spiritus Sancti dicitur voluntas. Ergo etiam nullum donum Spiritus Sancti debet dici intellectus.

SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 11. [v. 2] : « *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus.* »

RESPONDEO dicendum, quod nomen intellectus quamdam intimam cognitionem importat : dicitur enim intelligere, quasi intus legere. Et hoc manifeste patet considerantibus differentiam intellectus et sensus : nam

waarneembare hoedanigheden, de verstandelijke kennis daarentegen dringt door tot het wezen der dingen; het voorwerp immers van het verstand is de watheid, zooals gezegd wordt in het 3<sup>e</sup> Boek Over de Ziel (6<sup>e</sup> H., Nr 7). Nu zijn er vele dingen, die innerlijk verborgen zijn en die wij moeten leeren kennen door er als het ware in binnen te dringen. Onder de bijkomstigheden immers gaat de zelfstandige natuur van de dingen schuil, onder de woorden datgene wat ze beteekenen, onder de gelijkenissen en figuren de verbeelde waarheid; ook zijn de verstandelijke dingen in een zeker opzicht innerlijk verborgen met betrekking tot de zintuigelijke dingen, die uiterlijk waargenomen worden; onder de oorzaken eindelijk gaan de uitwerkselen schuil, en andersom. Men kan dus met betrekking tot al die dingen spreken van « verstand ». Daar echter de kennis van den mensch begint met de zinnen, d. i. met het uiterlijke, is het duidelijk, dat het verstand des te dieper indringen kan in het wezen der dingen, naarmate zijn licht scherper is. Welnu het natuurlijk licht van ons verstand is beperkt in kracht. Het kan dus slechts tot iets doordringen in beperkte maat. Daarom heeft de mensch een bovennatuurlijk licht noodig om verder door te dringen tot de kennis van datgene, wat hij niet kennen kan door

---

*cognitio sensitiva occupatur circa qualitates sensibiles exteriores; cognitio autem intellectiva penetrat usque ad essentiam rei : objectum enim intellectus est quod quid est, ut dicitur in 3. de An. [c. 6. n. 7.]. Sunt autem multa genera eorum quae interius latent, ad quae oportet cognitionem hominis quasi intrinsecus penetrare. Nam sub accidentibus latet rei substantialis; sub verbis latent significata verborum; sub similitudinibus et figuris latet veritas figurata; res enim (1) intelligibiles sunt quodammodo interiores respectu rerum sensibilium, quae exterius sentiuntur; et in causis latent effectus, et e converso. Unde respectu horum omnium potest dici intellectus. Sed cum cognitio hominis a sensu incipiat quasi ab exteriori, manifestum est, quod quanto lumen intellectus est fortius, tanto potest magis ad intima penetrare. Lumen autem naturale nostri intellectus est finitae virtutis; unde usque ad determinatum aliquid pertingere potest. Indiget ergo homo supernaturali lumine, ut ulterius penetret ad cognoscendum quae-*

---

(1) etiam.

het natuurlijk licht van zijn verstand. En dit bovennatuurlijk licht, dat aan den mensch geschonken wordt, is de gave van Verstand.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Door het ons aangeboren natuurlijk licht kennen we dadelijk eenige algemeene beginselen, die wij van nature kennen. Omdat echter de mensch tot een bovennatuurlijke gelukzaligheid bestemd is, zooals vroeger gezegd werd (2<sup>e</sup> Kw., Art. 3), moet hij verder doordringen tot sommige hoogere dingen, en daartoe wordt de gave van verstand vereischt.

2. De rede, die overgaat van het een naar het ander, begint steeds met verstandelijk inzicht en eindigt met verstandelijke inzicht. Wanneer we immers redeneeren, gaan we uit van iets, wat we *inzien* en de redeneering bereikt haar doel wanneer wij er toe komen, iets *in te zien* wat we vroeger niet kenden. Dat we redeneeren is bijgevolg slechts mogelijk door een voorafgaand inzicht. De gave der genade ontstaat echter niet uit het licht der natuur, maar wordt er aan toegevoegd als de voltooiing er van. Het is dus beter die toegevoegde kracht *verstand* te noemen dan *rede*, want dit toegevoegde licht is, met betrekking tot de bovennatuurlijk-

dam, quae per lumen naturale cognoscere non valet. Et illud lumen supernaturale homini datum vocatur donum intellectus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod per lumen naturale nobis inditum statim cognoscuntur quaedam principia communia, quae sunt naturaliter nota. Sed quia homo ordinatur ad beatitudinem supernaturalem, ut supra dictum est [q. 2. art. 3.], necesse est, quod homo ulterius pertingat ad quaedam altiora : et ad hoc requiritur donum intellectus.

AD SECUNDUM dicendum, quod discursus rationis semper incipit ab intellectu, et terminatur ad intellectum : ratiocinamur enim procedendo ex quibusdam intellectis, et tunc rationis discursus perficitur, quando ad hoc pervenimus, ut intelligamus id, quod prius erat ignotum. Quod ergo ratiocinamur, ex aliquo praecedenti intellectu procedit. Donum autem gratiae non procedit ex lumine naturae, sed superadditur ei, quasi perficiens ipsum; et ideo ista superadditio non dicitur ratio, sed magis intellectus, quia ita se

gekende dingen, wat het natuurlijk licht is met betrekking tot de dingen, die we vóór alle andere kennen.

3. De wil duidt een beweging aan van het streefvermogen zonder toevoeging van een of andere verhevenheid. Het verstand daarentegen wijst op de verhevenheid van de kennis, die doordringt tot het diepste. Daarom is het beter een bovennatuurlijke gave verstand te noemen dan wil.

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan de gave van het verstand samengaan met het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de gave van verstand niet kan samengaan met het geloof. — 1. Augustinus immers zegt in zijn *Boek der Drie en tachtig Vraagstukken* (15<sup>e</sup> Kw.) : « *Wat men verstaat wordt door hem, die het verstaat, begrepen.* » Welnu wat men gelooft begrijpt men niet, zooals de Apostel zegt in zijn Brief aan de Philippiërs (3,12) : « *Niet dat ik reeds begrepen heb of reeds volmaakt ben.* ». Het blijkt dus dat het ge-

---

habet lumen superadditum ad ea, quae nobis supernaturaliter innotescunt, sicut se habet lumen naturale ad ea, quae primordialiter cognoscimus.

AD TERTIUM dicendum, quod voluntas nominat simpliciter appetitivum motum absque determinatione alicujus excellentiae, sed intellectus nominat quandam excellentiam cognitionis penetrantis ad intima; et ideo supernaturalis donum magis nominatur nomine intellectus quam nomine voluntatis.

## ARTICULUS II.

*Utrum donum intellectus possit simul esse cum fide.*

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod donum intellectus non simul habeatur cum fide. Dicit enim Augustinus in lib. 83. QQ. [q. 15.] quod id quod intelligitur, intelligentis comprehensione finitur. Sed id quod creditur non comprehenditur, secundum illud Apostoli ad Philipp. 3. [v.

loof en het Verstand niet kunnen samengaan in een en denzelfden mensch.

2. Alles wat begrepen wordt, wordt op natuurlijke wijze gezien door het verstand. Welnu het geloof heeft betrekking op wat niet gezien wordt, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 4<sup>e</sup> Art.). Dus kan in één en denzelfden mensch het geloof niet samengaan met de gave van verstand.

3. Het « verstand » is zekerder dan de wetenschap. Welnu wetenschap en geloof kunnen niet hetzelfde voorwerp hebben, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 5<sup>e</sup> Art.) Bijgevolg, kan het verstand nog minder samengaan met het geloof.

Daartegenover echter staat wat Gregorius zegt in het 1<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (15<sup>e</sup> H.), dat nl. *het verstand den geest verlicht omtrent datgene wat men hoort*. Welnu iemand die gelooft kan in zijn geest verlicht zijn omtrent datgene wat hij gehoord heeft. Daarom wordt gezegd in het laatste hoofdstuk Lucas (45), dat *de Heer het verstand van de discipelen opende opdat ze 'de Schriften zouden verstaan*. Bijgevolg kan het verstand samengaan met het geloof.

12] : « Non quod jam comprehenderim, aut quod perfectus sim. » Ergo videtur, quod fides et intellectus non possint esse in eodem.

2. PRÆTEREA, omne quod intelligitur, intellectu videtur naturaliter. Sed fides est de non apparentibus, ut supra dictum est [q. 1. art. 4]. Ergo fides non potest simul esse in eodem cum intellectu.

3. PRÆTEREA, intellectus est certior quam scientia. Sed scientia et fides non possunt esse de eodem, ut supra dictum est [q. 1. art. 5.]. Multo ergo minus intellectus et fides.

SED CONTRA est, quod Gregorius dicit in lib. 1. Moral. [cap. 15] : « Videmus quod intellectus de auditis mentem illustrat. » Sed aliquis habens fidem potest esse illustratus mente circa audita. Unde dicitur Lucae ult. [v. 45] quod Dominus aperuit discipulis suis sensum ut intelligerent Scripturas. Ergo intellectus potest simul esse cum fide.



LEERSTELLING. — Hier is een dubbel onderscheid noodig : een van den kant van het geloof, en een ander van den kant van het verstand. Van den kant van het geloof moet men dit onderscheid maken, dat sommige dingen op zichzelf en rechtstreeks tot het geloof behooren, nl. die dingen welke de natuurlijke rede te boven gaan, zooals dat God drievoudig is en één, en dat Gods Zoon mensch geworden is; andere dingen daarentegen behooren tot het geloof omdat ze op een of andere wijze met de eerste in verband staan, zooals alles wat in de Heilige Schrift vervat is.

Van den kant van het verstand moet men het volgend onderscheid maken : we kunnen op twee wijzen iets verstaan, ten eerste op volmaakte wijze, wanneer we nl. doordringen tot de kennis van het wezen van het ding dat we verstaan, of wanneer we de waarheid zelf kennen van het uitgedrukte oordeel, zooals het in zichzelf is. Op die wijze kunnen we onmogelijk verstaan wat rechtstreeks behoort tot het geloof, zoolang we nog leven in dezen staat van het geloof. Sommige andere dingen echter, die in verband staan met het geloof, kunnen we op volmaakte wijze begrijpen. We kunnen ten tweede iets op onvolmaakte wijze verstaan, wanneer we nl. het wezen van het ding zelf of het wat en het hoe van de waarheid der stelling niet kennen, maar toch weten, dat wat uiterlijk wordt waargenomen niet in strijd is met de waarheid. Dat

---

RESPONDEO dicendum, quod hic duplici distinctione est opus : una quidem ex parte fidei, alia autem ex parte intellectus. Ex parte quidem fidei distinguendum est, quod quaedam per se et directe cadunt sub fide, quae naturalem rationem excedunt, sicut Deum esse trinum et unum, Filium Dei esse incarnatum. Quaedam vero cadunt sub fide, quasi ordinata ad ista, secundum aliquem modum, sicut omnia, quae in Scriptura divina continentur.

Ex parte vero intellectus distinguendum est, quod dupliciter dici possumus aliqua intelligere : uno modo perfecte, quando scilicet pertingimus ad cognoscendum essentiam rei intellectae, et ipsam veritatem enuntiabilis intellecti, secundum quod in se est; et hoc modo ea quae directe cadunt sub fide intelligere non possumus durante statu fidei. Sed quaedam alia ad fidem ordinata etiam hoc modo intelligi possunt. Alio modo contingit aliquid intelligi imperfecte, quando scilicet ipsa essentia rei, vel veritas propositionis

gebeurt in zoover de mensch verstaat, dat hij om wat uiterlijk wordt waargenomen van de geloofswaarheden niet moet afwijken. Er is nu niets op tegen, dat we, zelf terwijl we in dezen staat van het geloof leven, op die wijze zouden verstaan wat rechtstreeks behoort tot het geloof.

En daaruit blijkt het ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. De eerste drie toch gaan uit van de volmaakte kennis, de laatste van het inzicht in die dingen, die slechts met het geloof in verband staan.

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de gave van verstand alleen bespiegeland  
of ook praktisch?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het verstand, dat gerekend wordt onder de gaven van den Heiligen Geest, niet praktisch is, maar alleen bespiegeland. — 1. Gregorius immers zegt in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (1<sup>e</sup> B., 15<sup>e</sup> H.), dat *het*

---

non cognoscitur quid sit, aut quomodo sit, sed tamen cognoscitur, quod ea, quae exterius apparent, veritati non contrariantur, inquantum scilicet homo intelligit, quod propter ea, quae exterius apparent, non est recedendum ab his quae sunt fidei; et secundum hoc nihil prohibet, durante statu fidei, intelligere etiam ea, quae per se sub fide cadunt.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA : nam primae tres rationes procedunt, secundum quod aliquid perfecte intelligitur; ultima autem ratio procedit de intellectu eorum, quae ordinantur ad fidem.

### ARTICULUS III.

*Utrum donum intellectus sit speculativum tantum an etiam practicum.*

[Infr. art. 6. corp. et ad 3.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod intellectus qui ponitur donum Spiritus Sancti, non sit practicus sed speculativus tantum. « Intellectus enim, ut Gregorius dicit in 1. Moral. [cap. 15.], altiora quaedam pene-

*verstand in de meest verheven dingen doordringt.* Welnu wat het voorwerp is van praktisch verstand is niet verheven, maar alle-daagsch; het zijn nl. de partikuliere dingen, die het voorwerp zijn van onze handelingen. Bijgevolg is het verstand, dat onder de gaven gerekend wordt, niet praktisch.

2. Het verstand, dat een gave is, is iets waardigers dan het verstand, dat een verstandelijke deugd is. Welnu het verstand, dat een verstandelijke deugd is, slaat alleen op het noodzakelijke, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt in het 6<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (6<sup>e</sup> H.). Bijgevolg slaat het verstand, dat een gave is, zooveel te meer alleen op het noodzakelijke. Welnu, het praktisch verstand slaat niet op het noodzakelijke, maar op het wisselvallige, dat veranderlijk is, en veroorzaakt kan worden door menschelijke daden. Bijgevolg is het verstand, dat een gave is, geen praktisch verstand.

3. De gave van verstand verlicht den geest omtrent datgene, wat de natuurlijke rede te boven gaat. Welnu de menschelijke handelingen, die het voorwerp zijn van het praktisch verstand, gaan de natuurlijke rede niet te boven daar het juist aan haar toekomt onze handelingen te regelen, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 58, Art. 2, en Kw. 71, Art. 6). Bijgevolg is het verstand, dat een gave is, geen praktisch verstand.

trat. » Sed ea, quae pertinent ad intellectum practicum, non sunt alta, sed quaedam infima, scilicet singularia, circa quae sunt actus. Ergo intellectus, qui ponitur donum, non est intellectus practicus.

2. PRÆTEREA, intellectus, qui est donum, est dignius aliquid quam intellectus, qui est virtus intellectualis. Sed intellectus, qui est virtus intellectualis, est solum circa necessaria, ut patet per Philosophum in 6. Ethic. [cap. 6.]. Ergo multo magis intellectus, qui est donum, est solum circa necessaria. Sed intellectus practicus non est circa necessaria, sed circa contingentia aliter se habere, quae opere humano fieri possunt. Ergo intellectus, qui est donum, non est intellectus practicus.

3. PRÆTEREA, donum intellectus illustrat mentem ad ea, quae naturalem rationem excedunt. Sed operabilia humana quorum est practicus intellectus, non excedunt naturalem rationem, quae dirigit in rebus agendis, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 58. art. 2. et q. 71. art. 6.]. Ergo intellectus, qui est donum, non est intellectus practicus.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt in Psalm 110 (10) : « *Een goed verstand voor allen die het doen* ».

LEERSTELLING. — Zooals hierboven gezegd werd (voorg. Art.), heeft de gave van verstand niet alleen betrekking op wat uiteraard tot het geloof behoort, als het voornaamste voorwerp er van, maar ook op alles wat in verband staat met het geloof, want *het geloof werkt door de liefde*, zegt de Apostel in zijn *Brief aan de Galaten* (5, 6). Bijgevolg strekt de gave van verstand zich ook tot sommige handelingen uit, niet als tot haar voornaamste voorwerp, maar in zoover we in de handelingen geleid worden door eeuwige beweegredenen, die de hoogere rede, vervolmaakt door de gave van verstand, als uitgangspunt van nadere beschouwing en overleg aanneemt, zooals Augustinus zegt in zijn 12<sup>e</sup> Boek *Over de Drieëenheid* (7<sup>e</sup> H.).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De menselijke handelingen zijn niet iets verhèvens op zichzelf beschouwd, maar wel in zoover ze herleid worden tot den maatstaf van de eeuwige wet en tot het doel der goddelijke zaligheid, en zòò kunnen ze het voorwerp zijn van het verstand.

---

SED CONTRA est, quod in Psal. 110. [v. 10] dicitur : « Intellectus bonus omnibus facientibus eum. »

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec.], donum intellectus non solum se habet ad ea, quae primo et principaliter cadunt sub fide, sed etiam ad omnia, quae ad fidem ordinantur. Operationes autem bonae quemdam ordinem ad fidem habent : nam fides per dilectionem operatur, ut Apostolus dicit ad Gal. 5. [v. 6.]. Et ideo donum intellectus etiam ad quaedam operabilia se extendit, non quidem ut circa ea principaliter versetur, sed inquantum in agendis regulamur rationibus aeternis, quibus conspiciendis et consulendis, secundum Augustinum de Trinit. [lib. 12. cap. 7.], inhaeret superior ratio, quae dono intellectus perficitur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod operabilia humana, secundum quod in se considerantur, non habent aliquam excellentiae altitudinem; sed secundum quod referuntur ad regulam legis aeternae, et ad finem beatitudinis divinae, sic altitudinem habent, ut circa ea possit esse intellectus.

2. Het behoort tot de waardigheid van de gave van verstand, de eeuwige en noodzakelijke verstandelijke dingen niet alleen op zichzelf te beschouwen, maar ook als maatstaf der menschelijke handelingen. Hoe verder toch de verstandelijke kracht zich uitstrekt, des te edeler is ze.

3. De maatstaf der menschelijke handelingen is de menschelijke rede en de eeuwige wet, zooals vroeger gezegd werd (1a Zae, Kw. 71, Art. 6). Welnu de eeuwige wet overtreft de natuurlijke rede. Bijgevolg gaat de kennis der menschelijke handelingen, in zoover ze geregeld wordt door de eeuwige wet, de natuurlijke rede te boven, en heeft ze het bovennatuurlijk licht van de gave van den heiligen Geest noodig.

#### IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Hebben allen, die in staat van genade zijn, de gave van verstand?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat niet allen, die in staat van genade zijn, de gave van verstand hebben. — 1. Gregorius immers zegt in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (2<sup>e</sup> B., 26<sup>e</sup> H.),

---

AD SECUNDUM dicendum, quod hoc ipsum pertinet ad dignitatem doni, quod est intellectus, quod intelligibilia aeterna vel necessaria considerat, non solum secundum quod in se sunt, sed etiam secundum quod sunt regulae quaedam humanorum actuum, quia quanto virtus cognoscitiva ad plura se extendit, tanto nobilior est.

AD TERTIUM dicendum, quod regula humanorum actuum est ratio humana et lex aeterna, ut supra dictum est [1-2. q. 71. art. 6.]. Lex autem aeterna excedit naturalem rationem, et ideo cognitio humanorum actuum, secundum quod regulatur a lege aeterna, excedit naturalem rationem, et indiget supernaturali lumine doni Spiritus Sancti.

#### ARTICULUS IV.

*Utrum donum intellectus insit omnibus habentibus gratiam.*

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur quod donum intellectus non insit omnibus habentibus gratiam. Dicit enim Gregorius 2. Moral. [cap. 26.],

dat de gave van verstand gegeven wordt als heelmiddel tegen het verstompt zijn van den geest. Welnu bij velen, die in staat van genade zijn, is de geest nog verstompt. Bijgevolg hebben niet allen, die in staat van genade zijn, de gave van verstand.

2. Onder al de dingen, die betrekking hebben op de kennis, is alleen het geloof noodig ter zaligheid, want *door het geloof woont Christus in onze harten*, zooals we lezen in den *Brief aan de Ephesiërs* (3, 17). Welnu niet allen, die het geloof hebben, hebben de gave van verstand, zelfs moeten zij, die gelooven, bidden opdat ze zouden verstaan, zooals Augustinus zegt in zijn werk *Over de Drieëenheid* (15<sup>e</sup> B., 27<sup>e</sup> H.). Bijgevolg is de gave van verstand niet noodig tot de zaligheid, en is ze niet in allen, die in staat van genade zijn.

3. Wat toekomt aan allen, die in staat van genade zijn, wordt nooit onttrokken aan hen, die de genade bezitten. Welnu de genade van verstand en van de andere gaven wordt ons soms onttrokken tot ons eigen nut, want het gebeurt, dat de geest, die eens de subliemste dingen beschouwde, maar er door verwaand werd, zoo traag en verstompt wordt, dat hij zelf het laagste en meest gewone niet meer verstaat, zooals Gregorius zegt in het 2<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (26<sup>e</sup> H.). Bijgevolg hebben niet allen, die in staat van genade zijn, de gave van verstand.

---

quod « donum intellectus datur contra hebetudinem mentis. » Sed multi habentes gratiam adhuc patiuntur mentis hebetudinem. Ergo donum intellectus non est in omnibus habentibus gratiam.

2. PRÆTEREA, inter ea, quae ad cognitionem pertinent, sola fides videtur esse necessaria ad salutem, quia per fidem Christus inhabitat in cordibus nostris, ut dicitur Ephes. 3. [v. 17]. Sed non omnes habentes fidem habent donum intellectus; immo qui credunt debent orare ut intelligant, sicut Augustinus dicit in lib. 15. de Trin. [cap. 27.]. Ergo donum intellectus non est necessarium ad salutem. Non ergo est in omnibus habentibus gratiam.

3. PRÆTEREA, ea quae sunt communia omnibus habentibus gratiam, numquam ab habentibus gratiam subtrahuntur. Sed gratia intellectus et aliorum donorum « aliquando se utiliter subtrahit : quandoque enim dum sublimia intelligendo in elationem se animus erigit, in rebus imis et vilibus gravi hebetudine pigrescit », ut Gregorius dicit in 2. Moral. [cap. 26.]. Ergo donum intellectus non est in omnibus habentibus gratiam.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt in *Psalm* 81 (5) : « *Ze kenden en verstonden niet en wandelen in de duisternis* ». Welnu iemand, die de genade heeft, wandelt niet in duisternis, volgens het woord van *Joannes* (8, 12) : « *Wie mij volgt wandelt niet in de duisternis* ». Bijgevolg mist niemand, die in staat van genade is, de gave van verstand.

LEERSTELLING. — Bij allen, die in staat van genade zijn, moet er een rechtschapen wil zijn, want *door de genade wordt de wil van den mensch tot het goede voorbereid*, zegt Augustinus in zijn Boek *Tegen den Pelagiaan Julianus* (4° B., 3° H.). Welnu de wil kan niet op het goede gericht worden zooals het behoort, zonder voorafgaande kennis van de waarheid, want het voorwerp van den wil is het door het verstand gekende goed, zooals gezegd wordt in het 3° Boek *Over de Ziel* (7° H.). Evenals dan de Heilige Geest door de gave der liefde den wil van den mensch ordent, opdat hij naar een bepaald bovennatuurlijk goed zou bewogen worden, zooals het behoort, zoo ook verlicht Hij door de gave van verstand den geest van den mensch, opdat hij een bepaalde bovennatuurlijke waarheid zou kennen, waarnaar de rechtschapen wil moet streven. Evenals dus allen, die de heiligmakende

SED CONTRA est, quod dicitur in *Psal.* 81. [v. 5] : « *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* » Sed nullus habens gratiam ambulat in tenebris, secundum illud *Joan.* 8. [v. 12] : « *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris.* » Ergo nullus habens gratiam caret dono intellectus.

RESPONDEO dicendum, quod in omnibus habentibus gratiam necesse est esse rectitudinem voluntatis, quia « *per gratiam praeparatur voluntas hominis ad bonum,* » ut Augustinus dicit [*Contra Julian. Pelag.* l. 4, c. 3]. Voluntas autem non potest recte ordinari in bonum, nisi praesistente aliqua cognitione veritatis, quia objectum voluntatis est bonum intellectum, ut dicitur in 3. de An. [c. 7. n. 3.]. Sicut autem per donum charitatis Spiritus Sanctus ordinat voluntatem hominis, ut directe moveatur in bonum quoddam supernaturale, ita etiam per donum intellectus illustrat mentem hominis, ut cognoscat veritatem quamdam supernaturalem, in quam oportet

genade bezitten, de gave van de liefde hebben, zoo ook hebben ze allen de gave van verstand.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Sommigen, die de heiligmakende genade hebben, kunnen niettemin zwak van geest zijn met betrekking tot sommige dingen, die niet noodig zijn om zalig te worden; maar met betrekking tot wat vereischt wordt ter zaligheid worden ze voldoende door den Heiligen Geest onderwezen, naar het woord uit den 1<sup>en</sup> Brief van Joannes (2, 27) : « *Zijn zalving onderricht hen over alles* ».

2. Ofschoon niet allen, die het geloof hebben, volkomen verstaan wat voorgehouden wordt te gelooven, toch verstaan ze, dat die dingen geloofd moeten worden en dat men er geenszins van af mag wijken.

3. De gave van verstand wordt nooit onttrokken aan hen, die in staat van genade zijn, met betrekking tot datgene wat noodig is ter zaligheid; maar ze kan soms onttrokken worden met betrekking tot andere dingen, zoodat ze niet alles even helder kunnen doorschouwen, om geen aanleiding te hebben tot hoogmoed.

tendere voluntatem rectam. Et ideo sicut donum charitatis est in omnibus habentibus gratiam gratum facientem, ita etiam donum intellectus.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod aliqui habentes gratiam gratum facientem possunt hebetudinem pati circa aliqua quae sunt praeter necessitatem salutis; sed circa ea, quae sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur a Spiritu Sancto, secundum illud 1. Joan. [v. 27] : « *Unctio ejus docet vos de omnibus.* »

AD SECUNDUM dicendum, quod etsi non omnes habentes fidem plene intelligant ea, quae proponuntur credenda, intelligunt tamen ea esse credenda, et quod ab eis nullo modo est deviandum.

AD TERTIUM dicendum, quod donum intellectus numquam se subtrahit Sanctis circa ea, quae sunt necessaria ad salutem; sed circa alia interdum se subtrahit, ut non omnia ad liquidum per intellectum penetrare possint, ad hoc quod superbiae materia subtrahatur.



V<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Bezitten ook zij, die de heiligmakende genade niet hebben,  
de gave van verstand?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat ook zij, die de heiligmakende genade niet hebben, de gave van verstand bezitten. — 1. Augustinus immers zegt in de verklaring van Psalm 118, 20 : « Mijn ziel verlangt er naar om een rechtvaardig oordeel te be-geeren » : « *Het verstand vliegt vooruit, maar het gevoel, echt menschelijk zwak, volgt slechts traag* ». Welnu bij allen, die de heiligmakende genade hebben, komt het gevoel snel op, door de liefde. Bijgevolg kan de gave van verstand ook bestaan bij hen, die de heiligmakende genade niet hebben.

2. In het Boek *Daniël* (10, 1) wordt gezegd dat het verstand vereischt wordt in de prophetische ziening. Er is dus geen gave van profetie, zonder de gave van verstand. Welnu de gave van van profetie kan ook zonder de heiligmakende genade geschonken worden, zooals blijkt uit *Mattheus* (7, 22), waar aan hen, die

---

## ARTICULUS V.

*Utrum donum intellectus inveniatur etiam in non habentibus  
gratiam gratum facientem.*

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod intellectus donum inveniatur etiam in non habentibus gratiam gratum facientem. Augustinus enim exponens illud Ps. 118. [v. 20.] : Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, dicit : « Praevolat intellectus, et tarde sequitur humanus atque infirmus affectus. » Sed in omnibus habentibus gratiam gratum facientem est promptus affectus propter charitatem. Ergo donum intellectus potest esse in his, qui non habent gratiam gratum facientem.

2. PRÆTEREA, Dan. 10. [v. 1.] dicitur, quod intelligentia opus est in visione prophetica et ita videtur, quod prophetia non sit sine dono intellectus. Sed prophetia potest esse sine gratia gratum faciente, ut patet Matth.

zeggen : « *In Uw naam hebben we geprofeteerd* », wordt geantwoord : « *Nooit heb ik u gekend* ». Bijgevolg kan ook de gave van verstand geschonken worden zonder de heiligmakende genade.

3. De gave van verstand beantwoordt aan de deugd van geloof, naar het woord van *Isaias* (7, 9) in de vertaling van de Zeventig : « *Indien gij niet gelooft, zult gij niet verstaan* ». Welnu men kan het geloof hebben zonder de heiligmakende genade. Bijgevolg is ook de gave van verstand mogelijk zonder de heiligmakende genade.

Daartegenover echter staat wat de Heer zegt bij *Joannes* (6, 45) : « *Alwie naar den Vader geluisterd heeft en door Hem onderwezen is, komt tot Mij* ». Welnu door het verstand leeren we en doordringen we wat we gehoord hebben, zooals blijkt uit de woorden van Gregorius in het I<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (15<sup>e</sup> H.). Bijgevolg komen allen tot Christus, die de gave van verstand hebben, wat echter niet mogelijk is zonder de heiligmakende genade. Bijgevolg bestaat de gave van verstand niet zonder de heiligmakende genade.

7 [v. 22], ubi dicentibus : « *In nomine tuo prophetavimus* », respondetur : « *Numquam novi vos.* » Ergo donum intellectus potest esse sine gratia gratum faciente.

3. PRÆTEREA, donum intellectus respondet virtuti fidei, secundum illud Isa. 7. [v. 9] secundum aliam literam [LXX. Interp.] : « *Nisi credideritis, non intelligetis.* » Sed fides potest esse sine gratia gratum faciente. Ergo etiam donum intellectus.

SED CONTRA est, quod Dominus dicit Joan. 6. [v. 45] : « *Omnis, qui audit a Patre, et didicit, venit ad me.* » Sed per intellectum audita addiscimus, vel penetramus, ut patet per Gregorium in 1. Moral. [cap. 15.]. Ergo quicumque habet intellectus donum, venit ad Christum, quod non est sine gratia gratum faciente. Ergo donum intellectus non est sine gratia gratum faciente.

LEERSTELLING. — Zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 68, Art. 1 en 2), vervolmaken de gaven van den Heiligen Geest de ziel, zoodat ze goed geschikt is om door den Heiligen Geest bewogen te worden. Daaruit volgt, dat het verstandelijk licht der genade « gave van verstand » genoemd wordt, in zoover het verstand van den mensch goed geschikt is om door den Heiligen Geest bewogen te worden. Welnu die beweging bestaat hierin, dat de mensch de waarheid kent omtrent zijn einddoel. Bijgevolg bezit het menschelijk verstand de gave van verstand niet, wanneer het door de beweging van den Heiligen Geest er niet toe gekomen is, het einddoel naar zijn juiste waarde te schatten, hoe volmaakt van den anderen kant, dank zij de verlichting van den Heiligen Geest, zijn kennis van andere voorafgaande waarheden mag zijn. Nu kan hij alleen het einddoel naar zijn juiste waarde schatten, die niet dwaalt ten opzichte van het einddoel, maar het vast aanhangt als het verhevenste van alles. Dat is echter alleen het geval voor hen, die de heiligmakende genade bezitten, zooals ook in de zedelijke orde de mensch het doel naar zijn juiste waarde schat door de hebbelijkheid der deugd. Bijgevolg heeft niemand de gave van verstand zonder de heiligmakende genade.

#### ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Augustinus geeft

RESPONDEO dicendum quod sicut supra dictum est [1-2. q. 68. art. 1. et 2.], dona Spiritus Sancti perficiunt animam secundum quod est bene mobilis a Spiritu Sancto. Sic ergo intellectuale lumen gratiae ponitur donum intellectus, in quantum intellectus hominis est bene mobilis a Spiritu Sancto. Hujusmodi autem motus consideratio in hoc est, quod homo apprehendat veritatem circa finem. Unde nisi usque ad hoc moveatur a Spiritu Sancto intellectus humanus, ut rectam aestimationem de fine habeat, nondum consecutus est donum intellectus, quantumcumque ex illustratione Spiritus Sancti alia quaedam praeambula cognoscat. Rectam autem aestimationem de ultima fine non habet nisi ille, qui circa finem non errat, sed ei firmiter inhaeret, tamquam optimo. Quod est solum habentis gratiam gratum facientem, sicut etiam in moralibus rectam aestimationem habet homo de fine per habitum virtutis. Unde donum intellectus habet nullus sine gratia gratum faciente.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Augustinus nominat intellectum quam-

den naam *verstand* aan iedere verstandelijke verlichting. Daarin ligt echter slechts dan de natuur van de gave, indien zij 's menschen geest er toe brengt om het einddoel naar zijn juiste waarde te schatten.

2. Het verstand, dat door de profetie vereischt wordt, is een verlichting van den geest met betrekking tot wat aan de profeten geopenbaard wordt, niet echter met betrekking tot de juiste waardeering van het laatste doel, wat eigen is aan de gave van verstand.

3. Het geloof is alleen het aanvaarden van hetgeen voorgehouden wordt. Doch het verstand dringt ook eenigszins door in de waarheid, en dat doordringen is met betrekking tot het doel alleen mogelijk bij degenen, die de heiligmakende genade bezitten, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd. De reden, die geldt voor het verstand, geldt dus niet voor het geloof.

cumque illustrationem intellectualem, quae tamen non pertingit ad perfectam doni rationem, nisi usque ad hoc mens hominis deducatur, ut rectam aestimationem habeat homo circa finem.

AD SECUNDUM dicendum, quod intelligentia quae necessaria est ad prophetiam, est quaedam illustratio mentis circa ea, quae prophetis revelantur; non est autem illustratio mentis circa aestimationem rectam de ultimo fine, quae pertinet ad donum intellectus.

AD TERTIUM dicendum, quod fides importat solum assensum ad ea, quae proponuntur; sed intellectus importat quamdam perceptionem veritatis, quae non potest esse circa finem, nisi in eo qui habet gratiam gratum facientem, ut dictum est [in corp. art.]. Et ideo non est similis ratio de intellectu et fide.

VI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Verschilt de gave van verstand van de andere gaven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de gave van verstand niet verschilt van de andere gaven. — 1. De dingen immers, die aan hetzelfde tegengesteld zijn, zijn onderling gelijk. Welnu aan de wijsheid is de dwaasheid tegenovergesteld, aan het verstand, het verstompt zijn van den geest, aan den raad de onberadenheid, aan de wetenschap de onwetendheid, zooals blijkt uit de *Zedekundige Verhandelingen* van Gregorius (2<sup>o</sup> B., 26<sup>o</sup> H.). Welnu de dwaasheid, het verstompt zijn van den geest, de onwetendheid en de onberadenheid verschillen niet onderling. Bijgevolg verschilt het verstand niet van de andere gaven.

2. Het verstand (als dadelijk inzicht) dat een verstandelijke deugd is, verschilt van de andere verstandelijke deugden door wat er eigen aan is, dat het nl. de op zichzelf klaarblijkelijke beginselen als voorwerp heeft. Welnu de gave van verstand heeft niet de op zichzelf klaarblijkelijke beginselen als voorwerp, want om datgene te kennen wat natuurlijk en uit zichzelf klaarblijkelijk is,

## ARTICULUS VI.

*Utrum donum intellectus distinguatur ab aliis donis.*

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod donum intellectus non distinguatur ab aliis donis. Quorum enim opposita sunt eadem, ipsa quoque sunt eadem. Sed sapientiae opponitur stultitia, hebetudini intellectus, praecipitationi consilium, ignorantiae scientia, ut patet per Gregorium 2. Moral. [cap. 26.]. Non videntur autem differre stultitia, hebetudo, ignorantia, et praecipitatio. Ergo nec intellectus distinguatur ab aliis donis.

2. PRÆTEREA, intellectus, qui ponitur virtus intellectualis, differt ab aliis intellectualibus virtutibus per hoc sibi proprium, quod est circa principia per se nota. Sed donum intellectus non est circa aliqua principia per se nota, quia ad ea, quae naturaliter per se cognoscuntur, sufficit na-

volstaat de natuurlijke hebbelijkheid der eerste beginselen; om het bovennatuurlijke te kennen volstaat het geloof, daar de artikelen des geloofs als de eerste beginselen zijn van de bovennatuurlijke kennis, zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Kw., 7<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg verschilt de gave van verstand niet van de andere verstandelijke gaven.

3. Iedere verstandelijke kennis is ofwel speculatief, ofwel praktisch. Welnu hierboven (3<sup>e</sup> Art.) werd gezegd, dat de gave van verstand beide te gelijk is. Bijgevolg verschilt ze niet van de andere verstandelijke gaven, maar omvat zij ze alle.

Daartegenover echter staat, dat alle dingen, die naast elkander opgesomd worden, op een of andere wijze van elkander verschillen, want het verschil is het gebinsel van het getal. Welnu, bij *Isaías* (11, 2) wordt de gave van verstand samen opgesomd met de andere gaven, en bijgevolg verschilt ze er van.

LEERSTELLING. — Het verschil tusschen de gave van verstand en de eerste drie andere gaven, nl. de godsvrucht, de sterkte en de vrees, is duidelijk. De gave van verstand immers behoort tot het

turalis habitus primorum principiorum; ad ea vero, quae supernaturalia sunt, sufficit fides, quia articuli fidei sunt sicut prima principia in supernaturali cognitione, sicut dictum est [q. 1. art. 7.]. Ergo donum intellectus non distinguitur ab aliis donis intellectualibus.

3. PRÆTEREA, omnis cognitio intellectiva vel est speculativa, vel practica. Sed donum intellectus habet se ad utrumque, ut dictum est [art. 3. huj. q.]. Ergo non distinguitur ab aliis donis intellectualibus, sed omnia in se complectitur.

SED CONTRA est, quod quaecumque connumerantur ad invicem oportet ea esse aliquo modo ab invicem distincta, quia distinctio est principium numeri. Sed donum intellectus connumeratur aliis donis, ut patet Isa. 11. [v. 2]. Ergo donum intellectus est distinctum ab aliis donis.

RESPONDEO dicendum, quod distinctio doni intellectus ab aliis tribus donis scilicet pietate, fortitudine, et timore, manifesta est, quia donum

kenvermogen, de drie andere gaven daarentegen tot het streefvermogen.

Niet zoo duidelijk is echter het verschil tusschen de gave van verstand en de drie andere gaven, die ook tot het kenvermogen behooren, nl. de wijsheid, de wetenschap en de raad. Sommigen meenen, dat de gave van verstand hierin verschilt van de gaven van wetenschap en raad, dat deze twee gaven tot de praktische kennis behooren, de gave van verstand daarentegen tot de bespiegelende kennis. De gave van verstand zou hierin verschillen van de gave van wijsheid, die ook tot de spekulatieve kennis behoort, dat aan de wijsheid het oordeel toekomt, aan het verstand de geschiktheid om de dingen die voorgehouden worden te verstaan, of om hun diepste wezen te doorgronden. Daarop hebben we vroeger gesteund om het getal der gaven te bepalen (1a 2ae, Kw. 68, Art. 4). Wanneer men echter de zaken van naderbij beschouwt, ziet men in, dat de gave van verstand niet alleen betrekking heeft op bespiegelende dingen, maar ook op handelingen, zooals (in het 3<sup>e</sup> Art.) gezegd werd. Ook de gave van wetenschap heeft betrekking op beide, zooals later zal gezegd worden (volgende Kw., 3<sup>e</sup> Art.). Het verschil tusschen die twee gaven ligt dus elders.

Deze vier gaven hebben alle betrekking op de bovennatuur-

---

*intellectus pertinet ad vim cognoscitivam, illa vero tria pertinent ad vim appetitivam.*

*Sed differentia hujus doni intellectus ad alia tria, scilicet sapientiam, scientiam, et consilium, quae etiam ad vim cognoscitivam pertinent, non est adeo manifesta. Videtur autem quibusdam, quod donum intellectus distinguatur a dono scientiae et consilii per hoc, quod illa duo pertineant ad practicam cognitionem, donum autem intellectus ad speculativam. A dono vero sapientiae, quod etiam ad speculativam cognitionem pertinet, distinguitur in hoc, quod ad sapientiam pertinet iudicium, ad intellectum vero capacitas intellectus eorum, quae proponuntur, seu penetratio ad intima eorum. Et secundum hoc supra numerum donorum assignavimus [1-2. q. 68. art. 4.]. Sed diligenter intuenti donum intellectus non solum se habet circa speculanda, sed etiam circa operanda, ut dictum est [art. 3. huj. q.]; et similiter etiam donum scientiae circa utrumque se habet, ut infra dicetur [q. seq. art. 3.]. Et ideo oportet aliter eorum distinctionem accipere.*

*Omnia enim haec quatuor dona ordinantur ad supernaturalem cognitionem.*

lijke kennis, die in ons is door het geloof. Het geloof echter komt tot ons door het gehoor, zooals gezegd wordt in den *Brief aan de Romeinen* (10, 17). Bijgevolg moeten sommige dingen aan den mensch voorgehouden worden te gelooven, niet als dingen, die men ziet, maar als dingen, die men hoort, en die men aanvaardt door het geloof. Welnu het eerste en voornaamste voorwerp van het geloof is de Eerste Waarheid; het bijkomstig voorwerp er van zijn sommige dingen, die betrekking hebben op de schepselen, en eindelijk strekt het geloof zich ook uit tot de regeling der menschelijke daden, in zoover het geloof werkt door de liefde, zooals blijkt uit wat vroeger gezegd werd (4<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art., antw. op de 3<sup>e</sup> Bed.). Daaruit volgt, dat met betrekking tot de dingen die ons voorgehouden worden te gelooven, ons twee eischen gesteld worden. Ten eerste moeten we die dingen door ons verstand doordringen en begrijpen, en dat bewerkt de gave van verstand; ten tweede moeten wij er een juist oordeel over vellen, waardoor we houden, dat wij ze moeten aanhangen en alles afwijzen, wat er mee in strijd is. In zoover het goddelijke dingen betreft, komt dit oordeel toe aan de gave van wijsheid, in zoover het geschapen dingen betreft, aan de gave van wetenschap, in zoover het de toepassing betreft op particuliere handelingen, aan de gave van raad.

---

quae in nobis per fidem fundatur. Fides autem est ex auditu, ut dicitur Rom. 10. [v. 17]. Unde oportet aliqua proponi homini ad credendum non sicut visa, sed sicut audita, quibus per fidem assentiat. Fides autem primo quidem et principaliter se habet ad veritatem primam, secundario ad quaedam circa creaturas consideranda, et ulterius se extendit etiam ad directionem humanorum operum secundum quod per dilectionem operatur, ut ex dictis patet [q. 4. art. 2. ad 3.]. Sic ergo circa ea, quae fidei proponuntur credenda, duo requiruntur ex parte nostra : primo quidem, ut intellectu penetrentur vel capiantur, et hoc pertinet ad donum intellectus; secundo autem oportet, ut de eis homo habeat iudicium rectum, ut aestimet his esse inhaerendum, et ab eorum oppositis recedendum. Hoc ergo iudicium quantum ad res divinas, pertinet ad donum sapientiae; quantum vero ad res creatas, pertinet ad donum scientiae; quantum vero ad applicationem ad singularia opera, pertinet ad donum consilii.



ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het verschil tusschen de vier vermelde gaven komt duidelijk overeen met wat er volgens Gregorius aan tegengesteld is. Het verstompt zijn van den geest immers is het tegengestelde van de scherpzinnigheid, want het verstand wordt figuurlijk scherp genoemd, wanneer het kan doordringen tot in het diepste van wat voorgehouden wordt, en het verstompt zijn van den geest heeft voor gevolg, dat de geest niet kan doordringen tot het diepste. Verder zegt men, dat iemand dwaas is, wanneer hij verkeerd oordeelt over het algemeen doel van het leven, en daarom is de dwaasheid het tegendeel van de wijsheid, die een juist oordeel ingeeft over de algemeene oorzaak. De onwetendheid nu veronderstelt een tekort in den geest ten opzichte van een of ander particulier voorwerp, en daarom wordt ze gesteld tegenover de wetenschap, waardoor de mensch een juist oordeel heeft omtrent de particuliere oorzaken, nl. omtrent de geschapen oorzaken. De onberadenheid is klaarblijkelijk het tegenovergestelde van den raad, waardoor de mensch niet overgaat tot de daad vooraleer hij bij zich zelf overleg heeft gepleegd.

2. De gave van verstand heeft betrekking op de eerste beginselen van de kennis, die uit louter genade wordt medegedeeld, maar op een andere wijze dan het geloof. Het komt immers aan het geloof toe die beginselen te aanvaarden, aan de gave van

---

AD PRIMUM ergo dicendum, quod praedicta differentia quatuor donorum manifeste competit distinctioni eorum, quae Gregorius ponit eis esse opposita. Hebetudo enim acuitati opponitur: dicitur enim per similitudinem intellectus acutus, quando potest penetrare ad intima eorum, quae proponuntur; unde hebetudo mentis est per quam mens ad intima penetrare non sufficit. Stultus autem dicitur ex hoc, quod perverse judicat circa communem finem vitae; et ideo proprie opponitur sapientiae, quae facit rectum iudicium circa universalem causam. Ignorantia vero importat defectum mentis etiam circa quaecumque particularia; et ideo opponitur scientiae, per quam homo habet rectum iudicium circa particulares causas, scilicet circa creaturas. Praecipitatio vero manifeste opponitur consilio, per quod homo ad actionem non procedit ante deliberationem rationis.

AD SECUNDUM dicendum, quod donum intellectus est circa prima principia cognitionis gratuita, aliter tamen quam fides, nam ad fidem pertinet eis

verstand echter met den geest te doordringen wat medegedeeld wordt.

3. De gave van verstand heeft betrekking zoowel op de bespiegелende als op de praktische kennis, niet wat het oordeel betreft, maar wat de kennis betreft, om nl. te begrijpen wat gezegd wordt.

## VII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Beantwoordt aan de gave van verstand de zesde zaligheid, nl. : « Zalig zijn de zuiveren van harte, want zij zullen God zien. »?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat aan de gave van verstand niet de zesde zaligheid beantwoordt, nl. : « Zalig de zuiveren van harte, want zij zullen God zien ». — 1. De zuiverheid des harten immers schijnt op de eerste plaats te behooren tot het gemoed. Welnu de gave van verstand behoort niet tot het gemoed, maar veeleer tot het kenvermogen. Dus beantwoordt de genoemde zaligheid niet aan de gave van verstand.

assentire; ad donum vero intellectus pertinet mente penetrare ea, quae dicuntur.

AD TERTIUM dicendum, quod donum intellectus pertinet ad utramque cognitionem, scilicet speculativam et practicam, non quantum ad iudicium, sed quantum ad apprehensionem, ut capiantur ea, quae dicuntur.

## ARTICULUS VII.

*Utrum dono intellectus respondeat sexta beatitudo, scilicet : beati mundo corde, etc.*

[1-2. q. 94. art. 3. et 3. Dist. 34. q. 1, art. 4, et 6,],

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod dono intellectus non respondeat beatitudo sexta, scilicet : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Munditia enim cordis maxime videtur pertinere ad affectum. Sed donum intellectus non pertinet ad affectum, sed magis ad vim intellectivam. Ergo praedicta beatitudo non respondet dono intellectus.

2. In de *Handelingen der Apostelen* (15, 9) wordt gezegd : « *Hun harten zuiverend door het geloof* ». Welnu de zuiverheid des harten bekomt men door de zuivering des harten. Bijgevolg behoort de genoemde zaligheid eerder tot de deugd van geloof dan tot de gave van verstand.

3. De gaven van den Heiligen Geest vervolmaken den mensch tijdens dit leven. Welnu de aanschouwing van God behoort niet tot dit leven, want door die aanschouwing wordt men immers gelukzalig, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 3, Art. 8.). Bijgevolg behoort de zesde zaligheid, die de aanschouwing van God belooft, niet tot de gave van verstand.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt in zijn Boek *Over de Bergrede* (1<sup>e</sup> B., 4<sup>e</sup> H.) : « *De zesde werking van den Heiligen Geest, nl. het verstand, komt toe aan de zuiveren van harte, die met hun gezuiverd oog kunnen zien wat het oog nooit zag* ».

LEERSTELLING. — Zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 69, Art. 2 en 4), zijn in de zesde zaligheid, zooals overigens ook in de andere, twee dingen vervat : een als verdienste, nl. de zui-

---

2. PRÆTEREA, Act. 15 [v. 9] dicitur : « *Fide purificans corda eorum.* » Sed per purificationem cordis acquiritur munditia cordis. Ergo praedicta beatitudo magis pertinet ad virtutem fidei, quam ad donum intellectus.

3. PRÆTEREA, dona Spiritus Sancti perficiunt hominem in praesenti vita. Sed visio Dei non pertinet ad vitam praesentem : ipsa enim beatos facit, ut supra habitum est [1-2. q. 3. art. 8.]. Ergo sexta beatitudo continens visionem Dei non pertinet ad donum intellectus.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. 1. de Ser. Dom. in monte [cap. 4.] : « *Sexta operatio Spiritus Sancti, quae est intellectus, convenit mundis corde, qui purgato oculo possunt videre, quod oculus non vidit.* »

RESPONDEO dicendum, quod in sexta beatitudine, sicut et in aliis, duo continentur : unum per modum meriti, scilicet munditia cordis; aliud per

verheid des harten, en een ander als beloöning, nl. het zien van God. Die twee dingen hebben op bepaalde wijze betrekking op de gave van verstand. Men kan immers een dubbele zuiverheid onderscheiden : een, die voorafgaat en geschikt maakt om God te aanschouwen, nl. de zuiverheid van het gemoed dat vrij is van iedere ongeregelde neiging. Die zuiverheid des harten is het werk van de deugden en van de gaven, die behooren tot het streefvermogen. De tweede zuiverheid des harten werkt als het ware meer afdoend met betrekking tot de goddelijke aanschouwing. Ze bestaat in de zuiverheid van den geest, die vrij is van alle zintuigelijke kenbeelden en van iedere dwaling, zoo dat men alles wat aangaande God wordt voorgehouden niet opvat als door lichamelijke kenbeelden, noch volgens de dwalingen der ketters. Die zuiverheid is het werk van de gave van verstand.

Er is ook een dubbele aanschouwing van God : een, die volmaakt is, en waardoor men Gods wezen ziet, en een andere, die onvolmaakt is, en waardoor we wel niet zien wat God is, maar toch zien wat Hij niet is. In dit leven kennen we God des te volmaakter, naarmate wij duidelijker inzien, dat Hij alles overtreft wat het verstand begrijpen kan. Beide aanschouwingen nu van God behooren tot de gave van verstand, de eerste tot de voltooide

---

*modum praemii, scilicet visio Dei, ut supra dictum est [1-2. q. 69. art. 2. et 4.], et utrumque pertinet aliquo modo ad donum intellectus. Est enim duplex munditia : una quidem preambula et dispositiva ad Dei visionem, quae est depuratio affectus ab inordinatis affectionibus; et haec quidem munditia cordis fit per virtutes et dona, quae pertinent ad vim appetitivam. Alia vero munditia cordis est, quae est quasi completiva respectu visionis divinae, et haec quidem est munditia mentis depuratae a phantasmatibus et erroribus, ut scilicet ea quae de Deo proponuntur, non accipiantur per modum corporalium phantasmatum, nec secundum haereticas perversitates. Et hanc munditiam facit donum intellectus.*

*Similiter etiam duplex est Dei visio : una quidem perfecta, per quam videtur Dei essentia; alia vero imperfecta, per quam etsi non videamus de Deo quid est, videmus tamen quid non est. Et tanto in hac vita Deum perfectius cognoscimus, quanto magis intelligimus eum excedere quicquid intellectu comprehenditur. Et utraque Dei visio pertinet ad donum intellectus, prima quidem ad donum intellectus consummatum, secundum quod erit*

gave, zooals ze in den hemel zal zijn, de tweede tot de begonnen gave van verstand, zooals ze tijdens dit leven is.

Daaruit blijkt het ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. De eerste twee immers spreken over de eerste zuiverheid, de derde over de volmaakte aanschouwing van God. De volmaaktheid, die de gaven ons schenken, vangt aan in dit leven, maar wordt in het toekomstig leven voltooid, zooals hierboven (in de Leerstelling) gezegd is.

## VIII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Beantwoordt onder de vruchten het geloof  
aan de gave van verstand?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat onder de vruchten het geloof niet beantwoordt aan de gave van verstand. — 1. De vrucht van het geloof is immers het verstand, want bij Isaïas (7, 9) wordt gezegd : « *Indien gij niet gelooft, zult gij niet verstaan* », volgens de lezing der Zeventig, terwijl onze tekst (nl. die van de Vulgaat) luidt : « *Indien gij niet gelooft, zult gij niet standhouden* ». Bijgevolg is het geloof niet de vrucht van het verstand.

---

in patria, secunda vero ad donum intellectus inchoatum, secundum quod habetur in via.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA : nam primae duae rationes procedunt de prima munditia, tertia vero de perfecta Dei visione; dona autem et hic nos perficiunt secundum quamdam inchoationem, et in futuro implebuntur, ut supra dictum est [in corp. art.].

## ARTICULUS VIII.

*Utrum in fructibus fides respondeat dono intellectus.*

[3. Dist. 33. q. 1. art. 5.].

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod in fructibus fides non respondeat dono intellectus. Intellectus enim est fructus fidei : dicitur enim Isa. 7. [v. 9.] : « *Nisi credideritis, non intelligetis* », secundum aliam literam [LXX. Interpr.], ubi nos habemus : « *Si non credideritis, non permanebitis.* » Non ergo fides est fructus intellectus.

2. Wat voorafgaat is niet de vrucht van wat volgt. Welnu het geloof gaat het verstand vooraf, want het is de grondslag van geheel het geestelijk gebouw, zooals hierboven gezegd werd (4<sup>e</sup> Kw., Art. 1 en 7). Bijgevolg is het geloof niet de vrucht van het verstand.

3. Er zijn meer gaven, die betrekking hebben op het verstand dan op het streefvermogen. Welnu onder de vruchten is er maar één, die betrekking heeft op het verstand, nl. het geloof, en al de andere hebben betrekking op het streefvermogen. Het geloof schijnt bijgevolg niet méér te beantwoorden aan het verstand, dan aan de wijsheid, de wetenschap of den raad.

Daartegenover echter staat, dat het doel van ieder ding kan aangèzien worden als de vrucht er van. Welnu de gave van verstand schijnt voornamelijk voor doel te hebben de zekerheid van het geloof, dat onder de vruchten gerekend wordt. De Glossa immers op den Brief aan de Galaten (5, 22) zegt, dat het geloof, dat een vrucht genoemd wordt, een zekerheid is omtrent het onzichtbare. Bijgevolg beantwoordt onder de vruchten het geloof aan de gave van verstand.

LEERSTELLING. — Vroeger (1a 2ae, Kw. 70, Art. 1), toen

2. *PRÆTEREA*, prius non est fructus posterioris. Sed fides videtur esse prior intellectu, quia fides est fundamentum totius spiritualis aedificii, ut supra dictum est [q. 4. ar. 1. et 7.]. Ergo fides non est fructus intellectus,

3. *PRÆTEREA*, plura sunt dona pertinentia ad intellectum, quam pertinentia ad appetitum. Sed inter fructus ponitur tantum unum pertinens ad intellectum, scilicet fides; omnia vero alia pertinent ad appetitum. Ergo fides non magis videtur respondere intellectui, quam sapientiae vel scientiae, seu consilio.

*SED CONTRA* est, quod finis uniuscujusque rei est fructus ejus. Sed donum intellectus videtur principaliter ordinari ad certitudinem fidei, quae ponitur fructus: dicit enim Glossa ad Gal. 5. [v. 22] quod fides est, quae est fructus, et de invisibilibus certitudo. Ergo in fructibus fides respondet dono intellectus.

*RESPONDEO* dicendum, quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 70. art.

er spraak was over de vruchten, werd gezegd, dat vruchten van den Geest genoemd worden, sommige geniet-brengende eind-uitwerkselen, die in ons ontstaan door de kracht van den Heiligen Geest. Welnu het allerlaatste, en wat genieting brengt, is het einddoel, dat het eigen voorwerp is van den wil, en bijgevolg moet datgene, wat in den wil het laatst komt en genieting brengt, als de vrucht zijn van al het andere, dat betrekking heeft op de andere vermogens.

In de gaven en de deugden, die een vermogen vervolmaken, kunnen we een dubbele vrucht aanwijzen : een, die behoort tot haar eigen vermogen, een ander, die als de laatste vrucht is, en die behoort tot den wil. Zoo mag men zeggen, dat het geloof, d. i. de zekerheid van het geloof, de eigen vrucht is, die beantwoordt aan de gave van verstand, maar de laatste vrucht is de vreugde, die eigen is aan den wil.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men kan het verstand een vrucht noemen van de deugd van geloof, maar wanneer men het geloof een vrucht noemt, dan spreekt men niet over de deugd van geloof, maar over een bepaalde zekerheid van het geloof, die de mensch bereikt door de gave van verstand.

1.] cum de fructibus ageretur, fructus Spiritus dicuntur ultima et delectabilia, quae in nobis proveniunt ex virtute Spiritus Sancti. Ultimum autem et delectabile habet rationem finis, qui est proprium objectum voluntatis; et ideo oportet, quod illud, quod est ultimum et delectabile in voluntate, sit quodammodo fructus omnium aliorum, quae pertinent ad alias potentias.

Secundum hoc ergo genus doni vel virtutis perficientis aliquam potentiam potest accipi duplex fructus : unus quidem pertinens ad suam potentiam, alius autem quasi ultimus, pertinens ad voluntatem. Et secundum hoc dicendum est, quod dono intellectus respondet pro proprio fructu fides, idest fidei certitudo, sed pro ultimo fructu respondet ei gaudium, quod pertinet ad voluntatem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod intellectus est fructus fidei, quae est virtus; sic autem non accipitur fides, cum dicitur fructus, sed pro quadam certitudine fidei, ad quam homo pervenit per donum intellectus.

2. Het geloof kan niet geheel en al het verstand voorafgaan. De mensch kan immers door het geloof niet aanvaarden wat voorgehouden wordt, dan wanneer hij die dingen eenigszins verstaat. Doch de volmaaktheid van verstand volgt op de deugd van geloof, en op die volmaaktheid van het verstand volgt de zekerheid van het geloof.

3. De vrucht van een praktische kennis kan niet in die kennis zelf liggen, want die kennis verwerft men niet om haar zelf, maar om iets anders. De vrucht der bespiegelende kennis daarentegen ligt in die kennis zelf, want die vrucht is de zekerheid van haar voorwerp. Daarom beantwoordt er geen eigen vrucht aan de gave van raad, die uitsluitend tot de praktische kennis behoort; aan de gaven van wijsheid, verstand en wetenschap, die tot de spekulatieve kennis kunnen behooren, beantwoordt er maar één vrucht, nl. de zekerheid, aangeduid door den naam *geloof*. Er zijn echter meerdere vruchten, die betrekking hebben op het streefvermogen, omdat, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd, het begrip van doel, dat opgesloten ligt in het begrip van vrucht, eerder betrekking heeft op het streefvermogen dan op het kenvermogen.

AD SECUNDUM dicendum, quod fides non potest universaliter praecedere intellectum. Non enim posset homo assentire credendo aliquibus propositis, nisi ea aliquo modo intelligeret. Sed perfectio intellectus consequitur fidem, quae est virtus, ad quam quidem intellectus perfectionem sequitur quaedam fidei certitudo.

AD TERTIUM dicendum, quod cognitionis practicae fructus non potest esse in ipsa, quia talis cognitio non scitur propter se, sed propter aliud. Sed cognitio speculativa habet fructum in seipsa, scilicet certitudinem eorum, quorum est. Et ideo dono consilii, quod pertinet solum ad cognitionem practicae, non respondet aliquis fructus proprius; donis autem sapientiae, intellectus, et scientiae, quae possunt etiam ad speculativam cognitionem pertinere, respondet solum unus fructus, qui est certitudo signata nomine fidei. Plures autem fructus ponuntur pertinentes ad partem appetitivam, quia, sicut jam dictum est [in corp.], ratio finis, qui importatur in nomine fructus, magis pertinet ad vim appetitivam, quam intellectivam.



## NEGENDE KWESTIE

## OVER DE GAVE VAN WETENSCHAP.

*(Vier Artikelen.)*

Daarna beschouwen we de gave van wetenschap.

Daaromtrent stellen we vier vragen :

1. Is de wetenschap een gave?
2. Heeft die wetenschap betrekking op het goddelijke?
3. Is zij bespiegeland of praktisch?
4. Welke zaligheid beantwoordt er aan?

I<sup>e</sup> ARTIKEL.*Is de wetenschap een gave?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de wetenschap geen gave is. — 1. De gaven immers van den Heiligen Geest gaan de

---

## QUAESTIO IX.

## DE DONO SCIENTIAE.

Deinde considerandum est de dono Scientiae.

Et circa hoc quaeruntur quatuor :

1. Utrum scientia sit donum. — 2. Utrum sit circa divina. — 3. Utrum sit speculativa, vel practica. — 4. Quae beatitudo ei respondeat.

## ARTICULUS I.

*Utrum scientia sit donum.*

[Supr. q. 8. art. 2. corp.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur quod scientia non sit donum. Dona enim Spiritus Sancti naturalem facultatem excedunt. Sed scientia importat

natuurlijke vermogens te boven. Welnu de wetenschap is een uitwerksel van de natuurlijke rede, want de Wijsgeer zegt in zijn tweede werk *Over de Redeneering* (1<sup>e</sup> B., 2<sup>e</sup> H., N<sup>o</sup> 4), dat een bewijsvoering een sluitrede is waardoor men de wetenschap van iets verwerft. Bijgevolg is de wetenschap geen gave van den Heiligen Geest.

2. De gaven van den Heiligen Geest zijn aan al de heiligen gemeen, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 68, Art. 5). Welnu Augustinus zegt in zijn Boek *Over de Drieëenheid* (14<sup>e</sup> B., 1<sup>e</sup> H.), dat veel geloovigen, die het geloof bezitten, de wetenschap missen. Bijgevolg is de wetenschap geen gave.

3. Een gave is volmaakter dan een deugd, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 68, Art. 8). Bijgevolg is één gave voldoende om één deugd te vervolmaken. Welnu aan de deugd van geloof beantwoordt de gave van verstand, zooals hierboven gezegd werd (8<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art.). Bijgevolg beantwoordt de gave van wetenschap er niet aan. Men kan overigens geen andere deugd aanwijzen, waaraan die gave zou beantwoorden. Daar nu, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 68, Art. 2 en 8), de gaven de deugden vervolmaken, is het duidelijk, dat de wetenschap geen gave is.

effectum quemdam naturalis rationis : dicit enim Philosophus in 1. Poster. [c. 2, n. 4.] quod demonstratio est syllogismus faciens scire. Ergo scientia non est donum Spiritus Sancti.

2. PRÆTEREA, dona Spiritus Sancti sunt communia omnibus sanctis, ut supra dictum est [1-2. q. 68. art. 5.]. Sed Augustinus 14. de Trin. [cap. 1.], dicit, quod scientia non pollent plurimi fideles, quamvis polleant ipsa fide. Ergo scientia non est donum.

3. PRÆTEREA, donum est perfectius virtute, ut supra dictum est [1-2. q. 68. art. 8.]. Ergo unum donum sufficit ad perfectionem virtutis. Sed virtuti fidei respondet donum intellectus, ut supra dictum est [q. 8. art. 2.]. Ergo non respondet ei donum scientiae. Nec apparet, cui alii virtuti respondeat. Ergo, cum dona sint perfectiones virtutum, ut supra dictum est [1-2. q. 68. art. 2. et 8.], videtur, quod scientia non sit donum.

Daartegenover staat echter, dat de gave van wetenschap door *Isaias* (11, 2) onder de zeven gaven gerekend wordt.

LEERSTELLING. — De genade is volmaakter dan de natuur. Zij kan dus niet te kort schieten in die dingen, waarin de mensch door de natuur kan vervolmaakt worden. Welnu iemand die door de natuurlijke rede met zijn verstand een waarheid aanvaardt, wordt met betrekking tot die waarheid op twee manieren vervolmaakt : ten eerste, in zoover hij die waarheid inziet, ten tweede in zoover hij over haar een zeker oordeel velt. Opdat het menschelijk verstand de waarheid van het geloof op volmaakte wijze zou aanvaarden, zijn er dus twee dingen vereischt : ten eerste, dat het goed val, wat voorgehouden wordt, en dit behoort tot de gave van verstand, zooals hierboven gezegd werd (8<sup>e</sup> Kw., 6<sup>e</sup> Art.); ten tweede, dat het een zeker en juist oordeel velt over die waarheden, door onderscheid te maken tusschen wat moet geloofd worden van wat niet moet geloofd worden, en daartoe is de gave van wetenschap noodig.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De zekerheid der kennis verschilt in de verschillende wezens, volgens den verschillende aard van ieder wezen. Want de mensch komt tot een zeker

---

SED CONTRA est, quod, *Isaias* 11 [v. 2], computatur inter septem dona.

RESPONDEO dicendum, quod gratia est perfectior quam natura; unde non deficit in his, in quibus homo per naturam perfici potest. Cum autem homo per naturalem rationem assentit secundum intellectum alicui veritati, dupliciter perficitur circa veritatem illam : primo quidem, quia capit eam, secundo, quia de ea certum iudicium habet. Et ideo ad hoc quod intellectus humanus perfecte assentiat veritati fidei, duo requiruntur; quorum unum est, quod sane capiat ea, quae proponuntur, quod pertinet ad donum intellectus, ut supra dictum est [q. 8. art. 6.]; aliud autem est, ut habeat certum et rectum iudicium de eis, discernendo scilicet credenda a non credendis, et ad hoc necessarium est donum scientiae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod certitudo cognitionis in diversis naturis invenitur diversimode, secundum diversam conditionem uniuscujusque na-

oordeel over de waarheid door de rede, die van het een overgaat naar het ander, en daarom wordt de menschelijke wetenschap verkregen door middel van bewijsvoeringen. Zooals gezegd werd in het 1<sup>e</sup> Deel (Kw. 14, Art. 7), heeft God een zeker oordeel over de waarheid, niet door over te gaan van het een naar het ander, maar door een enkelvoudigen blik. Ook gaat Gods wetenschap niet over van het een naar het ander, zij redeneert niet, maar is absoluut en enkelvoudig. De wetenschap, die gerekend wordt tot de gaven van den Heiligen Geest, is een deelhebbende gelijkenis der goddelijke wetenschap.

2. Men kan een dubbele wetenschap hebben van de geloofswaarheden : ten eerste die wetenschap, waardoor de mensch weet dat hij moet gelooven en onderscheidt wat moet geloofd worden en wat niet geloofd moet worden, en zoo beschouwd is de wetenschap een gave en komt ze aan alle heiligen toe; de tweede wetenschap betreffende de geloofswaarheden is die, waardoor de mensch niet alleen weet wat geloofd moet worden, maar ook het geloof kan bekendmaken en anderen aansporen tot het geloof en de tegenstanders te woord staan, en die wetenschap wordt gerekend tot de om niet gegeven genadegaven, die niet aan allen worden geschonken, maar slechts aan enkelen. Daarom zegt Augustinus t. a. pl. na de aangehaalde woorden : « *Alleen te weten wat een*

---

turae. Nam homo consequitur certum iudicium de veritate per discursum rationis, et ideo scientia humana ex ratione demonstrativa acquiritur. Sed in Deo est certum iudicium veritatis absque omni discursu per simplicem intuitum, ut in 1. dictum est [q. 14. art. 7.]; et ideo divina scientia non est discursiva vel ratiocinativa, sed absoluta et simplex; cui similis est scientia, quae ponitur donum Spiritus Sancti, cum sit quaedam participata similitudo ipsius.

AD SECUNDUM dicendum, quod circa credenda duplex scientia potest haberi : una quidem, per quam homo scit quid credere debeat, discernens credenda a non credendis, et secundum hoc scientia est donum, et convenit omnibus sanctis; alia vero est scientia circa credenda, per quam homo non solum scit quid credi debeat, sed etiam scit fidem manifestare, et alios ad credendum inducere, et contradictores convincere, et ista scientia ponitur inter gratias gratis datas, quae non datur omnibus, sed quibusdam. Unde

*mensch moet gelooven is niet hetzelfde als te weten hoe men de geloofswaarheden aan de godvreezende zielen moet aanleeren, en tegen de goddeloozen verdedigen ».*

3. De gaven zijn volmaakter dan de zedelijke en verstandelijke deugden, maar zijn niet volmaakter dan de goddelijke deugden. Al de gaven worden dan ook veeleer gericht op de vervolmaking der goddelijke deugden, als op hun doel. Er is dus niets op tegen, dat verschillende gaven betrekking hebben op een enkele goddelijke deugd.

## II° ARTIKEL.

*Heeft de gave van wetenschap betrekking op het goddelijke?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de gave van wetenschap betrekking heeft op het goddelijke. — 1. Augustinus immers zegt in zijn Boek *Over de Drieëenheid* (14° B., 1° H.), dat het geloof door de wetenschap voortgebracht, gevoed en versterkt wordt. Welnu het geloof heeft betrekking op de goddelijke dingen, want

Augustinus post verba inducta, subjungit : « Aliud est scire tantummodo quid homo credere debeat; aliud scire, quemadmodum hoc ipsum quod creditur, et piis auribus opituletur, et contra impios defendatur. »

AD TERTIUM dicendum, quod dona sunt perfectiora virtutibus moralibus et intellectualibus; non sunt autem perfectiora virtutibus theologicis. Sed magis omnia dona ad perfectionem theologicarum virtutum ordinantur, sicut ad finem. Et ideo non est inconueniens, si diversa dona ad unam virtutem theologicam ordinentur.

## ARTICULUS II.

*Utrum scientiae donum sit circa res divinas.*

[3. Dist. 35. q. 2. art. 3.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur quod scientiae donum sit circa res divinas. Dicit enim Augustinus 14. de Trin. [cap. 1.] quod per scientiam gignitur fides, nutritur, et roboratur. Sed fides est de rebus divinis,

het voorwerp van het geloof is de Eerste Waarheid, zooals hierboven gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art). Bijgevolg heeft ook de gave van wetenschap betrekking op de goddelijke dingen.

2. De gave van wetenschap is voortreffelijker dan de aangeworven wetenschap. Welnu er is een aangeworven wetenschap die betrekking heeft op de goddelijke dingen, nl. de wetenschap van de Metaphysika. Bijgevolg heeft nog veel meer de gave van wetenschap betrekking op de goddelijke dingen.

3. In den *Brief aan de Romeinen* (1, 20) wordt gezegd : « *De onzichtbare eigenschappen van God kunnen in Zijn werken door het verstand beschouwd worden* ». Indien dus de wetenschap betrekking heeft op de geschapen dingen, dan moet ze ook betrekking hebben op de goddelijke dingen.

Daartegenover echter staat wat Augustinus zegt in zijn Boek *Over de Drieëenheid* (14<sup>e</sup> B., 1<sup>e</sup> H.) : « *De kennis der goddelijke dingen wordt eigenlijk wijsheid genoemd; het woord wetenschap heeft men voorbehouden voor de kennis der menschelijke dingen* ».

LEERSTELLING. — Wil men iets met zekerheid beoordeelen, dan moet men voornamelijk uitgaan van de oorzaak er van. De

---

quia objectum fidei est veritas prima, ut supra habitum est [q. 1. art. 1.]. Ergo et donum scientiae est de rebus divinis.

2. PRÆTEREA, donum scientiae est dignius quam scientia acquisita. Sed aliqua scientia acquisita est circa res divinas, sicut scientia metaphysicae. Ergo multo magis donum scientiae est circa res divinas.

3. PRÆTEREA, sicut dicitur Rom. 1. [v. 20] : « *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* » Si ergo est scientia circa res creatas, videtur quod etiam sit circa res divinas.

SED CONTRA est, quod Augustinus 14. de Trin. [cap. 1.] dicit : « *Re- rum divinarum scientia proprie sapientia nuncupetur; humanarum autem proprie scientiae nomen obtineat.* »

RESPONDEO dicendum, quod certum iudicium de re aliqua maxime datur ex sua causa. Et ideo secundum ordinem causarum oportet esse ordinem

orde van de oordeelen moet bijgevolg overeenkomen met de orde der oorzaken, want zooals de eerste oorzaak de oorzaak is van de tweede, zoo ook oordeelt men over de tweede oorzaak door de eerste oorzaak. Over de eerste oorzaak echter kan men niet oordeelen door een andere oorzaak, zoodat het oordeel, dat op de eerste oorzaak steunt, het eerste en het meest volmaakte is. In de dingen nu, waarin men iets aantreft wat het meest volmaakte is, wordt de algemeene geslachtsnaam toegepast op datgene wat van het meest volmaakte afwijkt, en krijgt het meest volmaakte een bijzonderen naam, zooals blijkt in de Logica : onder de dingen immers die omkeerbaar zijn, wordt datgene wat de watheid uitdrukt, aangeduid door een bijzondere naam, men noemt het nl. de begripsbepaling. De dingen echter, welke die volmaaktheid niet bereiken en toch omkeerbaar zijn, behouden den algemeenen naam : ze worden nl. eigenschappen genoemd.

Daar nu de naam *wetenschap* de zekerheid van het oordeel insluit, zooals hierboven gezegd is (voorg. Art.), daarom draagt die zekerheid een bijzonderen naam, en noemt men ze *wijsheid*, wanneer ze uitgaat van de hoogste oorzaak; op elk gebied immers noemt men hem een *wijze*, die de hoogste oorzaak kent op dat gebied, en door die oorzaak al het overige kan beoordeelen. Een wijze zonder meer is hij, die de oorzaak kent, die de hoogste is op elk gebied; nl. God, en daarom noemt men de kennis van de

judiciorum : sicut enim causa prima est causa secundae, ita per causam primam judicatur de causa secunda. De causa autem prima non potest judicari per aliam causam; et ideo judicium, quod fit per causam primam, est primum et perfectissimum. In his autem, in quibus aliquid est perfectissimum, nomen commune generis appropriatur his, quae deficiunt a perfectissimo, ipsi autem perfectissimo adaptatur aliud speciale nomen, ut patet in Logicis. Nam in genere convertibilium illud, quod significat quod quid est, speciali nomine diffinitio vocatur; quae autem ab hoc deficiunt convertibilia existentia, nomen commune sibi retinent, scilicet quod propria dicuntur.

Quia ergo nomen scientiae importat quamdam certitudinem judicii, ut dictum est [Art. praec.], si quidem certitudo judicii fit per altissimam causam, habet speciale nomen, quod est sapientia : dicitur enim sapiens in unoquoque genere, qui novit altissimam causam illius generis, per quam potest de

goddelijke dingen *wijsheid*. De kennis van de menschelijke dingen echter draagt den naam van *wetenschap*, die nl. de gewone naam is van alles, wat een zekerheid van oordeel insluit, en die toegepast wordt op het oordeel, dat steunt op de ondergeschikte oorzaken. Volgens die beteekenis van het woord wetenschap, is de wetenschap een andere gave dan de gave van wijsheid : de gave van wetenschap heeft alleen betrekking op de menschelijke, of op de geschapen dingen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hoewel de dingen, die tot het geloof behooren, goddelijke en eeuwige dingen zijn, toch is het geloof zelf iets tijdelijks in de ziel van den geloovige. Daarom behoort het tot de gave van wetenschap, te weten wat geloofd moet worden. Het is echter eigen aan de gave van wijsheid, de dingen, die geloofd worden, in zichzelf te kennen, door een zekere vereeniging ermee. Bijgevolg beantwoordt de gave van wijsheid eerder aan de liefde, die den geest van den mensch vereenigt met God.

2. Deze tegenwerping gaat uit van de algemeene beteekenis van het woord wetenschap. Zöò is de wetenschap geen bijzondere

omnibus judicare. Simpliciter autem sapiens dicitur, qui novit altissimam causam simpliciter, scilicet Deum; et ideo cognitio divinarum rerum vocatur sapientia. Cognitio vero rerum humanarum vocatur scientia, quasi communi nomine importante certitudinem iudicii appropriato ad iudicium, quod fit per causas secundas. Et ideo sic accipiendo scientiae nomen, ponitur donum distinctum a dono sapientiae; unde donum scientiae est solum circa res humanas, vel solum circa res creatas.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod licet ea, de quibus est fides, sint res divinae et aeternae, tamen ipsa fides est quoddam temporale in animo credentis. Et ideo scire quid credendum sit pertinet ad donum scientiae; scire autem ipsas res creditas secundum seipsas per quamdam unionem ad ipsas, pertinet ad donum sapientiae. Unde donum sapientiae magis respondet charitati, quae unit mentem hominis Deo.

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit, secundum quod communiter nomen scientiae sumitur; sic autem scientia non ponitur speciale



gave, maar alleen in zoover men de beteekenis beperkt tot het oordeel, dat steunt op de geschapen dingen.

3. Zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.), beschouwt iedere hebbelijkheid der kenvermogens formeel het beginsel, waardoor iets gekend wordt, en materieel, wat door dit beginsel gekend wordt. Daar nu het formeele altijd voornamer is, daarom worden de wetenschappen, die uit mathematische beginselen gevolgtrekkingen afleiden omtrent dingen, die tot de *Physica* behooren, eerder gerekend tot de mathematische wetenschappen, omdat zij er een grooter gelijkenis mee vertoonen, hoewel ze door hun voorwerp eerder behooren tot de *Physica*; en daarom wordt in het 2<sup>e</sup> Boek der *Physica* gezegd (2<sup>e</sup> H., N<sup>o</sup> 5), dat ze eerder natuurwetenschappen zijn. Wanneer dus de mensch God kent door de schepselen, dan behoort die kennis eerder tot de wetenschap, waar ze formeel toe behoort, dan tot de wijsheid, waar ze slechts materieel toe behoort. En andersom : wanneer we de geschapen dingen beoordeelen volgens het goddelijke, behoort dit oordeel eerder tot de wijsheid dan tot de wetenschap.

donum, sed secundum quod restringitur ad iudicium, quod fit per res creatas.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut supra dictum est [q. 1. art. 1.], quilibet cognoscitivus habitus formaliter quidem respicit medium, per quod aliquid cognoscitur; materialiter autem id, quod per medium cognoscitur. Et quia id quod est formale potius est, ideo illae scientiae quae ex principiis mathematicis concludunt circa materiam naturalem, magis cum mathematicis connumerantur, utpote eis similiores, licet quantum ad materiam magis convenient cum naturali; et propter hoc dicitur in 2. *Physic.* [c. 2. v. 5], quod sunt magis naturales. Et ideo cum homo per res creatas Deum cognoscit, magis videtur hoc pertinere ad scientiam, ad quam pertinet formaliter, quam ad sapientiam, ad quam pertinet materialiter. Et e converso cum secundum res divinas iudicamus de rebus creatis, magis hoc ad sapientiam quam ad scientiam pertinet.

III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de gave van wetenschap een praktische kennis?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de wetenschap, die als gave beschouwd wordt, een praktische kennis is. — 1. Augustinus immers zegt in zijn werk *Over de Drieëenheid* (12<sup>e</sup> B., 14<sup>e</sup> H.), dat de daad, waardoor we de uiterlijke dingen gebruiken, toegeschreven wordt aan de wetenschap. Welnu een wetenschap, waarvan een daad wordt toegeschreven, is een praktische kennis. Bijgevolg is de wetenschap, die een gave is, een praktische kennis.

2. Gregorius zegt in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (1<sup>e</sup> B., 15<sup>e</sup> H.) : « *De wetenschap is niets, wanneer ze niet bijdraagt tot de vroomheid, en de godsvrucht heeft geen nut, indien ze de onderscheiding der wetenschap mist* ». Daaruit volgt, dat de wetenschap de godsvrucht richt. Welnu dat kan niet toekomen aan een spekulatieve kennis. Bijgevolg is de wetenschap, die een gave is, niet bespiegeld, maar praktisch.

## ARTICULUS III.

*Utrum scientiae donum sit scientia practica.*

[Infr. q. 52. art. 2. ad 2. et 3. Dist. 3, q. 1, art. 3,]

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod scientia, quae ponitur donum, sit scientia practica. Dicit enim Augustinus 12. de Trin. [cap. 14.] quod « *actio, qua exterioribus rebus utimur, scientiae deputatur.* » Sed scientia, cui deputatur actio est practica. Ergo scientia, quae est donum, est scientia practica.

2. PRÆTEREA, Gregorius dicit in 1. Mor. [cap. 15.]. « *Nulla est scientia, si utilitatem pietatis non habet; et valde inutilis est pietas, si scientiae discretionem caret.* » Ex qua auctoritate habetur, quod scientia dirigit pietatem. Sed hoc non potest competere scientiae speculativae. Ergo scientia, quae est donum, non est speculativa, sed practica.

3. Hierboven (vorige Kw., 5° Art.) werd gezegd, dat alleen de rechtvaardigen de gaven van den Heiligen Geest bezitten. Welnu ook die niet rechtvaardig zijn kunnen een bespiegelende kennis hebben, volgens het woord van *Jacobus* (4, 17) : « *Wie weet goed te doen en het niet doet, zondigt* ». Bijgevolg is de wetenschap, die een gave is, niet bespiegelend, maar praktisch.

Daartegenover echter staat wat *Gregorius* zegt in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (1° B., t. a. pl.) : « *De wetenschap bereidt op den dag harer komst een gastmaal voor, daar ze in den geest de vasten der onwetendheid doet ophouden* ». Welnu de onwetendheid houdt niet volkomen op dan door die dubbele kennis, de bespiegelende en de praktische. Bijgevolg is de wetenschap, die een gave is, zoowel bespiegelend als praktisch.

LEERSTELLING. — Zooals hierboven gezegd is (vorige Kw., 8° Art.), heeft de gave van wetenschap, zooals ook de gave van verstand, betrekking op de zekerheid van het geloof. Welnu het geloof bestaat op de eerste en voornaamste plaats in de bespiegeling, in zoover het de Eerste Waarheid aanhangt. Maar omdat de Eerste Waarheid ook het laatste doel is, waarvoor we han-

---

3. PRÆTEREA, dona Spiritus Sancti non habentur nisi a justis, ut supra habitum est [q. praec. art. 5.]. Sed scientia speculativa potest haberi etiam ab injustis, secundum illud Jac. 4. [v. 17.] « *Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi.* » Ergo scientia, quae est donum, non est speculativa, sed practica.

SED CONTRA est, quod *Gregorius* dicit in 1. Moral. [loc. cit.] : « *Scientia in die suo convivium parat; quia in ventre mentis ignorantiae jejunium superat* ». Sed ignorantia non tollitur totaliter, nisi per utramque scientiam, scilicet et speculativam, et practicam. Ergo scientia, quae est donum, est et speculativa, et practica.

RESPONDEO dicendum quod sicut supra dictum est [q. praec. art. 8.], donum scientiae ordinatur, sicut et donum intellectus, ad certitudinem fidei. Fides autem primo et principaliter in speculatione consistit, inquantum scilicet inhaeret primae veritati. Sed quia veritas prima est etiam ultimus

delen, daarom strekt het geloof zich ook uit tot de handeling, naar het woord uit den *Brief aan de Galaten* (5, 6) : « *Het geloof werkt door de liefde* ». Daaruit volgt, dat de gave van wetenschap op de eerste en voornaamste plaats bespiegelend is, in zoover nl. de mensch weet wat hij moet gelooven. Op bijkomstige wijze strekt ze zich ook uit tot de handeling, in zoover we door de wetenschap van wat tot het geloof behoort en er mee in verband staat, geleid worden in onze handelingen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Augustinus spreekt over de gave van wetenschap, in zoover ze zich uitstrekt tot de handelingen : want ook de daad behoort er toe, ofschoon niet alleen, noch op de voornaamste plaats. Op die wijze richt ze ook de godsvrucht.

2. Daaruit blijkt ook het antwoord op de tweede bedenking.

3. Zooals hierboven (8<sup>e</sup> Kw., 5<sup>e</sup> Art.) over de gave van verstand gezegd werd, komt die gave niet toe aan allen die verstaan, maar alleen aan hen, die verstaan door de hebbelijkheid der genade. Hetzelfde moet gezegd worden van de gave van wetenschap, dat nl. alleen diegenen die gave bezitten, die door de

finis, propter quem operamur, inde etiam est, quod fides ad operationem se extendit, secundum illud Galat. 5. [v. 6.] : « Fides per dilectionem operatur ». Unde etiam oportet, quod donum scientiae primo quidem et principaliter respiciat speculationem, inquantum scilicet homo scit quid fide tenere debeat; secundario autem se extendit etiam ad operationem, secundum quod per scientiam credibilium, et eorum, quae ad credibilia consequuntur, dirigimur in agendis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Augustinus loquitur de dono scientiae, secundum quod se extendit ad operationem: attribuitur enim ei actio, sed non sola, nec primo. Et hoc etiam modo dirigit pietatem.

Unde patet solutio AD SECUNDUM.

AD TERTIUM dicendum, quod, sicut dictum est [q. 8, art. 5] de dono intellectus, non quicumque intelligit habet donum intellectus, sed qui intelligit quasi ex habitu gratiae. Ita etiam de dono scientiae est intelligendum, quod illi soli donum scientiae habeant, qui ex infusione gratiae rectum

ingestorte genade een juist oordeel hebben over de dingen, die moeten geloofd en verricht worden, zoodat ze in niets van de gerechtigheid afwijken. Die wetenschap is de wetenschap der heiligen, waarover in het Boek der *Wijsheid* (10, 10) gezegd wordt: « *De Heer heeft den rechtvaardige geleid langs rechte wegen, en heeft hem de wetenschap der heiligen geschonken* ».

#### IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Beantwoordt aan de gave van wetenschap de derde zaligheid, nl.: « Zalig zij die weenen, want zij zullen vertroost worden »?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat aan de wetenschap niet de derde zaligheid beantwoordt, nl. : « Zalig zij die weenen, want zij zullen vertroost worden ». — 1. Evenals immers het kwaad de oorzaak is van droefheid en wee, zoo ook is het goed de oorzaak van blijdschap. Welnu door de wetenschap wordt ons eerder het goed bekend gemaakt dan het kwaad, want het kwaad kennen we door het goed, en in het 1<sup>e</sup> Boek *Over de Ziel*, (5<sup>e</sup> H., N<sup>r</sup> 16) wordt gezegd : « *Wat recht is beoordeelt zich-*

---

judicium habent circa credenda et agenda, ita quod in nullo devient a rectitudine justitiae; et haec est scientia sanctorum, de qua dicitur Sap. 10. [v. 10.]: « *Justum deduxit Dominus per vias rectas, et dedit illi scientiam sanctorum* ».

#### ARTICULUS IV.

*Utrum dono scientiae respondeat tertia beatitudo scilicet : beati, qui lugent, etc.*

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod scientiae non respondeat tertia beatitudo, scilicet : Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sicut enim malum est causa tristitiae et luctus, ita etiam bonum est causa laetitiae. Sed per scientiam principalius manifestantur bona quam mala quae per bona cognoscuntur : rectum enim est iudex sui ipsius et obliqui, ut

*zelf, en het verkeerde* ». Bijgevolg beantwoordt de genoemde zaligheid niet aan de gave van wetenschap.

2. De beschouwing der waarheid is een daad der wetenschap. Welnu in de beschouwing der waarheid is er geen droefheid, maar veeleer vreugde. In het Boek der *Wijsheid* immers wordt gezegd (8, 16) : « *Haar omgang baart geen droefheid, haar samenleven geen verveling, maar blijdschap en vreugde* ». Bijgevolg beantwoordt de genoemde zaligheid niet aan de gave van wetenschap.

3. De gave van wetenschap heeft meer betrekking op de bespiegeling dan op de daad. Welnu in zoover ze betrekking heeft op de bespiegeling, beantwoordt er geen droefheid aan, want het bespiegelend verstand zegt niets over wat nagestreefd of gevluht moet worden, zooals gezegd wordt in het 3<sup>e</sup> Boek *Over de Ziel* (9<sup>e</sup> H., N<sup>r</sup> 7). Het bespiegelend verstand kent ook geen vreugde noch droefheid. Bijgevolg is het niet geschikt, de genoemde zaligheid te laten beantwoorden aan de gave van wetenschap.

Daartegenover echter staat wat Augustinus zegt in het 1<sup>e</sup> Boek *Over de Bergrede* (4<sup>e</sup> H.) : « *De wetenschap komt toe aan hen*

dicitur in 1. de An. [c. V., n. 16]. Ergo praedicta beatitudo non convenienter respondet scientiae dono.

2. PRÆTEREA, consideratio veritatis est actus scientiae. Sed in consideratione veritatis non est tristitia, sed magis gaudium : dicitur enim Sapient. 8. [v. 16] : « Non habet amaritudinem illius conversatio, nec taedium convictus illius, sed laetitiam et gaudium. » Ergo praedicta beatitudo non convenienter respondet dono scientiae.

3. PRÆTEREA, donum scientiae prius consistit in speculatione quam in operatione. Sed secundum quod consistit in speculatione, non respondet sibi luctus : quia intellectus speculativus nihil dicit de imitabili, et fugiendo, ut dicitur in 3. de An. [c. IX, n. 7] ; neque dicit aliquid laetum et triste. Ergo praedicta beatitudo non convenienter ponitur respondere dono scientiae.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit in lib. 1. de Serm. Dom. in

*die weenen, want ze begrijpen hoe ze gebonden zijn aan kwalen, die ze vroeger als weldaden begeerd hebben ».*

LEERSTELLING. — Het komt aan de wetenschap toe op juiste wijze te oordeelen over de schepselen. Welnu de schepselen zijn voor den mensch een aanleiding om van God af te wijken, naar het woord uit het *Boek der Wijsheid* (14, 11) : « *De schepselen worden gemaakt voor het onheil en als een valstrik voor de voeten der dwazen* », d. i. voor hen, die er niet juist over oordeelen en meenen, dat het volmaakte goed er in te vinden is. Daarom zien ze die dingen aan voor hun doel, waardoor ze zondigen en het ware goed verliezen. De mensch wordt zich echter van dit kwaad bewust, wanneer hij een goed oordeel velt over de schepselen, en tot dat oordeel komt hij door de gave van wetenschap. Bijgevolg beantwoordt de zaligheid der droefheid aan de gave van wetenschap.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het geschapen goed wekt de geestelijke vreugde niet op dan in zoover men het herleidt tot het goddelijk goed, waaruit eigenlijk de geestelijke vreugde voortspruit. Daarom beantwoordt de geestelijke vrede rechtstreeks aan de gave van wijsheid, en als een gevolg daarvan de vreugde,

---

monte [cap. 4] : « *Scientia convenit lugentibus qui didicerunt quibus malis vincti sunt, quae quasi bona appetierunt.* »

RESPONDEO dicendum, quod ad scientiam proprie pertinet rectum iudicium creaturarum. Creaturae autem sunt, ex quibus homo occasionaliter a Deo avertitur, secundum illud Sap. 14. [v. 11] : « *Creaturae factae sunt in odium et muscipulam pedibus insipientium* », qui scilicet rectum iudicium de his non habent, dum aestimant in eis esse perfectum bonum. Unde in eis fidem constituendo peccant, et verum bonum perdunt. Et hoc damnum homini innotescit per rectum iudicium de creaturis, quod habetur per donum scientiae. Et ideo beatitudo luctus ponitur respondere dono scientiae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod bona creata non excitant spirituale gaudium, nisi quatenus referuntur ad bonum divinum, ex quo proprie consurgit gaudium spirituale. Et ideo directe quidem spiritualis pax et gaudium

maar aan de gave van wetenschap beantwoordt eerst de droefheid om de vroegere dwalingen, en als een gevolg daarvan de troost, wanneer nl. de mensch door het juiste oordeel der wetenschap de schepselen richt naar het goddelijk goed. Daarom wordt in deze zaligheid de droefheid beschouwd als de verdienste, en de troost die er uit voortkomt als de belooning. Ze begint in dit leven, maar wordt voltooid in het toekomstig leven.

2. De mensch verheugt zich om de beschouwing van de waarheid, maar hij kan bedroefd zijn om de zaak, waarin hij de waarheid beschouwt, en in dien zin wordt de droefheid toegeschreven aan de wetenschap.

3. Aan de wetenschap, voor zoover ze in bespiegeling bestaat, beantwoordt geen enkele zaligheid, omdat de zaligheid van den mensch niet ligt in de beschouwing der schepselen, maar in de aanschouwing van God. Toch ligt er voor den mensch een zeker geluk in het juist gebruik van de schepselen en in de geregelde liefde er voor. Dit zeg ik met betrekking tot het geluk hier op deze wereld, en daarom wordt er geen enkele zaligheid, die betrekking heeft op de beschouwing, toegekend aan de wetenschap, maar alleen aan het verstand en aan de wijsheid, omdat die gaven betrekking hebben op het goddelijke.

consequens respondet dono sapientiae; dono autem scientiae respondet quidem primo luctus de praeteritis erratis, et consequenter consolatio, dum homo per rectum iudicium scientiae creaturas ordinat in bonum divinum; et ideo in hac beatitudine ponitur luctus pro merito, et consolatio consequens pro praemio; quae quidem inchoatur in hac vita, perficitur autem in futura.

AD SECUNDUM dicendum, quod de ipsa consideratione veritatis homo gaudet; sed de re, circa quam considerat veritatem, potest tristari quandoque : et secundum hoc luctus scientiae attribuitur.

AD TERTIUM dicendum, quod scientiae, secundum quod in speculatione consistit, non respondet beatitudo aliqua; quia beatitudo hominis non consistit in consideratione creaturarum, sed in contemplatione Dei. Sed aliquantulum beatitudo hominis consistit in debito usu creaturarum, et ordinata affectione, circa ipsas. Et hoc dico quantum ad beatitudinem viae; et ideo scientiae non attribuitur aliqua beatitudo pertinens ad contemplationem, sed intellectui et sapientiae, quae sunt circa divina.



## TIENDE KWESTIE

### OVER HET ONGELOOF IN HET ALGEMEEN.

(*Twaalf Artikelen.*)

Nu moeten we handelen over de ondeugden, die strijdig zijn met het geloof : ten eerste over het ongeloof, dat strijdig is met het geloof; ten tweede over de godslastering, die strijdig is met de geloofsbelijdenis, en ten derde over de onwetendheid en de geestesverstoptheid, die strijdig zijn met de gaven van wetenschap en verstand.

Aangaande het ongeloof beschouwen we : ten eerste, het ongeloof in het algemeen; ten tweede, de ketterij; ten derde, de geloofsverzaking.

Over het ongeloof in het algemeen stellen wij twaalf vragen :

1. Is ongeloof zonde?
  2. Welk vermogen is er de zetel van?
  3. Is het de grootste zonde?
  4. Is elke daad, die de ongelooovigen stellen, zonde?
- 

## QUAESTIO DECIMA.

### DE INFIDELITATE IN COMMUNI.

Consequenter considerandum est de vitiis oppositis. Et primo de infidelitate, quae opponitur fidei. Secundo de blasphemia, quae opponitur confessioni. Tertio de ignorantia et hebetudine, quae opponuntur scientiae et intellectui.

Circa primum considerandum est de infidelitate in communi; secundo de haeresi; tertio de apostasia a fide.

Circa primum quaeruntur duodecim.

1. Utrum infidelitas sit peccatum. — 2. In quo sit sicut in subjecto.
- 3. Utrum sit maximum peccatorum. — 4. Utrum omnis actio infide-

5. Over de soorten van ongelooft.
6. Over de vergelijking van die soorten onderling.
7. Mag men met de ongelooftigen redetwisten over het geloof?
8. Mag men ze dwingen om te gelooven?
9. Mag men betrekkingen onderhouden met hen?
10. Kunnen ze gezag voeren over de Christenen?
11. Mag men den eeredienst der ongelooftigen dulden?
12. Mag men de kinderen der ongelooftigen doopen, tegen den wil der ouders in?

## I<sup>e</sup> ARTIKEL.

### *Is ongelooft zonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat ongelooft geen zonde is. — 1. Iedere zonde immers is tegen de natuur, zooals blijkt uit Damascenus (*Over het ware Geloof*, 2<sup>e</sup> B., 4<sup>e</sup> H.). Welnu het ongelooft schijnt niet tegen de natuur te zijn; Augustinus immers zegt in zijn Boek *Over de Voorbestemming der Heiligen* (5<sup>e</sup> H.) :

---

lium sit peccatum. — 5. De speciebus infidelitatis. — 6. De comparatione earum ad invicem. — 7. Utrum cum infidelibus sit disputandum de fide. — 8. Utrum sint cogendi ad fidem. — 9. Utrum sit cum eis communicandum. — 10. Utrum possint Christianis infideles praeesse. — 11. Utrum ritus infidelium sint tolerandi. — 12. Utrum pueri infidelium sint invitis parentibus baptizandi.

## ARTICULUS I.

### *Utrum infidelitas sit peccatum.*

[Infr. q. 34. art. 2. et 2. Dist. 39. q. 1. art. 2. ad 4.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod infidelitas non sit peccatum. Omne enim peccatum est contra naturam, ut patet per Damascenum in 2. lib. [Orth. Fid. cap. 4.]. Sed infidelitas non videtur esse contra naturam: dicit enim Augustinus in lib. de Praed. Sanct. [cap. 5.] quod « posse

« De geschiktheid om het geloof te hebben, zooals de geschiktheid om de liefde te hebben, ligt in de natuur van den mensch; maar in feitelijkheid het geloof bezitten, evenals de liefde, is het gevolg van de genade der geloovigen ». Bijgevolg is het niet tegen de natuur het geloof niet te hebben, of ongeloovig te zijn, en is het dus geen zonde.

2. Niemand zondigt door iets, wat hij niet vermijden kan, want iedere zonde is vrijwillig. Welnu, het ligt niet in de macht van den mensch, het ongeloof te vermijden, daar hij het niet vermijden kan dan door te gelooven. De Apostel zegt in zijn *Brief aan de Romeinen* (10, 14) : « *Hoe zouden ze gelooven, als ze niet gehoord hebben? En hoe zouden zij hooren, als niemand predikt?* » Bijgevolg is ongeloof geen zonde.

3. Boven (1a 2ae, 84° Kw., 4° Art.) werd gezegd, dat er zeven hoofdzonden zijn, waartoe al de andere zouden kunnen herleid worden. Welnu, het ongeloof schijnt onder geen enkele van die zonden te vallen. Bijgevolg is het geen zonde.

Daartegenover staat echter, dat de ondeugd tegengesteld is aan de deugd. Welnu, het geloof is een deugd, waar het ongeloof aan tegengesteld is. Dus is ongeloof zonde.

habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturae est hominum; habere autem fidem, quemadmodum habere charitatem, gratiae est fidelium. » Ergo non habere fidem, quod est infidelem esse, non est contra naturam; et ita non est peccatum.

2. PRÆTEREA, nullus peccat in eo quod vitare non potest, quia omne peccatum est voluntarium. Sed non est in potestate hominis, quod infidelitatem vitet; quam vitare non potest, nisi fidem habendo : dicit enim Apostolus ad Rom. 10. [v. 14] : « *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine praedicante?* » Ergo infidelitas non videtur esse peccatum.

3. PRÆTEREA, sicut dictum est [1-2. q. 84. art. 4.], sunt septem vitia capitalia, ad quae omnia peccata reducuntur. Sub nullo autem horum videtur contineri infidelitas. Ergo infidelitas non est peccatum.

SED CONTRA, virtuti contrariatur vitium. Sed fides est virtus, cui contrariatur infidelitas. Ergo infidelitas est peccatum.

LEERSTELLING. — Men kan een tweevoudig ongeloof onderscheiden. Ten eerste, een dat een zuivere ontkenning is, in zoover nl. iemand ongeloovig wordt genoemd, enkel en alleen omdat hij het geloof niet heeft. Ten tweede, een dat strijdig is met het geloof, wanneer nl. iemand zich verzet tegen het geloof dat hij hoort, of het zelfs misprijst, naar het woord van *Isaïas* (53, 1) : « *Wie heeft geloofd in hetgeen we gehoord hebben?* » En daarin bestaat eigenlijk het ongeloof, en dit ongeloof is zonde.

Beschouwt men echter het ongeloof als een zuivere ontkenning, zooals het is in diegenen, die niets van het geloof hebben gehoord, dan is ongeloof geen zonde, maar eerder een straf : die onwetendheid omtrent het goddelijke is een gevolg van de zonde van onze eerste ouders. Zij, die op deze manier ongeloovig zijn, worden verdoemd om hun andere zonden, die zonder het geloof niet kunnen vergeven worden, en niet om de zonde van ongeloof. Daarom zegt de Heer, bij *Joannes* (15, 22) : « *Indien ik niet gekomen was, en niet tot hen had gesproken, dan hadden ze geen zonde* », en *Augustinus*, dit woord verklarend, zegt, dat *Hij sprak over de zonde, waardoor ze in Christus niet geloofden*. (89<sup>e</sup> *Verhandeling op Joannes*.)

RESPONDEO dicendum, quod infidelitas dupliciter accipi potest. Uno modo secundum puram negationem, ut dicatur infidelis ex hoc solo, quod non habet fidem. Alio modo potest intelligi infidelitas secundum contrarietatem ad fidem, qua scilicet aliquis repugnat auditui fidei, vel etiam contemnit ipsam, secundum illud *Isaiae* 53 [v. 1] : « *Quis credidit auditui nostro?* » Et in hoc proprie perficitur ratio infidelitatis. Et secundum hoc infidelitas est peccatum.

Si autem accipiatur secundum negationem puram, sicut in illis, qui nihil audierunt de fide, non habet rationem peccati, sed magis poenae, quia talis ignorantia divinorum ex peccato primi parentis consecuta est. Qui autem sic sunt infideles, damnantur quidem propter alia peccata, quae sine fide remitti non possunt; non autem damnantur propter infidelitatis peccatum. Unde Dominus dicit *Joan.* 15. [v. 22] : « *Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent* », quod exponens *Augustinus* [tract. 89. in *Joan.*] dicit, quod loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Christum.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het ligt inderdaad niet in de menschelijke natuur het geloof te hebben, maar het ligt wel in de menschelijke natuur, dat de geest van den mensch zich niet verzet tegen de inwendige ingeving en de uiterlijke prediking van de waarheid, en in zoover is het ongeloof tegen de natuur.

2. Deze bedenking gaat uit van het ongeloof, beschouwd als een eenvoudige ontkenning.

3. Het ongeloof, in zoover het een zonde is, komt voort uit den hoogmoed, waardoor de mensch zijn verstand niet wil onderwerpen aan den geloofsregel en aan de goede verklaringen der Vaders. Daarom zegt Gregorius in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (31<sup>o</sup> H.), dat *de vermetele leerstelsels der ketters voortkomen uit de ijdelheid*. Ofschoon men ook zou kunnen antwoorden, dat evenals de goddelijke deugden niet kunnen herleid worden tot de kardinale deugden, maar er aan voorafgaan, zoo ook de ondeugden, die strijdig zijn met de goddelijke deugden, niet herleid worden tot de hoofdzonden.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod habere fidem non est in natura humana; sed in natura humana est, ut mens hominis non repugnet interiori instinctui et exteriori veritatis praedicationi; unde infidelitas secundum hoc est contra naturam.

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit de infidelitate, secundum quod importat simplicem negationem.

AD TERTIUM dicendum, quod infidelitas, secundum quod est peccatum, oritur ex superbia, ex qua contingit, quod homo intellectum suum non vult subicere regulis fidei, et sano intellectui Patrum; unde Gregorius dicit 31. Moral., quod ex inani gloria oriuntur novitatum praesumptiones. Quamvis posset dici, quod sicut virtutes theologicae non reducuntur ad virtutes cardinales, sed sunt priores eis, ita etiam vitia opposita virtutibus theologicis non reducuntur ad vitia capitalia.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het verstand de zetel van het ongeloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de zetel van het geloof niet het verstand is. — 1. Iedere zonde immers is in den wil, zooals Augustinus zegt in zijn Boek *Over de twee Zielen* (10<sup>e</sup> en 11<sup>e</sup> H.). Welnu in het vorig Artikel werd gezegd, dat ongeloof zonde is. Bijgevolg is de zetel van het ongeloof de wil en niet het verstand.

2. Ongeloof is zonde omdat men de prediking van het geloof misprijst. Welnu het misprijzen is een daad van den wil. Bijgevolg is het ongeloof in den wil.

3. Op het woord uit den 2<sup>n</sup> *Brief aan de Corinthiërs* (11, 14): « Satan zelf vermomt zich in een lichtengel » zegt de Glossa: « *Wanneer de duivel zich voordoet als een goede engel en men hem als zoodanig beschouwt, dan is die dwaling niet gevaarlijk, zoolang hij handelt en spreekt, zooals het goede engelen past.* » De grond hiervan is de rechtschapenheid van den wil bij dengene.

## ARTICULUS II.

*Utrum infidelitas sit in intellectu sicut in subjecto.*

[2. Dist. 36. q. 1. art. 2. ad 4. et 3. Dist. 23. q. 2. art. 3.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod infidelitas non sit in intellectu sicut in subjecto. Omne enim peccatum in voluntate est, ut Augustinus dicit in libro de Duab. Anim. [cap. 10. et 11.]. Sed infidelitas est quoddam peccatum, ut dictum est [art. praec.]. Ergo infidelitas est in voluntate sicut in subjecto, non in intellectu.

2. PRÆTEREA, infidelitas habet rationem peccati ex eo, quod praedicatio fidei contemnitur. Sed contemptus ad voluntatem pertinet. Ergo infidelitas est in voluntate.

3. PRÆTEREA, 2. ad Cor. 11 [v. 14] super illud: Ipse Satanus figurat se in angelum lucis, dicit Gloss., quod « si angelus malus se bonum fingat, etsi credatur bonus, non est error morbidus, si facit vel dicit quae

die naar den duivel luistert in de meening, dat hij luistert naar een goeden engel. Bijgevolg schijnt de zonde van ongeloof uitsluitend te bestaan in een verkeerden wil en heeft zij dus haar zetel niet in het verstand.

Daartegenover staat echter, dat tegengestelde dingen in hetzelfde subjezt zijn. Welnu, het geloof, waar het ongeloof aan tegengesteld is, heeft als subjezt of zetel het verstand. Bijgevolg is ook het ongeloof in het verstand.

LEERSTELLING. — Boven (1a 2ae, 74e Kw., 1e & 2e Art.) werd gezegd, dat een zonde als zetel heeft het vermogen, dat het beginsel is van de zondige daad. Welnu de zondige daad kan een dubbel beginsel hebben : ten eerste een algemeen beginsel, dat al de zondige daden beveelt; en dit beginsel is de wil, want iedere zonde komt van den wil; ten tweede een eigen en onmiddellijk beginsel, waar de zondige daad onmiddellijk van uitgaat, zooals het begeervermogen het beginsel is van gulzigheid en onzuiverheid; en daarom zegt men, dat de gulzigheid en de onzuiverheid in het begeervermogen zijn. Welnu weigeren het geloof te aan-

---

*bonis angelis congruunt. » Cujus ratio esse videtur propter rectitudinem voluntatis ejus qui ei inhaeret, intendens bono angelo adhaerere. Ergo totum peccatum infidelitatis esse videtur in perversa voluntate. Non ergo est in intellectu sicut in subjecto.*

SED CONTRA, contraria sunt in eodem subjecto. Sed fides, cui contrariatur infidelitas, est in intellectu sicut in subjecto. Ergo et infidelitas in intellectu est.

RESPONDEO dicendum quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 74. art. 1. et 2.], peccatum dicitur esse in illa potentia, quae est principium actus peccati. Actus autem peccati potest habere duplex principium. Unum quidem primum et universale, quod imperat omnes actus peccatorum; et hoc principium est voluntas, quia omne peccatum est voluntarium. Aliud autem principium actus peccati est proprium et proximum, quod elicit peccati actum, sicut concupiscibilis est principium gulae et luxuria; et

vaarden — wat eigenlijk een daad van ongeloof is, — is een daad van het verstand, dat bewogen wordt door den wil, zooals overigens ook het aanvaarden. Bijgevolg heeft het ongeloof, zooals ook het geloof, als onmiddellijk subjeet het verstand, en als eerste beginsel van beweging den wil. En in dien zin zegt men, dat elke zonde in den wil is.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Daaruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking.

2. Het misprijzen van den wil is de oorzaak van de weigering van het verstand om te gelooven, waarin eigenlijk het ongeloof bestaat. Bijgevolg is de oorzaak van het geloof in den wil, maar het ongeloof zelf is in het verstand.

3. Hij die een slechte engel voor een goeden houdt, weigert niet om een geloofsdaad te aanvaarden, want *al falen de zinnen van het lichaam*, zooals de Glossa zegt (t. a. pl.), *toch wijkt de geest niet af van de ware en juiste meening*. Moest echter iemand Satan aanhangen wanneer hij er toe aanspoort om te doen wat hem eigen is, nl. het slechte en het valsche, dan zou hij niet langer vrij zijn van zonde, zooals (t. a. pl.) gezegd wordt.

secundum hoc gula et luxuria dicuntur esse in concupiscibili. Dissentire autem, qui est proprius actus infidelitatis, est actus intellectus, sed moti a voluntate, sicut et assentire; et ideo infidelitas, sicut et fides, est quidem in intellectu sicut in proximo subjecto, in voluntate autem sicut in primo motivo. Et hoc modo dicitur omne peccatum esse in voluntate.

Unde patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM dicendum, quod contemptus voluntatis causat dissensum intellectus, in quo perficitur ratio infidelitatis. Unde causa infidelitatis est in voluntate; sed ipsa infidelitas est in intellectu.

AD TERTIUM dicendum, quod ille qui credit malum angelum esse bonum non dissentit ab eo, quod est fidei, « quia sensus corporis fallitur, mens vero non removetur a vera rectaque sententia », ut ibidem dicit Gloss. Sed si aliquis Satanae adhaereret, cum incipit ad sua adducere, idest ad mala et falsa, tunc non caret peccato, ut ibidem dicitur.



III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het ongeloof de grootste zonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het ongeloof niet de grootste zonde is. — 1. Augustinus zegt immers in zijn werk *Over het Doopsel, tegen de Donatisten* (4<sup>e</sup> B., 20<sup>e</sup> H.) : « *Of een katholic, die slecht leeft, moet verkozen worden boven een ketter, bij wien buiten zijn ketterij niets af te keuren valt, daar durf ik niet dadelijk op te antwoorden* ». Welnu een ketter is een ongeloovige. Men kan bijgevolg niet zonder meer zeggen, dat het ongeloof de grootste zonde is.

2. Wat de zonde vermindert of verschoont, schijnt niet de grootste zonde te zijn. Welnu, het geloof verschoont of vermindert de zonde, want de Apostel zegt in zijn I<sup>n</sup> Brief aan Timotheus (1, 13) : « *Hoewel ik voorheen een godslasteraar was en een vervolger en geweldige vijand, toch heb ik barmhartigheid verkregen, dewijl ik*

## ARTICULUS III.

*Utrum infidelitas sit maximum peccatorum.*

[Infr. q. 39. art. 2. et part. 3. q. 30. art. 5. et Mal. q. 2. art. 10. et Rom. 2. lect. 2. et Heb. 10. lect. 3.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod infidelitas non sit maximum peccatorum. Dicit enim Augustinus [lib. 4. de Baptism. contra Donatist. cap. 20.] : « *Utrum catholicum pessimis moribus alicui haeretico, in cujus vita, praeter id quod haereticus est, non inveniunt homines quod reprehendant, praeponere debeamus, non audeo praecipitare sententiam.* » Sed haereticus est infidelis. Ergo non est simpliciter dicendum, quod infidelitas sit maximum peccatorum.

2. PRÆTEREA, illud quod diminuit vel excusat peccatum, non videtur esse maximum peccatum. Sed infidelitas excusat vel diminuit peccatum : dicit enim Apostolus 1. ad Timoth. 1. [v. 13] : « *Prius fui blasphemus et persecutor et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia*

het onwetend gedaan heb in mijn ongeloovigheid ». Bijgevolg is het ongeloof niet de grootste zonde.

3. Een grootere zonde verdient een grootere straf, naar het woord uit *Deuteronomium* (25, 2) : « Naar de zwaarte van de zonde zullen de slagen geregeld worden ». Welnu de geloovigen die zondigen verdienen een grootere straf dan de ongeloovigen, naar het woord uit den *Brief aan de Hebräers* (10, 29) : « Hoeveel ergere straf meent gij, dat iemand verdient, die den Zoon van God vertrappt heeft en het bloed van het verbond, waardoor hij geheiligd werd, als iets gemeens behandeld heeft? » Bijgevolg is het ongeloof niet de grootste zonde.

Daartegenover staat echter wat Augustinus zegt in zijn verklaring op de woorden van *Joannes* (15, 22) : « Indien ik niet gekomen was, en tot hen niet gesproken had, dan hadden ze geen zonde » : « Door dit algemeen woord Zonde duidt hij een zeer groote zonde aan, een zonde (nl. de zonde van ongeloof), waarin al de andere zonden vervat zijn ». Dus is het ongeloof de grootste zonde.

ignorans feci in incredulitate. » Ergo infidelitas non est maximum peccatorum.

3. PRÆTEREA, majori peccato debetur major poena, secundum illud Deut. 25. [v. 2.] : « Pro mensura peccati erit et plagarum modus. » Sed major poena debetur fidelibus peccantibus, quam infidelibus, secundum illud ad Hebr. 10. [v. 29] : « Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? » Ergo infidelitas non est maximum peccatorum.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit, exponens illud Joann. 15. [v. 22] : Si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent [tract. 89, in Joan.] : « Magnum quidem, inquit, quoddam peccatum sub generali nomine vult intelligi : hoc enim est peccatum, scilicet infidelitatis, quo tenentur cuncta peccata. » Infidelitas ergo est maximum peccatorum.

LEERSTELLING. — Elke zonde bestaat, formeel gesproken, in een afkeer van God, zooals boven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 71, Art. 6, en Kw. 73, Art. 3). Bijgevolg is een zonde des te grooter, naarmate ze den mensch meer van God afkeert. Welnu de mensch wordt het meest van God afgekeerd door het ongeloof, daar hij dan zelf geen ware kennis meer heeft van God, en door de valsche kennis, die hij er van heeft, God niet naderbij komt, maar er zich nog verder van afkeert. Het is zelfs niet mogelijk, dat hij, die een valsche voorstelling heeft van God, God gedeeltelijk kent, want wat hij zich voorstelt is God niet. Daaruit blijkt duidelijk, dat de zonde van ongeloof grooter is dan al de zonden, die men bedrijven kan door ontaarding der zeden. Hetzelfde kan echter niet gezegd worden van de zonden, die strijdig zijn met de andere goddelijke deugden, zooals later zal gezegd worden. (20<sup>e</sup> Kw., 3<sup>e</sup> Art.).

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het kan best gebeuren, dat een zonde, die op zichzelf zwaarder is, minder zwaar wordt door sommige omstandigheden. Daarom wilde Augustinus niet dadelijk een uitspraak doen over een slecht katholiek en een ketter, die geen andere zonden bedrijft. De zonde immers van een

---

RESPONDEO dicendum, quod omne peccatum formaliter consistit in aversione a Deo, ut supra dictum est [1-2. q. 71. art. 6. et q. 73. art. 3.]. Unde tanto aliquod peccatum est gravius, quanto per ipsum homo magis a Deo separatur. Per infidelitatem autem maxime homo a Deo elongatur, quia nec veram Dei cognitionem habet; per falsam autem cognitionem ipsius non appropinquat ei, sed magis ab eo elongatur. Nec potest esse, quod quantum ad quid Deum cognoscat, qui falsam opinionem de eo habet, quia id, quod ipse opinatur, non est Deus. Unde manifestum est, quod peccatum infidelitatis est majus omnibus peccatis, quae contingunt in perversitate morum. Secus autem est de peccatis, quae opponuntur aliis virtutibus theologicis, ut infra dicetur [q. 20. art. 3.].

AD PRIMUM ergo dicendum, quod nihil prohibet peccatum, quod est gravius secundum suum genus, esse minus grave secundum aliquas circumstantias. Et ideo Augustinus noluit praecipitare sententiam de malo

ketter, hoewel ze zwaarder is op zichzelf, kan door een of andere omstandigheid verminderd worden, en andersom kan de zonde van een katholiek door een of andere omstandigheid verzwaard worden.

2. Het ongeloof gaat gepaard met onwetendheid, en bestaat in een weigering om de geloofswaarheden te aanvaarden. Om die weigering is het ongeloof de grootste zonde, maar van den kant van de onwetendheid kan er een reden van verschooning zijn, voornamelijk wanneer men niet uit kwaadwilligheid zondigt, zooals het met den Apostel het geval was.

3. De ongeloovige wordt zwaarder gestraft voor de zonde van ongeloof dan een andere zondaar voor welke andere zonde ook, wanneer men de zonde op zich zelf beschouwt. Doch wanneer het gaat over een andere zonde, b. v. over echtbreuk, dan zal onder gelijke omstandigheden een geloovige zwaarder zondigen dan een ongeloovige, zoowel omdat hij door het geloof het best de waarheid kent als omdat hij door te zondigen de sacramenten van het geloof, die hij in zich draagt, beleedigt.

catholico et haeretico alias non peccante, quia peccatum haeretici, etsi sit gravius ex genere, potest tamen ex aliqua circumstantia alleviari, et e converso peccatum catholici ex aliqua circumstantia aggravari.

AD SECUNDUM dicendum, quod infidelitas habet ignorantiam adjunctam et habet dissensum ad ea, quae sunt fidei, et ex hac parte habet rationem peccati gravissimi. Ex parte autem ignorantiae habet aliquam rationem excusationis, et maxime quando aliquis ex malitia non peccat, sicut fuit in Apostolo.

AD TERTIUM dicendum, quod infidelis pro peccato infidelitatis gravius punitur, quam alius peccator pro quocumque alio peccato, considerato peccati genere; sed pro alio peccato, puta pro adulterio, si committatur a fidei et ab infidei, ceteris paribus, gravius peccat fidei, quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum etiam propter sacramenta fidei, quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit.

IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is elke daad van een ongeloofige zonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat elke daad van een ongeloofige een zonde is. — 1. Op het woord immers uit den *Brief aan de Romeinen* (14, 23) : « Alles wat niet uit het geloof is, is zonde » zegt de *Glossa* : « *Heel het leven van de ongeloofigen is zonde* ». Welnu, alles wat de ongeloofigen verrichten behoort tot dat leven. Bijgevolg is elke daad van de ongeloofigen zonde.

2. Het geloof richt het inzicht. Welnu, zonder een goed inzicht kan er niets goeds gedaan worden. Bijgevolg kan geen daad van de ongeloofigen goed zijn.

3. Als iets wat voorop moet komen vergaat, dan vergaat ook wat er op volgt. Welnu de geloofsdaad gaat iedere deugddaad vooraf. Daar er nu in de ongeloofigen geen geloofsdaad is, kunnen ze geen enkele goede daad stellen, maar zondigen ze door al hun daden.

## ARTICULUS IV.

*Utrum omnis actio infidelis sit peccatum.*

[2. Dist. 7. q. 1. art. 2. et Mal. q. 2. art. 5. ad 7. et Rom. 14.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod quaelibet actio infidelis sit peccatum. Quia super illud Rom. 14. [v. 23] : Omne, quod non est ex fide, peccatum est, dicit Glossa : « Omnis infidelium vita est peccatum. » Sed ad vitam infidelium pertinet omne quod agunt. Ergo omnis actio infidelis est peccatum.

2. PRÆTEREA, fides intentionem dirigit. Sed nullum bonum potest esse, quod non est ex intentione recta. Ergo in infidelibus nulla actio potest esse bona.

3. PRÆTEREA, corrupto priori, corrumpitur et posterius. Sed actus fidei praecedit actus omnium virtutum. Ergo cum in infidelibus non sit actus fidei, nullum bonum opus facere possunt, sed in omni actu suo peccant.

Daartegenover echter staat dat in de *Handelingen der Apostelen* (10, 4) gezegd wordt aan Cornelius, toen hij nog heiden was, dat *zijn aalmoezen welgevallig waren aan God*. Bijgevolg is niet elke daad van een ongeloofige een zonde, maar kan een of andere daad goed zijn.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 85, 1<sup>e</sup> en 2<sup>e</sup> Art.) neemt de doodzonde wel de heiligmakende genade weg, maar niet geheel de natuurlijke volmaaktheid. Daar nu ongeloofigheid doodzonde is, hebben de ongeloofigen de genade niet, maar blijft er toch in hen een zeker natuurlijk goed. Daaruit blijkt, dat de ongeloofigen geen goede daden kunnen stellen, die voortkomen uit de genade, nl. verdienstelijke daden. Ze kunnen echter in een zekere mate die goede werken verrichten, waartoe de natuurlijke volmaaktheid voldoende is. Ze zondigen dus niet door elke daad, die ze verrichten, wel echter zoo dikwijls ze iets doen uit ongeloofigheid. Zooals immers een geloovige een dagelijksche zonde of zelfs een doodzonde kan bedrijven door een daad, welke hij niet herleidt tot het doel van het geloof, zoo ook kan een ongeloofige een goede daad stellen, wanneer hij die niet herleidt tot het doel van het ongelooft.

---

SED CONTRA est, quod de Cornelio adhuc infideli existente dictum est [Act. 10, v. 4], quod « acceptae erant eleemosynae ejus Deo. » Ergo non omnis actio infidelis est peccatum, sed aliqua ejus actio est bona.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [1-2. q. 85. art. 1. et 2.], peccatum mortale tollit gratiam gratum facientem, non autem totaliter corrumpit bonum naturae. Unde cum infidelitas sit quoddam peccatum mortale, infideles quidem gratia carent, remanet tamen in eis aliquod bonum naturae. Unde manifestum est quod infideles non possunt operari bona opera, quae sunt ex gratia, scilicet opera meritoria, tamen bona opera ad quae sufficit bonum naturae, aliquid operari possunt. Unde non oportet, quod in omni suo opere peccent, sed quandocumque aliquod opus operantur ex infidelitate, tunc peccant. Sicut enim habens fidem potest aliquod peccatum committere in actu, quem non refert ad fidei finem, vel venialiter vel etiam mortaliter peccando, ita etiam infidelis potest aliquem actum bonum facere in eo quod non refert ad finem infidelitatis.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die woorden moet men ofwel zoo verstaan, dat het leven der ongeloofigen niet vrij kan zijn van zonde, daar de zonden niet vergeven worden zonder het geloof, ofwel zóó, dat al wat ze doen uit ongeloofigheid zonde is. Daarom wordt (t. a. pl.) ook gezegd, dat *al wie leeft of handelt als een ongeloofige zwaar zondigt*.

2. Het geloof richt het inzicht met betrekking tot het boven-natuurlijk einddoel, maar het licht van de natuurlijke rede kan ook het inzicht richten met betrekking tot een goed, dat met de natuur overeenkomt.

3. Het ongeloof verstoort bij de ongeloofigen niet zóó volkomen de natuurlijke rede, dat ze in het geheel geen kennis der waarheid zouden hebben, waardoor het hen mogelijk is een goede daad te stellen. Wat Cornelius betreft moet men in aanmerking nemen, dat hij geen ongeloofige was, want dan zou zijn werk aan God niet welgevallig geweest zijn, daar niemand zonder het geloof aan God behagen kan. Hij had een impliciet geloof, want de waarheid van het Evangelie was nog niet bekend. Daarom werd Petrus tot hem gezonden, om hem beter in het geloof te onder-richten.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum illud est intelligendum, vel quia vita infidelium non potest esse sine peccato, cum peccata sine fide non tollantur, vel quia quidquid agunt ex infidelitate, peccatum est; unde ibid. subditur : « Quia omnis infideliter vivens vel agens vehementer peccat. »

AD SECUNDUM dicendum quod fides dirigit intentionem respectu finis ultimi supernaturalis; sed lumen etiam naturalis rationis potest dirigere intentionem respectu alicujus boni connaturalis.

AD TERTIUM dicendum, quod per infidelitatem non corrumpitur totaliter in infidelibus ratio naturalis, quin remaneat in eis aliqua veri cognitio, per quam facere possunt aliquod opus de genere bonorum. De Cornelio tamen sciendum est, quod infidelis non erat, alioquin ejus operatio accepta non fuisset Deo, cui sine fide nullus potest placere. Habebat autem fidem implicitam, nondum manifestata Evangelii veritate; unde ut eum in fide plenius instrueret, mittitur ad eum Petrus.

V<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Zijn er verschillende soorten van ongeloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er geen verschillende soorten van ongeloof zijn. — 1. Daar immers het geloof en het ongeloof contradictorisch tegengesteld zijn, moeten zij hetzelfde voorwerp hebben. Welnu, het formeel voorwerp van het geloof is de Eerste Waarheid, waardoor het geloof één is, hoewel hetgeen materieel onder het geloof valt veelvuldig is. Bijgevolg is de Eerste Waarheid ook het voorwerp van het ongeloof; wat de ongeloovige weigert te gelooven, valt slechts materieel onder het geloof. Welnu, de soorten verschillen niet door de materiele, maar wel door de formeele beginselen. Bijgevolg is er in het ongeloof geen soortelijk verschil, volgens de waarheid met betrekking waartoe de ongeloovigen dwalen.

2. Men kan van de geloofswaarheid afdwalen op oneindig verschillende wijzen. Indien er dus in het ongeloof een soortelijk verschil was volgens de verschillende dwalingen, dan zouden er on-

## ARTICULUS V.

*Utrum sint plures infidelitatis species.*

[Infr. q. 11. art. 1. corp. et q. 94. art. 1. ad 1.].

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod non sint plures infidelitatis species. Cum enim fides et infidelitas sint contraria, oportet quod sint circa idem. Sed formale objectum fidei est veritas prima, a qua habet unitatem, licet multa materialiter credat. Ergo etiam objectum infidelitatis est veritas prima; ea vero, quae discredet infidelis, materialiter se habent in infidelitate. Sed differentia secundum speciem non attenditur secundum principia materialia, sed secundum principia formalia. Ergo infidelitatis non sunt diversae species, secundum diversitatem eorum, in quibus infideles errant.

2. PRÆTEREA, infinitis modis potest aliquis a veritate fidei deviare. Si ergo secundum diversitates errorum diversae species infidelitatis assignentur,



eindig veel soorten van ongeloof zijn, zoodat ze niet in aanmerking moeten worden genomen.

3. Eenzelfde ding wordt niet aangetroffen bij verschillende soorten. Welnu, men kan ongeloovig zijn omdat men dwaalt omtrent verschillende punten. Bijgevolg kunnen er uit het verschil van dwaling geen verschillende soorten van ongeloof ontstaan, en bijgevolg zijn er geen verschillende soorten ongeloof.

Daartegenover staat echter, dat aan elke deugd verschillende soorten van ondeugden tegengesteld zijn. « *Het goede immers gebeurt slechts op één wijze, het kwaad daarentegen op veelvuldige wijze* », zooals blijkt uit Dionysius (*Over de goddelijke Namen*, 4<sup>e</sup> H.), alsook uit den Wijsgeer (2<sup>e</sup> Boek der *Ethica*, 6<sup>e</sup> H.). Welnu, het geloof is één deugd, en bijgevolg zijn er verschillende soorten van ongeloof aan tegengesteld.

LEERSTELLING. — Zooals boven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 64), bestaat de deugd hierin, dat men een bepaalden regel van menschelijk kennen of handelen naleeft. Welnu met betrekking tot hetzelfde voorwerp kan men dien regel slechts op één wijze

videtur sequi, quod sint infinitae infidelitatis species, et ita hujusmodi species non sunt considerandae.

3. PRÆTEREA, idem non invenitur in diversis speciebus. Sed contingit aliquem esse infidelem ex eo, quod errat circa diversa. Ergo diversitas errorum non facit diversas species infidelitatis. Sic ergo infidelitatis non sunt plures species.

SED CONTRA est, quod unicuique virtuti opponuntur plures species vitiorum : « Bonum enim contingit uno modo, malum vero multipliciter » ut patet per Dionysium [4 cap. de Div. Nom.] et per Philosophum in 2. Eth. [cap. 6.]. Sed fides est una virtus. Ergo ei opponuntur plures infidelitatis species.

RESPONDEO dicendum, quod quaelibet virtus consistit in hoc, quod attingit regulam aliquam cognitionis vel operationis humanae, ut supra dictum est [1-2. q. 64.]; attingere autem regulam est uno modo circa unam ma-

naleven, terwijl men er op verschillende wijzen van af kan wijken, waaruit volgt, dat aan eenzelfde deugd verschillende ondeugden tegengesteld zijn. Het verschil nu van de ondeugden, die aan iedere deugd tegengesteld zijn, kan op twee manieren beschouwd worden : ten eerste, volgens hun verschillende verhouding tot de deugd, en zôo zijn er sommige bepaalde ondeugden tegengesteld aan de deugd. Met eenzelfde zedelijke deugd b. v. is in strijd een ondeugd door teveel en een andere door tekort. Ten tweede kan men het onderscheid tusschen de ondeugden, die tegengesteld zijn aan eenzelfde deugd, beschouwen naar gelang een of ander ontbreekt, wat tot de deugd vereischt wordt. En op die manier is er een oneindig aantal ondeugden tegengesteld aan eenzelfde deugd, b. v. aan de matigheid of aan de sterkte, omdat de verschillende omstandigheden, die tot de deugd vereischt zijn, op oneindig veel verschillende wijzen kunnen ontbreken, waardoor van de deugd wordt afgeweken. Daarom zeiden de Pythagoreërs, dat het kwaad oneindig is.

Men moet dus besluiten, dat indien men het ongeloof beschouwt in zijn verhouding tot het geloof, er verschillende soorten van ongeloof zijn, en wel in bepaald getal. De zonde van ongeloof bestaat immers hierin, dat men het geloof niet wil aanvaarden, en

---

*teriam, sed a regula deviare contingit multipliciter; et ideo uni virtuti multa vitia opponuntur. Diversitas autem vitiorum, quae unicuique virtuti opponuntur, potest considerari dupliciter : uno modo secundum diversam habitudinem ad virtutem, et secundum hoc determinatae sunt quaedam species vitiorum, quae opponuntur virtuti, sicut virtuti morali opponitur unum vitium secundum excessum ad virtutem, et alium vitium secundum defectum a virtute. Alio modo potest considerari diversitas vitiorum oppositorum uni virtuti secundum corruptionem diversorum, quae ad virtutem requiruntur, et secundum hoc uni virtuti, puta temperantiae vel fortitudini, opponuntur infinita vitia, secundum quod infinitis modis contingit diversas circumstantias virtutis corrumpi, ut a rectitudine virtutis recedatur; unde et Pythagorici malum posuerunt infinitum.*

*Sic ergo dicendum, quod si infidelitas attendatur secundum comparationem ad fidem, diversae sunt infidelitatis species, et numero determinatae : cum enim peccatum infidelitatis consistat in renitendo fidei, hoc potest con-*

dat kan op twee manieren geschieden : ofwel weigert men het geloof te aanvaarden, zonder het ooit te hebben gehad, — en dat is het ongeloof der heidenen; ofwel weigert men nog langer het geloof te aanvaarden, dat men eenmaal in voorafbeeldingen heeft gehad, — en dat is het ongeloof der Joden; ofwel in de openbaarde waarheid zelf gekend heeft, — en dat is het ongeloof der ketters. Men kan dus zeggen, dat dit de drie algemeene soorten van ongeloof zijn. Indien men echter de soorten van ongeloof onderscheidt volgens de dwalingen met betrekking tot de punten van het geloof, dan zijn de soorten van ongeloof niet meer bepaald, want de dwalingen kunnen tot in het oneindige vermenigvuldigd worden, zooals blijkt uit Augustinus in zijn Boek *Over de Ketterijen*.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Men kan het formeel object van een zonde op twee manieren beschouwen : ten eerste, volgens het inzicht van hem, die een zonde bedrijft, en dan is datgene, wat de zondaar nastreeft, het formeel object van de zonde, wat er dan ook het soortelijk verschil van is. Ten tweede, volgens den aard van het kwaad, en dan is het formeel object van de zonde het goede, waar van afgeweken wordt. Zöö beschouwd, behoort de zonde niet tot een bepaalde soort, maar

---

tingere dupliciter : quia aut renititur fidei nondum susceptae, et talis infidelitas est Paganorum sive Gentium, aut renititur fidei Christianae susceptae, vel in figura, et sic est infidelitas Judaeorum, vel in ipsa manifestatione veritatis, et sic est infidelitas haeticorum. Unde in generali possunt assignari tres praedictae species infidelitatis. Si vero distinguantur infidelitatis species secundum errorem in diversis, quae ad fidem pertinent, tunc non sunt determinatae infidelitatis species, possunt enim errores in infinitum multiplicari, ut patet per Augustinum in lib. de Haeresibus (cir. fin.).

AD PRIMUM ergo dicendum, quod formalis ratio alicujus peccati potest accipi dupliciter : uno modo secundum intentionem peccantis, et secundum hoc id, ad quod convertitur peccans, est formale objectum peccati, et ex hoc diversificantur ejus species; alio modo secundum rationem mali, et sic illud bonum, a quo receditur, est formale objectum peccati; sed ex hac parte

is ze integendeel een gemis van soort. Daaruit volgt, dat, wanneer men datgene beschouwt, waar men van afwijkt, het object van het ongeloof de eerste waarheid is. Beschouwt men echter datgene, wat men nastreeft, dan is het formeel object van het ongeloof de valsche meening, die men aanhangt, die er dan ook het soortelijk verschil van is. Evenals de liefde één is, in zoover ze met het opperste goed vereenigt, en er toch verschillende aan de liefde tegengestelde ondeugden zijn, zoowel omdat zij ons door de liefde voor de tijdelijke goederen afwenden van het ééne Opperste Goed, als om de verschillende ongeregelde verhouding tot God, zoo is ook het geloof één deugd, omdat wij er door de ééne Eerste Waarheid aanhangen, en zijn er menigvuldige soorten van ongeloof, omdat de ongeloovigen verschillende valsche meeningen volgen.

2. Die bedenking gaat uit van het onderscheid tusschen de soorten van ongeloof, dat volgt op het verschil van punten, waarin men dwaalt.

3. Evenals het geloof één is, omdat het veel dingen gelooft met betrekking tot één, zoo ook kan het ongeloof één zijn, zelfs indien men omtrent vele dingen dwaalt, in zoover alles betrekking heeft op één ding; het is echter niet onmogelijk, dat iemand dwaalt

*peccatum non habet speciem, immo est privatio speciei. Sic ergo dicendum est, quod infidelitatis objectum est veritas prima, sicut a qua recedit; sed formale ejus objectum, sicut ad quod convertitur, est sententia falsa, quam sequitur, et ex hac parte ejus species diversificantur. Unde sicut charitas est una, quae inhaeret summo bono, sunt autem diversa vitia charitati opposita, quae per conversionem ad diversa bona temporalia recedunt ab uno summo bono, et iterum secundum diversas habitudines inordinatas ad Deum, sic etiam fides est una virtus ex hoc, quod adhaeret uni primae veritati, sed infidelitatis species sunt multae ex hoc, quod infideles diversas falsas sententias sequuntur.*

**AD SECUNDUM** dicendum, quod obiectio illa procedit de distinctione specierum infidelitatis secundum diversa, in quibus erratur.

**AD TERTIUM** dicendum, quod sicut fides est una, quia multa credit in ordine ad unum, ita infidelitas potest esse una, etiamsi in multis erret, in quantum omnia habent ordinem ad unum; nihil tamen prohibet hominem in di-

door verschillende soorten van ongeloof, evenals eenzelfde mensch onderhevig kan zijn aan verschillende ondeugden en verschillende lichamelijke ziekten.

## VI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is het geloof der heidenen een zwaarder zonde dan dat van de anderen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het ongeloof der heidenen een zwaarder zonde is, dan dat van anderen. — 1. Evenals immers een lichamelijke ziekte zwaarder is, naargelang ze een meer voornaam lidmaat aantast, zoo ook is een zonde zwaarder, naargelang de tegenstelling met wat voornamer is in de deugd grooter is. Welnu het voornaamste in het geloof is het geloof in Gods eenheid, die de heidenen verwerpen, wanneer ze aan menigvuldige goden gelooven. Hun ongeloof is dus het zwaarste.

2. Bij de ketters is de ketterij des te hatelijker, naargelang er méér en meer voorname geloofswaarheden worden geloochend. Zoo is de ketterij van Arius, die de Godheid van Christus loo-

versis infidelitatis speciebus errare, sicut etiam potest unus homo diversis vitiis subiacere, et diversis corporalibus morbis.

## ARTICULUS VI.

*Utrum infidelitas gentilium seu paganorum sit caeteris gravior.*

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod infidelitas Gentilium sive Paganorum sit gravior caeteris : sicut enim corporalis morbus tanto est gravior, quanto saluti principalioris membri magis contrariatur, ita peccatum tanto videtur esse gravior, quanto contrariatur ei, quod est principalius in virtute. Sed principalius in fide est fides unitatis divinae, a qua deficiunt Gentiles multitudinem deorum credentes. Ergo infidelitas eorum est gravissima.

2. PRÆTEREA, inter haereticos tanto haeresis aliquorum detestabilior est, quanto in pluribus et principalioribus veritati fidei contradicunt, sicut haeresis Arii, qui separavit divinitatem, detestabilior fuit, quam haeresis Nesto-

chende, verfoeilijker dan de ketterij van Nestorius, die Zijn menschheid loochende. Welnu de heidenen loochenen méér en meer voorname punten van het geloof dan de Joden en de ketters, daar ze geen enkel punt van het geloof aanvaardden. Hun ongeloof is dus het zwaarste.

3. Elk goed vermindert het kwaad. Welnu er is een zeker goed in de Joden, want ze belijden, dat het Oud Testament van God komt; ook in de ketters, want ze nemen het Nieuw Testament aan. Beiden zondigen dus minder zwaar dan de heidenen, die de twee Testamenten verwerpen.

Daartegenover echter staat wat gezegd wordt in den II<sup>n</sup> *Brief van Petrus* (2, 21) : « *Het ware verdienstelijker geweest voor hen, den weg der gerechtigheid niet te kennen, dan achteruit te keeren, na den weg gekend te hebben* ». Welnu de heidenen kenden den weg der gerechtigheid niet; de ketters en de Joden daarentegen hebben hem verlaten, na hem in een zekere maat gekend te hebben. Bijgevolg is hun zonde zwaarder.

LEERSTELLING. — Zooals (in het vorig artikel) gezegd werd, kan men in het ongeloof twee dingen beschouwen : ten eerste, de verhouding van het ongeloof tot het geloof; en wat dat be-

rii, qui separavit humanitatem Christi a persona Filii Dei. Sed Gentiles in pluribus et principalioribus recedunt a fide, quam Judaei et haeretici, quia omnino nihil de fide recipiunt. Ergo eorum infidelitas est gravissima.

3. PRÆTEREA, omne bonum est diminutivum mali. Sed aliquod bonum est in Judaeis, quia confitentur vetus testamentum esse a Deo; bonum etiam est in haeticis, quia venerantur novum testamentum. Ergo minus peccant, quam Gentiles, qui utrumque testamentum detestantur.

SED CONTRA est, quod dicitur 2. Pet. 2 [v. 21] : « *Melius erat illis non cognoscere viam justitiae, quam post cognitionem retrorsum converti.* » Sed Gentiles non cognoverunt viam justitiae; haeretici autem et Judaei aequaliter cognoscentes deseruerunt. Ergo eorum peccatum est gravius.

RESPONDEO dicendum, quod in infidelitate, sicut dictum est [art. praec.], duo possunt considerari, quorum unum est comparatio ejus ad fidem, et ex hac parte aliquis gravius contra fidem peccat, qui fidei re-

treft, zondigt hij zwaarder tegen het geloof, die weigert het geloof te aanvaarden, dat hij eenmaal heeft gehad, dan hij, die het geloof verloochent, zonder het ooit gehad te hebben, zooals hij zwaarder zondigt, die zijn belofte niet vervult, dan hij die niet doet wat hij nooit beloofd heeft. In dat opzicht is het ongeloof der ketters, die het geloof van het Evangelie eenmaal beleiden, maar het verloochenen door het te vervalschen, een zwaarder zonde dan het ongeloof der Joden, die het geloof van het Evangelie nooit hebben aanvaard. Omdat de Joden echter in de Oude Wet een voorafbeelding er van hebben gekend, die ze echter vervalscht hebben door ze verkeerd te verklaren, daarom is hun ongeloof een zwaarder kwaad dan dat van de heidenen, die het geloof van het Evangelie nooit hebben aanvaard. Ten tweede kan men in het ongeloof beschouwen de vervalsching van wat tot het geloof behoort; en omdat de heidenen omtrent méér waarheden dwalen dan de Joden, en de Joden omtrent méér waarheden dan de ketters, is, wat dat betreft, het ongeloof der heidenen zwaarder dan dat der Joden, en het ongeloof der Joden zwaarder dan dat der ketters, ofschoon het voor enkelen ook andersom kan zijn, b. v. voor de Manicheërs, die omtrent méér geloofswaarheden dwalen dan de heidenen. Wat nu echter de zondesschuld betreft, moet men aan de eerste beschouwing meer

---

*nititur susceptae, quam qui renititur fidei nondum susceptae, sicut gravius peccat, qui non implet quod promisit, quam si non impleat quod numquam promisit; et secundum hoc infidelitas haereticorum, qui profitentur fidem Evangelii, et ei renituntur eam corrumpentes, gravius peccatum est quam Judaeorum, qui fidem Evangelii numquam susceperunt; sed quia susceperunt ejus figuram in veteri lege, quam male interpretantes corrumpunt, ideo etiam eorum infidelitas est gravius peccatum, quam infidelitas Gentilium, qui nullo modo fidem Evangelii susceperunt. Aliud, quod in infidelitate consideratur, est corruptio eorum, quae ad fidem pertinent, et secundum hoc, cum in pluribus errant Gentiles, quam Judaei, et Judaei quam haeretici, gravior est infidelitas Gentilium quam Judaeorum, et Judaeorum quam haereticorum, nisi forte quorundam, puta Manichaeorum, qui etiam circa credibilia plus errant, quam Gentiles. Harum tamen duarum gravitatum prima praeponderat secundae quantum ad rationem culpae, quia*

belang hechten dan aan de tweede. Zooals immers (in het eerste Artikel van deze Kwestie) gezegd werd, ligt de schuld van het ongeloof meer in het verloochenen van het geloof, dan in het missen van wat tot het geloof behoort, want zooals (t. a. pl.) gezegd werd, schijnt dat gemis eerder een straf te zijn. Bijgevolg is, volstrekt gesproken, het ongeloof der ketters het zwaarste.

Daaruit blijkt ook het ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN.

## VII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mag men in het openbaar redetwisten met de ongeloovigen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men in het openbaar met de ketters niet mag redetwisten. — 1. De Apostel immers zegt in zijn II<sup>e</sup> Brief aan Timotheus (2, 14) : « *Wil geen woordenstrijd voeren, dat dient tot niets, dan om de toehoorders te bederven.* » Welnu men kan niet in het openbaar redetwisten met de ongeloovigen, zonder woordenstrijd te voeren. Bijgevolg mag men niet in het openbaar redetwisten met de ongeloovigen.

---

infidelitas habet rationem culpae, ut supra dictum est [art. 1. huj. q.], magis ex hoc, quod renititur fidei, quam ex hoc, quod non habet ea quae sunt fidei : hoc enim videtur, ut dictum est [ibid.], magis ad rationem poenae pertinere; unde simpliciter loquendo, infidelitas haereticorum est pessima.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

## ARTICULUS VII.

*Utrum sit cum infidelibus publice disputandum.*

[2. Tim. 2. lect. 2.].

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod non sit cum infidelibus publice disputandum : dicit enim Apostolus 2. Tim. 2. [v. 14] : « *Noli verbis contendere, ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* » Sed disputatio publica cum infidelibus fieri non potest sine contentione verborum. Ergo non est publice disputandum cum infidelibus.



2. De wet van Martianus Augustus, door de Canons bekrachtigd (*Verhandelingen van het Concilie van Chalcedon*, 3), zegt het volgende : « *Men beleeft de leer van het heilig Synode, wanneer men in twijfel trekt of in het openbaar betwist wat eenmaal beslist en geregeld is* ». Welnu, alles wat tot het geloof behoort, werd door de kerkvergaderingen beslist. Het is dus een zware zonde, nl. een belediging der Synode, in het openbaar te redetwisten over een punt van het geloof.

3. Wanneer men redetwist gebruikt men bewijsvoeringen. Welnu een bewijsvoering is iets, wat iets twijfelachtigs geloofwaardig maakt. De geloofswaarheden mag men echter niet in twijfel trekken, want ze zijn volstrekt zeker. Dus mag men niet in het openbaar over de geloofswaarheden redetwisten.

Daartegenover echter staat, dat de *Handelingen der Apostelen* (9, 22 en 29) zeggen, dat *Saulus des te stoutmoediger werd en de Joden verlegen maakte*, en dat hij *met de heidenen sprak en met de Grieken redetwistte*.

LEERSTELLING. — In het redetwisten over het geloof moet

2. PRÆTEREA, lex Martiani Augusti per Canones confirmata (cfr. Acta Conc. Chalced., Act. 3), sic dicit: « Injuriam facit iudicio religiosissimae Synodi, si quis semel iudicata aut recte disposita, revolvere et publice disputare contendit. » Sed omnia, quae ad fidem pertinent, sunt per sacra Concilia determinata. Ergo graviter peccat, injuriam Synodo faciens, si quis de eis quae sunt fidei, publice disputare praesumat.

3. PRÆTEREA, disputatio argumentis aliquibus agitur. Sed argumentum est ratio rei dubiae faciens fidem; ea autem quae sunt fidei, cum sint certissima, non sunt in dubitationem adducenda. Ergo de his quae sunt fidei, non est publice disputandum.

SED CONTRA est, quod Act. 9. [v. 22, 29] dicitur, quod « Saulus invalescebat, et confundebat Judaeos », et quod « loquebatur Gentibus, et disputabat cum Graecis. »

RESPONDEO dicendum, quod in disputatione fidei duo sunt consideran-

men onderscheid maken tusschen hem die redetwist, en de toehoorders. Bij hem die redetwist moet men het inzicht in aanmerking nemen. Indien hij immers redetwist omdat hij twijfelt aan het geloof en de waarheid van het geloof niet voor zeker houdt, doch haar wil onderzoeken door bewijsvoeringen, dan is het onbetwistbaar, dat hij zondigt door twijfel aan het geloof en door ongeloofigheid. Indien men echter redetwist over het geloof om de dwalingen te weerleggen of om de oefening, dan is het goed te keuren. Van den kant van de toehoorders moet men in aanmerking nemen of zij, die den redetwist bijwonen, in het geloof onderwezen zijn en er in vaststaan, ofwel eenvoudige lieden zijn met een wankelbaar geloof. Wat de eersten betreft, levert het redetwisten over het geloof geen gevaar op. Wat echter de eenvoudigen betreft, moet men het volgende onderscheid maken : ofwel worden zij bewerkt door de ongeloofigen, b. v. door de Joden, de ketters of de heidenen, die hen trachten afvallig te maken, ofwel worden ze daar niet toe uitgelokt, zooals in de landen waar er geen ongeloofigen zijn. In het eerste geval is het noodig in het openbaar te redetwisten over het geloof, op voorwaarde dat er bekwame en geschikte personen zijn, die de dwalingen kunnen weerleggen. Zóó toch zullen de eenvoudige lieden versterkt worden in het geloof en zal men aan de ongeloofigen

---

da : unum quidem ex parte disputantis, aliud autem ex parte audientium. Ex parte quidem disputantis est consideranda intentio; si enim disputet tanquam de fide dubitans, et veritatem fidei pro certo non supponens, sed argumentis experiri intendens, procul dubio peccat, tanquam dubius in fide et infidelis. Si autem disputet aliquis de fide ad confutandum errores, vel etiam ad exercitium, laudabile est. Ex parte vero audientium considerandum est, utrum illi qui disputationem audiunt, sint instructi et firmi in fide, aut simplices et in fide titubantes. Et quidem coram sapientibus in fide firmis nullum periculum est disputare de fide. Sed circa simplices est distinguendum : quia aut sunt sollicitati sive pulsati ab infidelibus, puta Judaeis vel haereticis sive Paganis, nitentibus corrumpere in eis fidem; aut omnino non sunt sollicitati super hoc, sicut in terris, in quibus non sunt infideles. In primo casu necessarium est publice disputare de fide, dummodo inveniantur aliqui ad hoc sufficientes et idonei, qui errores

niet de gelegenheid geven om anderen in dwaling te brengen, zoo veel te meer, dat het stilzwijgen van hen, die moeten weerstaan aan al wie de geloofswaarheden poogt te vervalschen, als een bevestiging zou zijn van de dwaling. Daarom zegt Gregorius (*Herderlijke Brieven*, 2<sup>e</sup> Deel, 4<sup>e</sup> H.): « **Zooals een onvoorzichtig woord aanleiding geeft tot dwaling, zoo ook laat het onvoorzichtig stilzwijgen diegenen aan de dwaling over, die men kan onderwijzen** ». In het tweede geval echter is het gevaarlijk in het bijzijn van eenvoudigen te redetwisten over het geloof, omdat hun geloof er vaster door staat, dat ze nooit iets hoorden wat er van afwijkt. Daarom is het niet goed, dat ze de geloovigen zouden hooren redetwisten over het geloof.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De Apostel verbiedt niet elken redetwist, doch een ongeregelden redetwist, die meer met woorden gevoerd wordt dan met stevige beweringen.

2. De aangehaalde wet verbiedt het openbaar redetwisten omtrent het geloof, dat ingegeven wordt door een twijfel aan het geloof, en niet het redetwisten met de bedoeling om het geloof te bevestigen.

confutare possint. Per hoc enim simplices in fide firmabuntur et tolletur infidelibus decipiendi facultas; et ipsa taciturnitas eorum, qui resistere deberent pervertentibus fidei veritatem, esset erroris confirmatio. Unde Gregorius in 2. Pastoral. [cap. 4.] : « Sicut incauta locutio in errorem pertrahit, ita indiscretum silentium eos, qui erudiri poterant, in errore derelinquit. » In secundo vero casu periculosum est publice disputare de fide coram simplicibus quorum fides ex hoc est firmior, quia nihil diversum audierunt ab eo, quod credunt; et ideo non expedit eis, ut verba infidelium audiant disputantium contra fidem.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Apostolus non prohibet totaliter disputationem, sed inordinatam, quae magis fit contentione verborum, quam firmitate sententiarum.

AD SECUNDUM dicendum, quod lex illa prohibet publicam disputationem de fide; quae procedit ex dubitatione fidei, non autem illam; quae est ad fidei confirmationem.

3. Men moet niet redetwisten over het geloof alsof men er aan twijfelde, doch om de waarheid bekend te maken en de dwalingen te weerleggen. Want het is soms noodig met de ongeloovigen te redetwisten om het geloof te bevestigen, ofwel om het geloof te verdedigen, naar het woord uit den I<sup>n</sup> Brief van Petrus (3, 15) : « *Wees altijd bereid om iedereen te woord te staan, die u rekschap vraagt over de hoop en het geloof, die in u zijn* », ofwel om de afgedwaalden te overtuigen, naar het woord uit den Brief aan Titus (1, 9) : « *Opdat hij hen vermanen kunne met de gezonde leer, en de tegensprekers weerleggen* ».

## VIII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mag men de ongeloovigen dwingen om te gelooven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de ongeloovigen niet mag dwingen om te gelooven. — 1. We lezen immers bij Mattheus (13, 28-29), dat de dienaren van den huisvader, op

AD TERTIUM dicendum, quod non debet disputari de his quae sunt fidei, quasi de eis dubitando, sed propter veritatem manifestandam et errores confutandos : oportet enim ad fidei confirmationem aliquando cum infidelibus disputare, quandoque quidem defendendo fidem, secundum illud I<sup>a</sup>e Petri 3. [v. 15] : « *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quae est in vobis, spe et fide* », quandoque autem ad convincendos errantes, secundum illud ad Titum 1. [v. 9] : « *Ut sit potens exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere.* »

## ARTICULUS VIII.

*Utrum infideles compellendi sint ad fidem.*

[4. Dist. 13. q. 2. art. 1. ad 6.],

AD OCTAVUM sic proceditur. Videtur, quod infideles nullo modo compellendi sint ad fidem : dicitur enim Matth. 13. [v. 28-29], quod servi patrisfamilias, in cujus agro erant zizania seminata, quaesierunt ab eo :

wiens akker onkruid was gezaaid, hem vroegen : « *Wilt gij, dat wij er naartoe gaan en het uittrekken?* », waarop de huisvader antwoordde : « *Neen, opdat gij niet bij het uittrekken van het onkruid, tegelijk de tarwe uittrekt* ». Daarop zegt Chrysostomus (46<sup>e</sup> of 47<sup>e</sup> Homilie op Mattheus) : « *De Heer zegt dit om doodslag te verbieden. Men moet de ketters immers niet dooden, want als men zulks doet, zullen er tegelijk veel Heiligen door geschokt worden* ». Om dezelfde reden dus mogen de ongelooovigen niet gedwongen worden om te gelooven.

2. In de *Decreten* (45<sup>e</sup> Deel, Canon Over de Joden) wordt gezegd : « *Omtrent de Joden beveelt het H. Synode, dat men voortaan niemand mag dwingen om te gelooven* ». Om dezelfde reden mag men ook de andere ongelooovigen niet dwingen om te gelooven.

3. Augustinus zegt in zijn 26<sup>e</sup> *Verhandeling over Joannes* : « *Andere dingen vermag de mensch zonder het te willen, gelooven echter kan hij niet zonder het te willen* ». Welnu den wil kan men niet dwingen, en bijgevolg mag men de ongelooovigen niet dwingen om te gelooven.

4. Bij Ezechiël (18, 23 en 32) wordt gezegd in naam van God : « *Ik wil niet den dood van den zondaar* ». Welnu wij moeten onzen wil gelijkvormig maken aan Gods wil, zooals hier-

« *Vis imus, et colligimus ea?* » Et ipse respondit : « *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis triticum* », ubi dicit Chrysostomus [hom. 46. al. 47. in Matth.] : « *Haec dicit Dominus prohibens occisiones fieri. Nec enim oportet interficere haereticos, quia si eos occideritis, necesse est multos sanctorum simul subverti.* » Ergo videtur, quod pari ratione nec aliqui infideles sint ad fidem cogendi.

2. PRÆTEREA, in Decr. dist. 45. [can. de Judaëis] sic dicitur : « *De Judaëis praecepit Sancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre.* » Ergo pari ratione nec alii infideles sunt ad fidem cogendi.

3. PRÆTEREA, Augustinus dicit [tract. 26. in Joan.], quod caetera potest homo nolens, credere vero non nisi volens. Sed voluntas cogi non potest. Ergo videtur, quod infideles non sint ad fidem cogendi.

4. PRÆTEREA, Ezech. 18. [v. 23, 32] dicitur ex persona Dei : « *No-lo mortem peccatoris.* » Sed nos debemus voluntatem nostram conformare

boven gezegd werd (1a 2ae, Kw. 19, Art. 9 en 10), en bijgevolg mogen wij niet willen, dat de ongelooovigen gedood worden.

Daartegenover staat echter wat we lezen bij Lucas (14, 23) : « Ga uit op de wegen en bij de omheiningen, en dwing hen binnen te komen, opdat mijn huis vol gerake ». Welnu de menschen gaan binnen in Gods huis, dit is in de Heilige Kerk, door het geloof. Bijgevolg moet men sommigen dwingen om te gelooven.

LEERSTELLING. — Onder de ongelooovigen zijn er, die het geloof nooit hebben aanvaard, zooals de heidenen en de Joden, en die mag men geenszins dwingen om te gelooven, want om te gelooven moet men het willen. Indien het echter mogelijk is, mogen de geloovigen hen verhinderen om iets te doen tegen het geloof, zooals godslastering, verderfelijke propaganda, of openbare vervolging. Daarom voeren de geloovigen dikwijls oorlog tegen de ongelooovigen, niet om ze te dwingen om te gelooven, want zelfs indien men ze overwon en gevangen nam, dan zou het nog van hun vrijheid afhangen, al dan niet te gelooven, — maar om hen te verhinderen het geloof in Christus te bestrijden. Andere onge-

divinae, ut supra dictum est [1-2. q. 19. art. 9. et 10.]. Ergo etiam nos non debemus velle, quod infideles occidantur.

SED CONTRA est, quod dicitur Luc. 14. [v. 23] : « Exi in vias et sepes et compelle intrare, ut impleatur domus mea. » Sed homines in domum Dei, idest in Sanctam Ecclesiam, intrant per fidem. Ergo aliqui sunt compellendi ad fidem.

RESPONDEO dicendum, quod infidelium quidam sunt qui numquam susceperunt fidem, sicut Gentiles et Judaei : et tales nullo modo sunt ad fidem compellendi, ut ipsi credant, quia credere voluntatis est. Sunt tamen compellendi a fidelibus, si adsit facultas, ut fidem non impediunt vel blasphemis, vel malis persuasionibus, vel etiam apertis persecutionibus. Et propter hoc fideles Christi frequenter contra infideles bellum movent, non quidem ut eos ad credendum cogant, quia si etiam eos vicissent et captivos haberent, in eorum libertate relinquerent an credere vellent, sed propter

loovigen hebben het geloof eenmaal aanvaard en belijden het, zooals de ketters en de afvalligen, en die ongeloovigen moet men, zelfs door lichamelijke straffen, dwingen om na te komen wat ze geloofd hebben, en getrouw te zijn aan wat ze eenmaal hebben aanvaard.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Sommigen meenen, dat door die woorden niet verboden wordt de ketters in den ban te doen, maar hen te dooden, zooals blijkt uit de aangehaalde woorden van Chrysostomus. En Augustinus zegt in zijn *Brief aan Vincentius* (93<sup>e</sup> Brief) : « *Vroeger dacht ik, dat men niemand door geweld tot de eenheid van Christus mocht dwingen, maar dat men moest handelen door het woord en door redetwisten strijden. Die meening werd echter weerlegd niet door woorden van tegenstanders, maar door feiten, die het tegenovergestelde bewezen. De vrees voor de wetten is voor velen zóó voordeelig geweest, dat ze zeggen : God zij dank, die onze banden heeft verbroken* ». Wanneer nu de Heer zegt : « *Laat beide groeien tot den oogsttijd* », dan blijkt de zin van die woorden uit wat volgt, nl. : « *Opdat gij niet, bij het uittrekken van het onkruid, tegelijk de tarwe uittrekt* ». Zooals Augustinus zegt in zijn antwoord op den brief van

---

hoc, ut eos compellant, ne fidem Christi impediunt. Alii vero sunt infideles, qui quandoque fidem susceperunt, et eam profitentur, sicut haeretici et quicumque apostatae, et tales sunt etiam corporaliter compellendi, ut impleant quod promiserunt, et teneant quod semel susceperunt.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod per illam auctoritatem quidam intellexerunt esse prohibitam non quidem excommunicationem haeticorum, sed eorum occisionem, ut patet per auctoritatem Chrysostomi inductam. Et Augustinus ad Vinc. [epist. 193], de se dicit : « Haec primitus mea sententia erat, neminem ad unitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum. Sed haec opinio mea non contradicentium verbis, sed demonstrantium superatur exemplis. Legum enim terror ita profuit, ut multi dicant : Gratias Domino, qui vincula nostra dirupit. » Quod ergo Dominus dicit : « Sinite utraque crescere usque ad messem » qualiter intelligendum sit, apparet ex hoc quod subditur : « Ne forte colligentes zizania, eradicetis

Parmenianus (3<sup>e</sup> B., 2<sup>e</sup> H.), blijkt daar duidelijk uit, dat wanneer zulks niet te vreezen is, wanneer de misdaden van wie dan ook zòo goed door allen gekend zijn en verfoeid worden, dat ze ofwel in het geheel geen verdedigers vinden, of althans niet zullen, waardoor er scheuring kan ontstaan, de strengheid van de tucht niet mag sluimeren.

2. Indien de Joden het geloof nooit hebben aanvaard, dan mogen zij er niet toe gedwongen worden. Hebben ze echter het geloof aanvaard, dan moet men ze dwingen om het te behouden, zooals t. a. pl. gezegd wordt.

3. Zooals men vrij is een belofte te doen, maar verplicht is om ze te vervullen (Glossa van Lombardus op Ps. 75, 12), zoo ook is men vrij om het geloof al dan niet te aanvaarden, maar is men verplicht het te behouden, wanneer men het eenmaal heeft aanvaard. Daarom moeten de ketters gedwongen worden om het geloof te bewaren. Augustinus zegt immers aan Graaf Bonifacius (185<sup>e</sup> Brief) : « *Wie durft te beweren, dat men vrij is om te gelooven of niet te gelooven? Wie durft te zeggen, dat Christus niemand gedwongen heeft? Dat ze liever erkennen, dat Christus eerst Paulus heeft gedwongen en hem daarna heeft onderwezen* ».

---

simul cum eis et triticum », ubi satis ostendit, sicut Augustinus dicit contra epistolam Parmeniani [lib. 3. cap. 2.], « cum metus iste non subest, idest quando ita cujusque crimen notum est omnibus, et execrabile apparet, ut nullos prorsus, vel non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinae. »

AD SECUNDUM dicendum, quod Judaei, si nullo modo acceperunt fidem, nullo modo sunt cogendi ad fidem. Si autem acceperunt fidem, oportet ut fidem necessitate cogantur retinere, sicut eodem capitulo dicitur.

AD TERTIUM dicendum quod sicut vovere est voluntatis, reddere autem necessitatis [Gloss. Lomb. in Ps. 75, v. 12], ita accipere fidem est voluntatis, sed tenere eam acceptam est necessitatis. Et ideo haeretici sunt compellendi ut fidem teneant : dicit enim Augustinus ad Bonifacium Comitem [epist. 185.] : « Ubi est, quod isti clamare consueverunt, liberum esse credere vel non credere? cui vim Christus intulit? Agnoscant in Paulo prius cognoscentem (1) Christum, et postea docentem. »

---

(1) cogentem.



4. In dezelfde Brief zegt Augustinus (8<sup>e</sup> H.) : « *Niemand onder ons wil, dat een better verloren gaat. Doch het huis van David had nooit vrede gekend, wanneer zijn zoon Absalon niet gevallen was in den oorlog, dien hij tegen zijn vader voerde. Zoo ook is het voor het moederhart der Katholieke Kerk een troost, dat ze de anderen in haar schoot bewaart en zoovele volkeren zalig maakt door het verlies van enkelen* ».

## IX<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mag men met de ongelooigen omgaan?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men met de ongelooigen mag omgaan. — 1. De Apostel immers zegt in den I<sup>e</sup> Brief aan de Corinthiërs (10, 27) : « *Indien een ongelooige u aan zijn tafel uitnodigt en gij zijn uitnodiging aanneemt, eet van alles wat U wordt voorgezet* », en Chrysostomus zegt (25<sup>e</sup> Homelie op den Brief aan de Hebreërs) : « *Indien gij wilt aanzitten aan de*

AD QUARTUM dicendum, quod, sicut in eadem epistola Augustinus dicit [c. 8], « nullus nostrum vult aliquem haeticum perire. Sed aliter non meruit habere pacem domus David, nisi Absalon filius ejus in bello, quod contra patrem gerebat, fuisset extinctus; sic Ecclesia catholica, si aliquorum perditione caeteros colligit, dolorem materni sanat cordis tantorum liberatione populorum. »

## ARTICULUS IX.

*Utrum cum infidelibus possit communicari.*

[4. Dist. 13. q. 2. art. 3. 3. et Quodl. 10. art. 11. et 1. Cor. 5. fin.].

AD NONUM sic proceditur. Videtur, quod cum infidelibus possit communicari : dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 10. [v. 27] : « Si quis vocat vos infidelium ad coenam, et vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate », et Chrysostomus dicit [hom. 25. super epist. ad Hebr.] : « Ad mensam Paganorum si volueris ire, sine ulla prohibitione permittimus. » Sed

*tafel der heidenen, dan willen we u dit geenszins verbieden* ». Welnu, bij iemand aan tafel aanzitten is met hem omgaan. Men mag dus met de ongelooovigen omgaan.

2. De Apostel zegt in zijn I<sup>n</sup> Brief aan de Corinthiërs (5, 12) : « *Wat zou ik immers de buitenstaanders oordeelen?* » Welnu de ongelooovigen zijn buitenstaanders. Ofschoon de Kerk verbiedt om met sommige ongelooovigen om te gaan, toch moet men aan de geloovigen niet allen omgang met de ongelooovigen verbieden.

3. Een meester kan zich door zijn dienaar niet laten dienen dan door met hem om te gaan, ten minste door met hem te spreken, want een meester doet zijn dienaar handelen door zijn bevel. Welnu de Christenen mogen ongelooovige dienaars hebben, Joden of zelfs heidenen en Sarazenen. Bijgevolg is hen toegelaten met hen om te gaan.

Daartegenover echter staat dat in het Boek *Deuteronomium* (7, 2-3) gezegd wordt : « *Gij zult met hen geen verbond sluiten, noch medelijden hebben met hen, noch met hen huizen* ». En op de woorden uit *Leviticus* (15, 22) « *De vrouw, die in de maandstonden* » enz. zegt de Glossa : « *Men moet zich hoeden voor allen afgodendienst, en niet in aanraking komen met afgodendienaars noch met hun volgelingen, noch met hen omgaan* ».

---

ad coenam alicujus ire est ei communicare. Ergo infidelibus licet communicare.

2. PRÆTEREA, Apostolus dicit 1. ad Cor. 5 [v. 12] : « *Quid mihi est de his, qui foris sunt, judicare?* » Foris autem sunt infideles. Cum ergo per judicium Ecclesiae aliquorum communio fidelibus inhibeat, videtur quod non sit inhibendum fidelibus cum infidelibus communicare.

3. PRÆTEREA, dominus non potest uti servo, nisi ei communicando, saltem verbo, quia dominus movet servum per imperium. Sed Christiani possunt habere servos infideles, vel Judæos, vel etiam Paganos, sive Saracenos. Ergo possunt licite cum eis communicare.

SED CONTRA est, quod dicitur Deuter. 7. [v. 2, 3] : « *Non inibis cum eis foedus, nec misereberis eorum, neque sociabis cum eis connubia* », et super illud Levit. 15 [v. 22] : *Mulier, quae redeunte mense, etc. dicit Glossa [ordin.] : « Sic oportet ab idololatria abstinere, ut nec idololatrias, nec eorum discipulos contingamus, nec cum eis communionem habeamus. »*

LEERSTELLING. — De omgang met een bepaald persoon kan aan de geloovigen ontzegd worden, ofwel om hem te straffen met wien het de geloovigen verboden wordt om te gaan, ofwel om hem te behoeden, aan wie men verbiedt met anderen om te gaan. Die redenen kan men terugvinden in de woorden van den Apostel (1<sup>e</sup> *Brief aan de Corinthiërs*, 5). Want na den ban te hebben uitgesproken geeft hij als reden op : « *Weet gij niet, dat een greepje zuurdeesem het geheele deeg zuur maakt?* » (6). Verder wijst hij de reden van de straf aan, die door de Kerk wordt opgelegd, wanneer hij zegt : « *Oordeelt gij niet die binnen zijn?* » (12). De Kerk verbiedt aan de geloovigen den omgang met die ongelooovigen, die nooit het christelijk geloof aanvaard hebben, nl. de heidenen en de Joden, maar niet om de eerste reden. Ze heeft er immers geen geestelijke, maar slechts een tijdelijke rechtsmacht over, wanneer nl. die ongelooovigen onder de Christenen wonen en er een misdrijf begaan, dat door de geloovigen met tijdelijke straffen gestraft wordt. Om die reden, nl. tot straf, verbiedt de Kerk echter aan de geloovigen om te gaan met die ongelooovigen, die afwijken van het geloof, dat ze eenmaal aanvaard hadden, hetzij ze het geloof vervalschten, zooals de ketters, hetzij

---

RESPONDEO dicendum, quod communio alicujus personae interdicatur fidelibus dupliciter : uno modo in poenam illius, cui communio fidelium subtrahitur; alio modo ad cautelam eorum, quibus interdicatur, ne aliis communicent. Et utraque causa ex verbis Apostoli accipi potest 1. ad Cor. 5. nam postquam sententiam excommunicationis protulit, subdit pro ratione: « Nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? » [v. 6]. Et postea rationem subdit ex parte poenae per judicium Ecclesiae illatae, cum dicit : « Nonne de his, qui intus sunt, vos judicatis? » [v. 12]. Primo ergo modo non interdicat Ecclesia fidelibus communionem infidelium, qui nullo modo fidem Christianam receperunt, scilicet Paganorum, vel Judaeorum, quia non habet de eis judicare spirituali judicio, sed temporaliter, in casu cum inter Christianos commorantes aliquam culpam committunt, et per fideles temporaliter puniuntur. Sed isto modo, scilicet in poenam, interdicat Ecclesia fidelibus communionem illorum infidelium, qui a fide suscepta deviant, vel corrumpendo finem, sicut haeretici, vel etiam tota-

ze volkomen afwijken van het geloof, zooals de afvalligen. Tegen beide immers spreekt de Kerk den ban uit.

Wat de tweede reden betreft, moet onderscheid gemaakt worden, volgens het verschil van personen, gevallen en tijden. Indien immers sommigen sterk staan in hun geloof, zoodat er niet te vreezen valt, dat zij door hun omgang met de ongelooovigen hun geloof zouden verliezen, maar eerder mag verhoopt worden, dat de ongelooovigen zich zullen bekeeren, dan moet men hen niet verbieden, om te gaan met de ongelooovigen, die het geloof nooit hebben aanvaard, nl. met de heidenen en de Joden, voornamelijk wanneer dat noodig is. Indien het echter gaat over eenvoudige lieden, die niet vast staan in hun geloof, en van wie men met waarschijnlijkheid vreezen mag, dat ze tot wankelen zullen gebracht worden, dan moet men hen den omgang met de ongelooovigen verbieden, voornamelijk met te groote gemeenzaamheid of zonder noodzakelijkheid.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. (Ontbreekt.)

2. De Kerk heeft geen rechtsmacht om de geloovigen met geestelijke straffen te straffen; ze heeft echter rechtsmacht om sommige ongelooovigen tijdelijke straffen op te leggen, waartoe be-

---

*liter a fide recedendo, sicut apostatae : in utrosque enim horum excommunicationis sententiam profert Ecclesia.*

*Sed quantum ad secundum modum, videtur esse distinguendum secundum diversas condiciones personarum, et negotiorum, et temporum : si enim aliqui fuerint firmi in fide, ita quod ex communione eorum cum infidelibus conversio infidelium magis sperari possit, quam fidelium a fide aversio, non sunt prohibendi infidelibus communicare, qui fidem non susceperunt, scilicet Paganis, vel Judaeis, et maxime si necessitas urgeat; si autem sint simplices et infirmi in fide, de quorum subversione probabiliter timeri possit, prohibendi sunt ab infidelium communione, et praecipue ne magnam familiaritatem cum eis habeant, vel absque necessitate eis communicent.*

[Deest solutio ad primum].

*AD SECUNDUM dicendum, quod Ecclesia contra infideles non habet iudicium quoad poenam spiritualement eis infligendam; habet tamen iudicium super aliquos infideles quoad temporalem poenam infligendam; ad quod*

hoort, dat de Kerk soms, om bepaalde misdrijven, aan de ongelooovigen den omgang met de geloovigen verbiedt.

3. Het is waarschijnlijker, dat een dienstknecht, die onder het gezag van een meester staat, zich bekeeren zal tot het geloof van zijn meester die geloovig is, dan andersom. Daarom is het niet verboden, dat de geloovigen ongelooovige dienstknechten zouden hebben. Ontstond er echter gevaar voor den meester door den omgang met dergelijke dienstknechten, dan zou hij hen uit zijn dienst moeten ontslaan, naar het gebod van den Heer (*Mattheus*, 5, 30) : « *Indien uw voet u oorzaak is van ergernis, houw hem af, en werp hem van u weg* ».

Wat de woorden aangaat, die tegen de bedenkingen werden aangevoerd, moet in aanmerking worden genomen, dat de Heer dit bevolen heeft met betrekking tot die heidenen, waarvan het land bezet was door de Joden, die tot afgodendienst geneigd waren. Het was immers te vreezen, dat ze door een voortdurenden omgang met hen hun geloof zouden verliezen. En daarom wordt (op dezelfde plaats) gezegd (*Deuteronomium*, 7, 4) : « *Hij zal uw zoon misleiden opdat hij mij niet volge* ».

pertinet, quod Ecclesia aliquando propter aliquas speciales culpas subtrahit aliquibus infidelibus communionem fidelium.

AD TERTIUM dicendum, quod magis est probabile, quod servus, qui regitur imperio domini, convertatur ad fidem domini fidelis, quam e converso, et ideo non est prohibitum, quin fideles habeant servos infideles. Si tamen domino periculum immineret ex communione talis servi, deberet eum a se abjicere secundum illud mandatum Domini, *Matth.* 5. [v. 30] : « Si pes tuus scandalizaverit te, abscinde eum, et projice abs te. »

Ad argumentum in oppositum ergo dicendum, quod Dominus illud praecipit de illis gentibus, quarum terram ingressuri erant Judaei, qui erant proni ad idololatriam; et ideo timendum erat, ne per continuam conversationem cum eis alienarentur a fide; et ideo ibidem [*Deut.*, c. 7, v. 4] subditur : « Quia seducet filium tuum, ne sequatur me. »

X<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mogen de ongeloofigen aangesteld worden als oversten of gezagvoerders over de geloovigen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de ongeloofigen mogen aangesteld worden als oversten of gezagvoerders over de geloovigen. — 1. De Apostel immers zegt in zijn II<sup>a</sup> Brief aan Timotheus (6, 1) : « *Alle slaven, die onder het juk staan, moeten hun meesters met alle eer hoogachten* ». En dat hij over de heidenen spreekt blijkt duidelijk uit wat volgt (2) : « *Die echter geloovige meesters hebben, mogen ze niet minachten* ». Ook bij Petrus (1<sup>e</sup> Br., 2, 18) lezen we: « *Gij, dienstboden, weest met alle ontzag aan de meesters onderdanig, niet enkel aan de welwillende, maar ook aan de lastige* ». Welnu de Apostelen zouden dat niet bevelen, indien de ongeloofigen geen gezag mochten voeren over de geloovigen. Bijgevolg mogen de ongeloofigen gezag voeren over de geloovigen.

2. Al wie behoort tot het huis van een vorst is aan hem onderworpen. Welnu sommige geloovigen behoorden tot het huis van

## ARTICULUS.X.

*Utrum infideles possint habere praelationem seu dominium super fideles.*

AD DECIMUM sic proceditur. Videtur, quod infideles possint habere praelationem vel dominium supra fideles : dicit enim Apostolus 2. Timoth. 6. [v. 1] : « *Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur* », et quod loquatur de infidelibus, patet per hoc quod subdit [v. 2] : « *Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt* »; et 1 Petri 2 [v. 18] dicitur : « *Servi, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis.* » Non autem hoc praeciperetur per doctrinam apostolicam, nisi infideles possent fidelibus praesse. Ergo videtur, quod infideles possint fidelibus praesse.

2. PRÆTEREA, quicumque sunt de familia alicujus principis, subsunt ei. Sed fideles aliqui erant de familia infidelium principum : unde dicitur ad

ongeloovige vorsten, want er wordt gezegd in den *Brief aan de Philipensers* (4, 22) : « *U groeten al de heiligen en het meest nog zij uit het huis van Cesar* », d. i. van Nero, die een ongeloovige was. Bijgevolg mogen de ongeloovigen gezag voeren over de geloovigen.

3. Zooals de Wijsgeer zegt in het I<sup>e</sup> Boek der *Politica* (2<sup>e</sup> H.), is de dienstknecht het werktuig van den meester voor al wat het menschelijk leven betreft, zooals de helper van den ambachtsman zijn werktuig is voor al wat het ambacht betreft. Welnu in zulke dingen mag een geloovige onderworpen zijn aan een ongeloovige, want de geloovigen mogen planters zijn bij de ongeloovigen. Bijgevolg mogen de ongeloovigen oversten zijn van de geloovigen en er gezag over voeren.

Daartegenover staat echter, dat het aan iemand, die gezag voert, toekomt zijn onderhoorige te oordeelen. Welnu, de ongeloovigen mogen de geloovigen niet oordeelen, want de Apostel zegt in zijn I<sup>n</sup> *Brief aan de Corinthiërs* (6, 1) : « *Durft iemand van u, als hij een geschil heeft tegen een ander, ten oordeel gaan bij de ongerechten* (d. i. bij de ongeloovigen) *en niet bij de*

Philip. 4 [v. 22] : « *Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt* », scilicet Neronis, qui infidelis erat. Ergo infideles possunt fidelibus praesse.

3. PRÆTEREA, sicut Philosophus dicit in 1. Politic. [cap. 2.], servus est instrumentum domini in his, quae ad humanam vitam pertinent, sicut et minister artificis est instrumentum artificis in his, quae pertinent ad operationem artis. Sed in talibus potest fidelis infideli subijci : possunt enim fideles infidelium coloni esse. Ergo infideles possunt fidelibus praefici, etiam quantum ad dominium.

SED CONTRA est, quod ad eum, qui praest, pertinet habere iudicium super eos, quibus praest. Sed infideles non possunt iudicare de fidelibus : dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 6. [v. 1] : « *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos (idest infideles) et*

*heiligen?* » Bijgevolg mogen de ongelooovigen geen gezag voeren over de geloovigen.

LEERSTELLING. — We kunnen dit vraagstuk op twee manieren beschouwen. Er kan immers ten eerste spraak zijn over de eerste aanstelling tot heerschers en gezagvoerders van ongelooovigen over geloovigen, en dat mag men geenszins toelaten, want dit zou een ergernis zijn en een gevaar voor het geloof. Zij immers diè onder iemands gezag staan, kunnen door hun meester er gemakkelijk toe overhaald worden, om naar zijn wil te handelen, of ze moeten een sterk karakter hebben. Daarbij komt nog, dat de ongelooovigen het geloof zullen misprijzen, wanneer zij de gebreken der geloovigen kennen. Daarom ook verbood de Apostel, dat de geloovigen hun geschillen zouden onderwerpen aan het oordeel van ongelooovige rechters. De Kerk laat dan ook niet toe, dat ongelooovigen rechtsmacht zouden verkrijgen over de geloovigen of over hen zouden worden aangesteld, door welk ambt dan ook.

Er kan ten tweede spraak zijn van een heerschappij of een gezag, dat reeds uitgeoefend wordt; en daaromtrent moet men in aanmerking nemen, dat de heerschappij en het gezagvoeren men-

---

*non apud sanctos?* » Ergo videtur, quod infideles fidelibus praesse non possint.

RESPONDEO dicendum, quod circa hoc dupliciter loqui possumus. Uno modo de dominio vel praelatione infidelium super fideles de novo instituenda, et hoc nullo modo permitti debet : cederet enim hoc in scandalum et in periculum fidei : de facili enim illi, qui subjiuntur aliorum jurisdictioni, immutari possunt ab eis, quibus subsunt, ut sequantur eorum imperium, nisi illi qui subsunt, fuerint magnae virtutis; et similiter infideles contemnunt fidem, si fidelium defectus cognoscant. Et ideo Apostolus prohibuit, ut fideles non contendant iudicio coram iudice infideli; et ideo nullo modo permittit Ecclesia, quod infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercumque eis praeficiantur in aliquo officio.

Alio modo possumus loqui de dominio vel praelatione jam praeexistenti: ubi considerandum est, quod dominium et praelatio introducta sunt ex jure humano, distinctio autem fidelium et infidelium est ex jure divino; jus



schelijke instellingen zijn, maar het onderscheid tusschen geloovigen en ongeloovigen door goddelijke instelling bestaat. Welnu, het goddelijk recht, dat bestaat door de genade, neemt het menschelijk recht niet weg, dat bestaat door de natuurlijke rede. Daaruit volgt, dat het onderscheid tusschen geloovigen en ongeloovigen, op zich zelf beschouwd, de heerschappij en het gezagvoeren der ongeloovigen over de geloovigen niet wegneemt. Toch kan dat recht op heerschappij en gezag op rechtvaardige wijze worden ontnomen door de uitspraak en op bevel der Kerk, die met goddelijk gezag bekleed is, omdat de ongeloovigen door hun ongelooft hun gezag verdienen te verliezen over de geloovigen, die kinderen Gods geworden zijn.

Van dat recht maakt de Kerk soms gebruik, soms niet. Wat immers de ongeloovigen betreft, die vallen onder de tijdelijke rechtsmacht van de Kerk en haar leden, heeft de Kerk bepaald, dat een slaaf van de Joden, die christen wordt, onmiddellijk een vrije man wordt, zonder dat hij een losprijs hoeft te betalen, indien hij als slaaf geboren is; en hetzelfde geldt voor een ongeloovige, die gekocht werd om een heer te dienen; indien hij echter gekocht werd om verkocht te worden, dan moet de meester hem binnen de drie maanden op de markt brengen om verkocht te worden. Daarin is de Kerk niet onrechtvaardig : de

---

autem divinum, quod est ex gratia, non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione : ideo distinctio fidelium et infidelium secundum se considerata non tollit dominium et praelationem infidelium supra fideles. Potest tamen juste per sententiam vel ordinationem Ecclesiae auctoritatem Dei habentis tale jus domini vel praelationis tolli, quia infideles merito suae infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei.

Sed hoc quidem Ecclesia quandoque facit, quandoque autem non facit: in illis enim infidelibus, qui etiam temporali subjectione subjiuntur Ecclesiae et membris ejus, hoc jus Ecclesia statuit ut servus Judaeorum, cum fuerit factus Christianus, statim a servitute liberetur, nullo pretio dato, si fuerit vernaculus, idest in servitute natus; et similiter, si infidelis existens fuerit emptus ad servitium; si autem fuerit emptus ad mercationem, tenetur eum infra tres menses exponere ad vendendum. Nec in hoc

Joden immers zijn de slaven van de Kerk en de Kerk mag over hun goederen beschikken, zooals ook de tijdelijke vorsten wetten hebben uitgevaardigd omtrent hun onderdanen, in het belang van de vrijheid. Wat betreft de ongeloovigen, die niet vallen onder de tijdelijke rechtsmacht van de Kerk of van haar leden, heeft de Kerk, om ergernis te vermijden, die bepalingen niet uitgevaardigd, ofschoon zij het rechtens zou mogen doen. Ook de Heer toont aan (*Mattheus*, 17, 24, v.v.), dat Hij den tol niet hoefde te betalen omdat de zonen vrij zijn, maar om ergernis te vermijden gaf Hij bevel hem toch te betalen. En nadat Paulus gezegd heeft (t. a. p. in de 1<sup>e</sup> Bedenking), dat de dienstknechten hun meesters moeten eerbiedigen, voegt hij er aan toe : « *Opdat Gods naam en Zijn leering niet zouden gelasterd worden* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Daaruit blijkt het antwoord op de eerste bedenking.

2. Cesar oefende reeds het gezag uit vóór het onderscheid tusschen geloovigen en ongeloovigen, en daarom verloor hij het niet door de bekeering van enkelen. Het was ook nuttig, dat enkele geloovigen tot het huis van den keizer behoorden, om de andere

---

injuriā facit Ecclesia, quia, cum ipsi Judaei sint servi Ecclesiae, potest disponere de rebus eorum, sicut etiam Principes saeculares multas leges ediderunt circa suos subditos in favorem libertatis. In illis vero infidelibus, qui temporaliter Ecclesiae vel ejus membris non subjacent, praedictum jus Ecclesia non statuit, licet posset instituere de jure; et hoc facit ad scandalum vitandum : sicut etiam Dominus Matt. 17 [v. 24 sqq.] ostendit, quod poterat se a tributo excusare, quia liberi sunt filii, sed tamen mandavit tributum solvi ad scandalum vitandum; ita etiam et Paulus, cum dixisset quod servi dominos suos honorarent, subjungit : « Ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. »

Unde patet responsio AD PRIMUM.

AD SECUNDUM ergo dicendum, quod illa praelatio Caesaris praexistebat distinctioni fidelium ab infidelibus; unde non solvebatur per conversionem aliquorum ad fidem; et utile erat, quod aliqui fideles locum in familia Imperatoris haberent, ad defendendum alios fideles, sicut

geloovigen te verdedigen, zooals de H. Sebastiaan de gemoederen van de christenen aanwakkerde, wanneer zij in hun folteringen wankelden, toen hij nog onder den krijgsmantel leefde in het huis van Diocletianus.

3. De slaven zijn aan hun meesters onderworpen voor geheel hun leven; de ondergeschikten aan hun overheid, voor alle werk. Maar de helpers der ambachtslieden zijn hen alleen ondergeschikt voor sommige bepaalde werken. Het is dus gevaarlijker, dat ongeloovigen heerschappij en gezag zouden verkrijgen over de geloovigen, dan dat ze hen als helpers voor een bepaald vak zouden gebruiken. Daarom laat de Kerk toe, dat de christenen in de landen der Joden als planters zouden arbeiden, daar ze daartoe niet noodzakelijk met hen moeten omgaan. Ook Salomon vroeg aan den koning van Tyrus meesterknechten om de boomen door te zagen, zooals men ziet in het 3<sup>e</sup> Boek *Koningen* (5, 6). Indien echter uit dergelijken omgang of samenleven gevaar ontstond voor de volharding der geloovigen, dan zou het volstrekt moeten verboden worden.

beatus Sebastianus Christianorum animos, quos in tormentis videbat deficere, confortabat, et adhuc latebat sub militari chlamyde in domo Diocletiani.

AD TERTIUM dicendum, quod servi subjiciuntur dominis suis ad totam vitam, et subditi praefectis ad omnia negotia, sed ministri artificum subduntur eis ad aliqua specialia opera; unde periculosius est, quod infideles accipiant dominium vel praelationem super fideles, quam quod accipiant ab eis ministerium in aliquo artificio; et ideo permittit Ecclesia, quod Christiani possint colere terras Judaeorum, quia per hoc non habent necesse conversari cum eis. Salomon etiam expetiit a rege Tyri magistros operum ad ligna caedenda, ut habetur 3. Reg. 5. [v. 6]; et tamen si ex tali communicatione vel convictu subversio fidelium timeretur, esset penitus interdicendum.

XI<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mag men den eeredienst der ongelooovigen dulden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men den eeredienst der ongelooovigen niet mag dulden. — 1. Het is immers duidelijk, dat de ongelooovigen zondigen door hun eeredienst te onderhouden. Welnu hij, die een zonde niet belet wanneer hij die beletten kan, schijnt toe te stemmen in de zonde, zooals gezegd wordt in de *Glossa* op deze woorden uit den *Brief aan de Romeinen* (1, 32) : « Niet alleen zij, die het kwaad doen, maar zij die instemmen met hen die het doen ». Bijgevolg zondigen zij, die den eeredienst der ongelooovigen dulden.

2. Men mag den eeredienst der Joden gelijkstellen met afgoderij, want op de woorden uit den *Brief aan de Galaten* (5, 1) : « Laat u niet wederom met het juk der slavernij bevangen » zegt de *Glossa* : « *De slavernij van de Wet is niet minder zwaar dan die der afgoderij* ». Welnu, men zou den eeredienst der afgoderij niet dulden; wat meer is, christelijke vorsten hebben eerst de afgodentempels laten sluiten, en daarna laten afbreken, zooals

## ARTICULUS XI.

*Utrum infidelium ritus sint tolerandi.*

AD UNDECIMUM sic proceditur. Videtur, quod ritus infidelium non sint tolerandi : manifestum est enim, quod infideles in suis ritibus peccant, eos servando. Sed peccato videtur consentire, qui non prohibet, cum prohibere possit, ut habetur in *Glossa* [ordin. Ambros.] Rom. 1. [v. 32.] super illud : Non solum qui faciunt, sed et qui consentiunt facientibus. Ergo peccant, qui eorum ritus tolerant.

2. PRÆTEREA, ritus Judaeorum idololatriae comparantur, quia super illud Gal. 5 [v. 1] : Nolite iterum iugo servitutis contineri, dicit Glos. [interl.] : « Non est levior hujus legis servitus, quam idololatriae. » Sed non sustineretur, quod idololatriae ritum aliqui exercerent, quinimmo Christianorum Principes templa idolorum primo claudi et postea dirui fecerunt, ut

Augustinus verhaalt in het 18<sup>e</sup> Boek van zijn werk *De Stad Gods* (54<sup>e</sup> H.). Bijgevolg zou men ook den eeredienst der Joden niet mogen dulden.

3. Zooals hierboven gezegd werd (3<sup>e</sup> Art.), is de zonde van ongelooft de zwaarste zonde. Welnu, andere zonden worden niet geduld, maar door de wet gestraft, zooals echtbreuk, diefstal, enz. Bijgevolg mag men ook den eeredienst der ongeloovigen niet dulden.

Daartegenover staat echter, dat wij lezen in de *Decreten* (45<sup>e</sup> Deel, Can. *Qui sincera*), dat Gregorius over de Joden zegt : « *Men moet hen alle vrijheid laten, om hunne feestdagen te onderhouden en te vieren, zooals zij die totnutoe gevierd hebben, en zooals hun Vaders eeuwen lang hebben gedaan* ».

LEERSTELLING. — Het menschelijk bestuur vloeit voort uit het goddelijk bestuur, en moet het ook navolgen. Welnu, ofschoon God almachtig is en het opperste goed, duldt Hij toch, dat er in het heelal een of ander kwaad bedreven wordt, wat Hij zou kunnen beletten, opdat door dat kwaad te beletten geen grooter goed

Augustinus narrat 18. de Civ. Dei [cap. 54.]. Ergo secundum hoc etiam ritus Judaeorum tolerari non debent.

3. PRÆTEREA, peccatum infidelitatis est gravissimum, ut supra dictum est [art. 3. huj. q.]. Sed alia peccata non tolerantur, sed lege puniuntur, sicut adulterium, furtum, et alia hujusmodi. Ergo etiam ritus infidelium tolerandi non sunt.

SED CONTRA est, quod in Decret. dist. 45. can. : Qui sincera, dicit Gregorius de Judaeis : « Omnes festivitates suas, sicut hactenus ipsi et patres eorum per longa colentes tempora tenuerunt, liberam habeant observandi celebrandique licentiam. »

RESPONDEO dicendum, quod humanum regimen derivatur a divino regimine, et ipsum debet imitari. Deus autem quamvis sit omnipotens et summe bonus, permittit tamen aliqua mala fieri in universo, quae prohibere posset, ne eis sublatis, majora bona tolerentur, vel etiam pejora mala sequerentur.

zou verhinderd worden of geen grooter kwaad zou geschieden. Daarom dulden ook zij, die gezag voeren in het menschelijk bestuur, met recht een of ander kwaad, om het goede niet te verhinderen, en om geen aanleiding te geven tot grooter kwaad. Zoo zegt Augustinus in zijn Boek *Over de Orde* (2<sup>e</sup> B., 4<sup>e</sup> H.) : « *Neemt de ontucht vrouwen weg uit de menschelijke gemeenschap, en ge zult alles overhoop werpen door de driften* ». Ofschoon dan de ongeloofigen zondigen door hun eeredienst, toch mag men hem dulden, ofwel om een of ander goed, dat er uit volgt, ofwel om een of ander kwaad dat men er door vermijdt. Uit het onderhouden van den eeredienst der Joden, die vroeger een voorafbeelding was van de waarheid van het geloof, dat wij ontvangen hebben, volgt dit goed, dat onze vijanden zelf getuigen voor ons geloof, en ons op figuurlijke wijze voorstellen wat wij gelooven. En daarom wordt hun eeredienst geduld. De eeredienst van andere ongeloofigen, die geen waarheid insluit, noch eenig nut oplevert, moet niet geduld worden, dan om een gebeurlijk kwaad te vermijden, nl. ergernis of scheuring, waar het verbod aanleiding zou kunnen toe geven, of om de zaligheid niet te beletten van hen, die dank zij die verdraagzaamheid zich stilaan tot het geloof bekeeren. Daarom heeft de Kerk soms ook den

---

Sic ergo et in regimine humano illi, qui praesunt, recte aliqua mala tolerant, ne aliqua bona impediatur, vel etiam ne aliqua mala pejora incurrantur, sicut Augustinus dicit in lib. 2. de Ordine [cap. 4.] : « *Aufer meretrices de rebus humanis, turbaveris omnia libidinibus.* » Sic ergo quamvis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt, vel propter aliquod bonum, quod ex eis provenit, vel propter aliquod malum, quod vitatur. Ex hoc autem quod Judaei ritus suos observant, in quibus olim praefigurabatur veritas fidei, quam tenemus, hoc bonum provenit, quod testimonium fidei nostrae habemus ab hostibus, et quasi in figura nobis repraesentatur quod credimus; et ideo in suis ritibus tolerantur. Aliorum vero infidelium ritus, qui nihil veritatis aut utilitatis afferunt, non sunt aliquo modo tolerandi, nisi forte ad aliquod malum vitandum, scilicet ad vitandum scandalum vel dissidium, quod ex hoc posset provenire, vel impedimentum salutis eorum, qui paulatim sic tolerati convertuntur ad fidem. Propter hoc enim etiam haeticorum et

eeredienst van ketters en heidenen geduld, wanneer de ongeloovigen zeer talrijk waren.

Daaruit blijkt het ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN.

## XII<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Mag men de kinderen van de Joden en andere ongeloovigen doopen tegen den wil der ouders in?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de kinderen der Joden en andere ongeloovigen mag doopen tegen den wil der ouders in. — 1. De huwelijksband immers is sterker dan het vaderlijk gezag over de kinderen, want het vaderlijk gezag kan verbroken worden door een mensch, wanneer nl. de zoon meerderjarig wordt, terwijl de huwelijksband door geen mensch kan verbroken worden, naar het woord van *Mattheus* (19, 6) : « *Wat God heeft gebonden, mag de mensch niet scheiden.* » Welnu

---

Paganorum ritus aliquando Ecclesia toleravit, quando erat magna infidelium multitudo.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

## ARTICULUS XII.

*Utrum pueri judaeorum et aliorum infidelium sint invititis parentibus baptizandi.*

[Part. 3. q. 65. art. 10. et Quodl. 2. q. 4. art. 2.]

AD DUODECIMUM sic proceditur. Videtur, quod pueri Judaeorum et aliorum infidelium sint baptizandi parentibus invititis : majus enim est vinculum matrimoniale quam jus patriae potestatis in puero, quia jus patriae potestatis potest per hominem solvi, cum filius familias emancipetur; vinculum autem matrimoniale non potest solvi per hominem, secundum illud *Matth.* 19 [v. 6] : « *Quod Deus conjunxit, homo non separet.* » Sed propter infide-

de huwelijksband wordt ontbonden om reden van het ongeloof. De Apostel zegt immers in zijn I<sup>e</sup> Brief aan de Corinthiërs (7, 15) : « *Als de ongeloofige echtgenoot wil scheiden, laat hem scheiden. In dit geval blijft de broeder of de zuster niet verbonden.* » En een Canon (28, 1) zegt, dat indien een ongeloofige echtgenoot niet zonder beleediging van den Schepper wil leven met zijn wederhelft, deze met hem niet moet samenleven. Zooveel te meer houdt dus het recht van het vaderlijk gezag over de kinderen op om reden van ongeloof, en bijgevolg mogen de kinderen gedoopt worden tegen den wil der ouders in.

2. Men moet den mensch meer beschutten tegen het gevaar van den eeuwigen dood, dan tegen het gevaar van den tijdelijken dood. Welnu indien men zag, dat iemand in doodsgevaar verkeert naar het lichaam, en hij hem niet hielp, dan zou hij zondigen. Daar nu de kinderen der Joden en andere ongeloofigen in doodsgevaar zijn naar de ziel, indien ze overgelaten worden aan hun ouders, die ze in het ongeloof zullen opvoeden, mag men ze van hen verwijderen en doopen en in het geloof onderwijzen.

3. De kinderen van slaven zijn slaaf en zijn onderworpen aan het gezag van de meesters. Welnu de Joden zijn de slaven der koningen en vorsten. Dus ook hun kinderen. Bijgevolg hebben de

litatem solvitur vinculum matrimoniale : dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 7 [v. 15] : « Quod si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi », et Canon [caus. 28. q. 1.] dicit, quod si conjux infidelis non vult sine contumelia sui Creatoris cum altero stare, tunc alter conjugum non debet ei cohabitare. Ergo multo magis propter infidelitatem tollitur jus patriae potestatis in suos filios. Possunt ergo eorum filii baptizari, eis invitis.

2. PRÆTEREA, magis debet homini subveniri circa periculum mortis aeternae, quam circa periculum mortis temporalis. Sed si aliquis videret hominem in periculo mortis temporalis, et ei non ferret auxilium, peccaret. Cum ergo filii Judaeorum et aliorum infidelium sint in periculo mortis aeternae, si parentibus relinquantur, qui eos in sua infidelitate informant, videtur quod sint eis auferendi, et baptizandi et in fide instruendi.

3. PRÆTEREA, filii servorum sunt servi, et in potestate dominorum. Sed Judaei sunt servi regum et principum; ergo et filii eorum. Reges ergo et



koningen en vorsten de macht om met de kinderen der Joden te doen wat ze willen. Ze zijn dus niet onrechtvaardig, indien ze die kinderen doopen tegen den wil der ouders in.

4. Elke mensch behoort méér toe aan God, van Wien hij zijn ziel ontving, dan aan zijn vader naar het lichaam, van wien hij zijn lichaam ontving. Men bedrijft dus geen onrecht, wanneer men de kinderen der Joden onttrekt aan hun ouders naar het vleesch en ze door het doopsel toewijdt aan God.

5. Het doopsel bewerkt doelmatiger de zaligheid dan de prediking, want door het doopsel worden de zondesmet en de zondestraf onmiddellijk weggenomen en wordt de deur des hemels geopend. Welnu indien er gevaar ontstaat uit nalatigheid in de prediking, dan wordt hij er voor aansprakelijk gesteld, die niet predikte, zooals *Ezechiel* zegt (3, 18, 20; 33, 6, 8) van dengene, die het zwaard ziet komen en de bazuin niet blaast. Zooveel te meer zal het dus hen worden aangerekend, die de kinderen der Joden konden doopen, en het niet deden, indien ze daardoor verdoemd worden.

Daartegenover staat echter, dat men niemand onrecht mag aandoen. Welnu men zou de Joden onrecht aandoen, indien men hun kinderen tegen hun wil in moest doopen, daar ze dan hun vaderlijk

principes habent potestatem de filiis Judaeorum facere quod voluerint. Nulla ergo erit injuria, si eos baptizent, invitis parentibus.

4. PRÆTEREA, quilibet homo magis est Dei, a quo habet animam, quam patris carnalis, a quo habet corpus. Non ergo est injustum, si pueri Judaeorum carnalibus parentibus auferantur, et Deo per baptismum consecrentur.

5. PRÆTEREA, baptismus efficacior est ad salutem, quam praedicatio, quia per baptismum statim tollitur peccati macula, reatus poenae, et aperitur janua coeli. Sed si periculum sequitur ex defectu praedicationis, imputatur ei, qui non praedicavit, ut habetur *Ezech.* 3. [v. 18, 20] et 33. [v. 6, 8] de eo, qui videt gladium venientem, et non insonuerit tuba. Ergo multo magis, si pueri Judaeorum damnentur propter defectum baptismi, imputatur ad peccatum eis, qui potuerunt baptizare, et non baptizaverunt.

SED CONTRA est, quod nemini facienda est injuria. Fieret autem Judaeis

gezag over hun geloovig geworden kinderen zouden verliezen. Bijgevolg mag men hen niet doopen tegen den wil der ouders in.

**LEERSTELLING.** — Het gebruik der Kerk heeft een zeer groot gezag, en altijd en in alles moet men het nauwgezet volgen, want zelfs de leer der katholieke leeraren ontleent haar gezag aan de Kerk. Men moet zich dan ook méér houden aan het gezag van de Kerk dan aan het gezag van Augustinus, Hieronymus of welken leeraar ook. Welnu het is nooit het gebruik van de Kerk geweest, de kinderen der Joden te doopen tegen den wil der ouders in, ofschoon er in vroegere eeuwen veel machtige katholieke vorsten waren, zooals Constantinus en Theodosius, die zeer vertrouwelijk omgingen met heilige bisschoppen, zooals Constantinus met Sylvester en Theodorus met Ambrosius. Die bisschoppen hadden zeker niet nagelaten dit van hen af te smeeken, indien het redelijk was geweest. Het is dus gevaarlijk, deze nieuwe stelling voor te stellen, dat men tegen het tot nu toe bestaande gebruik der Kerk in, de kinderen der Joden mag doopen, hoewel hun ouders het niet willen.

Er is daar een dubbele reden voor. Ten eerste het gevaar voor

*injuria, si eorum filii baptizarentur eis invitis, quia amitterent jus patriae potestatis in filios jam fideles. Ergo eis invitis non sunt baptizandi.*

**RESPONDEO** dicendum, quod maximam habet auctoritatem Ecclesiae consuetudo, quae semper est in omnibus aemulanda, quia et ipsa doctrina catholicorum Doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet; unde magis standum est auctoritati Ecclesiae, quam auctoritati vel Augustini, vel Hieronymi, vel cujuscumque Doctoris. Hoc autem Ecclesiae usus numquam habuit, quod Judaeorum filii invitis parentibus baptizarentur, quamvis fuerint retroactis temporibus multi catholici principes potentissimi, ut Constantinus, Theodosius, quibus familiares fuerunt sanctissimi Episcopi, ut Sylvester Constantino, et Ambrosius Theodosio, qui nullo modo praetermisissent ab eis impetrare, si hoc esset consonum rationi; et ideo periculosum videtur hanc assertionem de novo inducere, ut praeter consuetudinem in Ecclesia hactenus observatam, Judaeorum invitis parentibus filii baptizentur.

Et hujus ratio est duplex. Una quidem propter periculum fidei : si enim

het geloof. Want indien kinderen, die het gebruik van het verstand nog niet hebben, het doopsel ontvangen, zouden zij later, wanneer ze tot het volkomen gebruik van het verstand gekomen zijn, gemakkelijk door hun ouders er kunnen toe gebracht worden te verloochenen wat ze onwetend hebben aanvaard, wat nadeelig zou wezen voor het geloof.

Ten tweede is het tegen het natuurrecht. Van nature immers is het kind iets van den vader. Aanvankelijk is het van zijn ouders niet onderscheiden naar het lichaam, zoolang het nl. in den moederschoot gedragen wordt. Wanneer het kind den moederschoot verlaat, en vóór het kind 't gebruik van zijn vrijen wil heeft, is het onderworpen aan de zorg van zijn ouders, die als een geestelijke schoot is, want zoolang het kind het gebruik van zijn verstand niet heeft, staat het gelijk met een redeloos dier. Bijgevolg, evenals een os en een paard iemands eigendom zijn, zoodat hij het volgens het burgerlijk recht naar belofte kan gebruiken als zijn werktuig, evenzoo staat, volgens het natuurrecht, het kind, vooraleer het 't gebruik van zijn verstand heeft, onder de zorg van zijn vader. Het zou bijgevolg tegen het natuurrecht zijn, wanneer het kind aan de zorg van zijn ouders moest onttrokken worden vóór het tot het gebruik van zijn verstand gekomen is of wanneer men er over moest beschikken tegen den wil der ouders in. Wanneer het kind echter het gebruik van zijn vrijen wil heeft, begint het zichzelf te

*pueri nondum usum rationis habentes baptismum susciperent, postmodum, cum ad perfectam aetatem pervenirent, de facili possent a parentibus induci, ut relinquerent quod ignorantes susceperunt, quod vergeret in fidei detrimentum.*

*Alia vero ratio est, quia repugnat justitiae naturali : filius enim naturaliter est aliquid patris; et primo quidem a parentibus non distinguitur secundum corpus, quamdiu in matris utero continetur; postmodum vero, postquam ab utero egreditur, antequam usum liberi arbitrii habeat, continetur sub parentum cura, sicut sub quodam spirituali utero; quamdiu enim usum rationis non habet puer, non differt ab animali irrationali; unde sicut bos vel equus est alicujus, ut utatur eo cum voluerit, secundum jus civile, sicut proprio instrumento, ita de jure naturali est, quod filius, antequam habeat usum rationis, sit sub cura patris. Unde contra justitiam naturalem esset,*

worden en mag het zelf voorzien in wat het goddelijk recht en het natuurrecht voorschrijven. Dan mag men het er toe brengen om te gelooven, niet door dwang, maar door overtuiging. Het mag zelfs, ondanks zijn ouders, het geloof aanvaarden en gedoopt worden, maar niet vóór het tot het gebruik van zijn verstand gekomen is. Daarom zegt men van de kinderen der Aartsvaders, dat ze gered zijn in het geloof hunner ouders, waardoor men bedoelt, dat het aan de ouders toekomt te zorgen voor de zaligheid hunner kinderen, voornamelijk vóór ze het gebruik der rede hebben.,

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In het huwelijk hebben beide echtgenooten het gebruik van hun vrijen wil, en beide mogen het geloof aanvaarden, tegen den wil van den anderen in. Dit is echter niet het geval met het kind, vóór het 't gebruik van het verstand heeft. Wanneer het echter dit gebruik heeft, dan gaat de vergelijking op, indien het wil bekeeren.

2. Niemand mag van de lichamelijke dood bevrijd worden tegen de orde van het burgerlijk recht in; b. v. indien iemand door zijn rechters ter dood veroordeeld is, mag niemand hem met geweld daaraan onttrekken. Men mag evenmin de orde in het natuur-

---

si puer, antequam habeat usum rationis, a cura parentum subtrahatur, vel de eo aliquid ordinetur invitis parentibus; postquam autem incipit habere usum liberi arbitrii, jam incipit esse suus, et potest quantum ad ea, quae sunt juris divini vel naturalis, sibi ipsi providere; et tunc est inducendus ad fidem, non coactione, sed persuasione, et potest, etiam invitis parentibus, consentire fidei, et baptizari, non autem antequam habeat usum rationis. Unde de pueris antiquorum Patrum dicitur, quod salvati sunt in fide parentum, per quod datur intelligi, quod ad parentes pertinet providere filiis de sua salute, praecipue antequam habeant usum rationis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in vinculo matrimoniali uterque conjugum habet usum liberi arbitrii, et uterque potest invito altero fidei assentire. Sed hoc non habet locum in puero, antequam habeat usum rationis; sed postquam habet usum rationis, tunc tenet similitudo, si converti voluerit.

AD SECUNDUM dicendum, quod a morte naturali non est aliquis eripendus contra ordinem juris civilis, puta si quis a suo iudice condemnatur ad mortem temporalem, nullus debet eum violenter eripere; unde nec aliquis

recht schenden, waardoor het kind onder de zorg van zijn vader staat, om het te vrijwaren tegen het gevaar van den eeuwigen dood.

3. De Joden zijn de slaven der vorsten, naar de burgerlijke slavernij, die de orde van het natuurrecht en van het goddelijk recht niet uitsluit.

4. De mensch wordt naar God gericht door de rede, waardoor hij Hem kan kennen. Bijgevolg is het kind, vóór het tot het gebruik van het verstand gekomen is, door de natuurlijke orde naar God gericht door de rede van zijn ouders, onder wier zorg het van nature valt, en volgens hun schikkingen moet men aan het kind de goddelijke dingen verleen.

5. Het gevaar dat volgt uit de nalatigheid in de prediking, bestaat alleen voor hem, aan wien het predikambt is toevertrouwd. Daarom lezen we vóór de aangehaalde woorden uit *Ezechiël* (3, 17, en 33, 7) : « *Ik heb u aangesteld als wachter over de zonen van Israël* ». Welnu hun eigen ouders zijn het, die er moeten voor zorgen, dat de kinderen der ongeloovigen de sacramenten ontvangen die noodig zijn ter zaligheid. Men dreigt dus het gevaar, indien hun kinderen schade lijden in hun zaligheid om het ontzeggen der Sacramenten.

debet rumpere ordinem juris naturalis, quo filius est sub cura patris, ut eum liberet a periculo mortis aeternae.

AD TERTIUM dicendum, quod Judaei sunt servi principum servitute civili, quae non excludit ordinem juris naturalis vel divini.

AD QUARTUM dicendum, quod homo ordinatur ad Deum per rationem, per quam eum cognoscere potest; unde puer, antequam usum rationis habeat, naturali ordine ordinatur in Deum per rationem parentum, quorum curae naturaliter subjacet, et secundum eorum dispositionem sunt circa ipsum divina agenda.

AD QUINTUM dicendum, quod periculum, quod sequitur de praedicatione ommissa, non imminet nisi eis, quibus commissum est officium praedicandi; unde in *Ezech.* 3. [v. 17, et c. 33, v. 7] praemittitur : « *Speculatorem dedi te filiis Israël.* » Providere autem pueris infidelium de Sacramentis salutis pertinet ad parentes eorum; unde eis imminet periculum, si propter subtractionem Sacramentorum eorum parvuli detrimentum salutis patiantur.

## ELFDE KWESTIE

### OVER DE KETTERIJ.

(*Vier Artikelen.*)

Daarna moeten wij handelen over de ketterij. En daaromtrent stellen wij vier vragen :

1. Is de ketterij een soort ongelooft?
2. Over haar voorwerp.
3. Moet men de ketters dulden?
4. Moet men ze terug opnemen wanneer zij tot inkeer komen?

#### 1<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de ketterij een soort ongelooft?*

— **BEDENKINGEN.** — Men beweert, dat de ketterij geen soort

---

## QUAESTIO XI.

### DE HAERESI.

- Deinde considerandum est de haeresi.

Circa quam quaeruntur quatuor.

1. Utrum haeresis sit infidelitatis species. — 2. De materia ejus, circa quam est. — 3. Utrum haeretici sint tolerandi. — 4. Utrum revertentes sint recipiendi.

#### ARTICULUS I.

*Utrum haeresis sit infidelitatis species.*

[Supr. q. 10. art. 5. et infr. q. 94. art. 1. ad 1.].

**AD PRIMUM** sic proceditur. Videtur, quod haeresis non sit infidelitatis

ongeloof is. — 1. Het ongelooft immers heeft zijn zetel in het verstand, zooals hierboven gezegd is (10<sup>e</sup> Kw., 2<sup>e</sup> Art.). Welnu de ketterij schijnt niet tot het verstand te behooren, maar veeleer tot het streefvermogen. Hieronymus immers zegt aangaande de woorden uit den *Brief aan de Galaten* « De werken zijn openbaar » (vgl. *Decreten*, 24, 3) : « Naar het grieksch beteekent ketterij keus, nl. voor zoover elk die leer kiest, welke hij acht de beste te zijn ». Welnu kiezen is een daad van het streefvermogen, zooals vroeger gezegd is (1a 2ae, Kw. 13, Art. 1). Bijgevolg is de ketterij geen soort ongelooft.

2. Een ondeugd wordt op de eerste plaats soortelijk bepaald door haar doel. Daarom zegt de Wijsgeer in het 5<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (2<sup>e</sup> H.), dat hij die ontucht bedrijft om te kunnen stelen, veeleer een dief is, dan een onkuisch mensch. Welnu het doel van de ketterij is een tijdelijk voordeel, voornamelijk het gezag te voeren en de eerbewijzen te ontvangen, wat behoort tot de ondeugd van hoogmoed en hebbzucht. Augustinus immers zegt in zijn Boek *Over het nut van het Geloof* (1<sup>e</sup> H.), dat de ketter iemand is die om een tijdelijk voordeel, en voornamelijk om uit eerezucht gezag te kunnen voeren, valsche en nieuwe meeningen vooruitzet of volgt. Bijgevolg is de ketterij geen soort ongelooft, maar wel een soort hoogmoed.

---

species. Infidelitas enim in intellectu est, ut supra dictum est [q. praec. art. 2.]. Sed haeresis non videtur ad intellectum pertinere, sed magis ad vim appetitivam : dicit enim Hieronymus [sup. illud Galat. 5. Manifesta sunt opera], et habetur in Decret. 24. q. 3. : « Haeresis graece ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisque eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. » Electio autem est actus appetitivae virtutis, ut supra dictum est [1-2. q. 13. art. 1.]. Ergo haeresis non est infidelitatis species.

2. PRÆTEREA, vitium praecipue accipit speciem a fine; unde Philosophus dicit in 5. Ethic. [cap. 2.] quod ille qui moechatur, ut furetur, magis est fur, quam moechus. Sed finis haeresis est commodum temporale, et maxime principatus et gloria, quod pertinet ad vitium superbiae vel cupiditatis : dicit enim Augustinus in lib. de Util. Cred. [cap. 1.], quod haereticus est, qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriae principatusque sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ergo haeresis non est species infidelitatis, sed magis superbiae.

3. Het ongeloof heeft zijn zetel in het verstand en daarom behoort het niet tot de werken van het vleesch. Welnu de ketterij behoort tot de werken van het vleesch. De Apostel zegt immers in zijn *Brief aan de Galaten* (5, 19) : « *De werken van het vleesch zijn kenbaar; het zijn onkuischheid, onzuiverheid* », en onder andere noemt hij « *de tweedracht, de verdeeldheid* », die hetzelfde zijn als de ketterij. Dus is de ketterij niet een soort ongeloof.

Daartegenover staat echter, dat de valscheid tegengesteld is aan de waarheid. Welnu de ketter is iemand, die valsche en nieuwe meeningen vooruitzet of volgt, wat tegengesteld is aan de waarheid, die het geloof aanhangt. Bijgevolg behoort de ketterij tot het ongeloof.

LEERSTELLING. — Zooals (in de eerste bedenking) gezegd wordt, sluit de naam *ketterij* de beteekenis in van *keus*. De *keus* nu, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 13, Art. 3) slaat op wat noodig is tot het doel en veronderstelt dus het doel. Welnu in het geloof aanvaardt de wil een bepaalde waarheid, als zijn eigen goed, zooals uit het vroeger gezegde blijkt (4<sup>e</sup> Kw., 3<sup>e</sup> en 4<sup>e</sup>

3. PRÆTEREA, infidelitas, cum sit in intellectu, non videtur ad carnem pertinere. Sed haeresis pertinet ad opera carnis : dicit enim Apostolus ad Galat. 5. [v. 19] : « Manifesta sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia », et inter caetera postmodum subdit : « dissensiones, sectae », quae sunt idem quod haereses. Ergo haeresis non est infidelitatis species.

SED CONTRA est, quod falsitas veritati opponitur. Sed haereticus est, qui falsas vel novas opiniones vel gignit, vel sequitur. Ergo opponitur veritati, cui fides innitur. Ergo sub infidelitate continetur.

RESPONDEO dicendum, quod nomen haeresis, sicut dictum est [in arg. 1.], electionem importat; electio autem, ut supra dictum est [1-2. q. 13. art. 3.], est eorum, quae sunt ad finem, praesupposito fine. In credendis autem voluntas assentit alicui vero, tamquam proprio bono, ut ex supra dictis patet [q. 4. art. 3. et 5.]; unde quod est principale verum, habet



Art.). Daarom valt de voornaamste waarheid dan ook samen met het laatste doel, terwijl de bijkomstige waarheden slechts middelen zijn tot het doel. Omdat nu hij, die gelooft, aanvaardt wat een ander zegt, is het voornaamste in het geloof steeds diegene, met wiens woord men instemt, die dan ook het laatste doel is; datgene echter, wat men door die instemming wil aanvaarden, is bijkomstig. Hij dus, die waarlijk het christelijk geloof heeft, stemt met zijn wil in met Christus voor alles, wat waarlijk tot Zijn leer behoort.

Men kan bijgevolg van het ware christelijk geloof afwijken op twee manieren. Ten eerste omdat men niet wil instemmen met Christus, en in dat geval is de wil niet goed geordend met betrekking tot het doel, en dit is eigen aan het geloof van Heidenen en Joden. Ten tweede, omdat men zich wel wil aansluiten bij Christus, maar dwaalt in de keus van datgene waarvoor men zich bij Christus aansluit, omdat men nl. niet aanneemt wat waarlijk door Christus geleerd werd, maar wat ons eigen verstand ons ingeeft. Bijgevolg is de ketterij een soort ongeloof, eigen aan hen, die het geloof in Christus belijden, maar Zijn leering vervalschen.

#### ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals (in de Leer-

*rationem finis ultimi; quae autem secundaria sunt, habent rationem eorum, quae sunt ad finem. Quia vero quicumque credit, alicujus dicto assentit, principale videtur esse et quasi finis in unaquaque credulitate ille, cujus dicto assentitur; quasi autem secundaria sunt ea, quae qui tenendo vult alicui assentire. Sic ergo qui recte fidem Christianam habet, sua voluntate assentit Christo in his, quae vere ad ejus doctrinam pertinent.*

*A rectitudine ergo fidei Christianae dupliciter quis potest deviare: uno modo, quia ipse Christo non vult assentire; et hic habet quasi malam voluntatem circa ipsum finem, et hoc pertinet ad speciem infidelitatis Paganorum et Judaeorum. Alio modo per hoc, quod intendit quidem Christo assentire, sed deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiat, quia non eligit ea, quae sunt vere a Christo tradita, sed ea, quae sibi propria mens suggerit. Et ideo haeresis est infidelitatis species, pertinens ad eos, qui fidem Christi profitentur, sed ejus dogmata corrumpunt.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod hoc modo electio pertinet ad infideli-

stelling) gezegd werd, behoort de keus tot het ongeloof, zooals de wil behoort tot het geloof.

2. De ondeugden worden soortelijk bepaald door het onmiddellijk doel; door het verwijderde doel worden ze geslachtelijk bepaald en veroorzaakt. Wanneer b. v. iemand ontucht bedrijft om te stelen, dan behoort die daad soortelijk tot de ontucht, om haar eigen doel en voorwerp; uit het laatste doel echter blijkt, dat de ontucht voortkomt uit diefstal, waarom dan ook de ontucht tot diefstal behoort als een uitwerksel tot zijn oorzaak, of als een soort tot haar geslacht, zooals blijkt uit wat vroeger gezegd werd omtrent de handelingen in het algemeen (1a 2ae, Kw. 18, Art. 7). Het onmiddellijk doel van de ketterij is, zijn eigen valsche stelling aan te hangen, en daardoor wordt de ketterij soortelijk bepaald, maar uit het verwijderde doel blijkt haar oorzaak nl. hoogmoed en hebzucht.

3. Het grieksche woord voor ketterij komt voort van *hiezere* zooals het latijnsche woord *secta* (sekte) afgeleid is van *sectare* (*zich afscheiden van iets*), zooals Isidorius zegt in zijn *Etymologiae* (8° B., 3° H.). Daardoor duiden ketterij en sekte hetzelfde aan, en behooren beide tot de werken van het vleesch, niet door de eigen daad van ongeloof met betrekking tot het onmiddellijk voorwerp, maar door de oorzaak, die ofwel een streven is naar

tatem, sicut et voluntas ad fidem, ut supra dictum est [in. corp. art.].

AD SECUNDUM dicendum, quod vitia habent speciem ex fine proximo; sed ex fine remoto habent genus et causam; sicut cum aliquis moechatur ut furetur, est ibi quidem species moechiae ex proprio fine et objecto; sed ex fine ultimo ostenditur, quod moechia ex furto oritur, et sub eo continetur, sicut effectus sub causa, vel sicut species sub genere, ut patet ex his, quae supra de actibus dicta sunt [1-2. q. 18. art. 7.] in communi; unde et similiter in proposito, finis proximus haeresis est adhaerere falsae sententiae propriae, et ex hoc speciem habet; sed ex fine remoto ostenditur causa ejus, scilicet quod oritur ex superbia vel cupiditate.

AD TERTIUM dicendum, quod sicut haeresis dicitur ab eligendo, ita secta dicitur a sectando, sicut Isidorus dicit in lib. 8. Etym. [cap. 3.], et ideo haeresis et secta idem sunt, et utrumque pertinet ad opera carnis, non quidem quantum ad ipsum actum infidelitatis respectu proximi objecti, sed

een verkeerd doel, wanneer het ongeloof voortspruit uit hoogmoed of hebzucht, zooals (in de 2<sup>e</sup> Bed.) gezegd is, ofwel een begoocheling der verbeelding, die een beginsel van dwaling is, zooals de Wijsgeer zegt in het 4<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica* (3<sup>e</sup> B., 5<sup>e</sup> H.). De verbeelding nu behoort eenigszins tot het vleesch, in zoover haar handeling afhankelijk is van een lichamelijk orgaan.

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Zijn de geloofswaarheden het eigen voorwerp van de ketterij?*

BEBENKINGEN. — Men beweert, dat de geloofswaarheden het eigen voorwerp van de ketterij niet zijn. — 1. Zooals er immers ketterijen en scheuringen zijn onder de christenen, zoo waren er ook onder de Joden en de Pharizeën, zooals Isidorus zegt in het 8<sup>e</sup> Boek van zijn *Etymologicën* (4<sup>e</sup> H.). Welnu het voorwerp van die scheuringen waren niet de geloofswaarheden. Bijgevolg zijn de geloofswaarheden niet het eigen voorwerp van de ketterij.

---

ratione causae, quae est vel appetitus finis indebiti, secundum quod oritur ex superbia vel cupiditate, ut dictum est [in arg. 2.], vel etiam aliqua phantastica illusio, quae est principium errandi, ut etiam Philosophus dicit in 4. Metaph. [l. 3, c. 5], phantasia autem quodammodo ad carnem pertinet, inquantum actus ejus est cum organo corporali.

## ARTICULUS II.

*. Utrum haeresis sit proprie circa ea, quae sunt fidei.*

[4. Dist. 13. q. 2. art. 1. ad 6. et 2. Cor. 11. lect. 4.]

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod haeresis non sit proprie circa ea, quae sunt fidei. Sicut enim sunt haeresis et sectae in Christianis, ita etiam fuerunt in Judaeis et Phariseis, sicut Isidorus dicit in lib. 8. Etymol. [cap. 4.]. Sed eorum dissensiones non erant circa ea, quae sunt fidei. Ergo haeresis non est circa ea, quae sunt fidei, sicut circa propriam materiam.

2. Het voorwerp van het geloof zijn de dingen, die geloc worden. Welnu het voorwerp van de ketterij zijn niet alleen dingen, maar ook woorden en verklaringen van de H. Schrift. Hieronymus immers zegt (in zijn *Verklaring van de Brief aan de Galaten*), dat *al wie de Schrift anders verstaat dan de Heilige Geest door Wien ze geschreven is, vereischt, ketter mag genoemd worden, ook wanneer hij zich van de Kerk niet afscheidt*. En op een andere plaats (*Glossa op Osee 2, 16*) zegt hij, dat *uit een onvoorzichtig woord een ketterij ontstaat*. Bijgevolg is het geloof niet het eigen voorwerp van de ketterij.

3. De heilige leeraars zijn het soms niet eens over punten, die tot het geloof behooren, zooals Augustinus en Hieronymus over het vervallen zijn der wettelijke voorschriften. Welnu, ze waren toch geen ketters, en bijgevolg is het geloof niet het eigen voorwerp van de ketterij.

Maar daartegenover staat, dat Augustinus zegt tegen de Manicheëen in zijn *Boek Over de Stad Gods* (18<sup>e</sup> B., 51<sup>e</sup> H.) : « *Zij, die in de Kerk van Christus een verkeerde of slechte meening houden, en die er toe worden aangemaand om het ware en het goede te houden, maar hardnekkig weerstand bieden en hun*

2. PRÆTEREA, materia fidei sunt res, quae creduntur. Sed haeresis non solum est circa res, sed etiam circa verba, et circa expositiones Sacrae Scripturae. Dicit enim Hieronymus [sup. Gal. 5.], quod quicumque aliter Scripturam intelligit, quam sensus Spiritus Sancti efflagitat, a quo scripta est, licet ab Ecclesia non recesserit, tamen haereticus appellari potest; et alibi dicit [Gloss. ord. super Osee, c. 2, v. 16], quod ex verbis inordinate prolatis fit haeresis. Ergo haeresis non est proprie circa materiam fidei.

3. PRÆTEREA, etiam circa ea, quae ad fidem pertinent, inveniuntur quandoque sacri Doctores dissentire, sicut Hieronymus et Augustinus circa cessationem legalium, et tamen hoc est absque vitio haeresis. Ergo haeresis non est proprie circa materiam fidei.

SED CONTRA est, quod Augustinus dicit contra Manichaeos [lib. 18. de Civ. Dei, cap. 51.] : « Qui in Ecclesia Christi morbidum aliquid pravamve quid sapiunt, si correcti ut sanum rectumque sapiant, resistunt contumaciter, suaeque pestifera. et mortifera dogmata emendare nolunt, sed

*verderfelijke en doodelijke leerstellingen niet willen verlaten, maar ze integendeel blijven verdedigen, zijn ketters* ». Welnu, verderfelijke en doodelijke instellingen zijn alleen die, welke in strijd zijn met de leer van het geloof waardoor de rechtvaardige leeft (*Brief aan de Romeinen*, 1, 17). Bijgevolg zijn de geloofswaarheden het eigen voorwerp van de ketterij.

LEERSTELLING. — We spreken hier over de ketterij, in zover zij een verderf is van het christelijk geloof. Welnu het is geen verderf van het christelijk geloof, dat iemand een valsche meening houdt met betrekking tot wat niet behoort tot het geloof, zooals de meetkunde en alles van dien aard, wat tot het geloof niet kan behooren; alleen is het een verderf van het geloof, dat iemand een verkeerde meening houdt met betrekking tot wat tot het geloof behoort. Welnu, zooals vroeger gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 6<sup>e</sup> Art.), kan iets op twee manieren tot het geloof behooren : ten eerste, rechtstreeks en hoofdzakelijk, zooals de geloofsartikelen; ten tweede onrechtstreeks en op bijkomstige wijze, zooals datgene waaruit de loochening van een of ander artikel volgt. En beide kunnen het voorwerp zijn van de ketterij, zooals ook van het geloof.

---

*defendere persistunt, haeretici sunt. » Sed pestifera et mortifera dogmata non sunt nisi qui illa, quae opponuntur dogmatibus fidei, per quam justus vivit, ut dicitur Rom. 1. [v. 17]. Ergo haeresis est circa ea, quae sunt fidei, sicut circa propriam materiam.*

RESPONDEO dicendum, quod de haeresi nunc loquimur secundum quod importat corruptionem fidei Christianae. Non autem ad corruptionem fidei Christianae pertinet si aliquis habet aliquam falsam opinionem in his, quae non sunt fidei, puta in geometricalibus, vel in aliis hujusmodi, quae omnino ad fidem pertinere non possunt, sed solum quando aliquis habet falsam opinionem circa ea, quae ad fidem pertinent, ad quam aliquid pertinet dupliciter, sicut supra dictum est [q. 1. a. 6] : uno modo directe, et principaliter, sicut articuli fidei, alio modo indirecte et secundario, sicut ea, ex quibus sequitur corruptio alicujus articuli; et circa utraque potest esse haeresis, eo modo quo et fides.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Zooals de ketterijen van Joden en Pharizeën sloegen op sommige meeningen, eigen aan het Jodendom of het Pharisaïsme, zoo ook slaan de ketterijen der Christenen op datgene, wat behoort tot het geloof in Christus.

2. Men zegt, dat hij de H. Schrift anders verklaart dan de Heilige Geest eischt, die door een verkeerde verklaring van de H. Schrift er het tegenovergestelde in leest van wat door den H. Geest geopenbaard werd. Daarom zegt *Ezechiël* (13, 6) over de valsche profeten, dat ze *hardnekkig hun beweringen staven*, nl. door valsche verklaringen van de H. Schrift. Ook belijdt men zijn geloof door de woorden, die men spreekt. De belijdenis immers is een daad van het geloof, zooals hierboven gezegd werd (3<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Wanneer men dus op onjuiste wijze spreekt over wat tot het geloof behoort, kan daaruit het verderf van het geloof volgen. Paus Leo zegt dan ook in een brief aan Proterius, Bisschop van Alexandrië (129<sup>e</sup> Br., 2<sup>e</sup> H.) : « *De vijanden van Christus' Kruis bespieden al wat we doen en zeggen; moesten wij er hun de minste aanleiding toe geven, ze zouden op leugenachtige wijze durven te beweren, dat wij volgelingen zijn van Nestorius* ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut haereses Judaeorum et Phariseorum erant circa opiniones aliquas ad Judaismum vel ad Pharisiam pertinentes, ita etiam Christianorum haereses sunt circa ea, quae pertinent ad fidem Christi.

AD SECUNDUM dicendum, quod ille dicitur aliter exponere Sacram Scripturam, quam Spiritus Sanctus efflagitat, qui ad hoc expositionem Sacrae Scripturae retorquet, quod contrariatur ei, quod est per Spiritum Sanctum revelatum. Unde dicitur Ezech. 13. [v. 6] de falsis prophetis: « Qui perseveraverunt confirmare sermonem », scilicet per falsas expositiones Scripturae. Similiter etiam per verba, quae quis loquitur, suam fidem profitetur : est enim confessio actus fidei, ut supra dictum est [q. 3. art. 1.]; et ideo, si sit inordinata locutio circa ea, quae sunt fidei, sequi potest ex hoc corruptio fidei; unde Leo Papa in quadam epist. ad Proterium Episcopum Alexandrinum [Epist. 129, c. 2] dicit : « Inimici crucis Christi omnibus factis et verbis nostris insidiantur, ut si ullam illis vel tenuem occasionem demus, nos Nestoriano sensui etiam congruere mentiantur. »

3. Augustinus zegt (43<sup>e</sup> of 162<sup>e</sup> Brief; vgl. *Decreten*, 24) :  
*« Zij die hun gedacht, hoewel het valsch en verkeerd is, zonder hardnekkigheid verdedigen, maar met behoedzame bezorgdheid de waarheid zoeken, en bereid zijn zich te beteren wanneer zij ze vinden, moeten niet als ketters worden aangezien »*. Ze spreken immers door eigen keus de leer der Kerk niet tegen. Zoo kunnen sommige leeraars het niet eens geweest zijn over zaken, waarin het voor het geloof van geen belang is, of men die meening houdt of een andere, of ook over zaken, die wel tot het geloof behooren, maar nog niet bepaald waren door de Kerk. Moest echter iemand ze hardnekkig blijven tegenspreken, ook nadat ze door het gezag van geheel de Kerk bepaald werden, dan zou hij als ketter moeten worden aangezien. Dit gezag berust hoofdzakelijk bij den Paus. Er wordt immers gezegd in de *Decreten* (24, 1, 12) :  
*« Zoo dikwijls het geloof in het gedrang komt, kunnen onze broeders en medebisschoppen zich alleen beroepen op Petrus, dat is op het gezag, dat spreekt in zijn naam, en nooit heeft Hieronymus, noch Augustinus, noch welke heilige leeraar dan ook, zijn meening verdedigd tegen zijn gezag in »*. Daarom zegt Hieronymus (*Pelagius, Brief over de Verklaring van het Symbolum*

---

AD TERTIUM dicendum, quod sicut Augustinus dicit [Epist. 43. al. 162, et habetur in Decret. 24. q. 3.] : « Si qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, quaerunt autem cauta solitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi », quia scilicet non habent electionem contradicentem Ecclesiae doctrinae. Sic ergo aliqui doctores videntur dissensisse vel circa ea, quorum nihil interest ad fidem utrum sic vel aliter teneantur, vel etiam in quibusdam ad fidem pertinentibus, quae nondum erant per Ecclesiam determinata; postquam autem essent auctoritate universalis Ecclesiae determinata, si quis tali ordinationi pertinaciter repugnaret, haereticus censeretur. Quae quidem auctoritas principaliter residet in summo Pontifice : dicitur enim [24. q. 1. cap. 12.] : « Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror, omnes fratres nostros et coepiscopos nonnisi ad Petrum, idest ad sui nominis auctoritatem referre debere, contra cuius auctoritatem nec Hieronymus, nec Augustinus, nec aliquis sacrorum Doctorum suam sententiam defendit ». Unde dicit Hieronymus [Pelagius, Epist. De expos.

aan Paus Damasus) : « Dit is het Geloof, Heilige Vader, dat wij in de katholieke Kerk geleerd hebben. Indien in deze uitlegging iets voorkomt, wat met onvoldoende kennis van zaken en op onvoorzichtige wijze werd vooruitgezet, dan verlangen we, dat het zou verbeterd worden door U, die het geloof en den zetel van Petrus hebt overgeërfd. Indien onze uiteenzetting door uw apostolisch oordeel echter wordt goedgekeurd, dan zou al wie mij wil beschuldigen bewijzen, dat hij onervaren of kwaadwillig is, of zelfs niet eens katholiek is, echter niet, dat ik een ketter ben ».

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet men de ketteren dulden?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men de ketteren moet dulden. — 1. De Apostel immers zegt in zijn 2<sup>e</sup> Brief aan Timotheus (2, 24 vv.) : « Een dienaar van den Heer moet zachtmoedig zijn : zachtmoedig moet hij hen berispen, die de waarheid weerstaan, hun gelegenheid latend, dat God hen wellicht laat

---

Symb. ad Damas. Papam.] : « Haec est fides, Papa beatissime, quam in catholica didicimus Ecclesia; in qua si minus perite aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus a te, qui Petri fidem et sedem tenes; si autem haec nostra confessio Apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me culpae voluerit, se imperitum vel malevolum vel etiam non catholicum, non me haereticum comprobabit ».

### ARTICULUS III.

Utrum haeretici sint tolerandi.

[4. Dist. 13. q. 2. ar. 1. corp. et Quodl. 10. art. 15.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod haeretici sint tolerandi. Dicit enim Apostolus 2. ad Timoth. 2. [v. 24. sqq.] : « Servum Dei oportet mansuetum esse, cum modestia corripiendum eos, qui resistunt veritati, ne quando det illis poenitentiam Deus ad cognoscendam veritatem, et resi-



bekeeren om de waarheid te kennen en te ontkomen aan de netten van den duivel ». Welnu indien men de ketters niet dult, maar ze doodt, dan ontnemt men hun de gelegenheid tot bekeering. Het is dus tegen het bevel van den Apostel.

2. Wat noodig is in de Kerk, moet er ook geduld worden. Welnu de ketterijen zijn noodig in de Kerk. De Apostel immers zegt in zijn 1<sup>e</sup> Brief aan de Corinthiërs (11, 19) : « *Er moeten ketterijen zijn, opdat de oprechten kenbaar worden bij u* ». Bijgevolg moeten de ketters geduld worden.

3. De Heer beval aan zijn dienaars (Mattheus 13, 30), de dolle tarwe te laten groeien tot in den oogsttijd d. i. tot het einde der tijden, zooals de Glossa zegt (v. 39). Welnu door de dolle tarwe worden, naar de verklaring der Heiligen, de ketters bedoeld. Bijgevolg moet men de ketters dulden.

Daartegenover staat echter het woord van den Apostel in zijn Brief aan Titus (3, 10-11) : « *Een ketter moet gij na de eerste of tweede vermaning vermijden, wetend dat zulke man verdraaid is* ».

LEERSTELLING. — Met betrekking tot de ketters moet men

piscant a laqueis diaboli. » Sed si haeretici non tolerantur, sed morti traduntur, aufertur eis facultas poenitendi. Ergo hoc videtur esse contra praeceptum Apostoli.

2. PRÆTEREA, illud quod est necessarium in Ecclesia, est tolerandum. Sed haereses sunt necessariae in Ecclesia : dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 11. [v. 19] : « Oportet haereses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis ». Ergo videtur, quod haeretici sunt tolerandi.

3. PRÆTEREA, Dominus mandavit Matth. 13 [v. 30] servis suis, ut zizania permitterent crescere usque ad messem, quae est finis saeculi, ut ibidem exponitur [v. 39, in Glos. interl.]. Sed per zizania significantur haeretici, secundum expositionem Sanctorum. Ergo haeretici sunt tolerandi.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit ad Tit. 3. [v. 10, 11] : Haeticum hominem post primam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est, qui huiusmodi est. »

RESPONDEO dicendum, quod circa haeticos duo sunt considerata,

twee dingen beschouwen, één van hun kant, en één van den kant van de Kerk. Van hun kant moet men de zonde beschouwen, waardoor ze niet alleen verdiend hebben om door den ban van de Kerk te worden afgescheiden, maar ook om door den dood uit de wereld te worden weggenomen; het is immers een veel zwaarder zonde, het geloof te vervalschen, dat het leven der ziel is, dan het geld te vervalschen, waardoor men voorziet in het tijdelijk bestaan. Indien dus de valsche munters en andere boosdoeners met volle recht door de wereldsche vorsten onmiddellijk worden ten dood gebracht, hoeveel te meer mag men dan met volle recht de ketters onmiddellijk nadat ze schuldig bevonden werden aan ketterij, niet alleen in den ban slaan, maar zelfs dooden.

Van den kant van de Kerk kan men beschouwen haar barmhertigheid om de afgedwaalden te bekeeren, en daarom veroordeelt zij hen niet onmiddellijk, maar pas na een eerste of tweede vermaning, zooals de Apostel leert. Indien iemand dan nog hardnekkig blijft, en er geen hoop meer is op bekeering, zorgt de Kerk voor het heil van de anderen, en sluit ze hem buiten de Kerk door den ban uit te spreken, waarna ze hem overlevert aan het tijdelijk gezag dat hem door de doodstraf uit de wereld weg kan nemen. Hieronymus immers zegt naar aanleiding van het woord uit den *Brief*

unum quidem ex parte ipsorum, aliud vero ex parte Ecclesiae. Ex parte quidem ipsorum est peccatum, per quod meruerunt non solum ab Ecclesia per excommunicationem separari, sed etiam per mortem a mundo excludi; multo enim gravius est corrumpere fidem, per quam est animae vita, quam falsare pecuniam, per quam temporali vitae subvenitur. Unde si falsarii pecuniae vel alii malefactores statim per saeculares principes justè morti traduntur, multo magis haeretici statim ex quo de haeresi convincuntur, possunt non solum excommunicari, sed et justè occidi.

Ex parte autem Ecclesiae est misericordia ad errantium conversionem, et ideo non statim condemnat, sed post primam et secundam correptionem, ut Apostolus docet; postmodum vero, si adhuc pertinax inveniatur, Ecclesia de ejus conversione non sperans aliorum saluti providet, eum ab Ecclesia separando per excommunicationis sententiam, et ulterius relinquit eum judicio saeculari a mundo exterminandum per mortem : dicit enim Hieronymus [sup. illud. Galat. 5, v. 19. Modicum fermentum] : « Rese-

aan de Galaten : « Een weinig zuurdeesem » (5, 19) : « *Het bedorven vleesch moet uitgesneden worden, en het schurftige schaap moet uit den schaa pstal worden gedreven, opdat niet het heele huis, de deeg, het lichaam, de kudde zouden in brand schieten, verderven, verrotten of uitsterven. Arius was in Alexandrië maar een sprankel, doch daar hij niet onmiddellijk uitgedoofd werd, heeft hij de heele ereld door zijn vlam verwoest* ».

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het komt aan de zachtzinnigheid toe, een eerste en tweede maal te berispen, maar indien de ketter niet terug wil komen, dan moet men hem als verloren beschouwen, zooals blijkt uit de aangehaalde woorden van den Apostel.

2. Het ligt buiten de bedoeling van de kettters, van eenig nut te zijn door de standvastigheid der geloovigen op de proef te stellen, gelijk de Apostel zegt, en door ons onze luiheid te doen afschudden, zoodat wij de H. Schrift met meer aandacht onderzoeken, zooals Augustinus zegt in zijn *Boek over de Genesis tegen de Manicheërs* (1<sup>e</sup> B., 1<sup>e</sup> H.). Hun bedoeling is integendeel het geloof te bederven, wat het grootste nadeel is, en men moet meer letten op wat ze op zichzelf bedoelen, en ze dan ook

candae sunt putridae carnes et scabiosa ovis a caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, et pecora ardeant, corrumpantur, putrescant, interant. Arius in Alexandria una scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem ejus flamma populata est ».

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ad modestiam illam pertinet, ut primo et secundo corripiatur; quod si redire noluerit, jam pro subverso habetur, ut patet in auctoritate Apostoli inducta [in arg. sed cont.].

AD SECUNDUM dicendum, quod utilitas, quae ex haeresibus provenit, est praeter intentionem haereticorum, dum scilicet constantia fidelium comprobatur, ut Apostolus dicit, et ut excutiamus pigritiam, divinas Scripturas sollicitius intuentes, sicut Augustinus dicit [lib. 1. de Gen. cont. Manich. cap. 1.]. Sed ex intentione eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocuenti; et ideo magis respiciendum est ad id, quod est per se de eorum

uitsluiten, dan op wat buiten hun bedoeling ligt, waarom ze zou den kunnen geduld worden.

3. Zooals er staat in de *Decreten* (24, 3), is het niet hetzelfde, of iemand in den ban geslagen wordt, ofwel geheel wordt uitgeroeid. Wanneer men iemand in den ban slaat, dan is het, zooals de Apostel zegt (1<sup>e</sup> Brief aan de Corinthiërs, 5, 5), opdat zijn ziel gered zou worden op den dag des Heeren. En wanneer de ketters door den dood geheel worden uitgeroeid, dan is dit niet tegen het bevel van den Heer, want dit bevel moet alleen verstaan worden voor het geval dat men het onkruid niet kan uitrukken, zonder ook het goede graan uit te rukken, zooals vroeger gezegd werd (10<sup>e</sup> Kw., 8<sup>e</sup> Art., 1<sup>e</sup> Ant.), toen we handelden over de ongeloovigen in het algemeen.

#### IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moet de Kerk de ketters, die zich bekeeren, terug opnemen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de Kerk de ketters, die

intentione, ut excludantur, quam ad hoc, quod est praeter eorum intentionem, ut sustineantur.

AD TERTIUM dicendum, quod, sicut habetur in Decr. 24. [q. 3.], « aliud est excommunicatio, et aliud eradicatio ». Excommunicatur enim ad hoc aliquis, ut ait Apostolus [1. Cor. 5. v. 5] ut spiritus ejus salvus fiat in die Domini; si tamen totaliter eradicentur per mortem haeretici, non est etiam contra mandatum Domini, quod est in eo casu intelligendum, quando non possunt extirpari zizania sine extirpatione tritici, ut supra dictum est [q. praec. art. 8. ad 1<sup>m</sup>], cum de infidelibus in communi ageretur.

#### ARTICULUS IV.

*Utrum revertentes ab haeresi sint ab ecclesia recipiendi.*

[Quodl. 20. art. 16.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod revertentes ab haeresi sint

ch bekeeren, zonder voorbehoud terug op moet nemen. —  
 1. We lezen immers bij *Jeremias* (3, 1), dat God gezegd heeft :  
 « *Gij hebt u bezoedeld met menigvuldige minnaars, nochtans kom  
 tot mij terug, zegt de Heer.* » Welnu het oordeel van de Kerk  
 is het oordeel van God, naar het woord uit *Deuteronomium* (1,  
 17) : « *Gij zult den kleine hooren zoowel als den groote, gij zult  
 geen aanzien kennen des persoons, want dit is Gods oordeel* ». Wanne-  
 er dan sommigen zich bezoedeld hebben door ongeloof,  
 wat een geestelijke ontucht is, toch moeten ze terug worden op-  
 genomen.

2. De Heer beveelt aan Petrus (*Mattheus*, 18, 22), dat hij  
 zijn broeder, die gezondigd heeft, niet enkel zevenmaal, maar tot  
 zeventig maal zeven maal moet vergeven, wat volgens de verkla-  
 ring die Hieronymus van die woorden geeft, beteekent, dat zoo  
 dikwijls iemand gezondigd heeft, hem vergiffenis moet worden  
 geschonken. Zoo dikwijls dus iemand zondigt door in ketterij te  
 hervallen, moet hij door de Kerk terug worden opgenomen.

3. De ketterij is een soort ongeloof. Welnu de andere onge-  
 loovigen, die zich willen bekeeren, worden door de Kerk opge-  
 nomen. Bijgevolg moeten ook de ketters opgenomen worden.

omnino ab Ecclesia recipiendi. Dicitur enim Jerem. 3. [v. 1] ex persona  
 Domini : « Fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me,  
 dicit Dominus. » Sed Ecclesiae judicium est judicium Dei, secundum illud  
 Deut. 1. [v. 17] : « Ita parvum audietis ut magnum, neque accipietis  
 cujusquam personam, quia Dei judicium est. » Ergo si aliqui fornicati  
 fuerint per infidelitatem, quae est spiritualis fornicatio, nihilominus sunt  
 recipiendi.

2. PRÆTEREA, Dominus, Matth. 18. [v. 22] Petro mandat, ut fratri  
 peccanti dimittat « non solum septies, sed usque septuagies septies », per  
 quae intelligitur, secundum expositionem Hieronymi [in hunc loc.], quod  
 quotiescumque aliquis peccaverit, est ei dimittendum, Ergo quotiescumque  
 aliquis peccaverit in haeresim relapsus, erit ab Ecclesia suscipiendus.

3. PRÆTEREA, haeresis est quaedam infidelitas. Sed alii infideles volen-  
 tes converti ab Ecclesia suscipiuntur. Ergo etiam haeretici sunt recipiendi.

Daartegenover staat echter, dat er een Decreet zegt (*Decr. Ad Abolendam*), dat indien iemand, na de dwaling te hebben afgezworen, terug in de afgezworen ketterij vervalt, men hem moet overleveren aan het burgerlijk gerecht. Bijgevolg moet de Kerk hem niet terug opnemen.

LEERSTELLING. — Getrouw aan de instelling van Christus, strekt de Kerk haar liefde uit over allen, niet alleen over haar vrienden, maar ook over haar vijanden en vervolgers, naar het woord van *Mattheus* (5, 44) : « *Bemint uwe vijanden, doet wel aan hen, die U haten* ». Welnu het is eigen aan de liefde, het goede van den naaste te willen en te bewerken. Er is echter een dubbel goed : ten eerste een geestelijk goed, nl. het heil der ziel, wat de liefde hoofdzakelijk bedoelt, aangezien eenieder uit liefde dat goed moet willen voor zijn naaste. Wat dat betreft, worden de ketters, die zich bekeeren, hoe dikwijls ze ook hervallen, door de Kerk tot de verzoening terug opgenomen, waardoor de weg der zaligheid voor hen geopend wordt. Het tweede goed, dat op bijkomstige wijze tot de liefde behoort, is het tijdelijk goed, zooals het leven van het lichaam, aardsche bezittingen, goede faam, kerkelijke of burgerlijke waardigheden. Dat goed moeten wij niet uit liefde willen voor de anderen, dan alleen met betrekking tot

---

SED CONTRA est, quod Decretalis [cap. *Ad abolendam*] dicit, quod si aliqui post abjurationem erroris deprehensi fuerint in abjuratam haeresim recidis, saeculari iudicio sunt relinquiendi. Non ergo ab Ecclesia sunt recipiendi.

RESPONDEO dicendum, quod Ecclesia secundum Domini institutionem charitatem suam extendit ad omnes, non solum amicos, verum etiam inimicos et persequentes, secundum illud *Matth.* 5. [v. 44] : « *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.* » Pertinet autem ad charitatem, ut aliquis bonum proximi et velit, et operetur. Est autem duplex bonum : unum quidem spirituale, scilicet salus animae, quod principaliter respicit charitas : hoc enim quilibet ex charitate debet alii velle; unde quantum ad hoc, haeretici revertentes, quotiescumque relapsi fuerint, ab Ecclesia recipiuntur ad poenitentiam, per quam impenditur eis via salutis. Aliud autem est bonum,

hun eeuwige zaligheid en tot die van de anderen. Indien dus het bezit van een of ander van deze goederen door den een het eeuwig heil van velen moest verhinderen, dan zou men hem dit goed niet moeten willen uit liefde, maar dan zou men daartegen moeten willen, dat hij er van beroofd wordt, zoowel omdat de eeuwige zaligheid moet gesteld worden boven het tijdelijk goed, als omdat het welzijn van velen moet gaan vóór het welzijn van een enkele. Indien nu de ketters, die zich bekeeren, altijd op-nieuw werden opgenomen, en het leven en hun tijdelijke goederen konden bewaren, dan zou het schadelijk kunnen zijn voor de zaligheid van anderen, niet alleen omdat ze door te hervallen anderen zouden kunnen meesleuren, maar ook omdat, wanneer zij aan de straf ontkomen, anderen gemakkelijker in de ketterij zouden vervallen. De *Ecclesiast* zegt immers (8, 11) : « *Omdat men de kwaden niet onmiddellijk veroordeelt, daarom bedrijven de menschen het kwaad zonder vrees* ». Daarom neemt de Kerk de ketters, die zich een eerste maal bekeeren, niet alleen op tot verzoening, maar behoudt zij ook hun leven, en soms herstelt ze hen, door ontslag, in de kerkelijke waardigheden, waarmee ze vroeger bekleed waren, indien hun bekeering oprecht is. En dat heeft de Kerk dikwijls gedaan voor het welzijn van de vrede. Maar wanneer zij, na een eerste maal te zijn opgenomen, her-

---

quod secundario respicit charitas, scilicet bonum temporale, sicut est vita corporalis, possessio mundana, et bona fama, et dignitas ecclesiastica sive saecularis : hoc enim non tenemur ex charitate aliis velle, nisi in ordine ad salutem aeternam et eorum, et aliorum; unde si aliquid de huiusmodi bonis existens in uno impedire possit aeternam salutem in multis, non oportet quod ex charitate huiusmodi bonum ei velimus, sed potius ut velimus. eum illo carere, tum quia salus aeterna praeferenda est bono temporali, tum quia si relaberentur alios inficerent, tum etiam quia si sine poena evaderent, alii securius in haeresim laberentur : dicitur enim Eccle. 8 [v. 11] : « Etenim quia non cito profertur contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala. » Et ideo Ecclesia quidem primo revertentes ab haeresi non solum recipit ad poenitentiam, sed etiam conservat eos in vita, et interdum restituit eos dispensative ad ecclesiasticas dignitates, quas prius habebant, si videantur vere conversi; et hoc pro bono pacis frequenter legi-

vallen, dan schijnt dit een teeken te zijn van onstandvastigheid<sup>1</sup> in het geloof, en daarom worden zij die dan nog terugkeeren, wel opgenomen tot verzoening, maar wordt het doodvonnis niet ingetrokken.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het oordeel Gods neemt altijd degenen op, die terugkeeren, omdat God de harten doorgrondt en de ware bekeering kent. Dit kan de Kerk echter niet navolgen. Ze vermoedt immers met recht, dat zij, die hervallen na terug opgenomen te zijn, niet oprecht bekeerd waren. Daarom sluit zij voor hen den weg der zaligheid niet af, maar beschermt ze hen ook niet tegen doodsgevaar.

2. De Heer sprak tot Petrus over een zonde, die tegen ons bedreven zou worden, en die moet men altijd vergeven, zoodat men aan zijn broeder vergiffenis moet schenken, wanneer hij terugkeert. Men mag dit woord echter niet betrekken op de zonde tegen den naaste of tegen God, want het ligt niet in onze macht die te vergeven, zooals Hieronymus zegt in zijn verklaring van de woorden van *Mattheus* (18) : « Heeft uw broeder tegen u gezondigd ». Maar ook voor dat geval heeft de wet een bepaalde handelwijze voorgeschreven, die met de eer van God en het nut van den naaste overeenkomt.

---

tur esse factum. Sed quando recepti iterum relabuntur, videtur esse signum inconstantiae eorum circa fidem, et ideo ulterius redeuntibus recipiuntur quidem ad poenitentiam, non tamen ut liberentur a sententia mortis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod in iudicio Dei semper recipiuntur redeuntibus, quia Deus scrutator est cordium, et vere redeuntibus cognoscit. Sed hoc Ecclesia imitari non potest : praesumit enim eos non vere reverti, qui cum recepti fuissent, iterum sunt relapsi. Et ideo eis viam salutis non deneget, sed a periculo mortis eos non tuetur.

AD SECUNDUM dicendum, quod Dominus loquitur Petro de peccato in eum commisso, quod est semper dimittendum, ut fratri redeunti parcatur; non autem intelligitur de peccato in proximum vel in Deum commisso, quod non est nostri arbitrii dimittere, ut Hieronymus dicit [sup. illud. Matth. 18. : Si peccaverit in te]. Sed etiam in hoc est a lege modus statutus, secundum quod congruit honori Dei et utilitati proximorum.



3. De andere ongeloofigen, die het geloof nooit hadden ontvangen, en die zich tot het geloof bekeeren, hebben nooit blijken gegeven van onstandvastigheid in het geloof, zooals de ketters, die terug afvallig worden, en daarom geldt dezelfde reden niet voor die twee gevallen.

---

AD TERTIUM dicendum, quod alii infideles, qui numquam fidem acceperant, conversi ad fidem nondum ostendunt aliquod signum inconstantiae circa fidem, sicut haeretici relapsi, et ideo non est similis ratio de utrisque.

## TWAALFDE KWESTIE

### OVER DE GELOOFSVERZAKING

(*Twee Artikelen.*)

Daarna moeten we handelen over de geloofsverzaking, en daaromtrent stellen we twee vragen :

1. Behoort de geloofsverzaking tot het ongeloof?
2. Mogen de onderdanen zich om reden van geloofsverzaking onttrekken aan het gezag der afvallige gezagvoerders?

#### I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Behoort de geloofsverzaking tot het ongeloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de geloofsverzaking niet behoort tot het ongeloof. — 1. Wat immer het beginsel is van alle zonden behoort niet tot het ongeloof, want er zijn vele zonden die kunnen bedreven worden zonder ongeloof. Welnu, de geloofsverzaking is het beginsel van alle zonden. In het Boek *Ecclesiasti-*

---

## QUAESTIO XII.

### DE APOSTASIA.

Deinde considerandum est de apostasia.

Et circa hoc quaeruntur duo.

1. Utrum apostasia ad infidelitatem pertineat. — 2. Utrum propter apostasiam a fide subditi absolvantur a dominio praesidentium apostatarum.

#### ARTICULUS I.

*Utrum apostasia pertineat ad infidelitatem.*

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod apostasia non pertineat ad infidelitatem. Illud enim, quod est omnis peccati principium, non videtur ad infidelitatem pertinere, quia multa peccata sine infidelitate existunt. Sed apostasia videtur esse omnis peccati principium : dicitur enim Eccli. 10.

cus (10, 14) immers wordt gezegd : « *Het beginsel van den hoogmoed bij den mensch is het afvallig worden van God* », en verder (15) wordt er aan toegevoegd : « *Het beginsel van alle zonden is de hoogmoed.* » Bijgevolg behoort de geloofsverzaking niet tot het ongeloof.

2. Het ongeloof is in het verstand. Welnu de geloofsverzaking ligt meer in uitwendige daden of woorden of zelfs in het innerlijk willen. Er wordt immers gezegd in het Boek der *Spreuken* (6, 12 vv.) : « *De afvallige mensch is een nuttelooze mensch, die voortuistapt met een kwaadwillig gezicht, wenkt met de oogen, stamp met de voeten, spreekt met zijn vingers, kwade plannen smeedt in zijn bedorven hart, en te allen tijde oneenigheid sticht.* » Ook zou men iemand als afvallig beschouwen, die zich zou laten besnijden, of die het graf van Mohamet zou vereeren. Bijgevolg behoort de geloofsverzaking niet rechtstreeks tot het ongeloof.

3. De ketterij behoort tot het ongeloof en daarom is zij een bepaalde soort ongeloof. Indien dus de geloofsverzaking tot het ongeloof behoort, moet zij een bepaalde soort ongeloof zijn, wat echter volgens het hierboven gezegde (10<sup>e</sup> Kw., 5<sup>e</sup> Art.) niet het geval is. Bijgevolg behoort de geloofsverzaking niet tot het ongeloof.

[v. 14] : « *Initium superbiae hominis apostatare a Deo* », et postea subditur [v. 15] : « *Initium omnis peccati superbia.* » Ergo apostasia non pertinet ad infidelitatem.

2. PRÆTEREA, infidelitas in intellectu consistit. Sed apostasia magis videtur consistere in exteriori opere vel sermone, aut etiam in interiori voluntate : dicitur enim Prov. 6. [v. 12. sqq.] : « *Homo apostata, vir inutilis, gradiens ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur m. lum, et in omni tempore jurgia seminat.* » Si quis etiam se circumcideret, vel sepulchrum Mahumeti adoraret, apostata reputaretur. Ergo apostasia non pertinet directe ad infidelitatem.

3. PRÆTEREA, haeresis, quia ad infidelitatem pertinet, est quaedam determinata species infidelitatis. Si ergo apostasia ad infidelitatem pertineret, sequeretur quod esset quaedam determinata species infidelitatis, quod non videtur, secundum praedicta [q. 10. art. 5.]. Non ergo apostasia ad infidelitatem pertinet.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt bij *Joannes* (6, 67) : « *Veel leerlingen verlieten hem* », d. i. werden afvallig. Welnu Christus had vroeger over dezelfde leerlingen gezegd : « *Er zijn er onder u, die niet gelooven* ». Bijgevolg behoort de geloofsverzaking tot het ongelooft.

**LEERSTELLING.** — De geloofsverzaking sluit een afwijken in van God. Dat kan op verschillende manieren gebeuren, volgens de verschillende manieren, waarop de mensch met God vereenigd is. De mensch is immers ten eerste met God vereenigd door het geloof; ten tweede door den wil, die, zooals het behoort, zich aan God onderwerpt en Zijn geboden wil onderhouden; ten derde door sommige bijzondere dingen, waardoor men méér geeft dan men verplicht is, zooals het kloosterleven, de geestelijke staat of de heilige wijdingen. Wanneer nu datgene wegvalt, wat op iets anders volgt, dan blijft datgene nog, wat voorafgaat, maar niet andersom. Men kan dus afvallig worden van God, door te verzaken aan het kloosterleven, waartoe men zich door gelofte had verbonden, of aan de wijding die men had ontvangen, en dit is de verzaking aan het kloosterleven of aan de wijding. Men kan ook afvallig worden van God naar den geest, die zich aan Gods geboden niet wil onderwerpen. Een mensch nu, die op die twee manieren

---

**SED CONTRA** est, quod dicitur Joan. 6. [v. 67] : « *Multi discipulorum ejus abierunt retro* », quod est apostatare, de quibus supra [v. 65] dixerat Dominus : « *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* » Ergo apostasia pertinet ad infidelitatem.

**RESPONDEO** dicendum, quod apostasia importat retrocessionem quamdam a Deo, quae quidem diversimode fit secundum diversos modos, quibus homo Deo conjungitur : primo namque conjungitur homo Deo per fidem; secundo per debitam et subjectam voluntatem ad obediendum praeceptis ejus; tertio per aliqua specialia ad supererogationem pertinentia, sicut per religionem et clericaturam, vel sacrum ordinem. Remoto autem posteriori, remanet prius, sed non convertitur. Contingit ergo aliquem apostatare a Deo retrocedendo a religione, quam professus est, vel ab ordine, quem suscepit, et haec dicitur apostasia religionis, seu ordinis. Contingit etiam aliquem apostatare a Deo per mentem repugnantem divinis mandatis. Quibus duabus

afvallig zou geworden zijn van God, kan nog met God vereenigd blijven door het geloof. Maar indien hij ook van het geloof afvallig wordt, dan wijkt hij geheel en al van God af. De afvalligheid, waardoor men afvallig wordt van het geloof, en die « afvalligheid door ontrouw » wordt genoemd, is bijgevolg de afvalligheid zonder meer, en op die wijze behoort de geloofsverzaking zonder meer tot het ongelooft.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De eerste bedenking gaat uit van de tweede afvalligheid, waardoor de wil afwijkt van Gods geboden, en dit gebeurt in iedere doodzonde.

2. Tot het geloof behoort niet alleen de overtuiging van het hart, maar ook de belijdenis van het inwendig geloof door uitwendige woorden en handelingen, want de belijdenis is een daad van het geloof. Daarom behooren sommige uitwendige woorden of handelingen tot het ongelooft, voor zoover zij een teeken zijn van ongelooft. Zoo ook wordt een teeken van gezondheid zelf *gezond* genoemd. De aangehaalde woorden, ofschoon ze op elke afvalligheid kunnen toegepast worden, zijn toch het meest toepasselijk op de geloofsverzaking. Daar immers het geloof de eerste grond-

---

*apostasiis existentibus, adhuc potest remanere homo Deo conjunctus per fidem; sed si a fide discedat, tunc omnino a Deo retrocedere videtur. Et ideo simpliciter et absolute est apostasia, per quam aliquis discedit a fide, quae vocatur apostasia per fidem, (1) et secundum hunc modum apostasia simpliciter dicta ad infidelitatem pertinet.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod objectio illa procedit de secunda apostasia, quae importat voluntatem a mandatis Dei resilientem, quae invenitur in omni peccato mortali.

AD SECUNDUM dicendum, quod ad fidem pertinet non solum credulitas cordis, sed etiam protestatio interioris fidei per exteriora verba et facta, nam confessio est actus fidei; et per hunc etiam modum quaedam exteriora verba vel opera ad infidelitatem pertinent, inquantum sunt infidelitatis signa, per modum quo signum sanitas sanum dicitur. Auctoritas enim inducta etsi possit intelligi de omni apostasia verissime tamen convenit in apostasia a

---

(1) perfidiae.

slag is van datgene, wat we hopen, en daar het zonder het geloof onmogelijk is, aan God te behagen (*Brief aan de Hebreërs*, 11, 1 en 6), blijft er in den mensch, die aan het geloof verzaakt, niets meer over, wat nuttig kan zijn voor de eeuwige zaligheid. Daarom zegt het Boek der *Spreuken* (6, 12) : « *De afvallige is een nuttelooze mensch* ». Het geloof is immers het leven der ziel, naar het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (1, 17) : « *De rechtvaardige leeft door het geloof* ». Evenals dus door het ophouden van het lichamelijk leven al de ledematen en deelen van den mensch de vereischte geaardheid verliezen, zoo ook ontstaat er wanorde in al de ledematen, wanneer het leven der gerechtigheid ophoudt, waarvan het geloof het beginsel is : ten eerste in den mond, waardoor het meest te kennen gegeven wordt wat het hart inhoudt; ten tweede in de oogen; ten derde in de bewegingsorganen; ten vierde in den wil, die naar het kwaad neigt; en daaruit volgt, dat men tweedracht zaait om anderen van het geloof te doen afvallen, zooals men er zelf afvallig is van geworden.

3. Een hoedanigheid of een vorm-oorzaak verschillen niet soortelijk door datgene wat of de term *waarheen*, of de term *waar vandaan* van een beweging is, maar de beweging wordt soortelijk bepaald door de verschillende termen. De geloofsverzeking nu is met betrekking tot het ongeloof als de term *waarheen* van de be-

---

fide. Quia enim fides est primum fundamentum rerum sperandarum, et sine fide impossibile est placere Deo [ad Haeb., c. 11, v. 1 et 6], sublata fide, nihil remanet in homine, quod possit esse utile ad salutem aeternam. Et propter hoc dicitur Prov. 6. [v. 12] : « Homo apostata vir inutilis » : fides enim est vita animae, secundum illud Rom. 1. [v. 17] : « Justus ex fide vivit. » Sicut ergo sublata vita corporali, omnia membra et partes hominis a debita dispositione recedunt, ita sublata vita justitiae, quae est per fidem, apparet inordinatio in omnibus membris; et primo quidem in ore, per quod maxime manifestatur cor; secundo in oculis; tertio in istrumentis motivis; quarto in voluntate, quae ad malum tendit; et ex his sequitur, quod jurgia seminet, alios intendens separare a fide, sicut et ipse recessit.

AD TERTIUM dicendum, quod species alicujus qualitatis vel formae non diversificantur per hoc, quod est terminus motus, a quo vel ad quem, sed potius e converso secundum terminos motuum species attenduntur. Apostasia autem respicit infidelitatem ut terminum ad quem est motus recedentis a

weging, waardoor men afwijkt van het geloof. Daarom is de geloofsverzaking geen bepaalde soort ongeloof, maar een bezwarende omstandigheid, naar het woord van den 2<sup>n</sup> Brief van Petrus (2, 21) : « *Het was verkieslijker voor hen, de waarheid niet te hebben gekend, dan na ze gekend te hebben, achteruit te wijken.* »

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Verliest een vorst, die aan het geloof verzaakt, zijn gezag over zijn onderdanen, zoodat zij hem niet meer moeten gehoorzamen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat een vorst, die aan het geloof verzaakt, zijn gezag over zijn onderdanen niet verliest, zoodat zij niet zouden moeten gehoorzamen. — 1. Ambrosius immers zegt (vgl. Augustinus, *Verklaring van Psalm 124*, bij de woorden : « De Heer zal de roede niet laten »), dat Keizer Julianus, ofschoon hij een afvallige was, toch Christelijke soldaten had, die hem gehoorzaamden wanneer hij beval : « Zet den strijd in voor de verdediging van het gemeenebest. » Bijgevolg worden de onderdanen niet onttrokken aan het gezag van hun vorst, omdat hij aan het geloof verzaakt.

---

fide; unde apostasia non importat determinatam speciem infidelitatis, sed quamvis circumstantiam aggravantem, secundum illud 2. Pet. 2. [v. 21] : « Melius erat eis veritatem non cognoscere, quam post cognitam retroire. »

## ARTICULUS II.

*Utrum princeps propter apostasiam a fide amittat dominium in subditos, ita quod ei obedire non teneantur.*

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod princeps propter apostasiam ad fide non amittat dominium in subditos, quin ei teneantur obedire. Dicit enim Ambrosius [vide August. super illud Psal. 124. : Non relinquet Dominus virgam], quod Julianus Imperator, quamvis esset apostasta, habuit tamen sub se Christianos milites, quibus cum dicebat : Producite aciem pro defensione reipublicae, obediebant ei. Ergo propter apostasiam principis subditi non absolvuntur ab ejus dominio.

2. Een geloofsverzaker is een ongeloovige. Welnu, er zijn heiligen, die ongeloovige meesters trouw hebben gediend, zooals Joseph Pharaao, Daniel Nabuchodonosor, Mardocheus Assuerus. De onderdanen zijn dus niet ontslagen van gehoorzaamheid aan hun vorst, wanneer hij aan het geloof verzaakt.

3. Zooals men van God afwijkt door geloofsverzaking, zoo wijkt men van Hem af door iedere zonde. Wanneer dus de vorsten, door aan het geloof te verzaken, het recht verloren om aan hun onderdanen te gebieden, dan zouden zij om dezelfde reden dat recht verliezen om andere zonden. Welnu dit is klaarblijkelijk vals, en bijgevolg mag men zich aan de gehoorzaamheid der vorsten niet onttrekken om hun geloofsverzaking.

Daartegenover staat echter wat Gregorius de VII<sup>e</sup> zegt (Concilie te Rome, 5<sup>e</sup> Canon, 15, 6) : « *Getrouw aan de voorschriften onzer heilige voorgangers, en krachtens ons apostolisch gezag, ontslaan wij van hun eed diegenen, die door getrouwheid of eed verplicht zijn aan in den ban geslagenen, en wij verbieden, dat ze hen op welke wijze ook getrouwheid zouden betuigen totdat zij tot inkeer komen.* » Welnu de geloofsverzakers zijn in den ban, zooals ook de ketters, gelijk de *Decreten* zeggen (Decr. over de

---

2. PRÆTEREA, apostata a fide infidelis est. Sed infidelibus dominis inveniuntur aliqui sancti viri fideliter servisse, sicut Joseph Pharaoni, et Daniel Nabuchodonosor, et Mardocheus Assuero. Ergo propter apostasiam a fide non est dimittendum, quin principi obediatur a subditis.

3. PRÆTEREA, sicut per apostasiam a fide receditur a Deo, ita per quodlibet peccatum. Si ergo propter apostasiam a fide perderent principes jus imperandi subditis fidelibus, pari ratione propter peccata alia hoc amitterent. Sed hoc patet esse falsum. Non ergo propter apostasiam a fide est recedendum ab obedientia principum.

SED CONTRA est, quod Gregorius VII. dicit [in Conc. Rom., V. Can. nos sanctorum, 15, 6] : « Nos sanctorum praedecessorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut juramenti sacramento sunt constricti, apostolica auctoritate a sacramento absolvimus; et ne sibi fidelitatem observent, omnibus modis prohibemus, quousque ad satisfactionem veniant. » Sed apostatae a fide sunt excommunicati, sicut et haeretici, ut dicit Decre-



ketters, « Ad Abolendam ». Bijgevolg moet men niet gehoorzamen aan de vorsten, die aan het geloof verzaken.

LEERSTELLING. — Zooals vroeger gezegd werd (10<sup>e</sup> Kw., 10<sup>e</sup> Art.), verhindert het ongeloof als zoodanig het gezagvoeren niet, want het gezagvoeren is ontstaan door het volkenrecht, wat een menschelijk recht is, het onderscheid tusschen geloovigen en ongeloovigen echter bestaat door het goddelijk recht, dat het menschelijk recht niet opheft. Iemand nu, die door ongeloof zondigt, kan zijn gezag verliezen door een rechtelijke uitspraak, zooals soms ook om andere fouten. Het komt echter aan de Kerk niet toe, het ongeloof te bestraffen van hen, die het geloof nooit hebben aanvaard, naar het woord van den Apostel in zijn 1<sup>n</sup> Brief aan de Corinthiërs (5, 12) : « *Wat zou ik de buitenstaanders oordeelen?* » Zij kan echter het ongeloof van diegenen, die eenmaal het geloof aanvaard hebben, door een rechtelijke uitspraak bestraffen en het is billijk, dat hun straf hierin bestaat, dat ze aan hun geloovige onderdanen niet langer mogen gebieden. Dit zou immers groot nadeel kunnen berokkenen aan het geloof omdat, zooals (in het vorig Artikel) gezegd werd, *de afvallige in zijn bedorven hart*

---

talis (de haereticis, cap. : Ad abolendam.) Ergo principibus apostatantibus a fide non est obediendum.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [q. 10. art. 10.], infidelitas secundum seipsam non repugnat dominio, eo quod dominium introductum est de jure gentium, quod est jus humanum; distinctio autem fidelium et infidelium est secundum jus divinum, per quod non tollitur jus humanum. Sed aliquis per infidelitatem peccans potest sententialiter jus dominii amittere, sicut etiam quandoque propter alias culpas. Ad Ecclesiam autem non pertinet punire infidelitatem in illis, qui numquam fidem susceperunt, secundum illud Apost. 1. ad Cor. 5 [v. 12] : « *Quid mihi de his, qui foris sunt, judicare?* » Sed infidelitatem illorum, qui fidem susceperunt, potest sententialiter punire, et convenienter in hoc puniuntur, quod subditis fidelibus dominari non possint : hoc enim vergere posset in magnam fidei corruptionem, quia, ut dictum est [art. praec. arg. 2.], « *homo apostata pravo corde machinatur malum, et jurgia seminat,* » intendens homines

*hwaad berokkent en tweedracht zaait*, doordat hij de menschen afvallig wil maken van het geloof. Zoo spoedig iemand dus door een rechterlijke uitspraak aangewezen wordt als in den ban geslagen om geloofsverzaking, zijn door het feit zelf zijn onderdanen onttrokken aan zijn gezag en vrij van den eed van getrouwheid, waardoor ze met hem verbonden waren.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In dien tijd was de Kerk nog maar pas gesticht en had ze nog niet de noodige macht om de burgerlijke vorsten te dwingen, en daarom liet ze toe, dat de geloovigen aan Julianus den Apostaat zouden gehoorzamen in datgene wat niet tegen het geloof was, om zoô een grooter gevaar voor het geloof te vermijden.

2. Die reden geldt niet voor de ongeloovigen, die het geloof nooit aanvaard hebben, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd.

3. Zooals (in het vorig Artikel) gezegd werd, scheidt de geloofsverzaking den mensch volkomen van God af, wat het geval niet is met de andere zonden.

*separare a fide. Et ideo quam cito aliquis per sententiam denuntiatur excommunicatus propter apostasiam a fide, ipso facto ejus subditi sunt absoluti a dominio ejus, et juramento fidelitatis, quo ei tenebantur.*

AD PRIMUM ergo dicendum, quod illo tempore Ecclesia in sui novitate nondum habebat potestatem terrenos principes compescendi; et ideo toleravit fideles Juliano apostatae obedire in his, quae non erant contra fidem, ut majus periculum fidei vitaretur.

AD SECUNDUM dicendum, quod alia ratio est de infidelibus aliis, qui numquam fidem susceperunt, ut dictum est [in corp.].

AD TERTIUM dicendum, quod apostasia a fide totaliter separat hominem a Deo, ut dictum est '[art. praec.], quod non contingit in quibuscumque aliis peccatis.

## DE RTIENDE KWESTIE

### OVER DE ZONDE VAN GODSLASTERING IN HET ALGEMEEN.

(*Vier Artikelen.*)

Daarna moeten we handelen over de zonde van godslastering, die tegengesteld is aan de geloofsbelijdenis. We handelen ten eerste over de godslastering in het algemeen; ten tweede over de godslastering die zonde tegen de *Heiligen Geest* genoemd wordt.

Over de godslastering in het algemeen stellen we vier vragen:

1. Is de godslastering tegengesteld aan de geloofsbelijdenis?
  2. Is godslastering altijd doodzonde?
  3. Is godslastering de grootste zonde?
  4. Lasteren de verdoemden God?
- 

## QUAESTIO XIII.

### DE PECCATO BLASPHEMIAE IN GENERALI.

Deinde considerandum est de peccato blasphemiae, quod opponitur confessioni fidei, et primo de blasphemia in generali; secundo de blasphemia, quae dicitur peccatum in Spiritum Sanctum.

Circa primum quaeruntur quatuor.

1. Utrum blasphemia opponatur confessioni fidei. — 2. Utrum blasphemia semper sit peccatum mortale. — 3. Utrum blasphemia sit maximum peccatum. — 4. Utrum blasphemia sit in damnatis.

I<sup>e</sup> ARTIKEL.*Is de godslastering tegengesteld aan de geloofsbelijdenis?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de godslastering niet tegengesteld is aan de geloofsbelijdenis. — 1. Door godslastering immers spreekt men een smadelijk woord of een bedreiging uit, die een belediging zijn van den Schepper. Welnu dit is veeleer kwaadwilligheid tegenover God dan ongelooft. Bijgevolg is de godslastering niet tegengesteld aan de geloofsbelijdenis.

2. Op het woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (4, 31): « De godslastering weze geweerd onder u » zegt de Glossa: « nl. de godslastering tegen God en de heiligen ». Welnu de geloofsbelijdenis heeft alleen betrekking op hetgeen in verband staat met God, die het voorwerp is van het geloof. Bijgevolg is de godslastering niet altijd tegengesteld aan de geloofsbelijdenis.

3. Sommigen (vgl. Alexander van Hales, *Theologische Summa*, 2<sup>e</sup> Dl., Kw. 131, 2<sup>e</sup> Lid) zeggen, dat er drie soorten godslasteringen zijn: de eerste is die, waardoor men aan God toe-

## ARTICULUS I.

*Utrum blasphemia opponatur confessioni fidei.*

[2. Dist. 14. in exp. lit. ad 9. et Joan. 10. lect. 5.]

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod blasphemia non opponatur confessioni fidei. Nam blasphemare est contumeliam vel aliquod convictum inferre in injuriam Creatoris. Sed hoc magis pertinet ad malevolentiam contra Deum, quam ad infidelitatem. Ergo blasphemia non opponitur confessioni fidei.

2. PRÆTEREA, ad Ephes. 4. [v. 31] super illud: Blasphemia tollatur a vobis, dicit Glos. [interl.]: « quae fit in Deum, vel in Sanctos. » Sed confessio fidei non videtur esse nisi de his, quae pertinent ad Deum, qui est fidei objectum. Ergo blasphemia non semper opponitur confessioni fidei.

3. PRÆTEREA, a quibusdam (cf. Alex. Halens., *Summa Theol.*, P. II, Q. 131, memb. 2) dicitur, quod sunt tres blasphemiae species, quorum

schrijft, wat Hem niet toekomt; de tweede die, waardoor men van Hem ontkent wat Hem wel toekomt; de derde is die, waardoor men aan een schepsel toekent wat eigen is aan God. Bijgevolg is niet alleen God, maar zijn ook de schepselen het voorwerp der godslastering, terwijl alleen God het voorwerp is van het geloof. Bijgevolg is de godslastering niet tegengesteld aan de geloofsbelijdenis.

Daartegenover staat echter wat de Apostel zegt in zijn 1<sup>n</sup> *Brief aan Timotheus* (1, 13): « *Eerst was ik godslasteraar en kerkvervolger* », en daarna zegt hij: « *Dat heb ik onwetend gedaan in mijn ongeloof.* » Daaruit blijkt, dat de godslastering behoort tot het ongeloof.

LEERSTELLING. — Het woord godslastering duidt op het krenken van een voortreffelijk goed-zijn, op de eerste plaats van het goddelijk goed-zijn. God echter, zooals Dionysius zegt in zijn *Boek Over de Goddelijke Namen* (1<sup>e</sup> H.), is het wezen zelf van het goed-zijn. Bijgevolg behoort al wat aan God toekomt tot Zijn goed-zijn, terwijl alles wat Hem niet toekomt, ook niet kan behooren tot de natuur van het volmaakte goed-zijn, dat Zijn we-

una est, cum attribuitur Deo, quod ei non convenit; secunda est, cum ab eo removetur, quod ei convenit; tertia est cum attribuitur creaturae, quod Deo appropriatur. Et sic videtur quod blasphemia non solum sit circa Deum, sed etiam circa creaturas. Fides autem habet Deum pro objecto. Ergo blasphemia non opponitur confessioni fidei.

SED CONTRA est, quod Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. [v. 13]: « Prius fuit blasphemus et persecutor, » et postea subdit: « Ignorans feci in incredulitate mea », ex quo videtur, quod blasphemia ad infidelitatem pertineat.

RESPONDEO dicendum, quod nomen blasphemiae importare videtur quamdam derogationem alicujus excellentis bonitatis, et praecipue divinae. Deus autem, ut Dionysius dicit 1. cap: de Div. Nom., vera est ipsa essentia bonitatis; unde quidquid Deo convenit, pertinet ad bonitatem ipsius, et quidquid ad ipsum non pertinet, longe est a ratione perfectae bonitatis quae est ejus essentia. Quicumque ergo vel negat aliquid de Deo, quod ei

zen is. Al wie bijgevolg iets van God ontkent, wat Hem toekomt, of iets van Hem bevestigt, wat Hem niet toekomt, krenkt het goddelijk goed-zijn. Dat nu kan op twee manieren geschieden : ten eerste alleen door een gedachte van het verstand; ten tweede, ook mede door een gevoelen van afkeer, zooals andersom het geloof in God vervolmaakt wordt door de liefde tot Hem. Men krenkt dus het goddelijk goed-zijn, ofwel alleen door het verstand, ofwel ook mede door het gevoelen. Gebeurt dit alleen in het hart, dan bedrijft men een inwendige godslastering; wordt het veruitwendigd door het woord, dan bedrijft men een uitwendige godslastering, en in zoover is de godslastering tegengesteld aan de belijdenis.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Hij die tegen God spreekt door bedreigingen uit te spreken, krenkt het goddelijk goed-zijn, niet alleen door den waan van zijn verstand, maar ook door de kwaadwilligheid van zijn wil, die voor zoover het mogelijk is de goddelijke eer verfoeit en tegenwerkt, en dat is de volkomen godslastering.

2. Evenals God geloofd wordt in Zijn heiligen, voor zoover men Gods werken looft, die Hij in de heiligen verricht, zoo ook slaat de laster, uitgesproken tegen de heiligen, op God terug.

---

convenit, vel asserit de eo, quod ei non convenit, derogat divinae bonitati. Quod quidem potest contingere dupliciter: uno quidem modo secundum solam opinionem intellectus; alio modo conjuncta quadam affectus detestatione, sicut e contrario fides Dei per dilectionem perficitur ipsius. Hujusmodi ergo derogatio divinae bonitatis vel est secundum intellectum tantum, vel etiam secundum affectum; si consistat tantum in corde, est cordis blasphemia, si autem exterius prodeat per locutionem, est oris blasphemia, et secundum hoc blasphemia confessioni opponitur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ille qui contra Deum loquitur, convicium inferre intendens, derogat divinae bonitati, non solum secundum vanitatem intellectus, sed etiam secundum pravitatem voluntatis detestantis et impediensis pro posse divinum honorem, quod est blasphemia perfecta.

AD SECUNDUM dicendum, quod sicut Deus in sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quae Deus in sanctis efficit, ita et blasphemia, quae fit in sanctos, ex consequenti in Deum redundat.

3. De drie gronden geven eigenlijk geen aanleiding tot het onderscheiden van drie soorten godslasteringen. Immers aan God toekennen wat Hem niet toekomt en van Hem ontkennen wat Hem wel toekomt verschilt alleen hierdoor, dat het een 'n bevestiging is en het andere een ontkenning. Daardoor nu worden de hebbelikheden niet soortelijk onderscheiden. Door dezelfde wetenschap toch kent men de valsheid van de bevestigingen en van de ontkenningen, en door dezelfde onwetendheid dwaalt men omtrent beide, terwijl ook een ontkenning bewezen wordt door een bevestiging, zooals gezegd wordt in het tweede werk *Over de Bewijsvoering* (1<sup>e</sup> B., 25<sup>e</sup> H.). Wat nu het toekennen betreft aan de schepselen van wat eigen is aan God, dat is hetzelfde als Hem toe te kennen wat Hem niet toekomt. Alles immers wat eigen is aan God, is God zelf. Aan een schepsel iets toekennen wat eigen is aan God, is zeggen, dat God hetzelfde is als het schepsel.

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is godslastering altijd doodzonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat godslastering niet altijd

AD TERTIUM dicendum, quod secundum illa tria non possunt proprie loquendo distingui diversae species peccati blasphemiae: attribuere enim Deo, quod ei non convenit, vel remove ab eo, quod ei convenit, non differunt nisi secundum affirmationem et negationem, quae quidem diversitas habitus speciem non distinguit, quia per eandem ignorantiam utroque modo erratur, cum negatio probetur per affirmationem, ut habetur 1. Poster. [cap. 25]. Quod autem ea, quae sunt Dei propria, creaturis attribuantur, ad hoc pertinere videtur, quod aliquid ei attribuat, quod ei non conveniat; quidquid enim est Deo proprium, est ipse Deus: attribuere autem id, quod est Dei proprium, alicui creaturae, est ipsum Deum dicere idem creaturae.

## ARTICULUS II.

*Utrum blasphemia semper sit peccatum mortale.*

[Ad Col. 3. lect. 2.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod blasphemia non semper sit

doodzonde is. — 1. Op de woorden immers uit den *Brief aan de Colossensers* (3, 8) : « Gij ook, laat nu alles », enz. zegt de Glossa : « *Na de grootere zonden, verbiedt hij de kleinere.* » Later echter spreekt de Apostel over de godslastering. Bijgevolg wordt de godslastering tot de kleinere zonden gerekend, nl. tot de dagelijksche zonden.

2. Iedere doodzonde is strijdig met een of ander der Tien Geboden. Welnu de godslastering is met geen enkel gebod strijdig. Bijgevolg is zij geen doodzonde.

3. Zonden, die zonder overleg bedreven worden, zijn geen doodzonden. Daarom zijn de eerste gemoedsbewegingen geen doodzonden, omdat ze het overleg der rede voorafgaan, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 74, Art. 10). Welnu godslastering gebeurt soms zonder overleg. Bijgevolg is ze niet altijd doodzonde.

Maar daartegenover staat echter dat het Boek *Leviticus* zegt (24, 16) : « *Hij, die den naam van den Heer lastert, zal den dood sterven* ». Welnu de doodstraf wordt alleen uitgesproken voor een doodzonde. Bijgevolg is godslastering doodzonde.

peccatum mortale. Quia super illud ad Colos. 3. [v. 8] : Nunc autem deponite et vos, etc. dicit Clos. [ord. Ambros.] : « Post majora prohibet minora ». Et tamen subdit de blasphemia. Ergo blasphemia inter peccata minora computatur, quae sunt peccata venialia.

2. PRÆTEREA, omne peccatum mortale opponitur alicui praecepto decalogi. Sed blasphemia non videtur alicui eorum opponi. Ergo blasphemia non est peccatum mortale.

3. PRÆTEREA, peccata quae absque deliberatione committuntur, non sunt mortalia; propter quod primi notus non sunt peccata mortalia, quia deliberationem rationis praecedunt, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 74. art. 10.]. Sed blasphemia quandoque absque deliberatione procedit. Ergo non semper est peccatum mortale.

SED CONTRA est, quod dicitur Levit. 24 [v. 16] : « Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. » Sed poena mortis non inferitur, nisi pro peccato mortali. Ergo blasphemia est peccatum mortale.



LEERSTELLING. — Vroeger werd gezegd (1a 2ae, Kw. 72, Art. 5), dat doodzonde die zonde is, waardoor de mensch afgescheiden wordt van het eerste beginsel van het geestelijk leven, nl. van de liefde Gods. Alle zonden dus, die in strijd zijn met de liefde, zijn van nature doodzonden. Welnu de godslastering is van nature in strijd met de goddelijke liefde, omdat zij, zooals (in het vorig Artikel) gezegd werd, het goddelijk goed-zijn krenkt, wat het voorwerp is van de liefde. Bijgevolg is godslastering van nature doodzonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Die Glossa mag men niet zóó verstaan, dat al de zonden, die volgen, kleinere zouden zijn, maar wel zóó, dat er eerst alleen grootere zonden vermeld worden, en daarna ook enkele kleinere, waartusschen er echter ook enkele grootere voorkomen.

2. Daar de godslastering tegengesteld is aan de geloofsbelijdenis, zooals (in het vorig Artikel) gezegd werd, daarom moet het verbod van godslastering herleid worden tot het verbod van ongelooft, dat uitgedrukt is in de woorden (uit het Boek *Exodus*, 20, 2) : « *Ik ben de Heer uw God* », enz., of ook in de woor-

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est [1-2. q. 72. art. 5.], peccatum mortale est, per quod homo separatur a primo principio spiritualis vitae, quod est charitas Dei. Unde quaecumque charitati repugnant, ex suo genere sunt peccata mortalia. Blasphemia autem secundum genus suum repugnat charitati divinae, quia derogat divinae bonitati, ut dictum est [art. praec.], quae est objectum charitatis. Et ideo blasphemia est peccatum mortale ex suo genere.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Glossa illa non est sic intelligenda, quod omnia quae subduntur, sint peccata minora; sed quia cum supra non expressisset nisi majora, postmodum etiam quaedam minora subdit, inter quae etiam quaedam de majoribus ponit.

AD SECUNDUM dicendum, quod cum blasphemia opponatur confessioni fidei, ut dictum est [art. praec.], ejus prohibitio reducitur ad prohibitionem infidelitatis, quae intelligitur in eo quod dicitur [Exod., c. 20, v. 2] : « *Ego sum Dominus Deus tuus* », etc. vel prohibetur per id, quod dicitur

den (t. a. pl., 7) : « *Gij zult den naam van God niet ijdel gebruiken* ». Want hij, die Gods naam gebruikt om iets valsch van God te bevestigen, gebruikt hem méér op ijdele wijze dan hij, die door Gods naam iets valsch bekrachtigt.

3. De godslastering kan op twee manieren zonder overleg en bij verrassing gebeuren : ten eerste zóó, dat iemand niet opmerkt, dat hetgeen hij zégt een godslastering is, en dat kan voorvallen wanneer iemand plotseling uit drift woorden uitspreekt, die in zijn verbeelding zijn, en waarvan hij de beteekenis niet in acht neemt. Dan is het dagelijksche zonde en is het ook geen echte godslastering. Ten tweede zóó, dat iemand op de beteekenis der woorden let en opmerkt, dat het godslastering is, en dan is hij niet vrij te pleiten van godslastering, evenmin als iemand, die in een plotse-linge opwelling van gramschap iemand vermoordt, die naast hem zit.

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is godslastering de grootste zonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat godslastering niet de

---

[ibid., v. 7] : « *Non assumes nomen Dei tui in vanum* » : magis enim in vanum assumit nomen Dei, qui aliquod falsum de Deo asserit, quam qui per nomen Dei aliquod falsum confirmat.

AD TERTIUM dicendum, quod blasphemia potest absque deliberatione ex surreptione procedere dupliciter : uno modo, quod aliquis non advertat hoc quod dicit, esse blasphemiam; quod potest contingere, cum aliquis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat, et tunc est peccatum veniale, et non habet proprie rationem blasphemiae; alio modo, quando advertit hoc esse blasphemiam, considerans significata verborum, et tunc non excusatur a peccato mortali, sicut nec ille, qui ex subito motu irae aliquem occidit juxta se sedentem.

### ARTICULUS III.

*Utrum peccatum blasphemiae sit maximum peccatum.*

[Part. 3. q. 80. art. 3. et 4. Dist. 9. q. 3. art. 3. et Mal. q. 2. art. 10.],

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod peccatum blasphemiae non

grootste zonde is. — 1. Men noemt immers iets kwaad, omdat het nadeel toebrengt, zooals Augustinus zegt in zijn *Enchiridion* (12<sup>e</sup> H.). Welnu de zonde van doodslag, waardoor een mensch gedood wordt, brengt grooter nadeel toe dan de zonde van godslastering, die aan God geen nadeel kan toebrengen. Bijgevolg is de zonde van doodslag zwaarder dan de godslastering.

2. De meinedige beroept zich op God als op een getuige van de valsheid, en zôo schijnt hij te beweren, dat God zelf valsch is. Welnu niet elke godslasteraar gaat zoover, dat hij beweert, dat God valsch is. Bijgevolg is de meined zwaarder zonde dan de godslastering.

3. Qp het woord uit *Psalm 74* (v. 4 en 5) : « Verhef uw hoorn niet tegen God » zegt de Glossa : « *De grootste ondeugd is : de zonde te verontschuldigen* ». Bijgevolg is de godslastering niet de grootste zonde.

Daartegenover staat echter wat de Glossa zegt bij de woorden van Isaïas (18, 2) : « Aan het vreeselijk volk », nl. : « *Elke zonde, vergeleken bij de godslastering, is een minder zware zonde* ».

sit maximum peccatum. Malum enim dicitur quia nocet, secundum Augustinum in *Enchir.* [cap. 12.]. Sed magis nocet peccatum homicidii, quod perimit vitam hominis, quam peccatum blasphemiae, quod Deo nullum nocumentum potest inferre. Ergo peccatum homicidii est gravius peccato blasphemiae.

2. PRÆTEREA, quicumque pejerat, inducit Deum testem falsitatis, et ita videtur eum asserere esse falsum. Sed non quilibet blasphemus usque ad hoc procedit, ut Deum asserat esse falsum. Ergo perjurium est gravius peccatum, quam blasphemia.

3. PRÆTEREA, super illud *Psal. 74* [v. 4 et 5] : « Nolite extollere in altum cornu vestrum », dicit Glos. [interl. et ordin.] : « Maximum est vitium excusationis peccati. » Non ergo blasphemia est maximum peccatum.

SED CONTRA est, quod *Isa. 18.* [v. 2] super illud : Ad populum terribilem, etc. dicit Glos. [ordin. Hieron.] : « Omne peccatum blasphemiae comparatum levius est. »

LEERSTELLING. — Hierboven (eerste Artikel van deze Kw. tie) werd gezegd, dat de godslastering tegengesteld is aan de geloofsbelijdenis. Ze is dus even zwaar als het ongeloof, maar wordt nog een zwaarder zonde, wanneer het misprijzen van den wil eraan wordt toegevoegd, en nog zwaarder, wanneer men uitvalt in woorden, zooals ook de lofprijzing door het geloof vermeerderd wordt door de liefde en de belijdenis. Daar nu het ongeloof van nature de grootste zonde is, zooals hierboven gezegd werd (10<sup>e</sup> Kw., 3<sup>e</sup> Art.) is ook de godslastering de zwaarste zonde, daar zij tot hetzelfde geslacht behoort, en de zonde van ongeloof nog verzwaart.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Wanneer men den doodslag vergelijkt bij de godslastering, met het oog op het voorwerp waartegen gezondigd wordt, is het duidelijk, dat de godslastering, die een onmiddellijk tegen God bedreven zonde is, zwaarder is dan de doodslag, die een zonde is tegen den naaste. Wanneer men echter die twee zonden bij elkaar vergelijkt met het oog op het nadeel, wat ze doen, dan is de doodslag een zwaardere zonde. De doodslag toch doet meer kwaad aan den naaste dan de godslastering aan God. Daar men echter om de zwaarte

---

RESPONDEO dicendum, quod, sicut supra dictum est [art. 1. huj. q.], blasphemia opponitur confessioni fidei; et ideo habet in se gravitatem infidelitatis; et aggravatur peccatum, si superveniat detestatio voluntatis; et adhuc magis, si prorumpat in verba, sicut et laus fidei augetur per dilectionem et confessionem. Unde cum infidelitas sit maximum peccatum secundum suum genus, sicut supra dictum est [q. 10. art. 3.], consequens est, quod etiam blasphemia sit peccatum maximum ad idem genus pertinens, et ipsum aggravans.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod homicidium et blasphemia si comparentur secundum objecta, in quae peccatur, manifestum est, quod blasphemia, quae est directe peccatum in Deum, praeponderat homicidio, quod est peccatum in proximum. Si autem comparentur secundum effectum nocendi, sic homicidium praeponderat: plus enim homicidium nocet proximo, quam blasphemia Deo. Sed quia in gravitate culpae magis attenditur

in de zonde te bepalen meer let op het inzicht van den bedorven wil dan op het uitwerksel van de handeling, zooals vroeger gezegd werd (Ia 2ae, Kw. 73, Art. 3 en 8), bedrijft een godslasteraar, die nadeel wil berokkenen aan Gods eer, volstrekt gesproken, een zwaardere zonde dan een moordenaar. Nochtans is de doodslag in strafwaardigheid de grootste onder de zonden tegen den naaste.

2. Op de woorden uit den *Brief aan de Ephesiërs* (4, 31) : « Dat de godslasteraar onder u verdwijne » zegt de Glossa (getrokken uit het werk van Augustinus *Tegen de Leugen*, 19<sup>e</sup> H.) : « *Het is erger God te lasteren dan meenedig te zijn* ». Immers, de meenedige oordeelt en spreekt niet valsch over God, zooals de godslasteraar, maar doet beroep op God als getuige van de valschheid, niet alsof hij meende, dat God een valsche getuige is, maar in de hoop, dat God niet zal getuigen door een klaarblijkelijk teeken.

3. Het verontschuldigen van de zonde is een bezwarende omstandigheid van elke zonde, ook van de godslastering, en wordt in zoover de grootste zonde genoemd, als ze iedere zonde grooter maakt.

---

intentio voluntatis perversae, quam effectus operis, ut ex supra dictis patet [1-2. q. 73. art. 3. et 8.], ideo cum blasphemus intendat nocumentum inferre honori divino, simpliciter loquendo, gravius peccat, quam homicida; homicidium tamen primum locum tenet in poenis inter peccata in proximum commissa.

AD SECUNDUM dicendum, quod super illud ad Ephes. 4. [v. 31] : Blasphemia tollatur a vobis, dicit Glos. [ord. August. lib. cont. mendac. cap. 19.] : « *Pejus est blasphemare, quam pejerare* » : qui enim pejerat, non dicit, aut sentit aliquid falsum de Deo, sicut blasphemus, sed Deum adhibet testem falsitati, non tamquam aestimans Deum esse falsum testem, sed tamquam sperans quod Deus super hoc non testificetur per aliquod evidens signum.

AD TERTIUM dicendum, quod excusatio peccati est quaedam circumstantia aggravans omne peccatum, etiam ipsam blasphemiam, et pro tanto dicitur esse maximum peccatum, quia quodlibet facit majus.

IV<sup>e</sup> ARTIKEL.*Lasteren de verdoemden God?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verdoemden God niet lasteren. — 1. Sommige slechte menschen immers onthouden zich nu van de godslastering uit vrees voor de toekomstige straffen: Welnu de verdoemden ondergaan die straffen, en verafschuwen ze dus nog meer. Ze worden er dus ook meer van weerhouden God te lasteren.

2. De godslastering is de zwaarste zonde en daarom is zij ook het meest strafwaardig. Welnu in het hiernamaals is geen spraak meer van verdienste of strafwaardigheid, en bijgevolg is er ook geen godslastering meer mogelijk.

3. De *Ecclesiast* zegt (11, 3) : « *Waar de boom valt, daar blijft hij liggen* ». Daaruit blijkt, dat men na dit leven noch een verdienste kan verwerven, die men in dit leven niet had verworven, noch nieuwe zonden bedrijven. Welnu, vele verdoemden waren in dit leven geen godslasteraars. Bijgevolg zullen ze ook in het toekomstig leven God niet lasteren.

## ARTICULUS IV.

*Utrum damnati blasphemant.*

[Part. 3. q. 63. art. 2. et Joan. 8. lect. 6.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod damnati non blasphemant. Deterrentur enim nunc aliqui mali a blasphemando propter timorem futurarum poenarum. Sed damnati has poenas experiuntur; unde magis eas abhorrent. Ergo multo magis a blasphemando compescuntur.

2. PRÆTEREA, blasphemia, cum sit gravissimum peccatum, est maxime demeritorium. Sed in futura vita non est status merendi, neque demerendi. Ergo nullus erit locus blasphemiae.

3. PRÆTEREA, Eccle. 11. [v. 3] dicitur, quod « in quocumque loco lignum ceciderit, ibi erit », ex quo patet, quod post hanc vitam homini non accrescit nec meritum, nec peccatum, quod non habuit in hac vita. Sed multi damnabuntur qui in hac vita non fuerunt blasphemi. Ergo nec in futura vita blasphemabunt.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt in de *Apocalyps* (16, 9) : « *De menschen brandden in een groot vuur, en ze vloekten den naam van den Heer, die macht heeft over hun won-den* ». Daarop zegt de Glossa, dat zij, die in de hel zijn, hoewel ze weten, dat ze naar verdienste gestraft worden, beklagen, dat God machtig genoeg is om hen te pijnigen. Welnu dat zou een godslastering zijn in dit leven. Dus is het ook een godslastering in het ander leven.

LEERSTELLING. — Zooals hierboven gezegd is (1<sup>e</sup> en 3<sup>e</sup> Art.), is de godslastering uiteraard een verafschuwing van het goddelijk goed-zijn. Welnu, de verdoemden leggen hun slechten wil, die afkeerig is van Gods rechtvaardigheid, niet af, ze beminnen datgene waarom ze gestraft worden, en zouden er willen van genieten, indien het mogelijk was; ze haten de straffen, die ze om die zonden ondergaan, en wanneer ze de zonden betreuren, die ze bedreven hebben, dan is dat niet omdat zij die zonden verafschuwen, maar omdat zij er voor gestraft worden. Die verafschuwing nu van de goddelijke rechtvaardigheid is een inwendige godslastering, en we mogen ook aannemen, dat ze na de verrijzenis God ook met den mond zullen lasteren, evenals de heiligen ook met hun mond God zullen loven.

---

SED CONTRA est, quod dicitur Apoc. 16. [v. 9]: « *Aestuaverunt homines aestu magno et blasphemaverunt nomen Domini habentis potestatem super has plagas* », ubi dicit Glossa, quod in inferno positi, quamvis sciant se pro meritis puniri, dolebunt tamen, quod Deus tantam potentiam habeat, quod plagas eis inferat. Hoc autem esset blasphemia in praesenti. Ergo et in futuro.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. praec. et art. 1. huj. q.], ad rationem blasphemiae pertinet detestatio divinae bonitatis. Illi autem qui sunt in inferno, retinebunt perversam voluntatem aversam a Dei justitia, in hoc quod diligunt ea, pro quibus puniuntur, et vellent eis uti, si possent, et odiunt poenas, quae pro hujusmodi peccatis infliguntur; dolent tamen etiam de peccatis, quae commiscrunt, non quia ipsa odiant, sed quia pro eis puniuntur. Sic ergo talis detestatio divinae justitiae est in eis interior cordis blasphemia, et credibile est, quod post resurrectionem erit in eis etiam vocalis blasphemia, sicut in sanctis vocalis laus Dei.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De menschen worden in dit leven van de gods!astering weerhouden uit vrees voor de straffen, die ze hopen te ontgaan. Maar de verdoemden in de hel hopen niet, de straffen te ontgaan, en daarom geven ze zich over aan alles waar hun slechte wil hen toe aanzet.

2. Verdienste en strafwaardigheid zijn eigen aan dit leven. Daarom zijn de goede werken, in dit leven verricht, verdienstelijk, en zijn de slechte strafwaardig. Bij de gelukzaligen echter zijn de goede werken niet verdienstelijk, maar behooren ze tot de gelukzaligheid, die hun belooning is. Zôo zijn ook de slechte werken der verdoemden niet strafwaardig, maar behooren ze tot de straf hunner verdoeming.

3. Alwie in doodzonde sterft, wil de goddelijke rechtvaardigheid om een of andere reden verafschuwen, en zôo kan hij God lasteren.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod homines deterrentur in praesenti a blasphemia propter timorem poenarum, quas se putant evadere. Sed damnati in inferno non sperant se posse evadere. Et ideo tamquam desperati feruntur ad omne, ad quod eis perversa voluntas suggerit.

AD SECUNDUM dicendum, quod mereri et demereri pertinet ad statum viae; unde bona in viatoribus sunt meritoria, mala vero demeritoria. In beatis autem bona non sunt meritoria, sed pertinentia ad eorum beatitudinis praemium; et similiter mala in damnatis non sunt demeritoria, sed pertinent ad damnationis poenam.

AD TERTIUM dicendum, quod quilibet in peccato mortali decedens fert secum voluntatem detestandi divinam justitiam quantum ad aliquid, et secundum hoc poterit ei inesse blasphemia.



## VEERTIENDE KWESTIE

OVER DE GODSLASTERING  
TEGEN DEN HEILIGEN GEEST.*(Vier Artikelen.)*

Daarna moeten we handelen over de godslastering tegen den Heiligen Geest in het bijzonder, en daaromtrent stellen we vier vragen :

1. Is de godslastering of de zonde tegen den H. Geest hetzelfde als de zonde uit bepaalde boosheid?
  2. Over de soorten van deze zonde.
  3. Kan men van die zonde geen vergiffenis bekomen?
  4. Kan de eerste zonde, die iemand bedrijft, vóór hij andere zonden bedreven heeft, een zonde zijn tegen den Heiligen Geest?
- 

## QUAESTIO XIV.

## DE BLASPHEMIA IN SPIRITUM SANCTUM.

Deinde considerandum est in speciali de blasphemia in Spiritum Sanctum.

Et circa hoc quaeruntur quatuor.

1. Utrum blasphemia vel peccatum in Spiritum Sanctum sit idem, quod peccatum ex certa malitia. — 2. De speciebus hujus peccati. — 3. Utrum sit irremissibile. — 4. Utrum aliquis peccare possit in Spiritum Sanctum a principio antequam alia peccata committat.

I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de zonde tegen den Heiligen Geest hetzelfde als de zonde uit bepaalde boosheid?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de zonde tegen den Heiligen Geest niet hetzelfde is als de zonde uit bepaalde boosheid. — 1. De zonde immers tegen den Heiligen Geest is de zonde van godslastering, zooals blijkt uit *Mattheus* (12, 31). Welnu niet iedere zonde uit bepaalde boosheid is een godslastering, want men bedrijft veel andere zonden uit boosheid. Bijgevolg is de zonde tegen den Heiligen Geest niet hetzelfde als de zonde uit bepaalde boosheid.

2. De zonde uit boosheid is tegengesteld aan de zonde uit onwetendheid of uit zwakheid. Welnu de zonde tegen den Heiligen Geest is tegengesteld aan de zonde tegen den Zoon des Menschen, zooals blijkt uit *Mattheus* (12, 32). Bijgevolg is de zonde tegen den Heiligen Geest niet hetzelfde als de zonde uit boos-

## ARTICULUS I.

*Utrum peccatum in spiritum sanctum sit idem,  
quod peccatum ex certa malitia.*

[2. Dist. 42. art. 1. et 2. et Mal. q. 3. art. 14. et Quodl. 2. q. 8. art. 1. et Rom. 2.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod peccatum in Spiritum Sanctum non sit idem, quod peccatum ex certa malitia. Peccatum enim in Spiritum Sanctum est peccatum blasphemiae, ut patet Matth. 12. [v. 31]. Sed non omne peccatum ex certa malitia est peccatum blasphemiae : contingit enim multa alia peccatorum genera ex certa malitia committi. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem, quod peccatum ex certa malitia.

2. PRÆTEREA, peccatum ex certa malitia dividitur contra peccatum ex ignorantia, et contra peccatum ex infirmitate. Sed peccatum in Spiritum Sanctum dividitur contra peccatum in Filium hominis, ut patet Matth. 12. [v. 32]. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem, quod pecca-

heid. Wanneer immers twee dingen tegengesteld zijn aan twee verschillende dingen, dan zijn ze onderling verschillend.

3. De zonde tegen den Heiligen Geest is een bepaald geslacht van zonde, waaraan bepaalde soorten ondergeschikt zijn. Welnu de zonde uit bepaalde boosheid is geen bijzonder geslacht van zonde, maar wel een algemeene voorwaarde of een algemeene omstandigheid, die men bij alle geslachten van zonde kan aantreffen. Bijgevolg is de zonde tegen den Heiligen Geest niet hetzelfde als de zonde uit bepaalde boosheid.

Daartegenover staat echter dat Petrus Lombardus zegt (2° B., 43° Dl.), dat *hij tegen den Heiligen Geest zondigt, die in de boosheid behagen schept om haarzelf*. Welnu dat is zondigen uit bepaalde boosheid. Bijgevolg is de zonde uit bepaalde boosheid hetzelfde als de zonde tegen den Heiligen Geest.

LEERSTELLING. — Men spreekt op drie verschillende wijzen over de zonde of de godslastering tegen den Heiligen Geest. De oudere leeraars immers, zooals Athanasius, Hilarius, Ambrosius,

tum ex certa malitia, quia quorum opposita sunt diversa, ipsa quoque sunt diversa.

3. PRÆTEREA, peccatum in Spiritum Sanctum est quoddam genus peccati, cui determinatae species assignantur. Sed peccatum ex certa malitia non est speciale genus peccati, sed est quaedam conditio vel circumstantia generalis, quæ potest esse circa omnia peccatorum genera. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est idem, quod peccatum ex certa malitia.

SED CONTRA est, quod Magister dicit 43. dist. 2. lib. Sent., quod ille peccat in Spiritum Sanctum, cui malitia propter se placet. Hoc autem est peccare ex certa malitia. Ergo idem videtur esse peccatum ex certa malitia, quod peccatum in Spiritum Sanctum.

RESPONDEO dicendum, quod de peccato seu blasphemia in Spiritum Sanctum tripliciter aliqui loquuntur. Antiqui enim Doctores, scilicet Atha-

Hieronymus, Chrysostomus zeggen, dat men zondigt tegen den Heiligen Geest, wanneer men in letterlijken zin den Heiligen Geest belastert, hetzij men den naam « Heiligen Geest » begrijpt als een naam, die het wezen aanduidt en aan geheel de H. Drievuldigheid toekomt, waarvan iedere persoon een geest is en heilig is, hetzij men dien naam begrijpt als een naam, die eigen is aan één Persoon der H. Drievuldigheid, zooals bij *Mattheus* (12, 32), waar de godslastering tegen den Heiligen Geest tegengesteld wordt aan de zonde van godslastering tegen den Zoon des menschen. Christus immers verrichtte sommige dingen als mensch, zooals eten, drinken, en alles van dien aard; andere deed Hij als God, zooals duivelen verjagen, dooden opwekken, en zoo meer, en die deed Hij én door de kracht van zijn eigen Godheid, én door de werking van den Heiligen Geest, waarvan zijn menschheid vervuld was. De Joden nu lasterden eerst den Menschenzoon, toen ze zeiden, dat Hij een gulzigaard was, een wijn-drinker, en een vriend van publicanen, zooals we lezen bij *Mattheus* (11, 19). Later lasterden ze den Heiligen Geest, wanneer ze de werken, die Christus verrichtte door de kracht van Zijn eigen Godheid en door de werking van den Heiligen Geest, toe-

---

nasius, Ambrosius, Hieronymus et Chrysostomus, dicunt esse peccatum in Spiritum Sanctum, quando ad literam aliquid blasphemum dicitur contra Spiritum Sanctum, sive Spiritus Sanctus accipiat secundum quod est nomen essentiale conveniens toti Trinitati, cujus quaelibet persona et spiritus est, et sanctus est, sive prout est nomen personale unius in Trinitate personae, et secundum hoc distinguitur, Matth. 12 [v. 32], blasphemia in Spiritum Sanctum contra blasphemiam in Filium hominis : Christus enim operabatur quaedam humanitas, comedendo, bibendo, et alia huiusmodi faciendo, et quaedam divinitus, scilicet daemones ejiciendo, mortuos suscitando, et alia huiusmodi, quae quidem agebat et per virtutem propriae divinitatis, et per operationem Spiritus Sancti, quo secundum humanitatem erat repletus. Judaei autem primo quidem dixerant blasphemiam in Filium hominis, cum dicebant eum voracem, potatorem vini, et publicanorum amatorem, ut habetur Matt. 11 [v. 19]; postmodum autem blasphemaverunt in Spiritum Sanctum, dum opera, quae ipse operabatur virtute propriae divinitatis et per operationem Spiritus Sancti, attribuebant principi

schreven aan den vorst der duivelen (*Mattheus*, 12, 24). Daarom zegt men, dat ze den Heiligen Geest gelasterd hebben.

Augustinus echter (in zijn werk *Over de Woorden des Heeren*, 12<sup>e</sup> H. en vv.) verstaat door godslastering of zonde tegen den Heiligen Geest de eindverstoktheid, waardoor nl. iemand tot in den dood in de doodzonde volhardt. Die zonde bedrijft men niet alleen door de spraak van de lippen, maar ook door de taal van het hart en van de werken, en niet op één enkele manier, maar op veel manieren. Men zegt, dat die spraak en die taal, zóó begrepen, tegen den Heiligen Geest zijn, omdat ze strijdig zijn met de vergiffenis der zonden, die verkregen wordt door den Heiligen Geest, die de liefde is van den Vader en den Zoon. De Heer zei niet tot de Joden, dat zij zelf tot den Heiligen Geest zondigden — ze waren immers nog niet tot de eindverstoktheid gekomen — maar Hij waarschuwt hen, dat ze door zóó te spreken er niet zouden toe komen, te zondigen tegen den Heiligen Geest. In dien zin moet men ook begrijpen wat gezegd wordt bij *Marcus* (3, 29), wanneer hij op de woorden : « Hij echter, die de godslastering tegen den Heiligen Geest » enz. laat volgen : « Omdat zij zeiden : een onreinen geest heeft Hij in ». (3, 30).

Anderen echter (vgl. Richardus a S<sup>o</sup> Victore : *Over de Gods-*

daemoniorum [Matth. 12, v. 24]; et propter hoc dicuntur in Spiritum Sanctum blasphemasse.

Augustinus autem in lib. de Verb. Dom. [cap. 12 sqq.] blasphemiam vel peccatum in Spiritum Sanctum dicit esse finalem impenitentiam, quando scilicet aliquis perseverat in peccato mortali usque ad mortem; quod quidem non solum verbo oris fit, sed etiam verbo cordis et operis, non uno, sed multis. Hoc autem verbum sic acceptum dicitur esse contra Spiritum Sanctum, qui est charitas et Patris et Filii. Nec hoc Dominus dicit Judaeis, quasi ipsi peccarent in Spiritum Sanctum : nondum enim erant finaliter impenitentes, sed admonuit eos, ne taliter loquentes ad hoc pervenirent, quod in Spiritum Sanctum peccarent. Et sic intelligendum est, quod dicitur Marc. 3 [v. 29], ubi postquam dixerat : « Qui autem blasphemarit in Spiritum Sanctum etc. subjungit Evangelista [v. 30] : : « Quoniam dicebant : Spiritum immundum habet. »

Alii vero [cf. Ric. a S. Vict. De Spirit. Blasphem.] aliter accipiunt,

*lastering tegen den H. Geest*) begrijpen dit anders, en zeggen, dat de zonde of de godslastering tegen den Heiligen Geest bedreven wordt wanneer iemand zondigt tegen iets, wat aan den Heiligen Geest wordt toegeschreven. Aan den Heiligen Geest toch wordt de goedheid toegeschreven, zooals de macht aan den Vader en de Wijsheid aan den Zoon. Volgens hen zondigt men tegen den Vader, wanneer men zondigt uit zwakheid; tegen den Zoon, wanneer men zondigt uit onwetendheid; tegen den Heiligen Geest, wanneer men zondigt uit bepaalde boosheid, d. i. wanneer men zijn keus laat vallen op het kwaad, zooals vroeger werd uiteengezet (1a 2ae, Kw. 78, Art. 1 en 3). Dit nu gebeurt op twee manieren : ten eerste door de neiging van een ondeugd, die boosheid genoemd wordt, en zóó is zondigen uit kwaadwilligheid niet hetzelfde als zondigen tegen den Heiligen Geest; ten tweede, doordat men uit misprijzen verwerpt en van zich verwijderd wat het verkiezen van de zonde kon verhinderen, zooals de hoop door wanhoop, de vrees door overmoed, en andere dingen van dien aard, waarover later gesproken wordt (volgende Artikel, en Kw. 20 en 21). Alles nu wat ons belet de zonde te kiezen is een uitwerksel van den Heiligen Geest in ons, en wie op die wijze uit boosheid zondigt, zondigt tegen den Heiligen Geest.

---

dicentes peccatum vel blasphemiam in Spiritum Sanctum esse, quando aliquis peccat contra appropriatum bonum Spiritus Sancti : sic enim Spiritui Sancto appropriatur bonitas, sicut et Patri appropriatur potentia, et Filio sapientia. Unde peccatum in Patrem dicunt esse, quando peccatur ex infirmitate; peccatum autem in Filium, quando peccatur ex ignorantia; peccatum autem in Spiritum Sanctum, quando peccatur ex certa malitia, idest ex ipsa electione mali, ut supra expositum est [1-2. q. 78. art. 1. et 3.]. Quod quidem contingit dupliciter : uno modo ex inclinatione habitus vitiosi, qui malitia dicitur, et sic non est idem peccare ex malitia, quod peccare in Spiritum Sanctum; alio modo contingit ex eo, quod per contemptum abjicitur et removetur id, quod electionem peccati poterat impedire, sicut spes per desperationem, et timor per praesumptionem, et quaedam alia hujusmodi, ut infra dicetur [art. seq. et q. 20. et 21.]. Haec autem omnia, quae peccati electionem impediunt, sunt effectus Spiritus Sancti in nobis, et ideo sic ex malitia peccare est peccare in Spiritum Sanctum.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Evenals de geloofsbelijdenis niet alleen bestaat in de belijdenis door den mond, maar ook in de belijdenis door de daad, zoo ook kan men den Heiligen Geest lasteren zoowel door het woord en door het hart als door de daad.

2. In de derde beteekenis is de zonde tegen den Heiligen Geest onderscheiden van de godslastering tegen den Zoon des menschen, in zoover de Zoon des menschen ook de Zoon van God is, d. i. « *Gods kracht en Gods wijsheid* » (1<sup>e</sup> Brief aan de Corinthiërs, 1, 24). Op die wijze is de zonde tegen den Zoon des menschen een zonde uit onwetendheid of uit zwakheid.

3. In zoover de zonde uit bepaalde boosheid voortkomt uit de neiging van een hebbelijkheid, is zij geen bijzondere zonde, maar wel een algemeene voorwaarde van de zonde. In zoover zij echter voortkomt uit het misprijzen van een werk van den Heiligen Geest in ons, is zij een bijzondere zonde, en is zij zelfs een bijzonder geslacht van zonde. Dit geldt ook voor de eerste verklaring. Maar volgens de tweede verklaring is zij geen bijzonder geslacht van zonde, want de eindverstoktheid kan een omstandigheid zijn van elk geslacht van zonde.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod sicut confessio fidei non solum consistit in protestatione oris, sed etiam in protestatione operis, ita etiam blasphemia Spiritus Sancti potest considerari et in ore, et in corde, et in opere.

AD SECUNDUM dicendum, quod secundum tertiam acceptionem blasphemia in Spiritum Sanctum distinguitur contra blasphemiam in Filium hominis, secundum quod Filius hominis est etiam filius Dei, idest Dei virtus et Dei sapientia [cf. 1 Cor., c. 1. v. 24]. Unde secundum hoc peccatum in Filium hominis erit peccatum ex ignorantia vel ex infirmitate.

AD TERTIUM dicendum, quod peccatum ex certa malitia, secundum quod provenit ex inclinatione habitus, non est speciale peccatum, sed quaedam generalis conditio peccati; prout vero est ex speciali contemptu effectus Spiritus Sancti in nobis, habet rationem specialis peccati, et secundum hoc etiam peccatum in Spiritum Sanctum est speciale genus peccati. Et similiter secundum primam expositionem. Secundum autem secundam expositionem non est speciale genus peccati, nam finalis impenitentia potest esse circumstantia cujuslibet generis peccati.

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Worden de zes soorten van zonden tegen den Heiligen Geest op geschikte wijze aangegeven?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de soorten van zonden tegen den Heiligen Geest, die door Petrus Lombardus worden aangegeven (2<sup>e</sup> B., 43<sup>e</sup> Dl.), nl. wanhoop, vermetel betrouwen, onboetvaardigheid, volharding in de boosheid, het bestrijden van de bekende waarheid, het benijden van de genade van den naaste, niet op geschikte wijze worden aangegeven. — 1. Immers de goddelijke rechtvaardigheid of barmhartigheid loochenen behoort tot het ongeloof. Welnu door de wanhoop verwerpt men de goddelijke rechtvaardigheid. Bijgevolg zijn die twee zonden eerder soorten van ongeloof dan soorten van zonden tegen den Heiligen Geest.

2. De onboetvaardigheid heeft betrekking op een voorbije zonde. De volharding in de boosheid, op een toekomstige zonde. Welnu het verleden en de toekomst geven geen aanleiding tot soortelijk onderscheid tusschen deugd en ondeugd. Met hetzelfde

## ARTICULUS II.

*Utrum convenienter assignentur sex species peccati in Spiritum Sanctum.*

[Infr. q. 36. art. 4. ad 2. et 2. Dist. 43. art. 4. et Rom. 2. lect. 1. fin.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter assignentur sex species peccati in Spiritum Sanctum, scilicet : desperatio, praesumptio, impenitentia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitae, et invidentia fraternae gratiae, quas species ponit Magister 43. dist. 2. lib. Sent. Negare enim divinam justitiam vel misericordiam, ad infidelitatem pertinet. Sed per desperationem aliquis rejicit divinam misericordiam; per praesumptionem autem divinam justitiam. Ergo unumquodque eorum potius est species infidelitatis, quam peccati in Spiritum Sanctum.

2. PRÆTEREA, impenitentia videtur respicere peccatum praeteritum, obstinatio autem peccatum futurum. Sed praeteritum vel futurum non diversificant speciem virtutis vel vitii : secundum enim eandem fidem, qua



geloof immers, waarmee wij gelooven, dat Christus geboren is, geloofden de ouderen, dat Hij zou geboren worden. Bijgevolg moeten de onboetvaardigheid en de volharding in de boosheid niet aangeven als twee soorten van zonden tegen den Heiligen Geest.

3. Zooals er staat bij *Joannes* (1, 17), werden de waarheid en de genade gebracht door Jesus Christus. Bijgevolg moet het bestrijden van de bekende waarheid en het benijden van de genade van den naaste eerder gerangschikt worden onder den laster tegen den Zoon als onder den laster tegen den Heiligen Geest.

4. Bernardus zegt in zijn Boek *Over de ontslaging en de voorschriften* (11<sup>e</sup> H.), dat *wie niet wil gehoorzamen weerstand biedt aan den Heiligen Geest*. Ook de Glossa op *Leviticus* (10) zegt, dat *een geveinsde boetvaardigheid een godslastering is tegen den Heiligen Geest*. Ook de scheuring is rechtstreeks strijdig met den Heiligen Geest, want door Hem is de Kerk één. Daaruit blijkt, dat de soorten van zonden tegen den Heiligen Geest niet op geschikte wijze worden aangegeven.

Daartegenover staat echter wat Augustinus (Fulgentius) zegt in zijn Boek *Over het geloof aan Petrus* (3<sup>e</sup> H.) : « *Zij zondigen tegen den Heiligen Geest, die wanhopen aan de vergiffenis der*

credimus Christum natum, antiqui crediderunt eum nasciturum. Ergo obstinatio et impenitentia non debent poni duae species peccati in Spiritum Sanctum.

3. PRÆTEREA, « gratia, et veritas per Jesum Christum facta est », ut habetur Joann. 1. [v. 17]. Ergo videtur, quod impugnatio veritatis agnitae et invidentia fraternae gratiae magis pertineant ad blasphemiam in Filium, quam ad blasphemiam in Spiritum Sanctum.

4. PRÆTEREA, Bernardus dicit in lib. de Dispens. et Praecep. [cap. 11], quod « nolle obedire est resistere Spiritui Sancto. » Glos. etiam [ordin. sup. illud : Inter haec hircum] dicit Lev. 10. quod « simulata poenitentia est blasphemia Spiritus Sancti. » Schisma etiam videtur directe opponi Spiritui Sancto, per quem Ecclesia unitur. Et ita videtur, quod non sufficienter tradantur species peccati in Spiritum Sanctum.

SED CONTRA est, quod Augustinus (Fulgentius) dicit in lib. de fide ad Petrum [cap 3], quod illi qui desperant de indulgentia peccatorum,

zonden of zonder verdiensten vertrouwen op Gods barmhartigheid.» En in zijn *Enchiridion* (83<sup>e</sup> H.) zegt hij, dat hij die sterft in de volharding van den geest in de boosheid schuldig is aan de zonde tegen den Heiligen Geest. In zijn Boek Over de Woorden des Heeren (11<sup>e</sup> Preek, 12<sup>e</sup> H.) zegt hij, dat de onboetvaardigheid een zonde is tegen den Heiligen Geest. En in het 1<sup>e</sup> Boek Over de Bergrede des Heeren (22<sup>e</sup> H.) zegt hij, dat het bestrijden van zijn broeder met den angel der afgunst een zonde is tegen den H. Geest. In het Boek Over het enig Doopsel (Over het Doopsel, tegen de Donatisten, 6<sup>e</sup> B., 35<sup>e</sup> H.) zegt hij, dat hij die de waarheid misprijst, ofwel kwaadwillig is tegenover zijn broeders aan wie de waarheid geopenbaard is, ofwel ondankbaar tegenover God, Wiens ingeving de Kerk onderricht, zoodat hij zondigt tegen den Heiligen Geest.

LEERSTELLING. — De zonden tegen den Heiligen Geest worden, in de derde beteekenis, in de genoemde soorten op geschikte wijze aangegeven. Ze verschillen volgens het verwijderen of misprijzen van wat den mensch kan verhinderen om te zondigen, nl. Gods oordeel, Gods gaven, en de zonde zelf. De mensch wordt immers van de zonde afgehouden, ten eerste door na te denken

---

vel qui sine meritis de misericordia Dei praesumunt, peccant in Spiritum Sanctum; et in *Enchirid.* [cap. 83.] dicit, quod qui in obstinatione mentis diem claudit extremum, reus est peccati in Spiritum Sanctum; et in lib. de Verb. Dom. [serm. 11. cap. 12. et sq.] dicit, quod impenitentia est peccatum in Spiritum Sanctum. Et in lib. 1. de Sermone Domini in monte [cap. 22.] dicit, quod invidiae facibus fraternitatem impugnare, est peccatum in Spiritum Sanctum, et in lib. de Unico Bapt. [lib. 6. de Baptis. cont. Donatist. cap. 35.] dicit, quod qui veritatem contemnit, aut circa fratres malignus est; quibus veritas revelatur, aut circa Deum ingratus, cujus inspiratione Ecclesia instruitur, et sic videtur, quod peccet in Spiritum Sanctum.

RESPONDEO dicendum, quod secundum quod peccatum in Spiritum Sanctum tertio modo accipitur, convenienter praedictae species ei assignantur. Quae distinguuntur secundum remotionem vel contemptum eorum, per quae potest homo ab electione peccati impediri; quae quidem sunt vel ex

over het oordeel Gods, dat tegelijk rechtvaardig en barmhartig is; ten tweede door de hoop, die oprijst uit de beschouwing der barmhartigheid, die de zonde vergeeft en het goede beloont, en die hoop verliest men door de wanhoop; en ten derde door de vrees, die men opvat door de beschouwing van Gods rechtvaardigheid, die de zonden bestraft, en die vrees verliest men door vermetel betrouwen, waardoor men er op vertrouwt, zalig te kunnen worden zonder verdienste of vergiffenis te bekomen zonder boetvaardigheid.

De gaven Gods, waardoor wij van de zonde worden afgehouden, zijn twee in getal : de eerste is de erkenning van de waarheid, en daar is het bestrijden van de bekende waarheid aan tegengesteld, wanneer nl. iemand de bekende geloofswaarheid bestrijdt om vrijer te kunnen zondigen; de tweede is de hulp der inwendige genade, en daar is het benijden van de genade van den naaste aan tegengesteld, wanneer nl. iemand niet alleen den persoon van den naaste benijdt, maar ook Gods genade benijdt, die overvloediger over de wereld wordt uitgestort.

Van den kant van de zonde zijn er twee dingen, die den mensch van de zonde kunnen afhouden. Ten eerste, het onge-

parte divini judicii, vel ex parte donorum ipsius, vel etiam ex parte ipsius peccati. Avertitur enim homo ab electione peccati ex consideratione divini judicii, quod habet justitiam cum misericordia; et per spem, quae consurgit ex consideratione misericordiae remittentis peccata et praemiantis bona, et haec tollitur per desperationem; et iterum per timorem, qui consurgit ex consideratione divinae justitiae punientis peccata, et hic tollitur per praesumptionem, dum scilicet aliquis praesumit se gloriam posse adipisci sine meritis vel veniam sine poenitentia.

Dona autem Dei, quibus retrahimur a peccato, sunt duo : quorum unum est agnitio veritatis, contra quod ponitur impugnatio veritatis agnitae, dum scilicet aliquis veritatem agnitam fidei impugnat, ut licentius peccet; aliud est auxilium interioris gratiae, contra quod ponitur invidentia fraternae gratiae, dum scilicet aliquis non solum invidet personae fratris, sed etiam invidet gratiae Dei crescenti in mundo.

Ex parte vero peccati duo sunt, quae hominem a peccato retrahere possunt : quorum unum est inordinatio et turpitudine actus, cujus consideratio

regelde en het verkeerde van de daad; de beschouwing daarvan verwekt gewoonlijk in den mensch het leedwezen over de bedreven zonde, waar de onboetvaardigheid aan tegengesteld is. Door onboetvaardigheid nu wordt hier niet, zooals hierboven, bedoeld,<sup>4</sup> dat men wil volharden in de zonde tot aan den dood, want zôo is ze geen bijzondere zonde, maar slechts een omstandigheid van de zonde. Wij bedoelen hier de onboetvaardigheid, in zoover zij het voornemen insluit om geen boetvaardigheid te doen. Ten tweede de geringheid en de vergankelijkheid van het goed, dat men in de zonde zoekt, naar het woord uit den *Brief aan de Romeinen* (6, 21) : « *Welk voordeel hebt gij getrokken uit de dingen, waarover gij nu beschaamd zijt?* » De gedachte daaraan geeft aan den mensch de kracht om zijn wil niet vast te hechten aan de zonde. Daaraan is de volharding in de boosheid tegengesteld, waardoor de mensch het vast voornemen heeft in de zonde te volharden. Over die twee laatste gevallen zegt *Jeremias* (8, 6) : « *Niemand doet boete om zijne zonde, zeggend : wat heb ik gedaan?* », en dat heeft betrekking op het eerste, en : « *Allen keerden zich naar de dingen, die ze nafagen, zooals een ontstuimig paard zich in het gevecht werpt* », en dat heeft betrekking op het tweede.

---

inducere solet in homine poenitentiam de peccato commisso, et contra hoc ponitur impenitentia, non quidem eo modo quo dicit permanentiam in peccato usque ad mortem, sicut supra impenitentia accipiebatur (sic enim non esset speciale peccatum, sed quaedam peccati circumstantia), sed accipitur hic impenitentia, secundum quod importat propositum non poenitendi. Aliud autem est parvitas et brevitudo boni, quod quis in peccato quaerit, secundum illud Rom. 6 [v. 21] : « *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?* » Cujus consideratio inducere solet hominem ad hoc, quod ejus voluntas in peccato non firmetur, et hoc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat suum propositum in hoc, quod peccato inhaereat; et de his duobus dicitur Jerem. 8. [v. 6] : « *Nullus est, qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens : Quid feci?* », quantum ad primum. « *Omnes conversi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad praelium* », quantum ad secundum.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De zonden van wanhoop en vermetel betrouwen bestaan niet hierin, dat men aan Gods rechtvaardigheid of barmhartigheid niet gelooft, maar wel hierin, dat men ze misprijst.

2. Volharding in de boosheid en onboetvaardigheid verschillen niet alleen door het verband met verleden en toekomst, maar ook door het formeel opzicht van de verschillende dingen, die men in de zonde kan beschouwen, zooals (in de Leerstelling) gezegd werd.

3. Christus schenkt de genade en de waarheid door de gaven van den Heiligen Geest, die Hij aan de menschen heeft geschonken.

4. Niet willen gehoorzamen is volharding in de boosheid; het veinzen van de boetvaardigheid, onboetvaardigheid; scheuring is het benijden van de genade van den naaste, waardoor de leden der Kerk vereenigd zijn.

---

AD PRIMUM ergo dicendum, quod peccatum desperationis vel praesumptionis non consistit in hoc, quod Dei justitia vel misericordia non credatur, sed in hoc quod contemnatur.

AD SECUNDUM dicendum, quod obstinatio et impenitentia non solum differant secundum praeteritum et futurum, sed secundum quasdam formales rationes ex diversa consideratione eorum, quae in peccato considerari possunt, ut dictum est [in corp. art.].

AD TERTIUM dicendum, quod gratiam et veritatem Christus fecit per dona Spiritus Sancti, quae hominibus dedit.

AD QUARTUM dicendum, quod nolle obedire pertinet ad obstinationem; simulatio poenitentiae ad impenitentiam; schisma ad invidentiam gratiae fraternae, per quam membra Ecclesiae uniuntur.

III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan men van de zonde tegen den Heiligen Geest  
geen vergiffenis bekomen?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat men van de zonde tegen den Heiligen Geest vergiffenis kan bekomen. — 1. Augustinus immers zegt in zijn Boek *Over de Woorden des Heeren* (11<sup>e</sup> Preek, 13<sup>e</sup> H.) : « *Men moet nooit voor iemand wanhopen, zoolang Gods geduld gelegenheid biedt tot boetvaardigheid* ». Welnu indien er een zonde was, waarvan men geen vergiffenis kan bekomen, dan zou men voor sommige zondaars moeten wanhopen. Bijgevolg kan men van de zonde tegen den H. Geest vergiffenis bekomen.

2. De zonde wordt alleen vergeven doordat de ziel door God genezen wordt. Welnu, *voor den almachtigen heelmeester zijn er geen ongeneesbare kwalen*, zooals de Glossa zegt op *Psalm 102, 3* : « *Hij die al uw krankheden geneest* ». Bijgevolg kan men van de zonde tegen den Heiligen Geest vergiffenis bekomen.

## ARTICULUS III.

*Utrum peccatum in Spiritum Sanctum sit irremissibile.*

[Part. 3. q. 86. art. 3. ad 2. et 2. Dist. 43. art. 4. et Mal. q. 3. art. 14. et 15. et Quodl. 2. q. 8. art. 1. et Rom. 2.].

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod peccatum in Spiritum Sanctum non sit irremissibile. Dicit enim Augustinus in lib. de Verb. Dom. [serm. 11. cap. 13.] : « *De nullo desperandum est, quamdiu patientia Domini ad poenitentiam adducit.* » Sed si aliquod peccatum esset irremissibile, esset de aliquo peccatore desperandum. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est irremissibile.

2. PRÆTEREA, nullum peccatum remittitur, nisi per hoc quod anima sanatur a Deo. Sed « *omnipotenti medico nullus insanabilis languor occurrit* », sicut dicit Glos. super illud Psal. 102. [v. 3] : *Qui sanat omnes infirmitates tuas.* Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est irremissibile.

3. Het voorwerp van den vrijen wil is het goed en het kwaad. Welnu zoolang hij leeft kan de mensch zondigen, hoe deugdzaam hij ook is, daar zelfs de engelen uit den hemel gevallen zijn, waarom *Job* dan ook zegt (4, 18-19) : « *In zijn engelen heeft Hij kwaad gevonden. Hoeveel te meer bij hen, die wonen in leemen huizen!* » Bijgevolg kan men om dezelfde reden uit iedere zonde wederkeeren tot den staat van gerechtigheid, en dus kan men van de zonde tegen den Heiligen Geest vergiffenis bekomen.

Daartegenover staat echter wat gezegd wordt bij *Mattheus* (12, 32) : « *Hij die tegen den Heiligen Geest zal gesproken hebben, dat zal hem niet vergeven worden, noch in deze wereld, noch in de toekomstige* ». En *Augustinus* zegt in zijn Boek *Over de Bergrede* (1<sup>e</sup> B., 22<sup>e</sup> H.), dat *de schuld van die zonde zóó groot is, dat ze de nederigheid om te bidden wegneemt*.

LEERSTELLING. — Volgens de verschillende beteekenissen, welke men geeft aan de zonde tegen den Heiligen Geest, kan men op verschillende wijzen zeggen, dat men er geen vergiffenis van kan bekomen. Want indien men door zonde tegen den Heiligen Geest de eindonboetvaardigheid verstaat, dan kan men er

---

3. PRÆTEREA, liberum arbitrium se habet ad bonum et malum. Sed quamdiu durat status viae, potest aliquis a quacumque virtute excidere, cum etiam Angelus de cœlo ceciderit. Unde dicitur *Job*. 4. [v. 18, 19] : « *In Angelis suis reperit pravitatem, quanto magis qui habitant domos luteas?* » Ergo pari ratione potest aliquis a quocumque peccato ad statum justitiae redire. Ergo peccatum in Spiritum Sanctum non est irremissibile.

SED CONTRA est, quod dicitur *Matth.* 12. [v. 32] : « *Qui dixerit verbum contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro* », et *Augustinus* dicit in lib. 1. de *Serm. Dom. in monte* [cap. 22.], quod tanta est labes hujus peccati, quod humilitatem deprecandi subire non potest.

RESPONDEO dicendum, quod secundum diversas acceptiones peccati in Spiritum Sanctum, diversimode irremissibile dicitur : si enim dicatur peccatum in Spiritum Sanctum finalis impenitentia, sic dicitur irremissibile,

geen vergiffenis van bekomen, in zoover ze volstrekt niet vergeven wordt. Wanneer immers een zondaar in de doodzonde volhardt tot aan den dood, dan zal die zonde, waar men in dit leven geen vergiffenis van verkreeg door boetvaardigheid, ook hierna maals niet vergeven worden.

Volgens de twee andere beteekenissen kan men geen vergiffenis bekomen van de zonde tegen den Heiligen Geest, niet in zoover ze volstrekt niet vergeven wordt, maar in zoover ze, op zich zelf beschouwd, geen vergiffenis verdient. En dat op twee manieren : ten eerste wat betreft de straf. Wie immers uit onwetendheid of zwakheid zondigt verdient een mindere straf; maar wie uit boosheid zondigt kan geen reden van verontschuldiging aanvoeren, die verzachting van straf zou verdienen. Evenzoo was er voor hem, die den Zoon des Menschen lasterde, wanneer Zijn Godheid nog niet geopenbaard was, eenige reden van verontschuldiging, om de zwakheid van het vleesch, dat hij in Christus kon zien, en daarom verdiende hij een mindere straf. Maar voor hem, die de Godheid zelf lasterde, door de werken van den Heiligen Geest toe te schrijven aan den duivel, is er geen reden van verontschuldiging, die zijn straf zou verminderen. Daarom zegt Chrysostomus (42<sup>e</sup> *Homelië op Mattheus*), dat de zonde aan de Joden

quia nullo modo remittitur : peccatum enim mortale, in quo homo perseverat usque ad mortem, quia in hac vita non remittitur per poenitentiam, nec etiam in futuro dimittitur.

Secundum autem alias duas acceptiones dicitur irremissibile, non quod nullo modo remittatur, sed quia, quantum est de se, habet meritum ut non remittatur. Et hoc dupliciter. Uno modo quantum ad poenam : qui enim ex ignorantia vel infirmitate peccat, minorem poenam meretur; qui autem ex certa malitia peccat, non habet aliquam excusationem, unde ejus poena minuatur; similiter etiam qui blasphemabat in Filium hominis, ejus divinitate nondum revelata, poterat habere aliquam excusationem propter infirmitatem carnis, quam in eo aspiciebat, et sic minorem poenam merebatur; sed qui ipsam divinitatem blasphemabat, opera Spiritus Sancti diabolo attribuens, nullam excusationem habebat, unde ejus poena diminuerebatur; et ideo dicitur secundum expositionem Chrysostomi [homil. 42. in Matth.], hoc peccatum Judaeis non remitti, neque in hoc saeculo, neque in



niet werd vergeven, noch in dit leven, noch in het ander leven. Want in dit leven werden zij er voor gestraft door de Romeinen, en in het ander leven door de straffen der hel. En Athanasius haalt (in zijn *Brief aan Serapius*, 4) het voorbeeld aan van hun voorvaderen, die tegen Mozes morden omdat ze geen water en geen brood hadden, wat de Heer geduldig verdroeg, omdat ze een reden van verontschuldiging konden vinden in de zwakheid van het vleesch. Later echter zondigden ze zwaarder en spraken ze godslasteringen uit tegen den Heiligen Geest, toen zij nl. de weldaden van God, die hen uit Egypte verlost had, aan de afgoden toeschreven zeggende : « *Dat zijn de goden, Israël, die u uit Egypte verlost hebben* ». (*Exodus*, 32, 4). Daarom bestrafte de Heer hen met tijdelijke straffen, want dien dag stierven er drieduizend (t. a. pl., 28), terwijl Hij hen bedreigde met andere straffen, die zouden volgen, zeggende : « *Op den dag der wraak zal ik hun zonde bezoeken* » (34).

Men kan, ten tweede, geen vergiffenis bekomen van de zonde tegen den H. Geest, wat de schuld van de zonde betreft, zooals men die ziekte, wat den aard van de ziekte betreft, ongeneesbaar noemt, die datgene wegneemt, waardoor de zieke zou kunnen genezen, b. v. wanneer zij de kracht van de natuur wegneemt

---

futuro, quia pro eo passi sunt poenam et in praesenti vita per Romanos, et in futura vita in poena inferni; sicut etiam Athanasius [Ep. ad Serap. 4] inducit exemplum de eorum parentibus, qui primo quidem contra Moysen contenderunt propter defectum aquae et panis; et hoc Dominus sustinuit patienter; habebant enim excusationem ex infirmitate carnis; sed postmodum gravius peccaverunt quasi blasphemantes in Spiritum Sanctum, beneficia Dei, qui eos de Aegypto eduxerat, idolo attribuentes, cum dixerunt [cf. Exod. c. 32, v. 4] : « Hi sunt Dii tui, Israël, qui te eduxerunt de terra Aegypti », et ideo Dominus et temporaliter fecit eos puniri, quia ceciderunt in die illa quasi tria millia hominum [ibid., v. 28]; et in futuro eis poenam comminatur, dicens [ibid., v. 34] : « Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum. »

Alio modo potest intelligi quoad culpam, sicut aliquis dicitur morbus incurabilis, secundum naturam morbi, per quem tollitur id, per quod morbus potest curari, puta cum morbus tollit virtutem naturae, vel inducit

of een walg geeft voor eten of heelmiddelen, ofschoon God ook die ziekte kan genezen. Op dezelfde wijze zegt men, dat de zonde tegen den Heiligen Geest niet kan vergeven worden, wat betreft haar natuur, in zoover ze datgene wegneemt, waardoor de zonde vergeven wordt. Dit sluit echter voor Gods almacht en barmhartigheid den weg van vergiffenis en genezing niet af, waardoor sommigen soms als op wonderbare wijze geestelijk genezen worden.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. In dit leven moet men voor niemand wanhopen, wanneer men Gods almacht en barmhartigheid beschouwt, wel echter wanneer men de natuur van de zonde beschouwt, volgens welke sommigen « *zonen van de wanhoop* » genoemd worden, naar het woord uit den *Brief aan de Ephesiërs* (2, 2).

2. Die redeneering gaat op met betrekking tot de almacht van God, niet echter met betrekking tot de natuur van de zonde.

3. De vrije wil is in dit leven altijd veranderlijk. Het kan echter gebeuren, dat de vrijheid juist datgene uitsluit, wat haar naar het goede zou kunnen keeren, in zoover het van haar afhangt. Bijgevolg kan de zonde niet vergeven worden van den kant van den vrijen wil, hoewel God ze kan vergeven.

---

fastidium cibi et medicinae, licet talem morbum Deus possit curare; ita etiam peccatum in Spiritum Sanctum dicitur irremissibile secundum suam naturam, inquantum excludit ea, per quae fit remissio peccatorum. Per hoc tamen non praeccluditur via remittendi et sanandi omnipotentiae et misericordiae Dei, per quam aliquando tales quasi miraculose spiritualiter sanantur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod de nemine desperandum est in hac vita, considerata omnipotentia et misericordia Dei, sed considerata conditione peccati, dicuntur aliqui « *filii diffidentiae* », ut habetur ad Eph. 2. [v. 2].

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit ex parte omnipotentiae Dei, non secundum conditionem peccati.

AD TERTIUM dicendum, quod liberum arbitrium remanet quidem semper in hac vita vertibile; tamen quandoque abjicit a se id, per quod verti potest ad bonum, quantum in ipso est; unde ex parte sua peccatum est irremissibile, licet Deus remittere possit.

IV<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Kan de eerste zonde, die iemand bedrijft, een zonde zijn tegen den Heiligen Geest?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de eerste zonde die iemand bedrijft vóór hij een andere zonde bedreven heeft, niet de zonde tegen den Heiligen Geest kan zijn. — 1. Het ligt immers in de orde der natuur, dat men van het onvolmaakte overgaat naar het volmaakte. Dat kan men opmerken bij de goeden, volgens het woord uit het *Boek der Spreuken* (4, 18) : « *De wegen der rechtvaardigen zijn als een schitterend licht, dat aangroeit en volkomener wordt tot het volle dag is* ». Wat echter het kwaad betreft, is datgene volmaakt, wat het grootste kwaad is, zooals blijkt uit wat de Wijsgeer zegt in het 5<sup>e</sup> Boek der *Metaphysica*, (4<sup>e</sup> B., 16<sup>e</sup> H.). Daar nu de zonde tegen den Heiligen Geest de grootste zonde is, komt de mensch er slechts toe, die zonde te bedrijven door andere kleinere zonden te bedrijven.

2. Zondigen tegen den Heiligen Geest is zondigen uit bepaalde boosheid of uit vrije keus. Welnu daar komt men niet onmiddel-

## ARTICULUS IV.

*Utrum homo possit primo peccare in Spiritum Sanctum.*

[2. Dist. 43. art. 3. et Veri. q. 2. art. 13. ad 1.].

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod homo non possit primo peccare in Spiritum Sanctum, non praesuppositis aliis peccatis. Naturalis enim ordo est, ut ab imperfecto ad perfectum quis moveatur; et hoc quidem in bonis apparet, secundum illud Prov. 4. [v. 18] : « *Iustorum semita quasi lux splendens crescit, et proficit usque ad perfectum diem.* » Sed perfectum dicitur in malis, quod est maximum malum, ut patet per Philosophum in 5. Metaph. [lib. 4, cap. 16]. Cum ergo peccatum in Spiritum Sanctum sit gravissimum, videtur, quod homo ad hoc peccatum perveniat per alia peccata minora.

2. PRÆTEREA, peccare in Spiritum Sanctum est peccare ex certa malitia, sive ex electione. Sed hoc non statim potest homo, antequam multoties

lijk toe, zonder vooraf reeds dikwijls gezondigd te hebben. De Wijsgeer immers zegt in het 5<sup>e</sup> Boek van zijn *Ethica* (6<sup>e</sup> en 9<sup>e</sup> H.), dat *hoewel de mensch onrechtvaardig kan zijn, hij toch niet onmiddellijk kan handelen als een onrechtvaardige*, nl. uit vrije keuze. Daaruit blijkt, dat men niet zondigt tegen den Heiligen Geest, dan na vooraf andere zonden te hebben bedreven.

3. De boetvaardigheid en de onboetvaardigheid hebben hetzelfde voorwerp. Welnu de boetvaardigheid heeft slechts betrekking op voorbijge zonden. Bijgevolg heeft ook de onboetvaardigheid, die een zonde is tegen den Heiligen Geest, slechts daarop betrekking, en bijgevolg veronderstelt de zonde tegen den Heiligen Geest andere zonden.

Daartegenover staat echter het woord uit het Boek *Ecclesiasticus* (11, 23) : « *Gemakkelijk kan de arme voor Gods aanschijn oogenschijnlijk verrijkt worden* ». Bijgevolg kan ook het tegenovergestelde gebeuren, en kan iemand door de booze ingeving van den duivel onmiddellijk de grootste zonde bedrijven, nl. de zonde tegen den Heiligen Geest.

LEERSTELLING. — Zooals (in het eerste Artikel van deze Kwestie) gezegd werd, kan men ten eerste zondigen tegen den

---

peccaverit : dicit enim Philosophus in 5. Ethicor. [cap. 6. et 9.], quod etsi homo possit injusta facere, non tamen potest statim operari sicut injustus, scilicet ex electione. Ergo videtur, quod peccatum in Spiritum Sanctum non possit committi nisi post alia peccata.

3. PRÆTEREA, poenitentia et impenitentia sunt circa idem. Sed poenitentia non est nisi de peccatis praeteritis. Ergo etiam neque impenitentia, quae est species peccati in Spiritum Sanctum. Peccatum ergo in Spiritum Sanctum praesupponit alia peccata.

SED CONTRA est, quod « facile est in conspectu Dei subito honestare pauperem », ut dicitur Eccli. 11. [v. 23.]. Ergo e contrario possibile est secundum malitiam daemonis suggerentis, ut statim aliquis inducatur ad peccatum gravissimum, quod est peccatum in Spiritum Sanctum.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut dictum est [art. 1. huj. q.], peccare in Spiritum Sanctum uno modo est peccare ex certa malitia. Ex certa autem

Heiligen Geest door te zondigen uit boosheid. Welnu men kan op twee manieren zondigen uit boosheid, zooals (t. a. pl.) gezegd werd. Ten eerste uit neiging van de gewoonte, maar dat is eigenlijk niet zondigen tegen den Heiligen Geest. Op die manier kan de eerste zonde geen zonde zijn uit boosheid, want dit veronderstelt voorafgaande zonden, waardoor de gewoonte ontstaat, die er toe aanzet om te zondigen. Ten tweede kan iemand zondigen uit boosheid, wanneer hij door misprijzen datgene verwerpt, waardoor de mensch van de zonde wordt afgehouden, en, zooals (in het 1<sup>e</sup> Art.) gezegd wordt, is dat eigenlijk zondigen tegen den Heiligen Geest. Ook die zonde veronderstelt gewoonlijk andere zonden, omdat, naar het woord uit het *Boek der Spreuken* (18, 9), *de goddelooze begint te misprijzen, wanneer hij dieper in zonde valt.*

Het kan echter gebeuren, dat de eerste zonde, die iemand bedrijft, een zonde is tegen den Heiligen Geest, nl. een zonde van misprijzen, en dat zoowel om de vrijheid van den wil als om vele voorafgaande gesteltenissen, alsook om een bijzonder sterke aanlokking tot het kwaad en om onze geringe liefde voor het goed. Bijgevolg zal het zelden of nooit gebeuren, dat de eerste zonde van in het geestelijk leven gevorderden een zonde is tegen den Heiligen Geest. Daarom zegt Origenes in het 1<sup>e</sup> Boek van zijn werk *Over*

---

malitia dupliciter peccare contingit, sicut dictum est [ibid.] : uno modo ex inclinatione habitus, quod non est proprie peccare in Spiritum Sanctum; et hoc modo peccare ex certa malitia non contingit a principio : oportet enim actus peccatorum praecedere, ex quibus causetur habitus ad peccandum inclinans. Alio modo potest aliquis peccare ex certa malitia, abjiciendo per contemptum ea, per quae homo retrahitur a peccato, quod proprie est peccare in Spiritum Sanctum, sicut dictum est [art. 1. huj. q.], et hoc etiam plerumque praesupponit alia peccata, quia, sicut dicitur Proverb. 18. [v. 3] : « Impius, cum in profundum venerit, contemnit. »

Potest tamen contingere, quod aliquis in primo actu peccati in Spiritum Sanctum peccet per contemptum, tum propter libertatem arbitrii, tum etiam propter multas dispositiones praecedentes, vel etiam propter aliquod vehemens motivum ad malum, et debilem affectum hominis ad bonum. Et ideo in viris perfectis hoc vix aut numquam accidere potest, quod statim

de Beginselen (3<sup>e</sup> H.) : « Ik denk niet, dat iemand, die den hoogsten graad van volmaaktheid bereikt heeft, die deugd onmiddellijk zal verliezen of onmiddellijk zal vallen. Hij zal langzamerhand en trapsgewijze vallen ».

Hetzelfde geldt, als men de zonde van den Heiligen Geest in letterlijken zin verstaat, nl. als lastering tegen den Heiligen Geest, want die lastering, die door den Heer bedoeld werd, komt altijd voort van het misprijzen uit boosheid.

Wanneer men echter door zonde tegen den Heiligen Geest de eindonboetvaardigheid verstaat, zooals Augustinus doet in zijn werk *Over de Woorden des Heeren* (11<sup>e</sup> Preek, 14<sup>e</sup> H.), dan kan de vraag niet eens gesteld worden, want dan veronderstelt de zonde tegen den Heiligen Geest, dat men in de zonde volhardt tot het einde van zijn leven.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. In het algemeen gaat men, zoowel voor het goed als voor het kwaad, van het onvolmaakte naar het volmaakte, naargelang de mensch vooruitgaat in het goed of in het kwaad. Toch kan, voor goed en kwaad, de een met iets grooter beginnen dan de andere, en zóó kan een

a principio peccent in Spiritum Sanctum. Unde dicit Origenes in 1. Periarth. [cap. 3.] : « Non arbitror, quod aliquis ex his, qui in summo perfectionis gradu constiterint, ad subitum evacuetur, aut decidat, sed paulatim ac per partes eum decidere necesse est. »

Et eadem ratio est, si peccatum in Spiritum Sanctum accipiat ad litteram pro blasphemia Spiritus Sancti : talis enim blasphemia, de qua Dominus loquitur, semper ex malitiae contemptu procedit.

Si vero per peccatum in Spiritum Sanctum intelligatur finalis impenitentia, secundum intellectum Augustini [ser. 11. de Verb. Dom. cap. 14.], quaestionem non habet, quia ad peccatum in Spiritum Sanctum requiritur continuatio peccatorum usque in finem vitae.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod tam in bono quam in malo ut in pluribus proceditur ab imperfecto ad perfectum, prout homo proficit vel in bono, vel in malo; et tamen in utroque unus potest incipere a majori, quam alius. Et ita illud, a quo aliquid incipit, potest esse perfectum in bono vel

begin naar zijn natuur volmaakt zijn in het goed of in het kwaad, hoewel het onvolmaakt is met betrekking tot de vorderingen die men maakt, wanneer men vooruitgaat in het goed of in het kwaad.

2. Die redeneering gaat uit van de zonde, bedreven uit boosheid, wanneer zij voortkomt uit de neiging der gewoonte.

3. Wanneer men, zooals Augustinus, door onboetvaardigheid verstaat het volharden in de zonde tot het einde toe, dan is het duidelijk, dat de onboetvaardigheid andere zonden veronderstelt, zooals ook de boetvaardigheid. Maar wanneer er spraak is van de gewone onboetvaardigheid, die een zonde is tegen den Heiligen Geest, dan is het duidelijk, dat de onboetvaardigheid de zonden kan voorafgaan, want iemand die nooit zondigde kan het voornemen hebben om, wanneer het hem zou gebeuren te zondigen, boetvaardigheid te doen of niet.

---

*in malo secundum genus suum, licet sit imperfectum secundum seriem processus hominis in melius vel in pejus proficientis.*

*AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit de peccato commisso ex malitia, quando est ex inclinatione habitus.*

*AD TERTIUM dicendum, quod si accipiatur impenitentia, secundum intentionem Augustini, secundum quod importat permanentiam in peccato usque ad finem, sic planum est, quod impenitentia praesupponit peccata, sicut et poenitentia, sed si loquamur de impenitentia habituali, secundum quod ponitur species peccati in Spiritum Sanctum, sic manifestum est, quod impenitentia potest esse etiam ante peccata : potest enim ille, qui numquam peccavit, habere propositum vel poenitendi, vel non poenitendi, si contineret eum peccare.*

## VIJFTIENDE KWESTIE

### OVER DE ONDEUGDEN, DIE TEGENGESTELD ZIJN AAN DE GAVEN VAN WETENSCHAP EN VERSTAND.

(*Drie Artikelen.*)

Daarna moeten we handelen over de ondeugden, die tegengesteld zijn aan de gaven van wetenschap en verstand. Daar we echter vroeger (1a 2ae, Kw. 76), toen we spraken over de oorzaken der zonden, reeds gehandeld hebben over de onwetendheid, die tegengesteld is aan de wetenschap, moeten we nu alleen handelen over de verblindheid van den geest en de verstomping der zinnen, die tegengesteld zijn aan de gave van verstand.

En daaromtrent stellen we drie vragen :

1. Is verblindheid van den geest zonde?
  2. Is verstomping van de zinnen een andere zonde dan de verblindheid van den geest?
  3. Hebben die ondeugden hun oorsprong in de zonden van het vleesch?
- 

## QUAESTIO XV.

### DE VITIIS OPPOSITIS SCIENTIAE ET INTELLECTUI.

Deinde considerandum est de vitiis oppositis scientiae et intellectui; et quia de ignorantia, quae opponitur scientiae, dictum est supra [1-2. q. 76.], cum de causis peccatorum ageretur, quaerendum est nunc de caecitate mentis, et hebetudine census, quae opponuntur dono intellectus.

Et circa hoc quaeruntur tria.

1. Utrum caecitas mentis sit peccatum. — 2. Utrum hebetudo sensus sit aliud peccatum a caecitate mentis. — 3. Utrum haec vitia a peccatis carnalibus oriantur.



I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de verblindheid van den geest zonde?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verblindheid van den geest geen zonde is. — 1. Datgene immers, wat een reden van verontschuldiging is voor de zonde, is geen zonde. Welnu de verblindheid van den geest is een reden van verontschuldiging voor de zonde. We lezen immers bij *Joannes* (9, 41) « *Indien gij blind waart, zoudt ge geen zonde hebben* ». Bijgevolg is de verblindheid van den geest geen zonde.

2. Straf en schuld zijn niet hetzelfde. Welnu de verblindheid van den geest is een straf, zooals blijkt uit *Isaïas* (6, 10) : « *Verblind het hart van dit volk* ». De verblindheid immers is een kwaad, en kan dus niet van God komen, wanneer zij geen straf is. Bijgevolg is de verblindheid van den geest geen zonde.

3. Iedere zonde is vrijwillig, zooals Augustinus zegt in zijn werk *Over den waren Godsdienst* (14<sup>e</sup> H.). Welnu de verblindheid van den geest is niet vrijwillig, want, zooals Augustinus zegt in het 10<sup>e</sup> Boek van zijn *Belijdenissen* (23<sup>e</sup> H.), *wil eenieder de*

## ARTICULUS I.

*Utrum caecitas mentis sit peccatum.*

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod caecitas mentis non sit peccatum. Illud enim, quod excusat a peccato, non videtur esse peccatum. Sed caecitas mentis excusat a peccato : dicitur enim Joan. 9. [v. 41] : « Si caeci essetis, non haberetis peccatum. » Ergo caecitas mentis non est peccatum.

2. PRÆTEREA, poena differt a culpa. Sed caecitas mentis est quaedam poena, ut patet per illud quod habetur Isa. 6 [v. 10] : « Excaeca cor populi hujus » : non enim esset a Deo, cum sit malum, nisi poena esset. Ergo caecitas mentis non est peccatum.

3. PRÆTEREA, omne peccatum est voluntarium, ut Augustinus dicit [in lib. de Vera Relig. cap. 14.]. Sed caecitas mentis non est voluntaria, quia, ut Augustinus dicit, 10. Conf. [cap. 23.], « Cognoscere veritatem lucentem omnes amant », et Eccle. 11. [v. 7] dicitur : « Dulce lumen

waarheid kennen, wanneer ze schilttert, en ook in het Boek *Ecclesiasticus* (11, 7) wordt gezegd : « *Het licht is zacht, en het doet de oogen genoeg, de zon te zien* ». Bijgevolg is de verblindheid van den geest geen zonde.

Daartegenover staat echter, dat Gregorius in zijn *Zedekundige Verhandelingen* (17<sup>e</sup> H.) de verblindheid van den geest opnoemt onder de ondeugden, die veroorzaakt worden door de ontucht.

**LEERSTELLING.** — Evenals de lichamelijke blindheid het gemis is van datgene, waardoor men lichamelijk ziet, zoo ook is de verblindheid van den geest het gemis van datgene, waardoor men ziet naar den geest en het verstand. Het beginsel daarvan is driedig. Het is ten eerste het licht van het natuurlijk verstand, en dat licht mist de ziel nooit — het behoort immers tot de natuur der redelijke ziel — hoewel het verstand soms kan verhinderd worden in zijn eigen werking door de lagere krachten, die het menschelijk verstand noodig heeft om te verstaan; dit is het geval bij zwakzinnigen en zinneloozen, zooals gezegd werd in het Eerste Deel (Kw. 84, 7<sup>e</sup> en 8<sup>e</sup> Art.).

Het tweede beginsel van het verstandelijk gezicht is een bepaald bestendig licht, dat aan het natuurlijk licht van het ver-

---

et delectabile oculis videre solem. » Ergo caecitas mentis non est peccatum.

SED CONTRA est, quod Gregorius 31. Moral. [cap. 17.] caecitatem mentis ponit inter vitia, quae causantur ex luxuria.

RESPONDEO dicendum, quod sicut caecitas corporalis est privatio ejus, quod est principium corporalis visionis, ita etiam caecitas mentis est privatio ejus, quod est principium mentalis sive intellectualis visionis. Cujus quidem principium est triplex : unum quidem est lumen naturalis rationis, et hoc lumen, cum pertineat ad speciem animae rationalis, numquam privatur ab anima; impeditur tamen quandoque a proprio actu per impedimenta virium inferiorum, quibus indiget intellectus humanus ad intelligendum, sicut patet in amentibus, et furiosis, ut in primo dictum est [q. 84. art. 7. et 8.].

Aliud autem principium intellectualis visionis est aliquod lumen habituale naturali lumini rationis superadditum, et hoc quidem lumen interdum privatur ab anima, et talis privatio est caecitas, quae est poena, secundum

stand wordt toegevoegd. Dat licht kan aan de ziel ontnomen worden, en dat gemis is de verblindheid, welke een straf is, zooals ook het gemis van het licht der genade. Daarom zegt het *Boek der Wijsheid* (2, 21) van sommigen : « *Hij heeft ze verblind door hun boosheid* ».

Het derde beginsel van het verstandelijk gezicht is een verstandelijk beginsel, waardoor de mensch de andere dingen verstaat. De menschelijke geest nu kan dat beginsel in acht nemen, of niet. Dat hij het niet in acht neemt gebeurt op twee manieren; ten eerste, omdat zijn wil zich vrijwillig afwendt van de beschouwing van dat beginsel, zooals gezegd wordt in *Psalms* 35, 4 : « *Hij wilde niet verstaan, om niet deugdzaam te moeten handelen* ». Ten tweede omdat de geest meer bezig is met andere dingen, waar hij meer aan hecht, en waardoor hij verhinderd wordt om dit beginsel in acht te nemen, naar het woord van *Psalms* 57, 9 : « *Het vuur (van de begeerlijkheid) heeft hen overvallen en ze hebben de zon niet gezien* ». In deze twee gevallen is de verblindheid van den geest zonde.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. De verblindheid, die een reden van verontschuldiging is voor de zonde, komt voort uit een natuurlijk gebrek van iemand, die het vermogen niet heeft om te zien.

---

quod privatio luminis gratiae quaedam poena ponitur; unde dicitur de quibusdam Sap. 2 [v. 21] : « *Excaecavit illos malitia eorum.* »

Tertium principium visionis intellectualis est aliquod intelligibile principium, per quod homo intelligit alia; cui quidem principio intelligibili mens hominis potest intendere vel non intendere; et quod ei non intendat, contingit dupliciter : quandoque quidem ex hoc, quod habet voluntatem spontaneae se avertentem a consideratione talis principii, secundum illud Psal. 35. [v. 4] : « *Noluit intelligere, ut bene ageret* »; alio modo per occupationem mentis circa alia, quae magis diligit, quibus ab inspectione hujus principii mens avertitur, secundum illud Psal. 57. [v. 9] : « *Supercecidit ignis (scilicet concupiscentiae) et non viderunt solem* », et utroque modo caecitas mentis est peccatum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod caecitas, quae excusat a peccato, est quae contingit ex naturali defectu non potentis videre.

2. Deze redeneering gaat op voor de tweede blindheid, die een straf is.

3. Eenieder wil de waarheid inzien, wanneer men de zaken op zich zelf beschouwt. Om een bijkomstige reden kan het echter voor iemand hatelijk zijn, omdat hij nl. daardoor wordt afgehouden van wat hij méér bemint.

## II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Is de verstomping van de zinnen een andere zonde dan de verblindheid van den geest?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verstomping van de zinnen niet een andere zonde is dan de verblindheid van den geest. — 1. Aan ieder ding immers is er maar één ander tegengesteld. Welnu, zooals blijkt uit wat Gregorius zegt in het 2<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (27<sup>e</sup> H.), is de verstomping der zinnen tegengesteld aan de gave van verstand, waar ook de verblindheid van den geest aan tegengesteld is, want het verstand wordt beschouwd als een beginsel van het gezicht. Bij-

---

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit de secunda caecitate, quae est poena.

AD TERTIUM dicendum, quod intelligere veritatem cuilibet est secundum se amabile, potest tamen per accidens esse alicui odibile, in quantum scilicet per hoc homo impeditur ab aliis, quae magis amat.

## ARTICULUS II.

*Utrum hebetudo sensus sit aliud peccatum a caecitate mentis.*

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod hebetudo sensus non sit aliud a caecitate mentis. Unum enim uni est contrarium. Sed dono intellectus opponitur hebetudo, ut patet per Gregorium in 2. Moral. [cap. 27.], cui etiam opponitur caecitas mentis, eo quod intellectus principium

gevolg is de verstomping van de zinnen hetzelfde als de verblindheid van den geest.

2. In het 31<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige verhandelingen* (17<sup>o</sup> H.) spreekt Gregorius over de verstomping en noemt hij haar « *de verstomping van de zinnen omtrent het verstand* ». Welnu die verstomping van de zinnen omtrent het verstand is niets anders dan een tekort aan begripsvermogen, wat behoort tot de verblindheid van den geest. Bijgevolg is de verstomping van de zinnen hetzelfde als de verblindheid van den geest.

3. Indien er tusschen die twee ondeugden een verschil is, dan moet het voornamelijk hierin bestaan, dat, zooals (in het vorig Artikel) gezegd is, de verblindheid van den geest vrijwillig is, terwijl de verstomping van de zinnen een natuurlijk gebrek is. Welnu een natuurlijk gebrek is geen zonde. Bijgevolg zou ook de verstomping van de zinnen geen zonde zijn, wat tegen de leer van Gregorius is, die deze verstomping opnoemt onder de ondeugden, die voortkomen uit de gulzigheid.

Daartegenover staat echter, dat verschillende oorzaken verschillende uitwerkselen hebben. Welnu Gregorius zegt in het 31<sup>e</sup> Boek zijner *Zedekundige Verhandelingen* (t. a. pl.), dat *de ver-*

quoddam visivum designat. Ergo hebetudo sensus est idem quod caecitas mentis.

2. PRÆTEREA, Gregorius in 31. Moral. [cap. 17.] de hebetudine loquens, nominat eam « hebetudinem sensus circa intelligentiam. » Sed hebetari sensu circa intelligentiam nihil aliud esse videtur, quam intelligendo deficere, quod pertinet ad mentis caecitatem. Ergo hebetudo sensus idem est quod caecitas mentis.

3. PRÆTEREA, si in aliquo differunt, maxime videntur in hoc differre, quod caecitas mentis est voluntaria, ut supra dictum est [art. praec.], hebetudo autem sensus est naturalis defectus. Sed defectus naturalis non est peccatum. Ergo secundum hoc hebetudo sensus non esset peccatum, quod est contra Gregorium [loc. cit.], qui connumerat eam inter vitia, quae ex gula oriuntur.

SED CONTRA est, quod diversarum causarum sunt diversi effectus. Sed Gregorius 31. Moral. [ibid.] dicit, quod hebetudo mentis oritur ex gula,

*stomping van het verstand voortkomt uit de gulzigheid, en de verblindheid van den geest uit de ontucht. Welnu dit zijn twee verschillende ondeugden. Bijgevolg zijn ook de verstomping en de verblindheid twee verschillende ondeugden.*

LEERSTELLING. — Verstompt zijn is het tegendeel van scherp zijn. Iets nu wordt scherp genoemd, omdat het doordringend is, terwijl iets stomp genoemd wordt omdat het afgestompt is, en nergens kan doordringen. Men noemt nu bij wijze van vergelijking de lichamelijke zinnen doordringend, in zoover ze hun voorwerp waarnemen van op een zekeren afstand, alsook in zoover ze het kleinste en het diepste der dingen kunnen vatten, als waren zij er in ingedrongen. Zoo zegt men met betrekking tot de zinnen, dat iemand scherp is van zinnen, wanneer hij de zintuiglijk-waarneembare dingen van op een afstand kan zien, hooren of ruiken, terwijl men zeggen zal dat iemand stomp is van zinnen, wanneer hij slechts kan waarnemen wat dicht bij is, of heel groot.

Bij wijze van vergelijking met de lichamelijke zinnen zegt men, dat er ook een zin is voor de verstandelijke dingen, nl. met betrekking tot de eerste beginselen, zooals de Wijsgeer zegt in het 6<sup>e</sup> Boek van zijn *Ethica* (11<sup>e</sup> H.). Ook voor de zinnen

caecitas autem mentis ex luxuria; sed haec sunt diversa vitia. Ergo et ipsa sunt diversa vitia.

RESPONDEO dicendum, quod hebes acuto opponitur; acutum autem dicitur aliquid ex hoc, quod est penetrativum; unde et hebes dicitur aliquid ex hoc, quod est obtusum, penetrare non valens. Sensus autem corporalis per quamdam similitudinem penetrare dicitur medium, inquantum ex aliqua distantia suum objectum percipit, vel inquantum potest quasi penetrando minima vel intima rei percipere; unde in corporalibus dicitur aliquis esse acuti sensus, qui potest percipere sensibile aliquod ex remotis, vel videndo, vel audiendo, vel olfaciendo; et e contrario dicitur sensu hebetari, qui non percipit, nisi ex propinquo, et magna sensibilia.

Ad similitudinem autem corporalis sensus dicitur etiam circa intelligentiam esse aliquis sensus, qui est aliquorum primorum extremorum, ut dicitur in 6. *Ethic.* [cap. 11.], sicut etiam sensus est cognoscitivus sensibi-

immers is de kennis van de zintuigelijk-waarneembare dingen als een beginsel van de kennis. De zin nu, die betrekking heeft op het verstandelijke, neemt zijn voorwerp niet waar door lichamelijken afstand, maar door andere middelen, zooals hij door de eigenschappen der dingen hun wezen waarneemt, en door de uitwerkselen, de oorzaken.

Men zegt nu, dat hij een scherp zinnig zint heeft naar het verstand, die uit een eigenschap van een ding of uit een uitwetsel onmiddellijk de natuur van het ding verstaat, en die doordringt tot de beschouwing van het minste, wat aan een ding toekomt. Een stomp verstand heeft hij, die tot de kennis van de waarheid van het ding niet doordringen kan, dan na vele verklaringen, en er dan nog niet toe komt volkomen te begripen al wat tot de natuur van het ding behoort.

Bijgevolg is de verstomptheid der zinnen omtrent het verstandelijke een zwakheid van geest, met betrekking tot de beschouwing der geestelijke goederen; de verblindheid daarentegen is het volledig gemis van de kennis er van. Die twee ondeugden nu zijn tegengesteld aan de gave van verstand, waardoor de mensch de geestelijke goederen waarneemt, en er met scherpzinnigheid in doordringt. De verstomptheid is zonde, zooals de verblindheid

---

lium, quasi quorundam principiorum cognitionis. Hic autem sensus, qui est circa intelligentiam, non percipit suum objectum per medium distantiae corporalis, sed per quaedam alia media, sicut cum per proprietatem rei percipit ejus essentiam, et per effectum percipit causam.

Ille ergo dicitur esse acuti sensus circa intelligentiam, qui statim ad apprehensionem proprietatis rei, vel etiam effectus, naturam rei comprehendit, et in quantum usque ad minimas conditiones rei considerandas pertingit; ille autem dicitur hebes circa intelligentiam, qui ad cognoscendam veritatem rei pertingere non potest, nisi per multa ei exposita; et tunc etiam non potest pertingere ad perfecte considerandum omnia, quae pertinent ad rei rationem.

Sic ergo hebetudo sensus circa intelligentiam importat quamdam debilitatem mentis circa considerationem spiritualium bonorum; caecitas autem mentis importat omnimodam privationem cognitionis ipsorum. Et utrumque opponitur dono intellectus, per quod homo spiritualia bona apprehendendo cognoscit, et ad eorum intima subtiliter penetrat. Habet enim he-

van den geest, in zoover zij vrijwillig is, zooals blijkt bij dengene, die gehecht is aan de vleeschelijke genoegens, en voor de aandachtige beschouwing der geestelijke dingen een tegenzin voelt en ze dan ook verwaarloost.

Daaruit blijkt het ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN.

### III<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Komen de verblindheid van den geest en de verstomphheid der zinnen voort uit de zonden van het vleesch?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat de verblindheid van den geest en de verstomphheid der zinnen niet voortspruiten uit de zonden van het vleesch. — 1. Augustinus immers trekt in het 1<sup>e</sup> Boek zijner *Retractaties* (4<sup>e</sup> H.) terug wat hij in zijn *Alleen-spraken* (1<sup>e</sup> B., 1<sup>e</sup> H.) geschreven had, nl. het volgende : « God, die niet gewild hebt, dat het ware zou gekend zijn dan alleen door de zuiveren ». Daar zou men kunnen op antwoorden, zegt hij, dat *vele onzuiveren veel waarheden kennen*. Welnu de menschen worden voornamelijk onzuiver door de vleeschelijke zon-

---

betudo rationem peccati, sicut et caecitas mentis, inquamtum scilicet est voluntaria, ut patet in eo, qui, affectus circa carnalia, de spiritualibus subtiliter discutere fastidit vel negligit.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

### ARTICULUS III.

*Utrum caecitas mentis et hebetudo sensus oriantur ex peccatis carnalibus.*

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur quod caecitas mentis et hebetudo sensus non oriantur ex vitiis carnalibus. Augustinus enim in lib. 1. *Retract.* [cap. 4.] retractans illud, quod dixerat in *Solil.* [lib. 1. cap. 1.] : Deus qui non nisi mundos scire verum voluisti, dicit, quod responderi potest, multos etiam immundos multa vera scire. Sed homines maxime effi-



den. Bijgevolg worden de verblindheid van den geest en de verstomping der zinnen niet veroorzaakt door de vleeschelijke ondeugden.

2. De verblindheid van den geest en de verstomphheid der zinnen zijn gebreken van het verstandelijk deel der ziel. De vleeschelijke driften daarentegen behooren tot het vleesch. Welnu het vleesch heeft geen invloed op de ziel, maar andersom. Bijgevolg veroorzaken de lichamelijke driften noch de verblindheid van geest, noch de verstomphheid van de zinnen.

3. Elk ding ondergaat méér de werking van wat er dicht bij staat, dan van wat er ver van af staat. Welnu de geestelijke ondeugden staan dicht bij den geest dan de vleeschelijke. Bijgevolg worden de verblindheid van den geest en de verstomphheid der zinnen veeleer veroorzaakt door geestelijke ondeugden dan door vleeschelijke.

Daartegenover staat echter wat Gregorius zegt in het 31<sup>e</sup> Boek van zijn *Zedekundige Verhandelingen* (17<sup>e</sup> H.), nl. dat de *verstomphheid der zinnen omtrent het verstandelijke voortkomt uit gulzigheid, de verblindheid van den geest uit ontucht.*

#### LEERSTELLING. — De volmaaktheid van de verstandsdaad

ciuntur immundi per vitia carnalia. Ergo caecitas mentis et hebetudo sensus non causantur a vitiis carnalibus.

2. PRÆTEREA, caecitas mentis et hebetudo sensus sunt defectus quidam circa partem animae intellectivam. Vitia autem carnalia pertinent ad corruptionem carnis. Sed caro non agit in animam, sed potius e contrario. Ergo vitia carnalia non causant caecitatem mentis et hebetudinem sensus.

3. PRÆTEREA, unumquodque magis patitur a propinquiore, quam a remotiori. Sed propinquiora sunt menti vitia spiritualia, quam carnalia. Ergo caecitas mentis et hebetudo sensus magis causantur ex vitiis spiritualibus, quam ex vitiis carnalibus.

SED CONTRA est, quod Gregorius 31. Moral. [cap. 17.] dicit, quod hebetudo sensus circa intelligentiam oritur ex gula, caecitas autem mentis ex luxuria.

RESPONDEO dicendum, quod perfectio intellectualis operationis in ho-

van den mensch bestaat in het vermogen om te abstraheeren van de zinnelijke kenbeelden. Hoe meer het verstand van den mensch onafhankelijk is van die kenbeelden, des te beter kan het verstandelijke dingen beschouwen en al het zinnelijke ordenen. Ook zegt Anaxagoras, dat het verstand « *onvermengd zuiver* » moet zijn om te kunnen gebieden, en de Wijsgeer zegt in het 8<sup>e</sup> Boek van zijn *Physica* (5<sup>e</sup> H.), dat hij, die een handeling wil uitoefenen, de materie moet beheerschen, om er een verandering in te kunnen voortbrengen. Welnu het is duidelijk, dat het genot de aandacht hecht aan de dingen die men geniet, en daarom zegt de Wijsgeer in het 10<sup>e</sup> Boek zijner *Ethica* (5<sup>e</sup> H.), dat eenieder op volmaakte wijze uitvoert waar hij genot in schept, terwijl wij datgene, waar wij geen genot in smaken, ofwel in het geheel niet doen, ofwel op onvolmaakte wijze.

De ondeugden nu van het vleesch, nl. de gulzigheid en de ontucht, hebben tot voorwerp het genot van den gevoelszin in spijszen en in het geslachtsleven, wat de hevigste zijn onder al de lichamelijke genietingen. Daarom wordt de aandacht van den mensch door die ondeugden het meest getrokken tot het lichamelijke, waardoor de werking van den mensch omtrent het verstandelijke verzwakt. Dat gebeurt echter méér door de ontucht

mine consistit in quadam abstractione a sensibilibus phantasmatibus; et ideo quanto intellectus hominis magis fuerit liber ab hujusmodi phantasmatibus, tanto potius considerare intelligibilia poterit, et ordinare omnia sensibilia; sicut et Anaxagoras dicit, quod oportet intellectum esse immixtum ad hoc quod imperet, et agens oportet quod dominetur super materiam, ad hoc quod possit eam movere, ut narrat Philosophus 8. Physic. [cap. 5]. Manifestum est autem, quod delectatio applicat intentionem ad ea, in quibus aliquis delectatur, unde Philosophus dicit 10. Ethic. [cap. 5], quod unusquisque ea, in quibus delectatur, optime operatur, contraria vero nequaquam, vel debiliter.

Vitia autem carnalia, scilicet gula et luxuria, consistunt circa delectationes tactus, ciborum scilicet et venereorum, quae sunt vehementissimae inter omnes corporales delectationes. Et ideo per haec vitia intentio hominis maxime applicatur ad corporalia, et per consequens debilitatur operatio hominis circa intelligibilia, magis autem per luxuriam, quam per gu-

dan door de gulzigheid, in zoover het genot van het geslachtsleven heviger is dan dat van de spijsen. Daarom komt uit de ontucht de verblindheid van den geest voort, die de kennis der geestelijke dingen bijna volkomen wegneemt. Uit de gulzigheid komt de verstomptheid der zinnen voort, die den mensch zwak maakt tegenover de verstandelijke dingen. En andersom maken de deugden, die tegengesteld zijn aan die ondeugden, nl. de onthouding en de zuiverheid, den mensch allerbest geschikt tot de volmaakte verstandelijke handeling. Daar zegt *Daniël* (1, 17), dat *de Heer aan de kinderen* (d. i. aan hen, die verstorven en zuiver leven) *wetenschap en kennis gaf omtrent elk boek en elke wijsheid*.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het kan wel gebeuren, dat sommigen, die verslaafd zijn aan de vleeschelijke ondeugden, soms op scherpzinnige wijze over de verstandelijke dingen kunnen spreken, om de scherppte van hun natuurlijk verstand of om een bijgevoegde aangeworven hebbelijkheid. Het is echter onvermijdelijk, dat hun aandacht dikwijls van de scherpzinnige beschouwing wordt afgetrokken door het lichamelijk genot, en daarom kunnen de onzuiveren wel sommige waarheden kennen, maar hun onzuiverheid is een groote hinderpaal.

---

Iam, quanto delectationes venereorum sunt vehementiores quam ciborum. Et ideo ex luxuria oritur caccitas mentis, quae quasi totaliter spiritualium bonorum cognitionem excludit; ex gula autem hebetudo sensus, quae reddit hominem debilem circa hujusmodi intelligibilia. Et e converso oppositae virtutes, scilicet abstinencia et castitas, maxime disponunt hominem ad perfectionem intellectualis operationis. Unde dicitur Dan. 1. [v. 17] quod « pueris his (scilicet, abstinentibus et continentibus) dedit Deus scientiam et disciplinam in omni libro et sapientia. »

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quamvis aliqui vitiis carnalibus subditi possint quandoque subtiliter speculari aliqua circa intelligibilia, propter bonitatem ingenii naturalis vel habitus superadditi, tamen necesse est, ut ab hac subtilitate contemplationis eorum intentio plerumque retrahatur propter delectationes corporales. Et ita immundi possunt aliqua vera scire; sed ex sua immunditia circa hoc impediuntur.

2. Het vleesch heeft geen invloed op het verstandelijk deel als zou dat daardoor veranderd worden. Het kan echter wel de werking verhinderen, zooals hierboven gezegd is.

3. Hoe verder de vleeschelijke ondeugden af staan van den geest, des te meer trekken ze de aandacht van den geest op andere dingen, en daarom zijn ze een des te grootere hinderpaal voor de beschouwing van den geest.

---

AD SECUNDUM dicendum, quod caro non agit in partem intellectivam alterando ipsam, sed impediendo operationem ipsius per modum praedictum.

AD TERTIUM dicendum, quod vitia carnalia, quo magis sunt remota a mente, eo magis ejus intentionem ad remotiora distrahunt; unde magis impediunt mentis contemplationem.

## ZESTIENDE KWESTIE

OVER DE GEBODEN,  
DIE BETREKKING HEBBEN OP HET GELOOF,  
DE WETENSCHAP EN HET VERSTAND.

Daarna moeten wij handelen over de geboden, die betrekking hebben op het voorgaande.

En daaromtrent stellen wij twee vragen :

1. Over de geboden, die betrekking hebben op het geloof.
2. Over de geboden, die betrekking hebben op de gaven van wetenschap en verstand.

I<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Moesten er in de Oude Wet geboden uitgevaardigd worden met betrekking tot het geloof?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat er in de Oude Wet geboden moesten worden uitgevaardigd met betrekking tot het ge-

---

## QUAESTIO XVI.

## DE PRAECEPTIS FIDEI, SCIENTIAE, ET INTELLECTUS.

Deinde considerandum est de praeceptis pertinentibus ad praedicta.

Et circa hoc quaeruntur duo.

1. De praeceptis pertinentibus ad fidem. — 2. De praeceptis pertinentibus ad dona scientiae et intellectus.

## ARTICULUS I.

*Utrum in veteri lege debuerint dari praecepta credendi.*

[Infr. q. 22. art. 1. corp. et lib. 3. Contr. g. cap. 118.].

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod in veteri lege dari debuerint praecepta credendi. Praeceptum enim est de eo, quod est debitum et neces-

loof. — 1. Een gebod immers slaat op wat verplichtend en noodig is. Welnu het geloof is hoogstnoodig voor den mensch, naar het woord uit den *Brief aan de Hebreërs* (11, 6) : « *Zonder geloof kan de mensch aan God onmogelijk aangenam zijn* ». Het was dus hoogstnoodig, dat er geboden werden uitgevaardigd met betrekking tot het geloof.

2. Het Nieuw Verbond is in het Oude vervat, gelijk het afgebeelde in de voorafbeelding, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 107, 3<sup>e</sup> Art.). Welnu in het Nieuwe Verbond worden uitdrukkelijk geboden gegeven met betrekking tot het geloof, zooals blijkt uit *Joannes* (14, 1) : « *Gij gelooft in God, gelooft ook in mij* ». Het blijkt bijgevolg, dat er ook in de Oude Wet enkele geboden moesten worden uitgevaardigd met betrekking tot het geloof.

3. Om dezelfde reden wordt een deugdzame daad bevolen en worden de tegengestelde ondeugden verboden. Welnu in de Oude Wet waren er veel geboden om het ongeloof te verbieden, zooals in het Boek *Exodus* (20, 3) : « *Gij zult voor mijn aanschijn geen vreemde goden hebben* », en in het *Deuteronomium* (13, 1-3), waar bevolen wordt niet te luisteren naar zieners of naar hen die droomgezichten hadden, en die hen van het geloof in God zouden aftrekken. Bijgevolg moesten er ook in de Oude Wet geboden zijn met betrekking tot het geloof.

---

sarium. Sed maxime necessarium est homini, quod credat, secundum illud Hebr. 11. [v. 6] : « *Sine fide impossibile est placere Deo.* » Ergo maxime oportuit praecepta dari de fide.

2. PRÆTEREA, novum testamentum continetur in veteri, sicut figuratum in figura, ut supra dictum est [1-2. q. 107. art. 3.]. Sed in novo testamento ponuntur expressa mandata de fide, ut patet Joan. 14 [v. 1] : « *Creditis in Deum, et in me credite.* » Ergo videtur, quod in veteri lege etiam debuerint aliqua praecepta dari de fide.

3. PRÆTEREA, ejusdem rationis est praecipere actum virtutis et prohibere vitia opposita. Sed in veteri lege ponuntur multa praecepta prohibentia infidelitatem, sicut Exod. 20. [v. 3] : « *Non habebis Deos alienos coram me* », et iterum Deuter. 13. [v. 1-3] mandatur, quod non audiant verba prophetae aut somniatoris, qui eos a fide Dei vellet avertere. Ergo in veteri lege etiam debuerunt praecepta dari de fide.

4. De belijdenis is een daad van het geloof, zooals vroeger gezegd werd (3<sup>e</sup> Kw., 1<sup>e</sup> Art.). Welnu in de Oude Wet waren er geboden met betrekking tot de belijdenis en het onderricht in het geloof. In het Boek *Exodus* (12, 26-27) immers wordt bevolen, dat de Joden de reden van de paaschgebruiken moesten opgeven, wanneer ze daarover door hun kinderen werden ondervraagd. En in het *Deuteronomium* (13) wordt bevolen, dat hij die een leer verspreidt, die strijdig is met het geloof, moet gedood worden. Bijgevolg moesten er in de Oude Wet geboden zijn met betrekking tot het geloof.

5. Al de boeken van het Oude Verbond zijn vervat in de Oude Wet. Daarom zegt de Heer bij *Joannes* (15, 25), dat in de Wet geschreven staat : « *Ze hebben me zonder reden gehaat* ». Welnu dat staat in de *Psalmen* (Ps. 34, 19). En in het Boek *Ecclesiasticus* (2, 8) lezen wij : « *Gij allen die den Heer vreest, gelooft in Hem* ». Bijgevolg moesten er in de Oude Wet geboden zijn met betrekking tot het geloof.

Daartegenover staat echter, dat de Apostel in zijn *Brief aan de Romeinen* (3, 27) de Oude Wet noemt *de wet der werken* en ze stelt tegenover *de wet van het geloof*. Bijgevolg moesten er in de Oude Wet geen geboden zijn met betrekking tot het geloof.

4. PRÆTEREA, confessio est actus fidei, ut supra dictum est [q. 3. art. 1.]. Sed de confessione et promulgatione fidei dantur praecepta in veteri lege : mandatur enim Exod. 12 [v. 26, 27], quod filiis suis interrogantibus rationem assignent paschalis observantiae; et Deuter. 13. mandatur, quod ille qui disseminat doctrinam contra fidem, occidatur. Ergo lex vetus praecepta fidei debuit habere.

5. PRÆTEREA, omnes libri veteris testamenti sub lege veteri continentur; unde Dominus Joan. 15 [v. 25] dicit, in lege esse scriptum : « *Odio habuerunt me gratis* », quod tamen scribitur in Psal. [34. v. 19]. Sed Eccli. 2. [v. 8] dicitur : « *Quid timetis Dominum, credite illi.* » Ergo in veteri lege fuerunt praecepta danda de fide.

SED CONTRA est, quod Apostolus ad Rom. 3. [v. 27] legem veterem nominat « *legem factorum* », et dividit eam contra legem fidei. Ergo in lege veteri non fuerunt praecepta danda de fide.

**LEERSTELLING.** — Een meester kan alleen de wet stellen aan zijn onderdanen, en daarom veronderstellen de geboden van de wet, dat zij, aan wie de wet gesteld wordt, onderworpen zijn aan hem, die de wet stelt. Welnu de eerste onderwerping van den mensch aan God geschiedt door het geloof, volgens het woord uit den *Brief aan de Hebreërs* (11, 6) : « *Hij die tot God komt moet gelooven, dat Hij bestaat* ». Het geloof moet bijgevolg de geboden van de wet voorafgaan, en daarom wordt in het Boek *Exodus* (20, 2) datgene, wat betrekking heeft op het geloof, gesteld vóór de geboden van de Wet, wanneer gezegd wordt : « *Ik ben de Heer, uw God, die u gevoerd heeft uit het land van Egypte* », alsook in het Boek *Deuteronomium* (6, 4), waar eerst wordt gezegd : « *Hoor, Israël, de Heer uw God is één* », waarna pas gehandeld wordt over de geboden.

Omdat er nu in het geloof veel dingen vervat zijn, die geor-dend zijn tot het geloof aan God, wat het eerste en voornaamste is onder al de punten van het geloof, zooals gezegd werd (1<sup>e</sup> Kw., 7<sup>e</sup> Art.), daarom kunnen er, wanneer de menschen eenmaal gelooven aan God, zoodat zij aan God onderworpen zijn, geboden uitgevaardigd worden met betrekking tot andere geloofspunten. Daarom zegt Augustinus in het 83<sup>e</sup> *Traktaat op Joannes*, bij de

**RESPONDEO** dicendum, quod lex non imponitur ab aliquo domino nisi suis subditis; et ideo praecepta legis praesupponunt subjectionem cujuslibet recipientis legem ad eum, qui dat legem. Prima autem subjectio hominis ad Deum est per fidem, secundum illud Hebr. 11. [v. 6] : « Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. » Et ideo fides praesupponitur ad legis praecepta, et propter hoc Exod. 20 [v. 2] id quod est fidei praemittitur ante legis praecepta, cum dicitur : « Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti », et similiter Deuter. 6. [v. 4] praemittitur : « Audi, Israël: Dominus Deus tuus unus est », et postea statim incipit agere de praeceptis.

Sed quia in fide multa continentur ordinata ad fidem, qua credimus Deum esse, quod est primum est principale inter omnia credibilia, ut dictum est [q. 1. art. 7.], ideo, praesupposita fide de Deo, per quam mens humana Deo subjiciatur, possunt dari praecepta de aliis credendis, sicut Augustinus dicit super Johan. [tract. 83.], quod plurima sunt nobis de



verklaring van de woorden van *Joannes* (15, 12) : « Dat is mijn gebod », dat *ons omtrent het geloof verschillende geboden gegeven zijn*. In de Oude Wet echter moesten de geloofsgeheimen aan het volk niet worden verklaard, en daarom werden er, alleen het geloof in den éénen waren God uitgezonderd, in de Oude Wet geen andere geboden gegeven met betrekking tot het geloof.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — 1. Het geloof is noodig, als beginsel van het geestelijk leven, en wordt daarom verondersteld vóór het aanvaarden van de Wet.

2. Op die plaats veronderstelt de Heer iets vóór het geloof, nl. het geloof in den eenen God, wanneer hij zegt : « *Gij gelooft in God* ». Daarna beveelt Hij iets, nl. het geloof in de menschenwording, waardoor één en dezelfde persoon God en mensch is. Doch die verklaring van het geloof behoort tot het geloof van de Nieuwe Wet, en daarom voegt Hij er aan toe : « *Gelooft ook in mij* ».

3. De geboden, die een verbod bevatten, hebben betrekking op de zonden, die de deugd vernietigen. De deugd nu wordt vernietigd door afzonderlijke tekortkomingen, zooals vroeger gezegd werd (1a 2ae, Kw. 18, Art. 4). Daarom moesten er, wanneer de

fide mandata, exponens illud : Hoc est praeceptum meum. [Joan. c. 15, v. 12]. Sed in veteri lege non erant secreta fidei populo exponenda; et ideo, supposita fide unius Dei, nulla alia praecepta sunt in veteri lege data de fide.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod fides est necessaria, tamquam principium spiritualis vitae, et ideo praesupponitur ad legis susceptionem.

AD SECUNDUM dicendum, quod ibi etiam Dominus praesupponit aliquid de fide, scilicet fidem unius Dei, cum dicit : « *Creditis in Deum* », et aliquid praecipit, scilicet fidem Incarnationis, per quam unus est Deus et homo; quae quidem fidei explicatio pertinet ad fidem novi testamenti; et ideo subdit : « *Et in me credite.* »

AD TERTIUM dicendum, quod praecepta prohibitiva respiciunt peccata, quae corrumpunt virtutem; virtus autem corrumpitur ex particularibus defectibus, ut supra dictum est [1-2. q. 18. art. 4.]. Et ideo, praesupposita

Joden eenmaal geloofden aan den éénen God, in de Oude Wet verboden zijn, waardoor zij zouden worden afgehouden van die afzonderlijke tekortkomingen, die het geloof vernietigen.

4. Ook de belijdenis en het onderricht in het geloof veronderstellen de onderwerping van den mensch aan God door het geloof, en daarom mochten er in de Oude Wet op meer geschikte wijze geboden zijn met betrekking tot de belijdenis en het onderricht in het geloof, dan met betrekking tot het geloof zelf.

5. In de aangehaalde woorden veronderstelt men het geloof, waardoor wij gelooven aan Gods bestaan. Daarom zegt de gewijde Schrijver eerst : « *Gij, die den Heer vreest* », wat niet mogelijk is zonder het geloof. De woorden, die volgen, nl. « *Geloof in Hem* », moeten in verband gebracht worden met sommige bijzondere geloofswaarheden, voornamelijk met wat God belooft aan hen, die Hem gehoorzamen. Daarom wordt er aan toegevoegd : « *Uw belooning zal u niet ontnomen worden* ».

fide unius Dei, in lege veteri fuerunt danda prohibitiva praecepta, quibus homines prohiberentur ab his particularibus defectibus, per quos fides corrumpi posset.

AD QUARTUM dicendum, quod etiam confessio vel doctrina fidei praesupponit subjectionem hominis ad Deum per fidem; et ideo magis potuerunt dari praecepta in veteri lege pertinentia ad confessionem vel doctrinam fidei, quam pertinentia ad ipsam fidem.

AD QUINTUM dicendum, quod in illa etiam auctoritate praesupponitur fides, per quam credimus Deum esse; unde praemittit : « *Qui timetis Dominum* », quod non posset esse sine fide. Quod autem addit : « *Credite illi* », ad quaedam credibilia specialia referendum est, et praecipue ad illa, quae promittit Deus sibi obedientibus; unde subdit : « *Et non evacuabitur merces vestra.* »

II<sup>e</sup> ARTIKEL.

*Was het goed, dat er in de Oude Wet geboden waren  
met betrekking tot de wetenschap en het verstand?*

BEDENKINGEN. — Men beweert, dat het niet goed was, dat er in de Oude Wet geboden waren met betrekking tot de wetenschap en het verstand. — 1. De wetenschap immers en het verstand behooren tot de kennis. Welnu de kennis gaat de handeling vooraf en richt ze. Bijgevolg moeten de geboden, die betrekking hebben op de wetenschap en het verstand, de geboden voorafgaan, die betrekking hebben op de handeling. Daar nu de eerste geboden van de Wet de Tien Geboden zijn, is het duidelijk, dat er onder de Tien Geboden enkele moesten zijn met betrekking tot de wetenschap en het verstand.

2. Men moet onderricht worden, vóór men onderricht, want de mensch moet eerst van een ander leeren, vóór hij een ander onderwijst. Welnu in de Oude Wet worden er geboden gegeven met betrekking tot het onderwijs. Sommige zijn gebiedende gebo-

---

## ARTICULUS II.

*Utrum in veteri lege convenienter tradantur praecepta pertinentia  
ad scientiam et intellectum.*

[Infr. q. 46. art. 2. ad 3. et q. 49. art. 1. ad 2.].

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod in veteri lege inconvenienter tradantur praecepta pertinentia ad scientiam et intellectum. Scientia enim et intellectus ad cognitionem pertinent. Cognitionis autem praecedat et dirigit actionem. Ergo praecepta ad scientiam et intellectum pertinentia debent praecedere praecepta pertinentia ad actionem. Cum ergo prima praecepta legis sint praecepta Decalogi, videtur quod inter praecepta Decalogi debuerunt tradi aliqua praecepta pertinentia ad scientiam et intellectum.

2. PRÆTEREA, disciplina praecedit doctrinam : prius enim homo ab alio discit, quam alium doceat. Sed dantur in veteri lege aliqua praecepta

den, zooals in *Deuteronomium* (4, 9), waar geboden wordt : « *Gij zult dit leeren aan uw kinderen en neven* »; andere zijn verbiedende geboden, zooals in *Deuteronomium* (4, 2) : « *Gij zult niets afdoen noch iets toevoegen aan wat ik u gezegd heb* ». Men moest bijgevolg ook sommige geboden geven, die den mensch er toe aanzetten om zich te laten onderrichten.

3. De wetenschap en het verstand schijnen meer noodig te zijn voor den priester dan voor den koning. Daarom wordt gezegd bij *Malachias* (2, 7) : « *De lippen van den priester zullen de wetenschap bewaren, uit zijn mond verwacht men de wet* », en bij *Osee* (4, 6) : « *Omdat gij de wetenschap verworpen hebt, zal ik u verwerpen en gij zult voor mij de priesterlijke bedieningen niet waarnemen* ». Welnu aan den koning wordt bevolen, dat hij in de wetenschap der wet zou onderricht worden, zooals blijkt uit *Deuteronomium* (17, 18-19). Bijgevolg moest in het Oude Verbond veel meer aan de priesters geboden worden, dat ze in de wet zouden onderricht worden.

4. Men kan datgene, wat tot de wetenschap en het verstand behoort, niet overwegen terwijl men slaapt. Die overweging wordt ook verhinderd door uiterlijke bezigheden. Bijgevolg beveelt *Deuteronomium* (6, 7) op ongepaste wijze : « *Gij zult ze overwegen,*

de doctrina, et affirmativa, ut praecipitur Deuter. 4 [v. 9] : « *Docebis ea filios aut nepotes tuos* », et etiam prohibitiva, sicut dicitur Deuter. 4. [v. 2] : « *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ab eo.* » Ergo videtur, quod etiam aliqua praecepta dari debuerint inducentia hominem ad discendum.

3. PRÆTEREA, scientia et intellectus magis videntur necessaria sacerdoti, quam regi; unde dicitur Malach. 2. [v. 7] : « *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus* », et Oseae 4. [v. 6] dicitur : « *Quia repulisti scientiam, repellam et ego te, ne sacerdotio fungaris mihi.* » Sed regi mandatur, quod addiscat scientiam legis, ut patet Deuter. 17 [v. 18, 19]. Ergo multo magis debuit praecipui in lege, quod sacerdotes legem addicerent.

4. PRÆTEREA, meditatio eorum, quae ad scientiam et intellectum pertinent, non potest esse in dormiendo; impeditur etiam per occupationes extraneas. Ergo inconvenienter praecipitur Deuter. 6. [v. 7] : « *Medita-*

*zittend in uw huis, wandelend langs de baan, wanneer gij slaapt en opstaat ».* Dus worden in de Oude Wet de geboden omtrent de wetenschap en het verstand niet op gepaste wijze gegeven.

Daartegenover staat echter, dat het *Deuteronomium* zegt (4, 6) : « *Al degenen, die deze geboden zullen hooren, zullen zeggen : Wat een wijs en verstandig volk ».*

LEERSTELLING. — Men kan met betrekking tot de wetenschap en het verstand drie dingen beschouwen : ten eerste, het verkrijgen dezer gaven; ten tweede, hun gebruik; ten derde, het bewaren er van. Men verkrijgt de wetenschap en het verstand door het onderricht en de studie, en die twee dingen worden in de wet bevolen. Want in *Deuteronomium* (6, 6) wordt gezegd : « *De woorden, waardoor ik u gebied, zult gij in uw hart dragen »*, en daarmee wordt de studie bedoeld. Het komt immers aan een student toe, zich toe te leggen op wat gezegd wordt. Wat op die woorden volgt (7), nl. « *En gij zult het verhalen aan uw zonen »*, behoort tot het onderricht.

Het gebruik van de wetenschap en het verstand bestaat in het

beris ea sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. » Inconvenienter ergo traduntur in veteri lege praecepta ad scientiam et intellectum pertinentia.

SED CONTRA est, quod dicitur Deuter. 4. [v. 6] : « Audientes universi praecepta haec, dicant : En populus sapiens et intelligens. »

RESPONDEO dicendum, quod circa scientiam et intellectum tria possunt considerari : primo quidem acceptio ipsius, secundo usus ejus, tertio vero conservatio ipsius. Acceptio quidem scientiae vel intellectus fit per doctrinam et disciplinam, et utrumque in lege praecipitur : dicitur enim Deuter. 6. [v. 6] : « Erunt verba haec, quae ego praecipio tibi, in corde tuo », quod pertinet ad disciplinam; pertinet enim ad discipulum, ut cor suum applicet his, quae dicuntur; quod vero subditur [v. 7] : « Et narrabis ea filiis tuis », pertinet ad doctrinam.

Usus vero scientiae vel intellectus est meditatio eorum, quae quis scit, vel

overwegen van wat men weet en verstaat, en daarover wordt (t. a. pl.) gezegd : « *Gij zult het overwegen, zittende in uw huis* », enz.

Men bewaart die gaven door het geheugen, en daarover wordt verder gezegd (8-9) : « *Gij zult ze vastnoeren op uw hand als een teekēn, zij zullen u vóór oogen staan en zich vóór u bewegen, gij zult ze schrijven op den dorpel en de deurposten van uw huis* ». Door dit alles wordt de voortdurende herinnering aan Gods geboden aangeduid. Wat immers voortdurend onze zinnen aandoet, ofwel den tastzin, zooals wat wij in de hand hebben, ofwel het gezicht, zooals wat voortdurend vóór onze oogen is of waar wij dikwijls moeten terugkeeren, zooals de ingang van het huis, dat alles kan uit ons geheugen niet weggewischt worden. *Deuteronomium* (4, 9) zegt ook uitdrukkelijk : « *Vergeet de woorden niet, die uw oogen hebben gezien; en dat ze uit uw hart niet wegge- wischt worden, al de dagen van uw leven* ». Al deze voorschriften kan men nog breedvoeriger lezen in het Nieuw Testament, zoo- wel in de leer van het Evangelie als in die der Apostelen.

ANTWOORD OP DE BEDENKINGEN. — I. In *Deuteronomium* (4, 6) wordt gezegd : « *Dit is uw wijsheid en verstand vóór het*

intelligit; et quantum ad hoc subditur [ibid.] : « *Et meditaberis sedens in domo tua* », etc.

Conservatio autem fit per memoriam, et quantum ad hoc subditur [v. 8-9] : « *Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque, et movebuntur ante oculos tuos; scribesque ea in limine et ostiis domus tuae* », per quae omnia jugem memoriam mandatorum Dei significat; ea enim, quae continue sensibus nostris occurrunt, vel tactu, sicut ea quae in manu habemus, vel visu, sicut ea quae ante oculos sunt continue, vel ad quae oportet nos saepe recurrere, sicut ad ostium domus, a memoria nostra excidere non possunt; et Deut. 4. [v. 9] manifestius dicitur : « *Ne obliviscaris verborum, quae viderunt oculi tui; et ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitae tuae.* » Et haec etiam abundantius in novo testamento tam in doctrina Evangelica quam Apostolica mandata leguntur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod, sicut dicitur Deuter. 4. [v. 6] : « *Haec est vestra sapientia et intellectus coram populis* », ex quo datur

volk ». Daardoor wordt bedoeld, dat de wetenschap en het verstand van Gods geloovigen gelegen zijn in de voorschriften der wet. Daarom moet men eerst de geboden van de wet voorhouden, en pas daarna moet men de menschen brengen tot de wetenschap en het verstand er van. Daarom ook moeten die geboden niet opgenomen worden onder de Tien Geboden, die de eerste zijn.

2. Zooals (in de Leerstelling) gezegd werd, worden er in de wet ook geboden gegeven met betrekking tot de studie. Toch wordt het onderricht met meer nadruk bevolen dan de studie, omdat het onderricht de meerderen betreft, die hun eigen meester zijn en die onmiddellijk onder de wet staan en de geboden ontvangen. De studie daarentegen betreft de minderen, die de voorschriften van de wet moeten ontvangen door bemiddeling van de meerderen.

3. De kennis van de wet is zóó innig verbonden met de priesterlijke bediening, dat samen met de bediening ook de kennis van de wet wordt opgelegd, en daarom moesten er geen bijzondere geboden zijn met betrekking tot het onderricht der priesters. Doch de kennis van de wet Gods is niet zoo innig verbonden met de koninklijke bediening, omdat de koning aangesteld is over het volk met

intelligi, quod scientia et intellectus fidelium Dei consistit in praeceptis legis. Et ideo primo sunt proponenda legis praecepta, et postmodum homines sunt inducendi ad eorum scientiam vel intellectum. Et ideo praemissa praecepta non debuerunt poni inter praecepta decalogi, quae sunt prima.

AD SECUNDUM dicendum, quod etiam in lege ponuntur praecepta pertinentia ad disciplinam, ut dictum est [in corp.]. Expressius tamen praecipitur doctrina quam disciplina, quia doctrina pertinet ad majores, qui sunt sui juris immediate sub lege existentes, quibus debent dari legis praecepta; disciplina autem pertinet ad minores, ad quos praecepta legis per majores debent pervenire.

AD TERTIUM dicendum, quod scientia legis est adeo annexa officio sacerdotis, ut simul cum injunctione officii intelligatur etiam et scientiae legis injectio, et ideo non oportuit specialia praecepta dari de instructione sacerdotum. Sed doctrina legis Dei non adeo est annexa regali officio, quia rex constituitur super populum in temporalibus, et ideo specialiter

betrekking tot het tijdelijke, en daarom wordt op bijzondere wijze bevolen, dat de koning door de priesters zou onderricht worden in de wet Gods.

4. Men moet dit gebod van de wet niet zóò verstaan, dat de mensch de wet Gods moet overwegen terwijl hij slaapt, maar wel zóò, dat hij dat moet doen, wanneer hij slapen gaat. In den slaap toch krijgen de menschen zuiverder beelden, naar den invloed die van het waken overgaat op den slaap, zooals blijkt uit den Wijsgeer in het 1<sup>e</sup> Boek der *Ethica* (13<sup>e</sup> H.). In denzelfden zin wordt bevolen bij iedere handeling de wet te overwegen, niet dat men altijd metterdaad aan de wet moet denken, maar omdat alles wat men doet, moet geregeld worden naar de wet.

praecipitur, ut rex instruatur de his, quae pertinent ad legem Dei per sacerdotes.

AD QUARTUM dicendum, quod illud praeceptum legis non est sic intelligendum, quod homo dormiendo meditetur de lege Dei, sed quod dormiens idest vadens dormitum, de lege Dei meditetur, quia ex hoc etiam homines dormiendo adipiscuntur meliora phantasmata, secundum quod pertranseunt motus a vigilantibus ad dormientes, ut patet per Philosophum in 1<sup>a</sup> Ethic. [c. 13]. Similiter etiam mandatur, ut in omni actu suo aliquis meditetur de lege, non quod semper actu de lege cogitet, sed quod omnia, quae facit, secundum legem moderetur.